

KALMANACH

2008/2009

Kruh autorů Liberecka

ÚVODEM / „Mám přátele, jejichž společnost je mi nesmírně příjemná. Pocházejí ze všech dob a ze všech zemí, slouží mi doma i venku, jsou mi vždy k službám, mohu je přijmout a propustit, jak se mi líbí,“ řekl o knihách renesanční básník a spisovatel Francesco Petrarca. Ne, že bychom chtěli přirovnávat texty v pořadí šestého sborníku prací spisovatelů, překladatelů, badatelů, publicistů a výtvarníků žijících na území Euroregionu Nisa s názvem **Kalmanach 2008/2009** ke klasice, kterou měl Petrarca zřejmě na mysli. Hodlali jsme tím jen připomenout, že čtení může i s odstupem šesti století přinášet stejné pocity, které popsal velký renesanční humanista.

V šestém čísle **Kalmanachu 2008/2009** jsme se nedokázali vyhnout výročí, kterým se začalo říkat osmičkové. Ve třech úvodních statích připomínají pamětníci Stanislav Hnělička, Svatopluk Technik a Josef Veverka rok 1938. Na to navazují dva obsáhlé materiály, v nichž se Luboš Příhoda věnuje situaci v Liberci v roce 1968 po příjezdu tzv. spřátelených vojsk a následné represi v roce 1969. Rok 1968 připomíná i Jana Nová pojednáním o slavné výstavě bižuterie Jablonec 68.

Pro hlavní rozhovor **Kalmanachu 2008/2009** jsme tentokrát vybrali spisovatele a filosofa Bohumila Nusku (*Píšeme proto, že nelze nepsat*), ve kterém barvitě líčí svůj osud a cestu k filosofii a jedné její disciplíně symbolonice.

Nejnovější číslo **Kalmanachu 2008/2009** je mimo tvorbu spisovatelů sdružených kolem Kruhu autorů Liberecka (odtud KAL) nebo jejich příznivců a dalších kolegů z Obce spisovatelů, věnováno spolupráci s autory polské části Euroregionu Nisa. Ostatně Kalmanach vznikl za finanční podpory Fondu mikroprojektů Cíl 3 (ČR-Polsko) v Euroregionu Nisa. Upozornit bychom chtěli v této souvislosti především na tvorbu Krzysztofa Śliwky v překladu Libora Martinka, nebo na básníky sdružené kolem knihovny hornického města Bogatynia v překladu Milana Hrabala. Část Kalmanachu také provázejí ilustrace polských výtvarníků.

Kalmanach 2008/2009 přináší ovšem také celou řadu dalších zajímavých příspěvků, ať již čistě literárních, badatelských nebo publicistických. A ani tentokrát neopomínají problematiku česko-německých vztahů, jak plynou z geopolitické polohy území, ve kterém usilujeme o nové duchovno. Proto doufáme, že nový almanach potěší čtenáře jak svou výtvarnou podobou, tak i zajímavým a hodnotným čtením. Jedno italské přísloví říká, že není horšího zloděje času, než špatná kniha. Doufáme, že se Kalmanach takovým zlodějem nestane.

Editori Luboš Příhoda a Jan Šebelka

Tři vzpomínky na rok 1938

Dr. Josef Veverka
Liberec v roce 1938

*(Osobní vzpomínka – vyšlo ve
Vpředu 8. října 1968)*

Také do politického života na Liberecku v roce 1938 se odrážely události a poměry nastalé v důsledku soustředování německých nesocialistických složek do nacistické Henleinovy strany. Ke sbližování dochází i mezi českými politickými stranami, které již v roce 1936 ustavily výbor čs. státotvorných stran. Sbližovací tendence pokračují dále tak, že dochází ke společným akcím českých sociálních demokratů a čs. národních socialistů a k nim se postupně připojují i němečtí sociální demokraté a komunisté.

Prvním větším společným podnikem byla oslava 1. máje 1938. Přípravná jednání byla v soc. dem. Lidovém domě ve Zhořelecké ulici. Za účasti zástupců všech českých stran, komunistů a německých soc. dem. bylo vytvořeno Souborné sdružení demokratických stran pro pořádání společné májové manifestace. Na Masarykovo náměstí (nyní Sokolovské) pochodovali čeští a němečtí antifašisté z deseti dalších srazů. Hlavní projev měl sociálně demokratický senátor V. Dundr a po něm promluvili zástupci ostatních stran. Počet účastníků jsme odhadovali na 18 000, na henleinovské manifestaci bylo podle úředního počítání v průvodu 28 000 a na projevu 35 000 osob.

Nezůstalo však jen při této společné českoněmecké manifestaci. I v malých horských obcích bylo na společných shromážděních alarmováno obyvatelstvo, aby se připravilo na obranu proti nacistům. Henleinovci provokovali hlučným heilováním, obtěžovali chodce sbíráním peněz do pověstných kasiček, naléhali na německé zaměstnavatele, aby nepřijímali do práce antifašisty, byl vyhlášen bojkot českých a židovských obchodů, vyhlášeno heslo „Kameraden, kauft bei den Kameraden!“

K další přehlídce a měření sil mělo dojít v květnových a červnových obecních volbách. Do Henleinovy SdP (Sudetoněmecké strany) se zapojili již příslušníci všech německých stran a zůstala jen oslabená německá sociální demokracie a němečtí komunisté organizovaní v KSČ.

V neděli 12. června volil také Liberec (dnešní I. až V. čtvrť). Češi měli v městském zastupitelství pět členů a z toho v městské radě Josefa Čapka (soc. dem.) a Otakara Čížka (národní sjednocení). Do nových voleb byla postavena společná česká kandidátka, kte-

rá dostala 3 388 hlasů a byl získán navíc jeden mandát. Do městské rady byl zvolen dr. Jo-

sef Veverka (soc. dem.) a O. Čížek (nár. sjednocení, byl popraven za okupace). V zastupitelstvu byl dále Jan Kögler (nár. soc.), L. Drbohlav (živnostník), Jos. Šimůnek (soc. dem.) a Fr. Mizera (lidovec). V zastupitelstvu byli dále dva němečtí sociální demokraté (dostali 1 106 hlasů), jeden komunist (899 hlasů) a 33 henleinovci (19 766 hlasů). Jiné strany ne kandidovaly. Ani strana dosavadního německého starosty Kostky, který byl pro svůj loajální postoj vůči republice henleinovci napadán a musel se z Liberce vystěhovat.

Henleinovci se kasali, že dostanou v pohraničí sto procent hlasů. Na Liberecku toho dosáhli jen v Javorníku, kde bylo 130 německých voličů. V předměstských obcích, které jsou dnes součástí Velkého Liberce, také zvláště slavně nepochodili. V Horním Růžodole zůstala většina českých zástupců a ta zvolila českého starostu Vajse. V Rochlici bylo zvoleno proti 22 henleinovcům 5 čes. soc. dem., 4 nár. soc., 1 nár. sjedno-

cení, 1 živnostník, 2 KSČ a 1 něm. soc. dem. V Růžodole I proti 22 henleinovcům 2 čes. soc. dem., 2 nár. soc., 2 KSČ, 1 nár. sjednocení. Ve Františkově 22 henleinovců, 6 čes. zástupců, 3 KSČ a 1 němec. soc. dem. Celkem ve 14 obcích libereckého okresu, ve kterých se tehdy volilo, dostali henleinovci 31 789 hlasů ze 44 818, to je 70 %.

Liberec byl díky dobře zorganizované policii ušetřen hromadných henleinovských provokací, ke kterým jinak docházelo na Varnsdorfsku a Chebsku. Až teprve v neděli 11. září zagitovali kde koho, že odpoledne bude projíždět Konrád Henlein, aby se všichni věrní dostavili na náměstí jej pozdravit. V ten den měl Henlein projev v západních Čechách, ale přesto byla ve vnitřním městě hlava na hlavě. Policie se snažila alespoň uvolňovat průjezdní ulice, ale nestačila, neboť henleinovským kamarádům šlo o hec. Domluvené skupiny výrostků začaly rvát v jednom rohu náměstí, kam se davy počaly tlačit, a když potom bylo slyšet řev z opačné strany a lidé se tam také tlačili, a toto se několikrát opakovalo, nastala mela, kterou jakžtakž zastavil až pohled na obrněný policejní vůz, který vyrukoval do ulic, i nákladní auto s oddílem ozbrojených vojáků, jedoucích na střídání do pohraničních opevnění. Vedoucí funkcionáři SdP se vymlouvali, že oni jsou bez viny a že demonstraci prováděly nekalé živly.

*J. Veverka (vlevo) s J. Masarykem,
Liberec, 1947.*

Za této situace odeslal dr. Veverka předsedovi vlády telegram, v němž jej žádal jménem libereckých Čechů o použití všech opatření podle zákona o výjimečném stavu, neboť dosavadní ukázněný postup státní policie si henleinovci vykládali jako slabost. V pondělí 12. září byla schůze městského zastupitelstva, kterou řídil již henleinovský starosta Rohn. Ve své nástupní řeči zdůraznil, že Liberec se stane opět střediskem německé kultury a neopomněl vyzvednout důležitost kulturních styků s Třetí říší. Z liberecké radnice byly odstraněny dvojjazyčné orientační tabulky, aby nebyl rušen její německý charakter a na dveře byly umístěny jen tabulky s čísly.

To již však byli povoláváni ke svým útvarům záložníci, z pohraničních míst se počínají stěhovat do vnitrozemí němečtí a čeští antifašisté a z Prahy nám vzkazovali, abychom zůstali na svých místech, že bude plebiscit. Schůze stihala schůzi. Bylo potřeba provádět intervence u často málo ochotných úředníků, až došlo k mnichovskému diktátu. Museli jsme ve čtyřech pásmech vyklidit pohraničí. Na Liberecku druhé pásmo se dotýkalo už hranic městského katastru. Pavlovice byly v tomto druhém pásmu. Ráno po jejich obsazení německým vojskem přiběhla ke mně do redakce jedna žena, plná modřin a vypravovala, že německý domácí k ní hned po příchodu německých vojáků vrazil do bytu a při volání: „Ty česká svině!“ ji počal mlátit nohou, kterou ulomil od stolu.

Většina lidí nemohla odvézt do vnitrozemí ani všechny svršky, neboť nebylo dost dopravních prostředků. Přicházely již také stížnosti na nevěli, s jakou byli uprchlíci mnohde přijímáni a někteří se raději vraceli. Mnozí se proto ani nepokoušeli stěhovat a zůstali v „Sudetech“. Zde muselo vše mít jen německý ráz. V Liberci se usadil „župní vedoucí“ Henlein a s ním „župní hejtman“ Kreisl. My, kteří jsme se přece jen odstěhovali, jsme viděli pochodovat německé vojáky o něco později: 15. března 1939.

Dr. JOSEF VEVERKA, novinář a politik (1903–1971). Pocházel z rodu bratranců Veverků, vynálezců ruchadla. Studoval na Karlově univerzitě (doktor přírodních věd) a na pařížské Sorbonně. Od r. 1920 člen Čs. sociálně demokratické strany dělnické, spolupracovník a posléze redaktor jejího tisku. V květnu 1940 zatčen gestapem a odsouzen ke dvěma letům káznice; po návratu r. 1942 se znovu zapojil do odboje, 1944–45 opět vězněn. 1945–48 šéfredaktor deníku Stráž severu v Liberci, původního orgánu Národní fronty, od jara 1946 ČSSD, který ostře vystupoval proti komunistickému totalitarismu i na obranu německých antifašistů v ČSR. 1945–48 poslanec Národního shromáždění, 1946–48 člen ústředního výkonného výboru ČSSD, kde patřil ke stoupencům Majerova křídla.

Po únoru 1948 zbaven všech funkcí, propuštěn z redakce Stráže severu a vyloučen z ČSSD. V září 1949 nejprve internován v pracovním táboře, poté zatčen a v červnu 1950 v procesu se sociálními demokraty odsouzen ke 12 letům vězení, v listopadu 1954 v novém procesu na doživotí. Trest mu byl později změněn na 21 let vězení. Propuštěn po intervenci britské Labour Party byl v lednu 1964. Vzдор podlomenému zdraví se v době „pražského jara“ 1968 stal členem přípravného výboru pro obnovení činnosti ČSSD a předsedou liberecké odbočky K-231. Zemřel v r. 1971 na počátku normalizace v Liberci.

Stanislav Hnělička

Henleinovci mi kamenovali maminku
(z knihy *Byl jsem tobruckou krysou*)

Z centra Liberce jste se do Ruprechtic, což byla tehdy samotná obec, odstěhovali v roce 1933. Bylo vám jedenáct a v Německu převzal moc Adolf Hitler. Politický vězeň Otakar Raulím – narodil se také v Liberci – mi vyprávěl, že ze začátku se s německými kluky normálně kamarádil, ale v roce 1934 se to začalo měnit k horšímu...

Já jsem to nejdřív moc nevnímal. Ruprechtice a Kateřinky, to bývaly dělnické čtvrti, žili tam němečtí komunisté a s jejich dětmi jsme se normálně kamarádili. To začalo až o pár roků později. Hlavně když jsme chodili do školy. Henleinovci na nás už vždycky čekali. To bývaly velké boje. Řezali jsme se klackama, kamenama a hlavně prakama. Kolikrát jsem přišel domů roztrhaný! To nebyly jen takové ty dětské války, to bylo doopravdy. Do krve.

Henleinovci, německé děti... Promiňte, možná špatná otázka, ale jak jste se domlouvali?

Německy!

Jak jinak. Ale kde jste se německy naučil? Ve škole?

Ted' jste mě zaskočil! Ani nevím... Jako dítě jsem se to neučil. Prostě to tak přišlo. Do krámu v pekárně chodili Němci, kastelán mluvil německy, ve Zlatém lvu na mě mluvili německy. Já mluvil od malička oběma jazyky. Mně opravdu nikdy nenapadlo o tom, jak jsem k té němčině přišel, přemýšlet. Samozřejmě jsme ale potom měli ve škole němčinu povinnou.

Když jste u škol, neměli bychom zapomenout na vaše učednická léta.

Nejdřív mě nikde nechtěli do učení vzít. Táta byl vyučený řezník a kuchař a chtěl, abych pokračoval v rodinné tradici. Jenže v Liberci byl jenom jeden český řezník v dnešní Malé Moskevské ulici, a ten tátovi řekl, že když mě vezme do učení, ztratí polovinu německých zákazníků. Proto jsem nastoupil do liberecké firmy Loukota a syn, která byla specializovaná na kování na nábytek. Učil jsem se strojním zámečnickem. Firma ale po záboru Sudet zanikla a já se šel doučit do Mladé Boleslavi, do firmy pana Norberta Ráčka, který vyráběl jízdní kola.

V Liberci se s vámi učili i němečtí kluci?

Ne mnoho, ale Němci u Loukoty pracovali. Hlavně němečtí komunisté.

Bydlel jste v Liberci a do Mladé Boleslavi denně do učení dojížděl?

Ne. Bydlel jsem u strejdy a dědy pekaře přímo tam. Já už jsem do Liberce jezdit nemohl. Ještě než jsem přešel do Boleslavi, měl jsem velmi dobré informace o tom, že bych si měl dávat pozor, že se na mě henleinovci chystají.

Co jste jim provedl?

V učení jsem vstoupil do Národní gardy. To byla taková polovojská organizace. Chodili jsme na vý-

cvik do dolních kasáren, kde nás cvičili poddůstojníci. Měli jsme francouzské uniformy, helmy a zbraň. Když byla druhá mobilizace...

Byli jste tam jen Češi? Žádní mladí němečtí komunisté?

Samozřejmě, jen Češi!

Pro pořádek, kolik vám tenkrát bylo?

Druhá mobilizace byla v září 1938, takže mi nebylo ještě ani 17 let. Když byla mobilizace, tak náš oddíl, bylo nás asi šedesát kluků, hlídal železniční trať z Horního Růžodolu až do Noviny. Tam jsme měli velitelství.

Předtím jste ale říkal, že jste se nechtěl moc podřízovat...

Tohle bylo něco úplně jiného! Kázeň a cvičení k vojně patří.

Situace se po záboru Sudet v celém pohraničí značně vyostřila.

Němci byli čím dál tím víc agresivnější. Oni ale byli velcí srabové. Provokovali a útočili, jen když jich byla přesíla. Proto jsme museli chodit ve skupinkách. Když jsem šel domů do Ruprechtic, tak jsem se většinou dal dohromady s Čechy, kteří bydleli vedle ruprechtického kostela ve velkém činžáku. Byli to většinou státní úředníci. Potom mě často na oplátku doprovázeli až k nám, k Obrázku. Tehdy bylo nebezpečné chodit sám. Museli jsme držet při sobě. Jinak to nešlo. Dokonce s některými Němci. Především se sociálními demokraty a komunisty. Proto jsem si taky pořídil pistoli...

To mě zajímá!

Dostal jsem ji od jednoho německého komunisty. Chodil jsem trénovat střelbu do lomu tam na kopci v Ruprechticích, co je dodnes střelnice. Někdo mě ale udal. Čeští policajti mě chtěli chytit přímo tam, ale já jim utekl. Tehdy byla v Ruprechticích pouť, a já myslel, že se tam nějak ztratím. Vlezl jsem si na houpačku, a najednou vidím, že pode mnou stojí dva policisté a nařizují majiteli houpačky, aby mě zastavil. Zatkli mě a otec za mě tenkrát musel zaplatit pokutu. Pomatují se, jak se na strážnici rozčilil. Ptal se, jestli se stejnou horlivostí zkoumají a zabírají zbraně henleinovcům. Policista ukázal šuplík, a tam byla hromada jejich dyk.

Kolem pistole se udála ještě jedna taková drobnost. Když jsme byli z Afriky přefazeni do Anglie k II. tankové rotě, tak jsem tam viděl vojáka, který mi byl povědomý. Dělal pucfleka jednomu veliteli. Byl to ten německý komunista, který mi ji kdysi dal.

Čeští policisté to tehdy neměli tady v Sudetech lehké.

To asi ne, jenže jsme někdy mívali pocit, že jsou spíš na straně Němců. Pořád říkali, abychom je neprovokovali, jenomže oni provokovali nás. Vzpomínám si, jak můj otec seděl za jednu potyčku dva týdny ve vězení. Byl někde v hospodě a tam jeden Němec vykřikoval, že by měli všem českým legionářům vyříznout z pusy jazyk. To tátu našťvalo a praštil ho pěstí. A odsoudili ho. Němcovi se nic nestalo. Teď až na ten prokousnutý jazyk!

Vaše maminka prý jednou přišla domů celá od krve.

To se stalo až mnohem později. Už jsem bydlel v Mladé Boleslavi a moji rodiče se právě stěhovali za mnou. Měli skoro všechno přestěhované, ale maminka si usmyslela, že chce ještě nějaké věci z našeho starého bytu odvézt. V tu dobu to už ale bylo

mezi Čechy a Němci opravdu na ostří nože, a proto nikoho na stěhování nesehnala. Žádné auto, aby ji to odvezlo. Vzala ruční vozík a šla si pro to sama. Naložila některé věci, mezi nimi i můj dvojbob. Nikdy jsme nepochopili, proč ho vzala. Mladá Boleslav je v rovině a sníh je tam málokdy! Když táhla vozík, tak ji Němci začali kamenovat. Rozbili jí hlavu a některé věci jí vzali. Mezi nimi i dvojbob.

Zmlátili a kamenovali vaši maminku. Byl to jeden z důvodů, proč jste se rozhodl s Němci bojovat?

Myslím, že jeden z těch nejdůležitějších.

Spíš bych předpokládal, že jste chtěl být jako váš otec, který byl od roku 1912 osm let na vojně. Že to byl ten hlavní důvod...

Také, ale musím říci, že mě ještě víc ovlivnila četba knih o československých legionářích z první světové války. Jejich osudy mě fascinovaly. To byla hlavní příčina, proč jsem se chtěl stát vojákem. Já jím chtěl zůstat i potom, co jsem se vrátil z války. Ale když jsem zjistil, kam to všechno tady v republice směřuje, jak to komunisti zevnitř ovlivňují, rychle jsem od toho nápadu upustil. Sice jsem z toho úplně bez postihu nevyvázl, ale oproti mým kamarádům, kteří na vojně zůstali i po roce 1945, jsem dopadl docela dobře. Nikdo z nich pod dva roky kriminálu neshlé.

STANISLAV HNĚLIČKA se narodil v roce 1922 v Liberci, bojoval u Tobruku, na Středním východě i v Normandii. Vlastní tři válečné kříže, francouzský rytířský řád, od prezidenta Václava Klause dostal v roce 2007 nejvyšší české vyznamenání Řád Bílého lva. Le colonel (fr. plukovník) z Liberce je předsedou liberecké organizace Československé obce legionářské. Bojoval na třech kontinentech, prošel bitvami na Středním východě, v Africe i v západní Evropě. Byl příslušníkem 11. Československého pěšího praporu – Východního, který se proslavil u Tobruku. Jako tankista se v roce 1944 účastnil vylovení v Normandii. Po válce odešel z armády a vrátil se do Liberce. Po Únoru 1948 byl dvakrát ve vězení. Potom pracoval jako horník, opravář lesních strojů a jako řidič v Zelenině.

Foto Stanislava Hněličky Roman Čejka, 2008.

Svatopluk Technik
**Češi a Němci na Liberecku ve dvacátých
 a třicátých letech**
(vyprávění)

Můj dědeček z tatínkovy strany byl železničář, obsluhoval závory na přejezdu v Püchově u Hradce Králové, babička vedla domácnost. Měli čtyři děti, tři chlapce a jedno děvče. Josef, můj tatínek, z nich byl nejmladší, a tak než se dostal na učitelský ústav, musel jakožto syn státního zaměstnance navštěvovat německou základní školu. Byl postižen křivicí páteře, a tak si ve svých vzpomínkách často připomínal příkoří, která mu připravovali jeho němečtí spolužáci pro tělesnou vadu i pro jeho češství. Na všech školách byl vždycky primus.

Dědeček z mamčině strany si postavil na Proseči pod Ještědem malou dřevěnou roubenku (dnes už zbořenou) a pracoval jako dělník v textilní továrně „U Židů“ ve Vesci u Liberce. Do práce odcházel v pondělí časně ráno, přes týden zůstával ve Vesci a jako tzv. nocležník se podílel o postel s kamarádem, který pracoval v noci jako hlídač. V sobotu k večeru se vracel domů a přinášel dětem, třem dcerám, různé dobroty, zejména liberecké uzenky, na něž si moje maminka do smrti pamatovala. Dědeček byl takový vesnický mudrlant, přinášel na Proseč zprávy o socialistickém hnutí na Liberecku, které se pak celou nedělí probíraly, zejména při holení zákazníků, jež také pro známé provozoval. Babička se starala o rodinu a v pondělí chodila s tatínkem přes Pláně s nůši na zádech do liberecké tržnice prodávat „boží dary“, zejména borůvky, jahody, šípky, houby, prostě vše, co liberecké paničky kupovaly. Všechno to musela děvčata během týdne nasbírat. Když Anička, nejstarší, začala pracovat jako tkadlena rovněž „U Židů“, musely se o sběr postarat mladší dvě děvčata, Marie a Lidmila, moje budoucí maminka.

Tatínek jako mladý učitel bez protekce vystřídal na začátku svého učitelování řadu škol. Nejprve jako podučitel, potom zatímní učitel, po složení zkoušek „způsobilosti“ byl uznán způsobilým k vykonávání samostatného úřadu učitelského v obyčejných školách obecných. Byl pak jmenován definitivním podučitelem na trojtřídní škole v Proseči pod Ještědem. Byl zde přijat s otevřenou náručí, zvláště, když se osvědčil brzy jako dobrý organizátor divadla a současně i jako znamenitý scénograf, tvůrce kulís. Brzy se zde cítil jako doma. Stal se pravidelným účastníkem většinou politicky zaměřených debat u dědečka Susky, kde se současně nechával i holit. Svou pozornost věnoval i Aničce, s kterou se nakonec oženil. Téměř současně byl jmenován definitivním učitelem

v Bílé u Českého Dubu. Bohužel, štěstí novomanželům netrvalo dlouho. Anička podlehla tuberkulóze a rok po jejím odchodu se tatínek znovu oženil s její sestrou Liduškou, mojí maminkou. Měli pak prvního syna, Vladivoje, který se narodil v roce 1905 v Proseči, u babičky, protože se do jediné světnice, navíc zamořené bacily TBC, nevešel.

Situace se zlepšila, když tatínek dostal umístění jako definitivní učitel v bohaté obci Olešnici u Všeně. Ubytování byli ve škole, kde bydlel i pan řídící. Tatínek byl společenský člověk, brzy se spřátelil s místními obyvateli i s učiteli ze sousedních obcí, kteří se občas scházeli v Turnově. Brzy ovšem zjistil, že pan řídící Hlaváček je ve sporu s celou obcí a že schůzky učitelů nejsou příjemné panu inspektorovi. Když tatínek nedbal na napomenutí, odebral mu Hlaváček klíč od školy a požadoval, aby se vracel domů nejpozději do osmé hodiny večer, kdy školu zamýkal. Jednou se moji budoucí rodiče poněkud opozdili u sousedů, došlo pak k výstu-

pu, ostré hádce a strkání, maminka jako správná manželka se ozvala a označila Hlaváčka za hrubce. Hlaváček byl inspektorův oblíbenec a souhlasil s tím, aby podal na tatínka žalobu pro urážku na cti a slíbil, že z incidentu vyvolá disciplinární důsledky. Občané Olešnice, když se o tom dozvěděli, obstarali za vlastní peníze šikovného advokáta a ten doporučil tatínkovi, aby podal žalobu na Hlaváčka pro ublížení na těle. Došlo sice ke smíru, ale přesto byl tatínek přeložen na obecnou školu v Doleních Pasekách.

Zde se rodičům v roce 1909 narodil druhý syn, pojmenovaný po slovanském bohatýrovi, Miloš. Také zde si moji rodiče získali brzy srdce většiny obyvatel, přesto ale stále toužili po samostatné škole, kde by byli vlastními pány. Příležitost se naskytla už v roce 1910, kdy se uvolnilo místo řídícího učitele a správce školy (současně i školníka) na nové škole v obci Rašovka, nejvýše položené škole na Českosudsku. Podobně jako škola v Doleních Pasekách přispěla svým vlivem, spolu s libereckým lidumilem dr. Šamánkem, spisovatelka Karolina Světlá.

Patrová budova školy, postavená v roce 1894, umístěná uprostřed vesnice, se svou neoklasicistní architekturou výrazně odlišovala od okolních přízemních rodinných domků a vesnických chalup. Budova obsahovala v přízemí jednu učebnu s kabinetem a záchody, v patře byt učitele o obytné kuchyni, ložnici a nevytápěné komoře. Jediným příslušenstvím bytu byla výlevka na schodišti. Z patra vedly strmé schody na půdu (prostornou). Za školou na dvorku stály přízemní dřevěné kolny na topivo a chlívký pro domácí zvířectvo. Zatímco se tatínek ujal svých pedagogických a společenských povinností, maminka se

energicky starala o blaho celé rodiny, do níž jsem se za dramatických okolností v roce 1913 narodil já, pojmenovaný rovněž vlastenecky Svatopluk. Shodou okolností jsem přišel na svět 7. března, stejně jako pan prezident Tomáš Garrigue Masaryk. Můj příchod na svět byl skutečně dramatický. Bylo to ráno, v 7 hodin, tatínek už odešel, aby doprovázel na poslední cestě zemřelého kolegu ve Světlé. A tak když neočekávaně přišly na maminku porodní bolesti, zavolala z okna na souseda, aby pospíchal do Proseče pro porodní bábu Annu Bretschneiderovou. Nežli tato pomoc přišla, byl jsem už šťastně na tomto světě.

Později na přání inspektora Lanka z Hodkovic, který měl na starosti tzv. menšinové školství na Liberecku, se tatínek uvolil, že založí první českou školu v Hynčicích u Liberce. K této historické události došlo 1. září 1923. Obec však pro českého učitele ubytování pochopitelně neměla. Téměř dva roky chodil tatínek z Rašovky denně a za každého počasí do Hynčic, než na zásah ministerstva školství a národní osvěty mu byl přidělen byt v letním sídle libereckého továrníka Jantsche, málo vhodný pro trvalé bydlení. Z Rašovky jsme se pak přestěhovali v roce 1924.

Brzy na to tatínek zařídil změnu jména Hynčic na v minulosti užívaný Pilínkov. Naše přemístění mělo jedinou výhodu: že jsem já s Milošem i Vládou měl blíž do libereckého českého gymnázia. Jinak prostředí, ovlivňované a řízené německými sedláky, bylo silně nepřátelské. Vzpomínám si, jak jsem brzy po našem přestěhování, tak jak jsem byl zvyklý z Rašovky, pozdravil sedláka jedoucího po silnici kolem našeho obydlí, pochopitelně česky. Ten na mě zařval, jestli neumím zdravit německy a práskl mě bičem.

* * *

K velkému vlasteneckému a pokrokovému povalečnému nadšení patřilo i to, že naši rodiče i s námi vystoupili z církve římsko-katolické, jež za války mocně podporovala mocnářství s Habsburky. Stali jsme se občany „bez vyznání“, třebaže se rodiče vždy snažili dodržovat desatero a Bible kralická byla na předním místě v naší knihovně. Já jsem to uvítal, protože jsem nemusel už chodit na náboženství, které na rašovské škole vyučoval farář z Dlouhých Mostů. Byl to Němec, špatně mluvící česky, který se rád napil a pak si zjednával autoritu ve třídě tím, že nás honil a mlátil rákoskou.

* * *

Tatínek se v Pilínkově opět věnoval plně škole i spoustě mimoškolních záležitostí, kterých bylo k posílení české komunity mnohem více zapotřebí než na Rašovce. Založil Spolek českých hasičů, mateřskou školu, byl činný v Národní jednotě severočeské, silně se angažoval i v boji o české školství na Liberecku. Angažoval se i politicky ve straně sociálně demokratické, nejen proto, že ve stejné straně byl i tehdejší ministr školství Jaromír Nečas, náš častý host, ale i z přesvědčení, protože jak na Rašovce, tak i v ostatních obcích Podještědí, a nakonec i v Pilínkově, vi-

děl kolem sebe hodně bídy a měl snahu ji zmírňovat podle svých možností.

Navázal tím bližší vztahy s německými sociálními demokraty i německými komunisty, společnými odpůrci německého nacionalismu, který přecházel v třicátých letech do henleinismu, Hitlerovy páté kolony.

* * *

České státní reformní reálné gymnázium, kde jsem studoval, začalo výuku v roce 1919 v provizorních prostorách dnešní základní školy Na Jeřábu, tehdejší německé školy obecné, jako první střední škola s vyučovacím jazykem českým, o jejíž zřízení usilovali Češi pod vedením lékaře-lidumila a vlastence MUDr. Václava Šimánka už od roku 1907. Vídeňské centrální orgány ovlivňované šovinistickými libereckými Němci však žádosti zamítaly, a tak teprve po osvobození bylo umožněno českým obyvatelům posílat své děti do české střední školy. K údivu německé veřejnosti se do gymnázia přihlásilo tolik žáků, že bylo nutné je přemístit do nové budovy německého gymnázia (dnes budovy TUL v Hálově ulici). Němci si však vymínili, že jejich studenti budou používat hlavní, reprezentační vchod a studenti čeští budou vcházet postranním vchodem. Kromě toho byly chodby obou škol předěleny zděnými příčkami. Tento stav trval až do roku 1925, kdy po prvním řediteli Josefu Vinšovi nastoupil druhý ředitel Stanislav Štrup, pod jehož vedením se gymnázium v Liberci rozmáhalo tak, že obsadilo celou budovu. Jeho činnost skončila okupací pohraničí německými vojsky v roce 1938 a knihovna i archiv byly za dramatických okolností převezeny do Turnova a do Jaroměře, kde byly celou dobu války ukrývány.

* * *

Díky svým učitelům, jak na obecné škole, tak i na gymnáziu, a pod dojmem z četby knih, které se touto tematikou zabývaly, zejména Jirákových románů historických, jsem už od malička měl velmi vyhraněný postoj k českým Němcům. Uvědomoval jsem si nebezpečí a důsledky germanizace našeho pohraničí na základě životních zkušeností rodičů a prarodičů. Už na Rašovce jsme jako kluci vyzdobení štíty se lvem a moravskými orlicemi pořádali bojůvky s německými kluky ze sousedních, zčásti už poněmčených Šimonovic. Maminka mi často vypravovala, jakým způsobem systematicky postupovali němečtí továrníci v Českém Dubu při snaze vytvořit z něj v ryze českém osídlení německou enklávu. Teprve v Pilínkově za přímého soužití s Němci a četbou německé literatury na gymnáziu jsem začal rozlišovat československé občany německé národnosti od těch druhých, kteří se nikdy nechtěli smířit s tím, že nejsou pány nad Čechy. Vadilo mi to, že naše vláda ve snaze s nimi vyjít jim dávala velké pravomoci a české školy v pohraničí nelogicky označila jako „menšinové“. Politicky jsem začal rozlišovat naše německy hovořící spoluobčany teprve s narůstajícím henleinovským hnutím, kdy se od nacistů oddělili němečtí

sociální demokraté a komunisté, spojovali se s českými obyvateli ve snaze zabránit Hitlerovi a tzv. sudetákům odtržení pohraničí a jeho připojení k říši. Pokud přežili válku a koncentráky, žili po roce 1945 v Liberci, někteří se styděli za to, že jsou Němci a odešli raději do NDR.

* * *

Mezi německými a českými obyvateli docházelo k projevům „nevraživosti“ z různých příčin každou chvíli. Z mého mládí si vzpomínám, jak na Rašovce se při zábavě taneční v hostinci V Trnčí pravidelně mlátili čeští chasníci s německými, většinou to ale bylo pro nějaké děvče. Bývalo totiž zvykem, že si bohatší němečtí Liberečtí rádi namlouvali česká děvčata k nelibosti mé maminky. Vždycky se zlobila, že když si Němec vezme za ženu Češku, je z ní pak brzy Němka.

S ponižováním se čeští obyvatelé v Liberci setkávali na každém kroku. Jak při nákupu v německých

obchodech, tak na radnici při jednání s úřady, kdy český zákazník nepochodil. Jiskřit nebezpečně to začalo teprve s nástupem Hitlera a Henleina. Každou chvíli chodili kolem našeho domu v Pilínkově po silnici skupiny německých výrostků, heilovali a vykřikovali různé výhrůžky, zvláště když se o svátečních dnech objevila vyvěšená státní vlajka.

Ing. STATOPLUK TECHNIK se narodil v roce 1913 v Liberci. Před druhou světovou válkou byl na stáži u francouzského architekta Augusta Perreta, zúčastnil se aktivně Slovenského národního povstání a za svého působení ve Stavoprojektu byl v padesátých letech tvůrcem prvního územního plánu města Liberce. Dlouhá léta působil jako pedagog na Stavební průmyslové škole Liberec. Je autorem řady publikací, z nichž nejznámější jsou *Stavební památky města Liberce*, *Liberecké domy hovoří* nebo *Liberec minulosti a současnosti*. Napsal stovky článků do místních a celostátních periodik, které jsou stejně jako jeho knihy zaměřeny na popularizaci významných a architektonicky zajímavých staveb na Liberecku.

Foto Svatopluka Technika Roman Čejka, 2008.

Jiří Janáček

Divadelní příběh z libereckého archivu

Tato studie o situaci v Městském divadle má připomenout 125. výročí otevření liberecké scény roku 1883 a sou-

časně připomenout, že cesta Stadttheater Reichenberg byla v bohaté historii provázena také nepřízní a nepochopením diváků, což dodnes k divadlu patří.

Divadlo je a vždy bývalo živým organismem. Mění se s dobou, zájemem o dramatická díla, herce. Přináší divákům nezapomenutelná představení, ale i umělecké propady, skvělé herecké výkony vedle konzumu, ale také nechutné šmíry. To všechno je divadlo, a snad právě proto je divák miluje. Současnou divadelní tvorbu sleduje kritika, někdy však není na škodu podívat se do historie, abychom se ujistili, že na „prknech znamenajících svět“ je mnoho nového, že se divadelní umění proměňuje a vyvíjí. Pátráme proto v archivech, otevíráme zažloutlé stránky starých novin a dovídáme se o uměleckých úspěších, ale také o aférách herců a ředitelů, o skandálech, nepovedených nebo avantgardních představeních, nešťastných požárech divadelních budov, cenzuře a dalších zajímavostech. Ponořit se do archivu znamená vždycky dobrodružství.

Také liberecké divadlo má uloženy v archivu své úspěchy i propady, hospodářské a politické problémy, ale také nepříjemné i úsměvné aféry. O jedné jsme již psali v Kalmanachu 2005. Týkala se umělecko-politického střetu ředitele Reichenberger Stadttheater s nechutnými rasistickými výpady ze strany SdP. Šlo tehdy o vážnou aféru Paula Barnaye, která dokonce pobouřila českou divadelní scénu. Za ředitele se tehdy postavili nejen němečtí, ale i čeští herci.

O několik let dříve, krátce po vzniku Československa, se Liberec (Reichenberg) prezentoval ekonomickým

potenciálem na Reichenberger Messe. Od roku 1920 se na Libereckých výstavních trzích představovali převážně němečtí podnikatelé. Město však nežilo pouze podnikatelskými zájmy. Hostům a obyvatelům byla předkládána bohatá kulturní a zábavná nabídka. Všimneme si doprovodného programu trhů, ale především nás bude zajímat konflikt konzervativní části libereckého publika s vedením divadla (ředitelé Karolina Krug a Friedrich Sommer), který spadá do období libereckých výstav roku 1921.

Projdeme nejdříve nabídku Reichenberger Stadttheater, potom si všimneme v přehledu ostatních kulturních i zábavných akcí a konečně si přiblížíme archivní materiál jednoho z divadelních skandálů, který doprovázel Reichenberger Messe 1921.

Pro posouzení dramaturgické skladby uvádíme repertoár Reichenberger Stadttheater od 13. 8. do 21. 8. 1921:

1921-08-13v Strauß, Oskar: *Der tapfere Soldat* (Ot)
1921-08-13n Schnitzler, Arthur: *Reigen* (S) – **Vorlesung!**

1921-08-14d Reichenberger Messe-Konzert (Tonwerke und Dichtungen von Ludwig Binder-Kleibinder)

1921-08-14o Kalman, Emmerich: *Ein Herbstmanöver* (Ot)

1921-08-14v Strauß, Oskar: *Der tapfere Soldat* (Ot)

1921-08-14n Schnitzler, Arthur: *Reigen* (S)

1921-08-15o Kollo, Walter: *Fräulein Puck* (Ot)

1921-08-15v Strauß, Oskar: *Der tapfere Soldat* (Ot)
 1921-08-15n Schnitzler, Arthur: *Reigen* (S)
 1921-08-16v Kollo, Walter: *Der verjüngte Adolar* (Ot)
 1921-08-16n Friedmann, Armin und Nertz, Ludwig: *Dr. Stieglitz* (S) – host S. Hofer, Deutschen Landstheater Prag
 1921-08-17v Friedmann, Armin und Kottow, Hans: *Onkel Bernhard* (S) – host S. Hofer,
 1921-08-17n Schnitzler, Arthur: *Reigen* (S)
 1921-08-18v Friedmann, Armin und Kottow, Hans: *Onkel Bernhard* (S) – host S. Hofer
 1921-08-18n Schnitzler, Arthur: *Reigen* (S). **Představení zrušeno!** Náhrada: Schönthan, F. a P.: *Raub der Sabinerinnen* (S) – host S. Hofer
 1921-08-19v Lehar, Franz: *Das Fürstenkind* (Ot)
 1921-08-19n Schnitzler, Arthur: *Reigen* (S). **Zrušeno!** Náhrada: Kollo, Walter: *Der verjüngte Adolar* (Ot)
 1921-08-20v Lehar, Franz: *Graf von Luxemburg* (Ot)
 1921-08-20n Schnitzler, Arthur: *Reigen* (S). **Zrušeno!** Náhrada: Müller, Hans: *Die Flamme* (S)
 1921-08-21o Strauß, Oskar: *Der tapfere Soldat* (Ot)
 1921-08-21v Lehar, Franz: *Graf von Luxemburg* (Ot)
 1921-08-21n Schnitzler, Arthur: *Reigen* (S). **Zrušeno!** Náhrada: Müller, Hans: *Die Flamme* (S)

(Ot – opera, opereta, S – činohra, d – dopolední, o – odpolední, v – večerní, n – noční představení)¹

Na doprovodných akcích se podílely téměř všechny kulturní a společenské podniky ve městě. Jako příloha k deníku Reichenberger Zeitung byl Reichenberger Messe-Anzeiger², který přinášel aktualitu z trhů a mimo jiné přehled kulturních a zábavních akcí. Celoročně každé dva měsíce vycházel pravidelně Messezeitung Reichenberg-Böhmen³, obsahoval převážně inzeráty, ale též informace o přípravě a průběhu trhů.

Mimo Městské divadlo se hrálo odpoledne a večer (za umělého osvětlení) v přírodě (Waldtheater im Stadtwäldchen). Šlo o tzv. Reichenberger Freilicht-Festspiele⁴. Na programu v období trhů byly od 13. srpna do 21. srpna 1921 tyto hry (výběr): Schiller, Friedrich: *Wallensteins Lager*, *Die Räuber*; Büchner, Georg: *Dantons Tod*, *Leonce und Lena*; Nestroy, Johann: *Lumpacivagabundus*; Grillparzer, Franz: *Weh dem der lügt* a další (Raymund, Morre, Schönhan). Nechybělo loutkové divadlo (Puppentheater der Deutschen Landeskommission für Kinderschutz und Jugendfürsorge)⁵. Z loutkových představení uvádíme například *Aschenbrödel*, *Lilienweis* und *Rosenrot*, *Kasperl wird reich*, *Hänsel und Gretel* a jiné.

Gewerbemuseum vystavovalo umělecká díla zapůjčená ze soukromých sbírek. Na letištní ploše Flugunternehmung Reicheberg-Paulsdorf se za příznivého počasí připravovaly vyhlídkové lety. V provozu byla také denně kina (*Zentralkino*, *Reformkino* a *Kammerlichtspiele*). Volný čas návštěvníků doplňovaly nepostradatelné cirkusy (*Medrano*, *Hippodrom Mikosch*). Hudební produkci k poslechu nebo k tanci se chlubil hotely (*Zum golden Löwen*, *Reichshof*, *National*, *Deutsches Haus*), kavárny (*Post*, *Posthorn*,

Kronprinz, *Schienkeller*), kabarety, varieté a bary (*Eiche* – denně v 17. 21 a v 1 hodinu v noci; *Künstler-Klause*, *Rokoko Bar*, *Intime Hölle* – Messeprogramm: „Im Hexenkessel der Teufelin“). Liberečané i hosté trhů se bavili v řadě restaurací, hostinců a vinných sklípků (*Rathauskeller*, *Volksgarten*, *Schützenhaus* i jiné). Dokonce Soukupův Taneční institut (*Tanzinstitut Soukup*) nabízel, že během dvou hodin poctivě nacvičí *Schimmy*, *Foxtrott*, *Boston*, *One Stepp*!⁶

Po prohlídce Libereckých trhů poskytlo město dostatek zábavy. Program byl pestrý a mohl vy-

hovovat nejen těm, kteří zatoužili po kvalitním uměleckém zážitku, ale i návštěvníkům holdujícím lehké múze nebo dokonce uvolněnější zábavě s dobrým jídlem a pitím.

Všechna vystoupení, zvláště kabarety, však neměla právě nejlepší uměleckou úroveň. Jistě se mnohde návštěvníci zasmáli lehkému, snad i nevkusnému vtipu. Ale to patří k zábavě při tak rozsáhlé akci, jako byly proslulé Reichenberger Messe. Ostrého odsudku se však dostalo vedení divadla za inscenaci Schnitzlerovy hry *Reigen* (česky Kolo, 1904; Rej, 1917, 1921, 1986, vydala Dilia)⁷.

Již 4. srpna 1921, kdy se hra teprve připravovala, obdržela „Ctihodná Městská rada města Reichenberg“ stížnost 12 katolických spolků na nevhodnou a nemravnou hru známého rakouského autora.⁸ Psalo se v ní:

Podepsané spolky dovolují si podat ctihodné Městské radě zdvořilou, ale rozhodnou žádost, nechť konečně jednou zapůsobí na vedení divadla, aby neuvádělo stále znovu kusy nemravné a s obsahem kazícím mládež. Nebylo-li již uvedení hry „Flamme“⁹ veřejným skandálem, je tomu tak tím spíše u nezřízeného kusu „Der verjüngte Adolar“¹⁰ slátaného společně čtyřmi židy. Jak se z hereckých kruhů dovídáme, mají být zakrátko během trhů v nočních představeních uvedeny hry „Der Weibsteufel“¹¹ a „Reigen“ A. Schnitzlera, spolu s dalšími Schnitzlerovými kusy. Má tak divadlo města Reichenberg skutečně klesnout k nočnímu podniku coby bordelu?

Mají být naši herci neustále nuceni hrát beze studu brakové hry, ponižující německý národ, a prostitovat se i svůj stav?

Vznášíme proti tomu co nejrozhodnější protest a jsme si zároveň vědomi toho, že tento nesouhlas nepodporuje jen pouze křesťansky smýšlející část obyvatelstva, ale každý slušný člověk města Reichenberg. Je snad již německý národ tak chudý na opravdu dobré a ryzí hudební a básnické výtvoř, že právě Reichenberger Stadttheater, které by mělo a mohlo být první a tón udávající německou scénou v Čechách, musí klesnout na úroveň nevěstince? Široké vrstvy obyvatel se nemohou a nechtějí dívat na to, jak obecní správa proti tomu nedokáže zasáhnout. Takovou hanbu a ostudu si nenecháme líbit. Ve všech společenských kruzích se pomalu zvedá silný odpor, který se dříve nebo později změní v divadelní skandál. Není to výhrůžka, ale chceme pouze upoutat pozornost ke smýšlení velké části publika, které si již nechce nechat trvale líbit takové bezcharakterní špinavosti.

Následují úřední razítka společností s podpisy:
 Verband der christ. Gewerkschaften für das Gebiet des tschechoslov. Staates – Sitz Reichenberg;
 Verband der christ. deutschen Angestellten – Gruppe Reichenberg;
 Reichenberg Mädchenbund – Ortsgruppe u. christl. Frauenbundes I. D. B.;
 Katholisches Volksvereins Reichenberg;
 Volksbund der deutschen Katholiken Böhmens – Zentralstelle Reichenberg i. B. Wirgsteingasse 44;
 Verband christl. Hausgehilfinnen – Zentrale Reichenberg für das tschechoslowak. Gebiet;
 Frauenortsgruppe des kath. Volksbundes Reichenberg;
 Deutsche christl.-soziale Volkspartei – Ortsparteileitung Reichenberg;
 Katolisch deutscher Jugendbund Reichenberg;
 Mar. Studenten-Kongregation Reichenberg;
 Terziarengemeinde Reichenberg i. B.;
 Jungmännerbund „Etchert“ Reichenberg;

Stížnost katolických organizací byla otištěna dne 11. srpna 1921 v deníku Reichenberger Zeitung. Níkoliv 10. 8. 1921, jak je uvedeno ve veřejné odpovědi vedení divadla, která vyšla ve stejném listě již 12. srpna 1921. Liberecký archiv uchovává koncept dopisu Karoliny Krug a Friedricha Sommera, ředitelů Reichenberger Stadttheater. Jde o třístránkovou ručně psanou zprávu adresovanou „Velice vážené Městské radě Reichenberg“, kterou se pokusíme v hlavních bodech představit.¹²

Divadlo se v odeslané odpovědi především podivuje zaostalosti, s jakou se stěžovatelé staví proti Schnitzlerově hře. Pobuřuje především tvrzením, že jsou dávány stále znovu kusy nemravné a s obsahem kazícím mládež. S překvapením je uváděna Schönheerova hra *Weibsteufel*, Reigen A. Schitzlera a *Flamme*

Podpisy katolických spolků a razítka pod stížnost.

H. Müllera. Zvláště dva první autoři jsou uznávání a vychvalování vynikajícími německými i rakouskými kritiky, udávajícími směr současné literatuře. Ředitelství divadla se domnívá, že sotva osm ze sta protestujících spolků zná obsah hry *Reigen* a její decentní provedení na libereckém jevišti. Připomíná její úspěch na významných scénách v Německu i Rakousku. Také v Československu hráli Schnitzlera v Brně a Ostravě. Dále se ironicky poznamenává, že se rozhořčené spolky při nízké návštěvnosti divadla neozvaly a nepodporovaly libereckou scénu při uvádění mistrovských operet *Dollarprinzessin* a *Fürstenkind*, nebo při hostování vynikajících umělců jakými byli Marr, Mayer, Schreiber a Leithnerová. Nezajímají se ani o dramaturgický plán, jinak by nemohly tvrdit, že divadlo uvádí „nemravné“ a „mládež kazící kusy“, a všimly by si návštěvy herce W. Klitsche (Volkstheater Wien) a připravovaného Goethova *Fausta*, Wildgansovy hry *Liebe*¹³ nebo Kaiserova kusu *Gas*.¹⁴

Schnitzlerovo první provedení *Reigen*, uváděné v nočních hodinách, bylo již dvě hodiny po otevření pokladny vyprodáno, což nelze tvrdit o výše uvedených inscenacích. Vedení divadla proto žádá, aby oprávnění zástupci města a divadelní rady posoudili, zda rozhořčený útok na liberecké uvedení hry byl oprávněný.

Kdo byl vlastně onen autor, který tak vzrušil liberecké divadelní publikum? Šlo o rakouského lékaře a spisovatele Arthura Schnitzlera (1862–1931). Po studiích medicíny provozoval lékařskou praxi ve Vídni. Zajímalo jej využití hypnózy a sugesce v psychiatrii, což mělo později vliv na jeho literární tvorbu. Psát začal roku 1893, zájem veřejnosti a kritiky vzbudil dramatem *Anatol*. Napsal řadu divadelních her, povídek, novel a dva romány. Jeho nejoblíbenější prací se stala novela *Traumnovelle* (Snová novela z roku 1926). Patřil do avantgardní umělecké skupiny Jung Wien a setkával se se spisovatelem Hugo von Hofmannsthalem. Byl spolu s ním považován za největšího německy píšícího dramatika po

Reichenberger Messe-Anzeiger. Náměstí před radnicí v době Libereckých trhů, jejichž symbolem se stal magnet, který se jako monumentální reklamní objekt objevoval i v libereckých ulicích (SOka Liberec, fotopohlednice vydaná libereckým fotografem Františkem Madlě, sbírka Egona a Jakuba Wienerových).

čátku 20. století. Kritizoval pokrytectví společnosti v oblasti sexu a erotiky, ale v osobním životě podobné výstřednosti odmítal. Prožil řadu bouřlivých let plných hádek s Olgou Gussmanovou, mladší o dvacet let. V roce 1921 se rozvedl. Těžce nesl sebevraždu dcery Lily v Benátkách roku 1929. Byl vydán jeho deník a korespondence. Zemřel ve Vídni na krvácení do mozku.¹⁵

Hra *Der Reigen* vznikla roku 1900. Obsahuje deset konverzačních jednoaktovek o milostných vztazích ve všech vrstvách společnosti (od prostitutky až k hraběti). Jde vždy o rozhovor před milostným aktem a po něm. Uvedení i vydání hry bylo zakázáno. Autor ji proto vydal vlastním nákladem. První jevištní provedení v Berlíně roku 1920 vyvolalo skandál a autorovy práce byly od té doby přísně cenzurovány. Abychom si dovedli představit blíže tematiku jednotlivých dialogů, připojujeme názvy deseti jednoaktovek: *Die Dirne und der Soldat; Der Soldat und das Stubenmädchen; Das Stubenmädchen und der junge Herr; Der junge Herr und die junge Frau; Die junge Frau und der Gatte; Der Gatte und das süsse Mädel; Das süsse Mädel und der Dichter; Der Dichter und die Schauspielerin; Die Schauspielerin und der Graf; Der Graf und die Dirne*.

Z pouhých titulů lze usoudit, že autorovi šlo skutečně o karikaturu tehdejší společnosti a její morálky. Současně se také Schnitzler pokusil odtabuizovat některá utajovaná a obcházená témata. Nelze se divit, že tehdejší společnost pokládala *Reigen* za skandální hru. Dnes je přístup berlínských i libereckých občanů ke spisovateli, kterého ve své době pochopil snad jedině Sigmund Freud, úsměvný. Přesto v roce 1923 vyšlo sto vázaných a číslovaných výtisků tištěných na ručním papíře, v ozdobné grafické úpravě v nakladatelství Hartz Berlin und Wien.¹⁶

Nezbývá než si připomenout osud inscenace Schnitzlerova kusu na scéně Reichenberger Stadttheater během Reichenberger Messe 1921. Jak se divadlo vypořádalo s tak ostrým útokem tehdy prudérních členů dvanácti stěžujících si spolků? Vždyť deník *Reichenberger Zeitung* ohlašoval uvedení hry během trhů (13. 8.–21. 8. 1921) každý den jako noční představení (22.45 hod.). Totéž slibovaly časopisy *Messezeitung Reichenberg* a také *Katalog der Reichenberger Messe 1921*.¹⁷ Ve výše uveřejněném programovém přehledu Městského divadla jsme mohli zaznamenat změny v programu. Ještě v sobotu 13. srpna 1921 vyšel plakát s oznámením, že představení *Reigen*, *10 Dialoge von Arthur Schnitzler* v režii Oskara Schlegera,¹⁸ bude uvedeno v tomto obsazení: Lisl Langer (Dirne), Hans Wollinger (Soldat), Ady Halm (Stubenmädchen), Hans Hansen (junge Herr), Beata Romey (junge Frau), Hans Richter (Ehegatte), Elise Paly (süße Mädel), Oskar Schlegler (Dichter), Alma Sorel (Schauspielerin), Willy Jungmichel (Graf) a s poznámkou, že se děj odehrává v 90. letech 19. století. Nechybělo upozornění „Jugendlichen unter 16 Jahren ist der Eintritt nicht gestattet!“

Divadlo slibovalo decentní provedení, ale přesto se 14. 8. v *Messe-Anzeiger der Reichenberger Zeitung*¹⁹ objevuje oznámení Schnitzlers „*Reigen*“ auch in Reichenberg verboten. Pozvaná komise pravděpodobně rozhodla „úředně zakázat“ představení. Vedení divadla však slíbilo „Vorlesung“ – „Předčítání“ s původním hereckým obsazením. K tomuto kompromisu došlo pouze u čtyř představení (13., 14., 15. a 17. 8.). Ostatní večery byly nahrazeny jinými tituly a ozdobeny hostováním Siegfrieda Hofera z pražského německého divadla. „*Vlk se nažral a koza, si ce mírně opelichaná, zůstala celá.*“

Blatná – Liberec, srpen 2008

Městské divadlo Liberec v meziválečném období (foto František Madl, Liberec).

Poznámky

- 1 Státní okresní archiv Liberec (dále SOKA). Oznámení Reichenberger Zeitung s přílohou Reichenberger Messe-Anzeiger, 13. 8. až 22. 8. 1921.
- 2 SOKA, Reichenberger Messe-Anzeiger 1921, číslo 1–21.
- 3 Messezeitung Reichenberg-Böhmen 1. August 1921, 2. Jahrhundert, Heft 6.
- 4 Reichenberger Freilicht-Festspiele – přírodní divadlo v Městském lesíku (nedaleko Lesního koupaliště). Program uveřejňován pravidelně v deníku Reichenberger Zeitung, v Messezeitung a Reichenberger Messe-Anzeiger.
- 5 Puppentheater der Deutschen Landeskommision für Kinderschutz und Jugendfürsorge in Böhmen, Reichenberg, Waldzeile 14.
- 6 Využito programových nabídek z Reichenberger Messe-Anzeiger, převážně z 16. 8. 1921. Nabídky ostatních výstavních dnů byly podobné.
- 7 Arthur Schnitzler, Der Reigen. První vydání 1900, Vídeň. Současné vydání: Arthur Schnitzler, Gesammelte Werke in Einzelausgaben, Reigen und andere Dramen (Das dramatische Werk, Band 2), Fischer Taschenbuch Verlag, 1991. Vlastní Krajská vědecká knihovna (dále KVK – R79). Česky: A. Schnitzler, Kolo Deset dialogů (překlad R. V. Boubela, 1904 (KVK – L7307). Dále česky 1917, 1921, 1986, překlad Josef Balvín, Dilia, Praha.
- 8 SOKA, Magistrát města Liberce, Gd 93/22, karton 574, německy psaná kopie stížnosti 12 katolických spolků z 4. 8. 1921. Totéž otištěno: Reichenberger Zeitung 11. August 1921.
- 9 „Flamme“ – Hans Müller (narozen 1882), německý herec a spisovatel.
- 10 „Der verjüngte Adolar“ – Walter Kollo (narozen 1878), hudební skladatel. Libretisté Kurt Kratz a Richard Kozler, texty písní Herman Frey (narozen 1839), německý lyrik a dramatik. Narážka ve stížnosti na čtyři autory židovského původu.
- 11 „Weibsteufel“ – Karl Schönherr (1867–1943), německý naturalistický spisovatel.
- 12 SOKA, Magistrát města Liberce, Gd 93/22, karton 574. Německy psaný rukopisný koncept pro Městskou radu Reichenberg stylizovaný vedením divadla. Přetištěno: Reichenberger Zeitung 12. August 1921.
- 13 „Liebe“ (1916) – Anton Wildgans (1881–1932), rakouský dramatik a překladatel, ředitel Burgtheater Wien. (Český překlad hry 1923.)
- 14 „Gas“ (2 díly 1918–20) – Georg Kaiser (1878–1945), německý dramatik expresionista, 1938 emigroval do Švýcarska. (Česky hráno 1919.)
- 15 Wikipedia, otevřená encyklopedie, heslo Arthur Schnitzler, životopis a přehled díla.
- 16 Vydání lze prezenčně zapůjčit v KVK Liberec (B95).

- 17 SOKA, Messezeitung Reichenberg A 1674, Katalog der Reichenberger Messe 1921 P 698.
- 18 SOKA, Magistrát města Liberce, Gd 93/22, karton 574, plakát na představení „Reigen“.
- 19 SOKA, zpráva Reichenberger Zeitung 14. August 1921, Nr. 190, S. 5 (Schnitzlers „Reigen“ auch in Reichenberg verboten).

Prameny

Materiály Státního okresního archivu v Liberci.
Fondy Krajské vědecké knihovny v Liberci.

Literatura

- Černý, František: *Dějiny českého divadla IV, Academia, Praha 1983.*
Das grosse Brockhaus.
 Karpaš, Roman: *Kniha o Liberci, Dialog, Liberec 2004.*
Kindlers neues Literatur Lexikon – CD-ROM.
 Ottův slovník naučný. Vydavatel a nakladatel J. Otto, Praha.
 Schnitzler, Arthur: *Gesammelte Werke in Einzelausgaben, Reigen und andere Dramen (Das dramatische Werk, Band 2), Fischer Taschenbuch Verlag, 1991.*
 Schnitzler, Arthur: *Kolo (Deset dialogů, překlad R. V. Boubela, 1904).*

Za vydatnou pomoc děkuji pracovníkům Státního okresního archivu v Liberci, jmenovitě ředitelce Mgr. Haně Chocholouškové, Mgr. Marii Burešové a Jiřímu Bockovi.

JIŘÍ JANÁČEK, nar. 1927 v Blatné, okres Strakonice, člen Kruhu autorů Liberecka. Vystudoval Karlovu univerzitu, obor český jazyk a filosofie. Působil jako učitel ve Varnsdorfu, později v Liberci, naposledy (do roku 2003) na Pedagogické fakultě. Krátce pracoval v Severočeském nakladatelství (1966–69). Člen Syndikátu novinářů ČR, člen Obce spisovatelů a Teatroligické společnosti v Praze. Přispívá do regionálního, celostátního a odborného tisku, zvláště divadelními recenzemi.

Publikace: *Literatura pro děti a mládež* (skripta FP), *Fotografie Ladislava Postupy, Amatérští loutkáři v Liberci 1918–1938, Zamyšlení nad osudovým setkáním F. X. Šaldy s Evou Jurčinovou, Jaroslav Průcha – učitel a spisovatel, Devět fejetonů o Karolině Světlé* a další. V roce 2004 vydal knihu *Čtyřikrát Městské divadlo Liberec (Stadttheater Reichenberg) 1883–1938*. V letech 2007 a 2008 vydal dvě studie: *O počátcích divadla v Liberci a činnosti V. Tháma také v Liberci* a *O osudech Soukenického divadla* (2007 a 2008).

Josef Král
KRVAVÝ SRPEN

Z NDR přes Hrádek nad Nisou a také z Polska přes Nové Město pod Smrkem míří k Liberci tanky, nákladní automobily, děla a další vojenská technika. Tisíce prstů na spouštích pušek a samopalů mají zachraňovat socialismus, neboť v Československu je prý u moci kontrarevoluce. Potom se spojí do jednoho mohutného proudu a půl hodiny po půlnoci projíždějí Libercem. Hlavní část vojsk pokračuje v rychlém postupu na Prahu.

V Liberci se rozsvěčují první okna. Lidé vyhlíží do tmy a bojí se tím odvěkým strachem přepadených. Noc duní řevem motorů a páchne výfukovými plyny.

Vysílačka „Vltava“ nedaleko Drážďan špatnou češtinou přesvědčuje, že od hranic přijeli spojenci a přátelé. Takové lži vítají jen ti, pro něž tanky znamenají návrat ke starým pořádkům. Už nemusí mít strach, že se budou zodpovídat za zločiny spáchané v padesátých letech. Jak rádi by vyšli do ulic a vítali své osvoboditele chlebem a solí. Kdyby se ovšem nebáli lidí v ulicích, kteří proti tankům zvedají zaťaté pěsti.

Však jim bude trvat celý rok než zase upevní ořezané mocenské pozice, zavedou staré pořádky a zostří je o nové paragrafy. Budou si říkat normalizátoři... Nechají roztavit pamětní desku na zdi radnice připomínající oběti prvního dne sovětské okupace. Nechají zničit negativy fotografií, jež zachycují tragické okamžiky, kdy tekla krev nevinných. Poženou k výsledkům nepohodlné svědky. Budou vyhrožovat, zastrašovat a snad by i vraždili. Opojení znovunabytou mocí nepochopí, že lidskou paměť nelze vymazat dokud lidé žijí. Jejich nadvláda bude trvat bezmála dvaadvacet let.

* * *

Teprve na začátku roku 1990 po „sametové revoluci“ bylo možno tragický příběh rekonstruovat a otisknout. Hlavní fakta poskytl osmistránkový spis okresní prokuratury s názvem: „Průběžná situační zpráva o stavu vyšetřování událostí v Liberci, ke kterým došlo dne 21. 8. 1968 v souvislosti s průjezdem cizích vojsk.“ Zpráva je datovaná 10. září 1968. Úředním jazykem se zde mj. konstatuje, že „při vjezdu cizích vojsk byli občané města Liberce vystaveni se strany cizích armád nebezpečí smrti, těžké újmy na zdraví“.

Tragický srpnový den je vzdálený již čtyřicet let. Jeho krvavý scénář v sobě nosí již jen příbuzní oběti a pamětníci. S uplývajícím časem jich ubývá...

My ostatní bychom také neměli zapomenout.

Ani na to, že v srpnu o rok později byl Liberec opět dějištěm dramatických událostí. Tehdy v roce 1969 přišli na stejné náměstí s dominantou radnice stovky

Josef Král, Luboš Příhoda **Roky 1968 a 1969 v Liberci**

lidí a znovu křičely a zvedaly zaťaté pěsti. Proti nim nestáli sovětské okupanti, ale příslušníci Věřejné bezpečnosti a Lido-vých milicí.

Sovětská okupace pokračovala českou normalizací..., opět sanitky odvážely raněné.

Luboš Příhoda
SRPEN 1968 V LIBERCI

(Následující stati, vypovídající o průběhu osudových událostí před čtyřiceti lety, jsou ukázkami z většího celku autorových retrospektivních a reminiscenčních textů.)

V srpnu 1968 nastolila okupační vojska týden „zostřeného přátelství“

Teprve v roce 1990 mohl být zhotoven a na čelní stěně liberecké radnice odhalen pomníček obětem okupace Československa armádami Varšavské smlouvy v srpnu 1968, která v nárazovém městě pod Ještědem vzala na sebe podobu apokalypsy. Paměť Liberečanů neselhává. Od té doby, co si národ po Listopadu opět svobodně vydechl, se prostranství pomníčku každoročně 21. srpna plní kyticemi květů.

Tvůrcem návrhu je liberecký sochař Jiří Gdovín. Pamětní desku stylizoval do tankového pásu, v jehož člancích se zrcadlí otisk jmen devíti obětí:

Eva Livečková (31 let)
Rudolf Starý (63 let)
Bohumil Kobr (72 let)
Stanislav Veselý (44 let)
Josef Fialka (65 let)
Zdeněk Dragoun (19 let)
Jindřich Kuliš (25 let)
Miroslav Čížek (23 let)
Vincenc Březina (67 let)

Těchto devět jmen je desetinou obětí, jež si vyžádal vpád pěti armád do Československa, vydávaný za bratrskou internacionální pomoc. Bylo to však vykonání ortelu smrti vyřčeného nad demokratizačním procesem Pražského jara 1968, který na jednadvacet let vrátil republiku nazpět a národ uvrhl do propastné demoralizace. Normalizační klonování však nemohlo z paměti národa vymazat onu krvavou zkušenost a ono zapovězené slovo: okupace.

Pod rouškou noci

„Lidé, kteří byli probuzeni nezvyklým dlouhým a velkým lomozem v nočních ulicích, je považovali za útvary Československé armády, jedoucí na manévry do vojenských výcvikových prostorů. Všechna vozidla byla označena bílým pruhem na střeše a vezla s sebou nezvykle velké množství pohonných hmot pro auta i tanky.“

Nebyly to však útvary Čs. armády, jak svým líčením uvádí 21. srpen „Kronika Liberce 1966–1970“ (strojopisný svazek Státního archivu v Liberci), nýbrž tanky a motorizovaná pěchota jednotek polské a sovětské armády, umístěné na území NDR. Bylo půl druhé v noci a kolona se valila od Frýdlantu třídou generála Svobody, Zhořeleckou a Sokolskou ulicí k budově Divadla F. X. Šaldy a v protisměru kolem pošty k liberecké radnici, jejíž část tenkrát obepínalo lešení. A tanky a obrněné vozy mířily rovněž v protisměru jednosměrnou Moskevskou ulicí na ulici Zdeňka Nejedlého (dnes M. Horákové) výpadvou na Prahu.

Krátce po třetí hodině padají na střechu auta prkna z lešení radnice. Vyskakují z něho dva vojáci a páli ze samopalů. Odnášejí to první ranění, kterých během dne přibudou desítky.

Incidentů bude přibývat

Celkem spolehlivým průvodcem sledem srpnových událostí, jejichž dlouho tradovanou chronologii poopravil až spisovatel a publicista Josef Král v listopadovém Vpředu 21. 8. 1990, je *Kniha o Liberci*, sepsaná kolektivem autorů pod vedením Romana Karpaše (Dialog, Liberec 1996). Podle ní probíhaly události takto:

Ve stejnou dobu příjížděly tanky od Chrástavy přes Sokolovské náměstí. „V domnění, že se jedná o vojenské cvičení, jim s rozpaženými pažemi běží vstříc trojice rozkurážených mladíků: ‚Kluci, kam jedete?!‘ Dávka je umlčí a M. Vlček střelen do hlavy klesá k zemi. Zranění je těžké, ale smrt ho o vlásek minula.“

Zpráva z Hrádku nad Nisou a Nového Města pod Smrkem, že tankové kolony prolomily hraniční závary, došla do Liberce už pět minut po půlnoci. Časně zrána se v ulicích města srocují stovky lidí. „Protestují, hrozí pěstmi, pláčou, házejí kamení a prkna, která zbyla u radnice.“

Od zábradlí před Svatkou háze po tanku kus prkna také dvacetiletý Jan Šoltys. Je ráno 6 hodin pět minut. Tank se nabourá do zábradlí a vleče nejen Šoltys, kterého pro těžká zranění propustí z nemocnice až 8. listopadu, ale také osmnáctiletou Marcelu Šimkovou.

V 7 hodin 15 minut dochází před Svatkou k dalšímu incidentu. Z vojenského gazu v čele kolony nákladních aut a obrněných vozů vyskakují dva vojáci a v pokleku u předních kol střílejí ze samopalů dlouhými dávkami do vzduchu. To je signál pro kolonu, která začne z otevřených věží tanků a z nákladních aut ostřelovat most, budovu Okresního národního výboru, divadlo i radnici. Jeden z tanků u pošty namíří dávku do míst, kde se křčí lidé.

„Mnoho lidí hledalo úkryt pod lešením u vchodu do Radničního sklípku. Střelba si vyžádala více než tři desítky raněných a na seznamu mrtvých se objevil dvacetiletý Zdeněk Dragoun, pětadvacetiletý Jindřich Kuliš, pětadesátiletý Josef Fialka a na lešení našel smrt třiašedesátiletý zedník Rudolf Starý z Jeř-

manic. V ulici 5. května byl postřelen Stanislav Veselý, který potom ještě tři dny bojoval o život. Smrtelnému zranění podlehl po dvou dnech i zdravotní sestra Eva Livečková, zasažená střelbou do krku při cestě do služby. Sanitky nestačily odvážet raněné, a tak pomáhali i dobrovolníci se svými auty.“

Za oknem v domě vedle Svatky (naproti rohu radnice, čp. 2–I zasáhla kulka také předloktí sotva desetiletého děvčátka.

Sály plavaly v krvi

Tak to řekla doktorka Zdeňka Kosová v reportáži z liberecké nemocnice, otisknuté ve čtvrtém čísle Vpředu z 22. srpna 1968. V první den okupace převezly sanitky do nemocnice nejprve šestatřicet zraněných. „Čtyři sanitní vozy byly přitom poškozeny couvajícimi tanky... Byla tam dvě těžká zranění páteře,“ vypočítával MUDr. Zid, „jeden případ rozstřílených jater se silným krvácením do dutiny břišní, čtrnáctiletý chlapec utrpěl průstřel plicního laloku a roztržení pažní kosti. To byly případy, kde jsme provedli okamžitý chirurgický zákrok. Potom šli na řadu další. V první vlně jsme za podstatné pomoci kolegů z gynekologického, krčního, zubního a dalších oddělení ošetření poraněných zvládli.“

Druhá krvavá vlna

„Ke druhé hodině přišla druhá vlna zraněných. Přivezli Z. Březinu, L. Klimeše, J. Štětka, M. Popeláka, M. Vávrovou, P. Hadrobského, J. Duška, Z. Lázníčku, M. Vlčka a Šedivého. Nedal se již zachránit život B. Kobra z Vesce a M. Čížka z Liberce. To byli lidé, zavalení zřícenou částí domu na náměstí Bojovníků za mír, s pohmožděninami hrudníku, žeber, poraněnými končetinami. Většinou to byla otevřená zranění, vyžadující operativní zásah.“

„Prvního zraněného s průstřelem lebky ošetřili liberečtí chirurgové ve dvě hodiny,“ pokračuje reportáž z prvního dne okupace ve Svobodném Vpředu, „a teprve v osmáct hodin s ošetřováním zraněných skončili. Prošlo jich za tu dobu jejich rukama padesát. Boj o záchranu životů však neskončil. Patnáct s vážnějšími a dvanáct s těžkými zraněními zůstalo v nemocničním ošetření. Pečují o ně sestry i lékaři, kterých zůstalo na noční službě více než obvykle... Přes všechnu péči zdravotníků zraněním podlehl občan Fiala. Tím počet obětí vzrostl na sedm.“

Ten den sloužily na chirurgické ambulanci sestry Eva Kánská a Eva Vogelová. „Když začala střelba, běžely jsme se podívat ven,“ řekla sestra Kánská. „To jsme ještě netušily, že je to ostrá střelba... Zanedlouho byly nosítky zaplněny všechny prostory ambulance. Byly to hrozné dojmy.“ Evu Vogelovou později „zdravé jádro KSČ“ nařklo, že odmítla ošetřit sovětského vojáka. Nebyla to pravda. Byl ošetřen na zubním oddělení. „Jsme přece zdravotníci,“ uvedla dr. Kosová. „Ty sovětský kluci ani nevědí, kde jsou a o co jde,“ bylo slyšet v ulicích města, když projížděly tanky a rozsávaly smrt.

Výzvy v několika jazycích s kresbami Oldřicha Krupičky vycházely ve Svobodném Vpředu v srpnu 1968 průběžně v několika ze čtrnácti vydání.

Bilance mrtvých

Než bude moci ředitel nemocnice MUDr. Libor Souček ve čtvrtek ráno ohlásit – „do nemocnice bylo přivezeno 45 zraněných a 4 mrtví, z toho 12 lidí bylo zraněno velmi těžce, 15 těžce a 18 lehce, ze skupiny těžce zraněných ještě téhož dne zemřeli dva lidé“ – završí krvavou bilanci prvního dne okupace ještě jedna smutná událost.

Před polednem vybočil jeden z projíždějících tanků, tank 314 Sovětské armády, ze své dráhy na tehdejší náměstí Bojovníků za mír (dnes Benešovo), kudy tehdy vedla trasa tramvaje, a narazil do podloubí hotelu radnice. Sesuté zdivo zavalilo přihlížející. „Cisternový vůz při vyhýbání nezvládl manévr a přimáčkł na sloup Bohumila Kobra, významného předválečného tiskaře. Tank při couvání poškodil i tři přivolané sanitní vozy, což vyvolalo další rozhořčení davu. Velitel zvedl poklop a snažil se lidi zastrašit střelbou z pistole do vzduchu. Opočál stojící příslušník VB mu pokynem naznačil, aby se vrátil dovnitř a zavřel poklop.“

Tank prý uklouzl na koleji

Asi po čtvrt hodině začala četa požárníků odklízet trosky.

Příslušníkům VB se mezitím podařilo aspoň na čas odklonit směr jízdy kolon přes náměstí F. X. Šaldy... Třídvacetiletého Miroslava Čížka přivezli do nemocnice již mrtvého, sedmdesátidvouletý Bohumil Kobr zemřel ještě téhož dne. Vincenci Březinovi rozdrtil zával obě nohy. Dlouhotrvající kritický stav ještě zhoršila gangréna a 12. září v 9.10 sedmašedesátiletý Březina umírá jako poslední, devátá oběť invaze.

Později v době tvrdého normalizačního kurzu napíše totalitní inkvizitor Václav Dědek ve svém odsudku srpnového Vpředu v 7. pokračování seriálu „Zaměst nejdříve před vlastním prahem“, že sovětský tank uklouzl na koleji pouliční dráhy, „že toto neštěstí bylo zaviněno ‚vlasteneckou‘ přičinlivostí jedné paní z druhého poschodí téhož domu, která na sovětské tanky vylévala vědra vody – jak pohotově nafilmoval protisovětský dokumentarista, jemuž se už nepodařilo poslat své snímky do kapitalistického

zahraničí – o tom už ‚vlastenecký‘ Vpřed nenapsal ani slovo.“ (14. 7. 1970.)

Lidé to však cítili jinak, jak uvedl obdeník Region 20. srpna 1991: „V letech následné normalizace se pak mezi lidmi tomuto místu sice potichu, leč s opovržením říkalo ‚Pomník československo-sovětského přátelství‘.“

Pohotový tisk

Již během nočních a ranních hodin 21. srpna zasedají stranické a státní orgány. Redakci Vpředu ráno zaplňuje početná skupina novinářů a spolupracovníků. Předsednictvo OV KSČ (vedoucí tajemník Ladislav Belda) přijímá brzy ráno výzvu se stanoviskem k násilnému aktu a „prohlašuje, že tento akt je v rozporu se spojeneckými smlouvami ČSSR a účastníky zemí Varšavské smlouvy a je vážným porušením naší státní suverenity“. Staví se za legální vládu republiky v čele s ing. Černíkem a prezidentem L. Svobodou a za vedení strany v čele s Dubčekem. Výzva, která je po Liberci kolportována formou letáku, nabádá ke klidu, k zabránění nepředloženým akcím a činům. Ve stejném duchu vydává své výzvy i městský a okresní národní výbor.

Opoledne už tyto výzvy přináší první vydání srpnového Vpředu. Těch denních a nočních mimořádných vydání bylo celkem čtrnáct, přičemž se deváté vydání Svobodného Vpředu spojilo s Novinami Jablonecka. Liberecká Severografie pojede v těch dnech naplno a nepřetržitě.

Černý prapor

V suterénu Krajského projektového ústavu na náměstí Bojovníků za mír vyvíjí svou aktivitu skupina libereckých kulturních pracovníků. Je tam i Václav Havel a herec Jan Tříska, kteří jsou shodou okolností na návštěvě v Liberci a zůstanou ve městě i další dny. Skupina vydává Výzvu spoluobčanům, koncipovanou Václavem Havlem a podepsanou 27 osobnostmi kultury z Liberce a Prahy. Na druhý den se skupina přestěhuje na radnici, když architekt Miroslav Masák nabídl její pomoc předsedovi Jiřímu Moulisovi.

Před radnicí zavlál černý prapor a čs. státní vlajka

V srpnovém okupačním týdnu vyšla v Liberci také fňgovaná Pravda, kterou stejně jako letáky a Svobodný Vpřed kolportovala polská děvčata, zaměstnaná v tehdejší Textilaně, sovětským vojákům na projíždějících tancích.

spuštěná na půl žerdi. Černý prapor později vynesou horolezci na špičce radniční věže. „Do jedenácti hodin podepsalo výzvy vyjadřující podporu státním a stranickým orgánům a nesouhlas s obsazením naší země vojsky Varšavské smlouvy 12 839 libereckých občanů,“ čteme v prvním vydání Vpředu.

Na druhý den se závody Liberecka připojují k hodinové generální stávce.

Od počátku vysílá liberecké studio Čs. rozhlasu, je muž se podaří napojit se na vysílač v Mnichově Hradišti, čímž se okruh posluchačů Liberecka, Jablonceka a Českolipska podstatně rozšíří. 24. srpna začne poprvé vysílat z Ještědu Televizní studio Sever.

Čestná salva mrtvým

Pohřeb šesti obětí okupace – Čížka, Kuliše, Dragouna, Fialky, Kobra a Livečkové – začal v sobotu 24. srpna v 11 hodin. Před krematoriem se shromáždilo na pět tisíc smutečních hostů. Nad rakvemi zpíval Severáček a recitoval Jan Tríska. Svůj postoj k okupaci demonstrovala svou přítomností delegace okresního výboru KSČ, za kterou se s oběťmi rozloučil herec Vladimír Volek. Za město promluvil Ladislav Janecký. Přenos z pohřbu vysílalo liberecké studio Čs. rozhlasu, které záznam ve svém vysílání několikrát opakovalo.

Když byly rakve nesený špalírem dojatých lidí do krematoria ke zpopelnění, doprovázel je „Pochod padlých revolucionářů“ vojenské hudby a čestné salvy rotý místní posádky.

„Nejsou slova, která by vyjádřila hluboké, hrozné opovržení, které může dolehnout na člověka,“ komentoval tyto okamžiky režisér Pavel Michal, „nejsou taková slova, vlastně, a to vám říkám nad těmi to šesti rakvemi, které mizí: Vždyť vy nejste přece lidé, vy jste nám zavraždili naše děti. Styďte se, Moskvu, Berlín, Budapešti, styďte se Varšavu, styďte se vy všichni, kteří jste vztáhli ruku na bezbranný národ, Republiku československou!“ (Záznam zvukového archivu Malého studia.)

Druhý pohřeb se konal v krematoriu odpoledne v pondělí 26. srpna. Tři rakve, dvě velké a jednu malou, halily čs. státní vlajky. Za zvuku sirén, klaksonů a houkání lokomotiv z nádražního depa se příbuzní, přátelé a solidární občané loučili s osmiletou Dádkou Škávovou a její čtyřiasmdesátiletou ba-

bičkou Marií Vodákovou z Desné na Jablonecku a s instalatorem Stanislavem Veselým.

„Hudba hraje státní hymnu, lidé pláčejí a svírají pěsti. Proč? Proč jste zabili nevinné lidi, jakým právem a čím jménem?“ – klade otázky mimořádné společné vydání Svobodného Vpředu a Noviny Jablonceka. „Nikdy nezapomeneme na zradu, na vaše násilí, na vaše oběti!“

V Jeřmanicích byl tentýž den pohřben Rudolf Starý.

Do roka a do dne

Tak jako v celém národě, tak i v severovýchodních Čechách se v historických událostech srpna 1968 spojila vůle většiny lidí. Svými prohlášeními a výzvami se k ní přidávaly nejen orgány KSČ a ostatních stran Národní fronty, lidosprávy, výrobní závody a podniky, družstva i zájmové a společenské organizace, ale také orgány státní moci, její represivní složky jako je justice, Veřejná a Státní bezpečnost. O svém loajálním postoji ujišťoval štáb krajského velitele Lidových milic v Severočeském kraji a vzápětí po něm se připojily štáby okresní. (Svobodný Vpřed, 22. 8. 1968.)

Zprávu Svobodného rozhlasu, vysílanou 24. srpna v 10.15 hodin o tom, že vláda odvolala náměstka ministra vnitra Viliama Šalgoviče a řízení Státní bezpečnosti přebírá sám ministr, otiskly ve svém mimořádném vydání Noviny Jablonceka ještě týž den. „...prohlašujeme, že se distancujeme od všech příslušníků StB, kteří podle zprávy Čs. rozhlasu se mají podílet na zatýkání československých občanů,“ podepisují všichni příslušníci StB v Jablonci, „a ubezpečujeme občany našeho okresu, že k takovému činu se nikdy nepropůjčíme.“ (Noviny Jablonceka posílené redakcí časopisu Sklo a bižuterie.)

Podepsaní příslušníci Veřejné a Státní bezpečnosti okresu Liberec se rovněž dušují: „Spolehněte se na nás. Věřte nám. My neklameme – zneužít se nedáme, SNB jde s lidem...“ (Svobodný Vpřed, 24. srpna.)

Za rok to bude o něčem jiném. Vzpomeňme první výročí 21. srpna v ulicích Liberce. Tatáž Bezpečnost, která jde s lidem, bude s příslušníky Lidových milic tento lid mlátit pendrekem hlava nehlava a zatýkat. A při propouštění zatčených z věznic ve Valdicích si Státní bezpečnost dokonce z některých nadělá budoucí agenty.

V zorném úhlu StB

Zatímco liberecký rozhlas stál pod ochranou Státní bezpečnosti a při vysílání televizního studia Sever na Ještědu asistovali příslušníci Lidových milicí, tiskárna této pozornosti zřejmě ušla. Jenže mezi lidmi, kteří hodlali přiložit ruku k dílu, byla patrně bdělá očka a budoucí jídášové. Jak jinak by se dostaly do rukou liberecké StB originály obtahů nejrůznějších výzev, prohlášení a protiokupačních letáků s korekturami a také poznámkami o nákladu, dříve než šly do tisku!

V liberecké radnici zasedala rozhlasová a tisková skupina, kterou si „Poučení“ rovněž bere na paškál. Ta se podílela na zpracování některých tiskovin a letáků, které se v srpnových dnech vydávaly. Byli v ní Hochman, architekt Masák, inženýr Hubáček, spisovatelé Havel a Kundera, členka Národní fronty Tomášková, herec Jan Třiska, doktor Neuman, inženýr Lžičař a jiní (podle „Poučení“).

A ještě jedna citace z „Poučení“: „Pracovníci tiskárny se nechali zneužít i k tak nehorázné záležitosti, jako bylo vytištění falsifikátu sovětské Pravdy s textem, který měl sovětským vojákům vysvětlit historický omyl při jejich vstupu na naše území.“

Tento výtisk se přilepil na straně 25 provázek svázaného a pečeti opatřeného svazku listů formátu A2. Jde o svazek srpnových materiálů tiskárny, zajištěných Státní bezpečností a přechovávaných v jejím archivu. Po Listopadu se svazek dostal do sbírkového fondu Severočeského muzea v Liberci.

Vytištění Pravdy a její kolportáž byl vskutku obrovský počín.

Na stejnou notu

Přesto, že se z obavy pozdějších represí přispěvky, až na některé výjimky, nepodepisovaly, ba ani značkou, jména autorů se normalizátoři dozvěděli. Často se texty diktovaly přímo sazečům. A pokud jde o kresby, ty se vymýšlely rovněž na místě a kreslíř je také na místě nakreslil. Ještě za tepla putovaly do chemigrafie k zhotovení štočků. Tehdy se pracovalo s takzvanou horkou sazbou, nikoliv jako dnes s počítačovou technikou pro ofset.

„...od čtvrtého vydání nesly tyto ‚zdokonalené‘ okresní noviny titul ‚Svobodný Vpřed‘. Naplnily se bezuzdným kontrarevolučním štváním, kterým souběžně vynikala i liberecká rozhlasová stanice. Bylo to tím, že oba nepřátelské kanály měly jedny a tytéž spolupracovníky. Vedle Luboše Příhody to byli M. Hladík, K. Preisler, J. Votava, J. Hujer, A. Kleprlík, V. Říha, O. Krupička (kreslíř jenom v novinách), F. Hrabě, Z. Sláma, A. Strnad, M. Turek, J. Olša, M. Žemlička, V. Hruška, V. Martínek, J. Vaníček, Z. Neumann, J. Šulc.“ Tak se se Svobodným Vpředem vypořádalo již citované „Poučení“.

Tento kacířský seznam však není úplný. Některá jména chybí. Někteří redaktori a spolupracovníci ze seznamu prostě vypadli, jiní byli vzati na milost. V závěrečné části seriálu „Zaměst nejdříve před vlast-

ním prahem“ (Vpřed, 7. 8. 1970) uvádí normalizátor Václav Dědek ještě F. Vydru a novináře J. Holého a J. Kotlanda. Jména obou posledních byla vynechána zřejmě proto, že jejich nositelé z potřeby uplatnit se v novinářské profesi vstoupili v období následné normalizace do KSČ.

Josef Král

JAK JSEM TVRDOŠIČNĚ FOTOGRAFOVAL (úvod k cyklu Lidé šedesátých let)

Vracet se k zápisníkům s letopočty 1964–1968 je pošetilé. Kdybych tušil, že za čtyřicet let budu luštit slabé tužkové písmo, psal bych pečlivěji. Přesto mi záznamy usnadňují nostalgické putování po stopách fotografování, jež mělo náruživost posedlosti lovem.

V červnu 1964 jsem koupil na inzerát fotoaparát Leicu. Dva tisíce korun přesáhly o třetinu můj měsíční novinářský plat. Ale nelitoval jsem: aparát byl skvělý. Vybaven vyměnitelnými objektivy měl rychloposuv, takže stačil pohyb ukazovákem a další políčko filmu bylo připraveno k expozici. Mohl jsem „pálit“ od boku: objektiv ELMAR 3,5 snímal ostře od jednoho metru do nekonečna. A to plně vyhovovalo mým záměrům fotografovat skrytě.

S kapsami plnými exponovaných filmů jsem se nedočkavě vracel do své garsonky. Vyvolávání negativů a práce v temné komoře nad snímky pohltily stovky hodin. Kromě radosti přinášely i rozčarování z nezdařených záběrů. Aparát za to nemohl: jen věrně zachytil setinou vteřiny časoprostor v němž jsem se právě nacházel. Byla to skvělá škola vytrvalosti. Znovu jsem se vydával s nadějami na nové výpravy. Kamarádi nad tím povážlivě kroutili hlavami. Než si zvykli, marně mi dokazovali, že takhle fotografovat nelze. Jenomže já jsem jinak fotografovat nechtěl. A tak jsem neúnavně chodil ulicemi Ústí nad Labem a dalších severočeských měst, ale i ulicemi Prahy, Drážďan, Splitu, Athén, kyperské Nicosie, Bejrútu a Damašku. Teprve časem jsem získal správný odhad ke stisknutí spouště ve správný okamžik.

Ubíhající léta dokázala smysluplnost mého fotografování a přesvědčila pochybující. Jestliže se naplnila zákonitost náhodnosti, v temné komoře se z vývojky vynořovaly fotografie se záznamem psychoenergie zobrazených událostí. A to byla posila pro moji umdlévající duši. S ubíhajícími lety narůstal archiv negativů do obludnosti. Musel jsem třídit, ukládat podle témat a samozřejmě i vyřazovat.

Sovětská okupace v roce 1968 pro mne znamenala konec práce v novinách. Nastaly tíživé existenční starosti, které nepřály fotografování. Archiv s více než 7 000 negativy jsem uložil... a krabice otevřel až po čtyřiceti letech.

JOSEF KRÁL (nar. 1933) pracoval do roku 1968 jako novinář a historik. Výsledky archivního výzkumu o protinacistickém odboji za druhé světové války shrnul v knize historických reportáží *Parašutisté* (1967), kterou přispěl k boření legend o odboji. V období komunistické normalizace, kdy mu byla znemožněna publikační činnost, psal v ústraní: *Hranaté míčky s hřebíčky I–II* (sam-

Teplice 1964.

Jablonec nad Nisou 1964.

Ústí nad Labem 1967.

Ústí nad Labem 1964.

Damašek 1966.

izdat, 1984) a *Střemhlavý let v kleci*, básnické prózy se záznamy rozhovorů s Bohumilem Hrabalem (samizdat, 1988). Knihy ilustroval vlastními obrázky. V roce 2003 obě knihy vydalo nakladatelství KING v edici Demokratický samizdat. Ukázka introspektivních textů byla otištěna v knize *Čítanka samizdatové a exilové literatury II* (SPN, 1991). Ve stejném roce založil soukromé nakladatelství KING a později antikvariát KING. Kromě psaní se již více než dvacet let intenzivně věnuje výtvarné tvorbě netradičními metodami, jež v posledních letech vyústila v laserové obrazy realizované pomocí počítače. Introspektivní tex-

ty i grafiku publikoval v časopisech a sbornících: Tvar (Praha), Kalmanach (Liberec), Host (Brno), Aluze (Palackého univerzita v Olomouci) a jiných.

Samostatné výstavy:

- 1989 – Naivní divadlo v Liberci (monotypy)
- 1993 – Malá výstavní síň v Liberci (laserové obrazy)
- 1997 – Malá výstavní síň v Liberci (laserové obrazy)
- 2003 – Malá výstavní síň v Liberci (laserové obrazy)
- 2008 – Galerie U Rytíře v Liberci (Lidé a svět šedesátých let)

Luboš Příhoda

Rok 1969 v Liberci

OBĚTI ZE SRPNA 1968 CHTĚL REŽIM VYMAZAT Z PAMĚTI

Od okupace Československa vojsky pěti armád Varšavské smlouvy neuplynul ani rok a po zvolení Gustáva Husáka v dubnu 1969 do čela KSČ začalo období tuhé normalizace. Všechny orgány, opět v čele s KSČ, si naplily do tváře a revokovaly svá prohlášení ze srpna 1968 o okupaci a bezpráví. Slovo okupace muselo zmizet z dobového slovníku a bylo nahrazeno bratrskou internacionální pomocí.

V marx-leninsko-brežněvsko-husákovském předhodnocení vojenského zločinu, jak okupaci nazval francouzský filozof a spisovatel Jean-Paul Sartre, nebylo místo ani pro devět libereckých obětí a osmiletou Naděnkou Škávovou a její čtyřiasmdesátiletou babičku Marii Vodákovou z Desné na Jablonecku. Také jejich památka měla být vymazána z paměti současníků a jejich potomků.

Ani kapka lítosti

Kampaň v „přehodnocování“, lépe řečeno překrucování událostí ze srpna 1968 vyvrcholila na Liberecku vydáním tzv. „Poučení z krizového vývoje v okresní stranické organizaci a v okrese Liberec“ v roce 1971. Už dávno předtím zmizely z města pietní litinové desky se jmény obětí. Byly za dohledu roztaveny v ostašovské slévárně. Hanebný pamflet „Poučení“, který řadu lidí připravil o povolání, vydal je perzekuci a jejich rodiny strádání, se neštítí svalit vinu za oběti v Liberci div ne na oběti samé, nikoliv na „bratrskou internacionální pomoc“.

„Zůstane navždy na kontě odpovědnosti tehdejšího předsednictva okresního výboru KSČ, rady ONV a MěstNV tragický důsledek, osm mrtvých v Liberci, důsledek naivního a neodpovědného přihlížení rozvracení strany a státu, neústavního a nezákonného vytváření kontrarevolučních organizací... Není divu, že když v takto po měsíce vyvolané a udržované a stupňované psychóze, ve vypjaté kritické chvíli se najde pár dobrodruhů a vyprovokují střetnutí, které v této rovině muselo skončit tragicky. Přitom mnohdy, a zřejmě i zde, padli za oběť i občané aktivně na provokaci nezúčastnění.“

Nežádoucí a nepřipustná

V dalších letech není ve sdělovacích prostředcích o obětech srpna 1968 už ani zmínka. Vzpomínka je nežádoucí a nepřipustná. Nebyla připustná už ani v srpnu 1969, kdy pouhé položení kytičky na pietních místech se rovnalo téměř zločinu. „Vstup spojeneckých vojsk dne 21. srpna 1968 byl vysokým morálním aktem internacionální pomoci,“ řekl vedoucí tajemník OV KSČ Adolf Hájek na oslavě padesátého výročí založení KSČ v Divadle F. X. Šaldy 13. května 1971. „Jsme vděční za to, že včasný vstup ozbrojených sil bratrských zemí do ČSSR předešel

tragédii...“ To, že sama okupace, která pohřbila reformní snahy Pražského jara, byla krvavou tragédií, si mocní s bolševickým cynismem ani na chvíli nepřipouštěli.

O co komu šlo

Po Praze a Brně byl Liberec třetím městem ve státě, které demonstrovalo svůj odpor k okupaci a v srpnu 1969 otevřeně vystoupilo proti nastolené politice ústředního výboru KSČ. K vyprovokování takového vystoupení směřovaly přípravy Státní bezpečnosti. Šlo o „vyprovokování co nejzávažnější akce, která by nejen zdůvodnila masový a tvrdý zásah, ale především byla mimořádně potřebná pro SSSR, který na ní mohl nadále dokazovat existenci kontrarevoluce u nás a tedy plnou zdůvodnitelnost „bratrské pomoci“. Garantem pro ně byl náčelník StB... Souběžně s touto přípravou provokací jaksi civilně probíhala ve všech orgánech příprava opatření, která měla masovým akcím 21. 8. 1969 zabránit.“ (Kronika událostí 1968–1971 pro tzv. Menclovu komisi.)

Vše ukazuje na to, že vedle sebe fungovaly dva štáby s rozdílným úkolem: jedna koordinační komise a jedna zvláštní, která naopak připravovala za pomoci agentů a provokatérů výtržnosti, jež by umožnily zásah ozbrojených složek. Už 5. srpna otiskuje v libereckém Vpředu předsednictvo OV KSČ výzvu ke všem občanům: „Zabraňte výstřelkům, extrémním akcím a nepředloženým krokům – pomozte v srpnových dnech zajistit klid, pořádek a bezpečnost všech občanů našeho okresu! Nepřipusťte..., aby srpnových dnů bylo zneužito lidmi, kteří neváhají hazardovat s našimi dlouhodobými internacionálními zájmy a s naším spojenectvím a přátelstvím se všemi socialistickými zeměmi, zejména se Sovětským svazem!“ Odkaz na „spojenectví a přátelství“ však Liberečanům nutně připomenul, čím rukou připravila jejich devět spoluobčanů o život.

Neklid visel ve vzduchu

Na poslední chvíli, 19. srpna, otiskuje Vpřed obdobnou výzvu „Občanům Liberecka“ předsednictva okresního výboru Národní fronty a rady ONV v Liberci. V ní se mimo jiné praví, že „v okrese je zjištěno několik pokusů nelegálního rozšiřování letáků, různých hesel, pokynů, osobního přemlouvání a různých dalších způsobů vyvolávání neklidu“. K výzvě na první straně Vpředu se pod titulkem „Klid a pořádek – záruka konsolidace“ připojují i některé podniky a závody, které budoucí situaci předjímají: Státní statek v Liberci, Pozemní stavby, Preciosa Minkovice, Slévárna LIAZ, Vulkan Hrádek nad Nisou. Stanoviska podepisují předsedové KSČ a ROH a ředitelé, nejfrekventovanější slova jsou nepřipusťte, nedovolte, odsuzujeme.

Téhož dne v úterý se sešla mimořádná schůze rady ONV. O tom, co se dozvěděl na aktivu funkcionářů v Ústí nad Labem, kterého se zúčastnilo na dvanáct set lidí a na němž referoval sám Jozef Lenárt, infor-

moval tajemník ONV Josef Pecl. Například, že dochází k rozkrádání zbraní, a to i v naší armádě, že v ČSSR je na tisíce emigrantů ze zahraničí, že jsou z Prahy šířeny letáky, že jsou fyzicky napadáni sovětsí turisté, a národní výbory aby daly pozor na studenty a školy druhého cyklu. „Informace, které přivezl, jsou svým způsobem pozoruhodné a přesně zapadají do kontextu, o který usilovala StB.“

Ještě se tolik nestalo

Neklid v ulicích Liberce začal již v předvečer výročního „Dne hanby“: K takovému vyhlášení 21. srpna nabádalo opisované a kolportované „desatero“ vyzývající občany, jak se ten den mají chovat. Lidé 20. srpna 1969 „v odpoledních hodinách kladli květiny na místa, kde v srpnu 68 přišli o život liberečtí občané, ať již zastřelením sovětskými vojáky, nebo závalem zdíva po nárazu sovětského tanku do oboukrového pilíře hotelu Radnice. Ke květinám byly postupně kladeny i vlaječky, navečer naopak zapalovány svíčky.“ Jednotlivá místa byla označena litinovými tabulkami se jmény obětí. A kolem těchto míst přibývalo lidí.

Zálohy číhaly za bukem

V devět hodin večer rozhodla koordinační komise v čele s vedoucím tajemníkem OV KSČ Štěpánkem, aby vedoucí funkcionáři přemluvili lidi k rozchodu. Tak se i stalo, nicméně u hlavní pošty zůstala asi stovka mladých. Ve 23 hodin dala koordinační komise pokyn Veřejné bezpečnosti. Ta uzavřela prostor náměstí a kolem divadla a k odchodu ponechala jen Sokolskou ulici. Nakonec se mladí lidé skutečně rozešli, ale deset osob bylo zadrženo a vyslýcháno.

„Akce se zúčastnilo šedesát příslušníků VB a byla připravena pohotovostní jednotka v počtu 1 + 30 mužů. Při akci nebylo použito ani obušků (ještě ne!), ani jiných prostředků. Nikdo nebyl zraněn. Do prostoru VB v Pastýrské ulici byla přisunuta jednotka Lidových milicí o síle 30 mužů pro případ potřeby. Nebyla nasazena. Květiny kolem radnice byly po půlnoci odvezeny, na několika místech byla vyvěšena černá vlajka.“

Tato situace zřejmě nevyhovovala StB, která měla jiné cíle. Hlavním hříchem tedy bylo sem tam nějaké heslo, lidem v podstatě nešlo o víc, než o právo položit květiny na místa, kde naši občané našli smrt. Vrcholné události měly nastat až následujícího dne.

Dostal pár facek

Liberec, čtvrtek, 21. srpna 1969. Část občanů ignoruje hromadnou dopravu a jde do práce pěšky. Ti odvažnější v černém, nebo alespoň s černou páskou na rukávě. Na komíně Textilany svítí velký bílý nápis „Husák je vůl“. Bude trvat několik dnů, než se najde někdo, kdo ten nápis odstraní. Nikdo zatím neví, co se bude dít, ale kdesi už číhá ozbrojená moc a čeká na svou příležitost. U pietních tabulek se dopoledne hromadí květiny. V prostorách kolem radnice přibývá lidí. Příslušníci Veřejné bezpečnosti je pře-

svědčují, aby květiny kladli nikoliv na těchto místech, ale v urnovém háji krematoria.

„Postupně se na náměstí soustředilo asi osm set lidí. To již začali provokatéři plnit své úkoly. Například v hlášení VB najdeme informaci, že skupina mladých lidí napadla v Pražské ulici občana, který četl Rudé právo, že ho uráželi a fyzicky napadli. Šlo o pana Drázkého, který zřejmě plnil zmíněnou úlohu provokatéra. Tento případ se nafoukl a byl využit. Bylo rozhodnuto prostory policejné vyklidit.“

Provokatér vyprávěčem

Incident líčí Josef Drázký později v článku „Dělník studentům“.

„Blízko radnice stály hloučky mladých lidí,“ otiskuje Vpřed 16. září. „Poslouchal jsem chvíli jejich řeči a musím říci, že neměly nic společného s pietním aktem. Šlo o samé urážky komunistické strany, soudruha Husáka, Sovětského svazu a jeho armády. Viděl jsem, jak někteří mladíci brali lidem z rukou komunistické časopisy, trhali je a házeli na hromádku vedle hořících svíček a květin... Vzal jsem z hromádky několik potrhaných časopisů a šel jsem to oznámit na okresní výbor KSČ.“

Drázký potom líčí, jak ho u kina Lípa přepadlo asi deset mladíků „jako organizovaní rváči“ a jak ho začali bít. Vtom ho zachránila hlídka VB. S touto historkou se předválečný člen strany už před tím prezentuje jako oběť kontrarevoluce na schůzi tří základních organizací KSČ v liberecké Slévárně LI-AZ (Vpřed, 2. září 1969).

„Vykližení prováděli příslušníci VB za pomoci ČSLA. Na tento zásah odpověděli lidé pískáním, výkřiky proti VB a vedení, protože zásah prakticky znemožnil položením květin utčit památku padlých.“

S vidlemi na květiny

Ještě než došlo k policejnímu uzavření náměstí před radnicí, což donutilo lidi stáhnout se do Pražské ulice a do prostoru Gottwaldova náměstí (dnes Soukenné náměstí), pobouřili stovky občanů zřízení Technických služeb. „...měli údajně za úkol květiny a věnečky převést do krematoria. Naprosto nepietní způsob, jakým je naházeli jako smetí na korbu, vyvolal protesty a lidé se shromáždili tolik, že zastavili dopravu.“ (Kniha o Liberci, Dialog, 1996.)

V těch místech dopoledne řečnil k demonstrantům také liberecký kat Bartůněk, zvaný Julek. „...byl organizovaně opit v čínské cukrárně vedoucím a připraven tak k účasti na demonstraci... Později byl zatčen, odsouzen a zemřel v Kartouzích.“ Mezi lidmi se potom šušalo, že zemřel na nedostatek inzulinu.

V akci byly obušky

Jak se lidé vraceli z práce, narůstal jejich počet v ulicích města. Policie opakovala výzvy k rozchodu a začala vyklízovat Pražskou ulici. Na zvýšený tlak „odpověděli mladí dalšími výkřiky, házením kamení, úlomků cihel, a to se již rozbíjely i výkladní skříně. V akci byly obušky, slzný plyn...“ Nasazeny

byly již i jednotky Lidových milicí, většinou dovezené zájezdovými autobusy z jiných severočeských okresů. Ví se o jednotkách z České Lípy a Mostu. „Vyjadřujeme Vám a Vaším soudruhům srdečný dík za příkladnou spolupráci při likvidaci událostí v Liberci ve dnech 20. a 21. srpna 1969,“ cituje Průboj z 27. srpna 1969 z dopisu příslušníků LM z Mostu náčelníkovi krajské správy SNB. „Chceme Vás ujistit, že při podobných událostech budeme vždy připraveni k podobné spolupráci.“

„V době, kdy jsme došli do Liberce, byla zde situace již značně kritická,“ vypovídá v českolipském Nástupu z 28. srpna jeden z milicionářů. „Většina příslušníků VB byla zraněna, mnozí byli lékařsky ošetřeni, takže s povděkem přivítali vystřídání v Pražské ulici, kde byla činnost kontrarevolučních živlů nejhorší..., byli jsme pod sprškou kamení. Výtržníci po nás stříleli šrouby z praků, ze střešních házelek tašky, vytrhávali okna a shazovali je na nás. [...] Na barikádě u Obuvi v Pražské ulici se házely nejen popelnice, ale i prkna z okolních staveb, které výtržníci pomocí nafty zapálili... Až po společné akci všech bezpečnostních sil se podařilo pomocí obrněných vozů tuto paličskou činnost zlikvidovat.“

Líčení událostí „hrdinými“ milicionáři bylo samozřejmě účelové. Bylo reakcí na mínění veřejnosti, které zásah bezpečnostních sil odsuzovalo.

„Nechte ho, ten je náš!“

Státní bezpečnost měla v Liberci silnou expozituuru a údajně zorganizovala asi třicetičlennou skupinu ze svých informátorů a agentů. Ta měla za úkol „vyprovokovat zejména mladé lidi proti příslušníkům VB, kteří v ulicích čekali na rozkaz k zásahu“. „Provokátorům se podařilo nabalit na sebe značnou část mladých lidí a zahájit pochod z Gottwaldova náměstí Pražskou ulicí k radnici.“

Někdo – údajně vysoce postavený soudruh – měl mezi demonstranty rozvážet kanystry s benzínem, hole a kamení. V Pražské ulici však neušel bušícím pendrekům přes to, že „estébáci“, kteří se pohybovali v davu, se ho snažili zachraňovat výkřiky: „Nechte ho, to je náš!“ Mapování faktografie těchto událostí není dosud vyčerpávající, ačkoli v roli očitých svědků byly v ulicích tisíce lidí.

V režii státní moci

Podle Úřední zprávy krajské správy SNB v Ústí n. L., o kterou se v několika článcích od víkendového vydání z 23. srpna 1969 opírá Průboj, přilákal zásah represivních složek 21. srpna ve 13 hodin v Liberci dalších „asi pět až šest tisíc lidí“. To se stalo poté, co byl „srocený dav“ z Pražské ulice vytlačen.

V citaci Průboje se praví: Bylo zjištěno, že mladí lidé mezi nimi nejsou jen z Liberce, ale z bližšího a širšího okolí. Soustředili se na Gottwaldově náměstí, odkud začali znovu zaplavovat Pražskou ulici. V té době je podporovali i starší: „Nedejte se! Nebojte se! Jen do nich! Pravda vítězí!“

„Jaká pravda?“ – táže se už v duchu husákovské linie Průboj z 25. srpna. „Snad ne ta o socialismu s lidskou tvář?“ a „Chopil se vytrhaných dlažebních kostek a materiálu na staveništi a zranil několik příslušníků pořádkových jednotek VB. Rozbil několik výkladních skříní, vydrancoval je, vnikl do automatu Dunaj, posilnil se lihovinami, vínem a pivem, začal stavět z materiálu demolice, parkových laviček a popelnice barikády, vystřeloval z praků kovové matice a jiné předměty, vrhal lahve s hořlavinami a dělobuchy, zranil dalších osmnáct ochránců pořádku.“

„Protože se situace stávala čím dále tím vážnější a nepomohlo použití chemických prostředků a vodních stříkaček, přikročilo se po půlnoci k závěrečnému a rozhodnému opatření s obrněnými transportéry. Akce k obnově klidu skončila po druhé hodině.“

„A budiž řečeno s obdivem ke statečnosti, rozvaze a chladnokrevnosti ochránců pořádku, bez jediného výstřelu,“ (!) glosuje zprávu SNB Průboj, „aby si občané Severočeského kraje mohli učinit jasnější obraz o útoku kontrarevoluce na socialistickou republiku.“

Slídili jako policejní psi

Když bylo v Liberci v noci z 21. na 22. srpna prakticky po všem, začala jakási honička na lidi. Agilní byli zřejmě rozehřátí milicionáři českolipské pohotovostní jednotky, kteří se na závěr v Liberci osvědčili v roli policejních psů. „Naši příslušníci se zúčastnili prohledávání okolních zbořenišť, křovin a zahrad, při kterých byla zjištěna celá řada výtržníků,“ chlubí se milicionáři v článku „Jak tomu bylo v Liberci“, otištěném v Nástupu 28. srpna 1969. „Mnohé jsme našli v katakombách pod automatem Dunaj, kde vypíjeli uloupené víno. Jeden z výtržníků byl dokonce celý vycpán cigaretami z nedaleké trafiky..., nejmladší z výtržníků byl učeň prvního ročníku, ostatní byli většinou starší kumpáni včetně všelijakých pobudů středních let.“

Milicionářům se jistě dostalo patřičné instruktáže. Jejich úlohu posvětil i celookresní aktiv LM v České Lípě, konaný 13. srpna, tedy týden před výročím. Sešli se s představiteli KSČ, armády, ministerstva vnitra a s delegací sovětských vojsk. Promluvil k nim armádní generál a člen ÚV KSČ Otakar Rytíř. Ve svém stanovisku z tohoto aktivu prohlašují: „Jako přední aktiv strany pomůžeme ke konsolidaci poměrů... a zajistíme splnění realizační směrnice štábu OV LM, která byla předána jednotkám.“

Honičku na lidi ilustruje svědectví jistě D. M. z Liberce. V jiné souvislosti „uklouzlo“ libereckému Vpředu z 9. září 1969, který v té době už odevzdaně řídil „pro zdravé jádro strany“ šéfredaktor Eduard Žďárský: „Poblíž kina Lípa, když na Gottwaldově náměstí vše už skončilo, nám jedna paní otevřela dveře a pustila nás dovnitř, abychom se schovali, že prý by nás utloukli.“

Poznámka: Pokud není uvedeno jinak, opírají se citace ve sledu událostí o znění Kroniky událostí 1968–1971 pro tzv. Menclovu komisi.

Jana Nová

Jablonecké výstavy bižuterie a pohádkové léto roku 1968

Na jablonecké výstavy bižuterie vzpomínají obyvatelé regionu s nostalgií. Byly jednou z mála novodobých tradic, které se ujaly a měly velký ohlas. Život jim vdechla snaha propagovat místní bižuterní výrobu nejprve v rámci republiky a poté i na mezinárodním fóru. Koncem 50. let těžily z úspěchu československého výstavnictví na Světové výstavě EXPO 1958 v Bruselu. V druhé polovině let šedesátých zase z uvolňování atmosféry v zemi a větší otevřenosti vůči západu. Výstava konaná v roce 1968, těsně před nástupem normalizace, bývá považována za nejzdařilejší. Stejně jako všechny její předchůdkyně i následovnice byla osobitým útvar, který vznikl na rozhraní komerčních a kulturních zájmů, v tomto roce však imaginace a originalita výtvarného řešení dosáhla maxima. Ještě pokračování mezinárodních výstav v roce 1971 bylo ozářeno leskem výtvarnické invence, ale v následujících letech se z nich postupně stávaly „kulturně-politické“ akce a upadaly do stereotypu. Protože na jedné misce vah ubývalo atraktivitu, začala ta druhá, kterou představovala nízká hospodářská efektivita celého podniku, pozvolna klesat. Ani společenská a hospodářská změna po roce 1989 nepřinesla obrat, naopak se s rozpadem velkých státních koncernů zcela zhroutil jeden z hlavních organizátorských pilířů a tradice byla přerušena.

Dlouhá cesta do pohádky

Startovní impulz pro jablonecké výstavy bižuterie v druhé polovině 20. století představovala snaha odvodnit a upevnit pozici bižuterního průmyslu v rámci socialistického Československa. Když po druhé světové válce došlo ke znárodnění a po roce 1948 pak k rozsáhlé reorganizaci místního průmyslu a vývozu, dosavadní struktura tvořená drobnými výrobci, dodavateli a exportními domy byla nahrazena centra-

lizovanými státními výrobními podniky a podnikem zahraničního obchodu. Bižuterní výroba měla v rámci socialistic-

kého hospodářství, které kladlo důraz především na těžký průmysl, velmi vratkou pozici. Bižuterie se jen pomalu zbavovala nálepky „cetky“, která se nehodila k životnímu stylu nového, moderního, socialistického člověka. Jedním z pokusů, jak zdejší tradiční průmysl zachovat a obhájit, bylo uspořádání skromné výstavy s názvem *Jablonec novou cestou* a podtitulem *Sklo a bižuterie – závazek a chloubu*, která proběhla v létě roku 1949.

1959

Po tomto prvním poválečném výstavním počínu však následovala desetiletá pauza. Nový impulz přinesl až úspěch československé expozice v roce 1958 na Světové výstavě v Bruselu. Pro významné rozšíření exportu bižuterie měla velký význam také výstava *Československé sklo* konaná v roce 1959 v Moskvě. Díky ní se konečně pro Podnik zahraničního obchodu (PZO) Jablonex otevřel sovětský trh. Tyto velkolepé akce, na nichž byly využity moderní výstavní prostředky a postupy, zahájily období kvalitního československého výstavnictví, které našlo svůj odraz i v jabloneckých výstavách bižuterie.

První celostátní výstava československé bižuterie pod názvem *Bižuterie pro celý svět* proběhla v Jablonci nad Nisou v roce 1959. Konala se v prostorách hotelu Praha a Muzea skla a bižuterie, tehdejší pobočce Národního technického muzea v Praze. V hotelu Praha se vystavovala současná bižuterní produkce a probíhaly zde i módní přehlídky s bižuterií. V Muzeu byla instalována výstava historického přehledu šperku a bižuterie, ozdob exotických zemí, ale také některých úspěšných exponátů z Bruselu. První ročník výstavy shlédlo 100 tisíc návštěvníků.

První celostátní výstava *Bižuterie pro celý svět* v roce 1959. Hotel Praha. Návštěva prezidenta republiky Antonína Novotného.

Brigáda občanů při přípravě třetí celostátní výstavy bižuterie v roce 1962. V pozadí vstupní brána..

1960–1962

Následující výstava v roce 1960 proběhla ještě v relativně skromném duchu a tak trochu i ve znamení experimentu. Pořadatelé se totiž rozhodli uvést akci mimo region. Druhá celostátní výstava bižuterie se konala v Brně. V dalších ročnících se výstavy vrátily znovu do Jablonce n. N., avšak jejich prezentace na jiných výstavních akcích doma i v zahraničí se ukázala jako prospěšná, a tak byly další ročníky, byť třeba v redukované podobě, obvykle reprizovány.

Pořadatelé další, v pořadí již třetí celostátní výstavy, bylo vedle Sdružení podniků jablonecké bižuterie (SPJB) a Muzea skla a bižuterie také Ministerstvo spotřebního průmyslu. Výstava se konala opět v Jablonci n. N., a to konkrétně v Muzeu skla a bižuterie a v Domě osvěty, který tvořil základ pozdějšího výstaviště. Návštěvnost prudce rostla, v tomto roce dosáhla 270 tisíc, z toho 6 000 cizinců.

Při čtvrté celostátní výstavě *Bižuterie pro celý svět* v roce 1962 se v důsledku stoupajícího významu akce pro celý region k pořadatelům přidaly také Okresní i Městský národní výbor v Jablonci nad Nisou. Novinkou tohoto ročníku byla samostatná prezentace uměleckoprůmyslových škol.

1965

Rozhodnutí o pořádání výstavy bižuterie v roce 1965 tentokrát jako mezinárodní akce padlo již v létě roku 1962. První Mezinárodní výstava bižuterie *Jablonex 65* umožnila dosud vystavované výrobky závodů Sdružení podniků jablonecké bižuterie porov-

nat se zahraniční konkurencí. Exponáty také nově hodnotila mezinárodní výstavní jury složená z výtvarníků, teoretiků umění a dalších odborníků. Výstavní areál byl pro potřeby této akce významně přebudován a dobudován podle projektu ing. arch. Karla Pelanta. Sdružení podniků jablonecké bižuterie zde postavilo druhý pavilon, který měl i po výstavě sloužit jako vzorkovna. Mezi stavebními materiály hrály významnou úlohu ocel, hliník a sklo. Z celkové plochy výstaviště 10 000 m² sloužila výstavním účelům necelá polovina – 4 000 m². Hlavní výstavní prostory byly umístěny v pavilonech A a B a v prostorách Muzea skla a bižuterie. V prvním z nich vystavovaly v pěti podlažích na ploše 750 m² zahraniční firmy, druhý pak obsahoval československou expozici o rozloze 900 m². Zbytek výstavní plochy připadal na Muzeum skla a bižuterie, kde se konala výstava prací žáků uměleckoprůmyslových škol a rovněž se zde nalézaly historické expozice. V areálu výstaviště byla dále umístěna pošta, směnárna, tiskové středisko vybavené telefony a dálnopisem, Tuzex, prodejna bižuterie, kavárna, Snack bar, bufet a výstavní kino se dvěma sty sedadly. Ve vnějším amfiteátru probíhal společenský program, módní přehlídky se střídaly s estrádami, na nichž nechyběli přední českoslovenští umělci.

Na výstavě se vedle jednotlivých závodů Sdružení podniků jablonecké bižuterie představilo celkem třicet výrobců ze šestnácti zemí, čtyři domácí a stejný počet zahraničních uměleckoprůmyslových škol. Výstavu v tomto roce shlédlo rekordních 356 tisíc návštěvníků včetně přibližně 60 tisíc cizinců.

Od počátků výstavní tradice do roku 1968 ušel jablonecký průmysl dlouhou cestu a mnohé se změnilo. V 50. letech byly pro vývoz bižuterie nejdůležitější trhy v tehdejších kapitalistických zemích. Vývoz do Sovětského svazu začal narůstat až na jejich konci. V šedesátých letech 20. století se PZO Jablonex snažil uplatnit na evropských trzích, což předpokládalo rychle reagovat na módní trendy. Narůstající vývoz do SSSR však nahrával spíše pohodlným „globálům“ – masové výrobě setrvale poptávaného zboží. Stálým a v podnikovém tisku dokola probíraným problémem byla také kvalita výrobků.

Výroba a export v 60. letech

V šedesátých letech se v řízení výroby i exportu začaly uplatňovat hospodářko-reformní názory. V roce 1965 byl odstartován tzv. experiment řízení. Po dohodě ministra zahraničního obchodu a ministryně spotřebního průmyslu byl Podnik zahraničního obchodu (PZO) Jablonex organizačně začleněn do výrobní hospodářské jednotky Sdružení podniků jablonecké bižuterie (VHJ SPJB). Mimo jiné tak mělo být dosaženo pružnější reakce na požadavky trhu.

Počínaje druhou polovinou 60. let především PZO Jablonex zintenzívnil svou propagaci. Proběhlo nespočet drobných propagačních akcí. Často šlo o předávání bižuterie světovým celebritám. V roce 1965

První mezinárodní výstava bižuterie v roce 1965.

Instalace byla vytvořena na základě kontrastu bižuterie stvořené lidskou rukou a přírody. Součástí expozice bylo proto i akvárium s živými rybami.

Cyklus ikon s portréty slavných hereček, který pro výstavní halu vytvořil Jaroslav Vožniak.

se dokonce podařilo uspořádat přehlídku kolekce bižuterie v Cannes v době konání filmového festivalu. Nejvýznamnější však byla účast na světových výstavách v Montrealu v letech 1967 a 1969.

Pohádka se stala skutečností

Rok 1968 byl pro celou zemi přelomovým obdobím, kdy vyvrcholily reformní tendence, které byly později nekompromisně potlačeny. Situaci ve společnosti před otevřením výstavy můžeme dobře sledovat v místním listu *Noviny Jablonecka*, který byl plný témat jako obroda občanského života, zdůraznění osobní zodpovědnosti, demokratický vývoj, diskuse, angažovanost, řešení vzájemných vztahů politických a společenských sil a podobně. V podnikovém tisku, oborových novinách *Podniků průmyslu jablonecké bižuterie* s názvem *Sklo a bižuterie*, se obrodný proces strany i společnosti projevil ve zvýšené diskusi o metodách řízení i o hospodářských záležitostech podniku. Probíraným tématem byla také personalistika. Od politického kádrování se zájem přesunul k otázce kvalifikace a motivace pracovníků. Spolu s tím vším tisk přinášel zprávy o přípravách výstavy, ohrožených termínech stavebních prací, vzrůstajícím počtu přihlášených zahraničních účastníků, ale také o postupně vznikající senzační scénické instalaci výstavy, jejímž tématem byly v tomto roce pohádky.

Druhá Mezinárodní výstava bižuterie *Jablonec 68* představovala rozsáhlou akci, v níž se prolínalo množství poloh a cílů. Je zjevné, že zkombinovat společensko-kulturní a komerční poslání s politicko-reprezentačním hlediskem byl, abychom se vyjádřili v rámci pohádkového tématu výstavy, úkol hodný chytré Horákyňe či krále Šalamouna. Výstava znamenala hlavně fantastický spektakl pro domácí návštěvníky i cizinu. Byla to výkladní skříň, v níž se předváděl nejen domácí bižuterní průmysl a invence

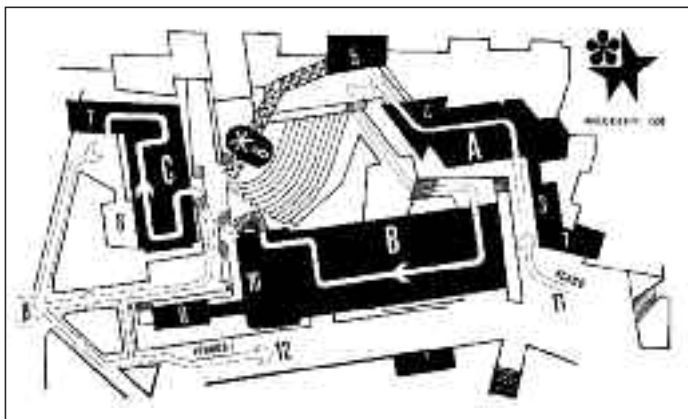
výtvarníků, ale i celková kultivovanost československé socialistické společnosti, která v soutěži s atraktivním kapitalistickým západem i zeměmi socialistického tábora dokáže přijít s osobitými hodnotami a přístupem.

Organizátoři

Různost pohledů se projevila již z toho prostého důvodu, že výstava byla organizována několika různými subjekty, z nichž každý měl zájem na určitém jejím aspektu. Celou akci zaštiťovalo Ministerstvo spotřebního průmyslu. V přípravném výboru figurovali dva náměstci ministryně, přičemž jeden

Instalace Stanislava Dudy v pavilonu zahraničních vystavovatelů.

Plán výstaviště.

z nich se stal jeho předsedou. Protože se jednalo o mezinárodní výstavu, bylo na významném postu místopředsedy přípravného výboru zastoupeno Ministerstvo zahraničního obchodu. Nad výtvarnou stránkou bděl ředitel Střediska výtvarné kultury výroby dr. Jiří Včelák. Ten se podobně jako v roce 1965 stal zároveň ředitelem výstavy. Propagaci domácí i zahraniční měli na starosti vedoucí oddělení tisku a propagace Ministerstva spotřebního průmyslu a zástupci PZO Československé reklamní agentury Rapid. Samozřejmě v přípravném výboru figuroval generální ředitel oborového ředitelství Průmyslu jablonecké bižuterie Josef Kopal a ústřední ředitel PZO Jablonex ing. Miloš Litera. Jablonecký region v přípravném výboru zastupovali tajemník Okresního národního výboru v Jablonci nad Nisou a předseda Městského národního výboru. Muzeum skla a bižuterie, které bylo již od počátku spolupořadatelem výstav, reprezentoval jeho ředitel PhDr. Stanislav Urban. Za sekretariát výstavy zasedl v přípravném výboru Ladislav Pekař. Členem výboru se stal i scénárista výstavy Jindřich Santar. Na jednání výboru byli často přizváni také zástupci dalších ministerstev, například školství a kultury, vnitřního obchodu a podobně, případně další zástupci uvedených institucí. Realizace projektu však ležela především na pracovnících sekretariátu výstav.

Tvůrci

Scénárista Jindřich Santar se snažil vtisknout výstavě zcela originální tvář, ale zároveň ve všech aspektech a detailech jednotného ducha. Jeho osobnost byla po všech stránkách zárukou kvality a úspěchu. Již dříve se osvědčil v řadě kulturně-politických funkcí, například jako vedoucí agitačně propagačního oddělení vysokoškolského výboru KSČ nebo sekční šéf ministerstva zahraničí. Především však stál jako scénárista za úspěchem Československého pavilonu na Světové výstavě v Bruselu v roce 1958, za což mu byl udělen čestný titul laureát státní ceny Klementa Gottwalda. Několikrát se také podílel na přípravě *Libereckých výstavních trhů* a měl zkušenost i s jabloneckým prostředím jako scénárista první Mezinárodní výstavy bižuterie v roce 1965.

Architektonickou stránku měl jako hlavní projektant na starosti akademický architekt Aleš Beneda, který rovněž spolupracoval na přípravě Libereckých výstavních trhů, na prvním ročníku Mezinárodní výstavy bižuterie v Jablonci v roce 1965 a EXPO 67 v Montrealu.

Podobně jako u předchozí výstavy v roce 1965 byl pavilon A vyhrazen pro zahraniční vystavovatele, pavilon B pro československou expozici a výstavní prostory v Muzeu skla a bižuterie pro tvorbu žáků 15 odborných škol československých i zahraničních. Tyto prostory však podléhaly samostatnému scénáři i projektu. Muzeum bylo také organizátorem doprovodné akce symposia stříbrníků s názvem „Stříbrný šperk“, jehož se zúčastnilo dalších 16 tvůrců z 8 zemí.

Na výtvarné stránce výstavy spolupracovali přední českoslovenští umělci: Josef Flejšar, Vincenc Vinkler, Věra Drnková-Zářecká, Mikuláš Rachlík, Vladimír Synek, Květoslav Bubeník, Oldřich Šimáček, Theodor Pištěk, Ladislav Guderna, Bedřich Dlouhý, Ladislav Vychodil a především Jaroslav Vožniak. Konečnou realizaci výstavy zajistili pracovníci národního podniku Výstavnictví Praha. Hlavním tématem instalace byly české i světové pohádky, a to zejména ty, v nichž se hovořilo o pokladech, klenotech a perlách. Ve vstupní hale mělo být původně dvanáct bohatě zdobených rámců s vyobrazením pohádkových scén od dvanácti různých výtvarníků. Nakonec však dominantu tohoto prostoru tvořil soubor třiceti obrazů – ikon od Jaroslava Vožniaka s portréty nejslavnějších světových hereček té doby. Jednalo se o zcela unikátní soubor, který vzbudil zájem zahraničních galerií a muzeí.

Expozice

V pavilonu A byly pro zahraniční vystavovatele připraveny vitríny ve stylu výkladních skříní. Jejich aranžmá původně ponecháno na jednotlivých vystavovatelích, avšak tuto možnost využilo jen málo z nich. Nakonec upravil tyto expozice výtvarník Stanislav Duda a aranžéri z národního podniku Výstavnictví Praha. Své výrobky zde vystavilo 21 firem a individuální tvorbu předvedlo 63 výtvarníků.

Československá expozice se nesla plně ve znamení dvanácti pohádek. Značná část bižuterie výrobních podniků i práce samostatných tvůrců byla instalována v rámci jednotlivých pohádkových scén. Některé z nich, jako například Popelka, měly kinetické prvky a každou dotvářela hudební kulisa, scénická hudba Rudolfa Komorouse.

Část věnovanou průmyslové výrobě naplnil exponáty především Průmysl jablonecké bižuterie reprezentovaný podniky: Bižuterie, Skleněná bižuterie, Preciosa, Železnobrodské sklo, Jablonecké sklárny a Centroflor. Dalšími vystavujícími byly některé or-

ganizace sdružené ve Svazu výrobních družstev: Vamberecká krajka, Granát a Ústředí lidové tvorby v Praze. Dřevěnou bižuterii předvedl národní podnik Tofa. V části individuální tvorby vystavovalo 86 podnikových a externích výtvarníků. V rámci pohádkových scén i samostatně byly vystaveny exponáty, které vznikly ve spolupráci se Svazem československých výtvarných umělců a Střediskem výtvarné kultury výroby již počátkem března roku 1967. Soutěž měla dvě kategorie: neanonymní soutěž pro externí výtvarníky a anonymní soutěž pro průmyslové výtvarníky zejména v rámci Sdružení průmyslu jablonecké bižuterie. Tato soutěž pořádaná ještě před samotným výstavním kláním a ukončená k poslednímu lednu roku 1968 měla zajistit vysokou úroveň vystavovaných exponátů. Důraz byl kladen především na invenčnost.

Novinkou druhého pokračování mezinárodních výstav, což doporučila také mezinárodní výstavní komise předchozího ročníku, byla užší spolupráce výrobních podniků s výtvarníky a vůbec větší důraz na individuální tvorbu, což dobře zapadalo do celkové koncepce akce, která volala po originalitě a jedinečnosti.

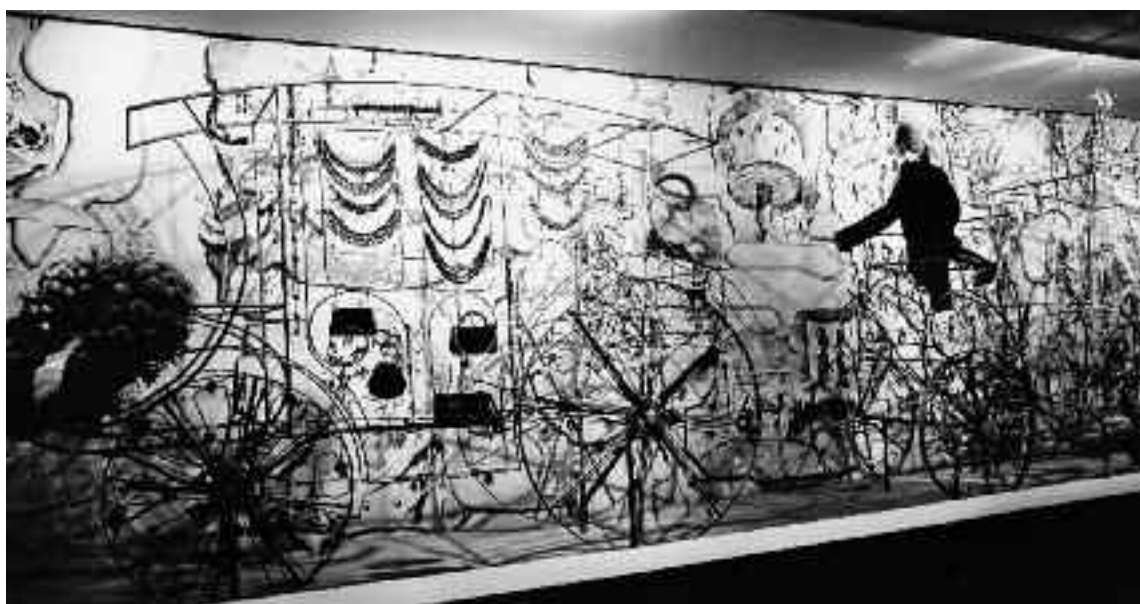
Mezinárodní komise a její rozhodnutí

Mezinárodní jury měla obdobné složení jako v roce 1965. Předsedal jí výtvarný teoretik a historik moderního umění dr. Miroslav Míčko. Dále v ní zasedli například ředitel Muzea skla a bižuterie PhDr. Stanislav Urban, výtvarník a pedagog Stanislav Libenský, ředitel britské rady pro průmyslový design Paul Reilly, generální tajemnice Mezinárodní rady institucí pro průmyslový design (ICSID) Josine de Cressonières, vedoucí sekce moderního umění musea v Rotterdamu Renilde Hammacher van den Brande, ředitel odborné umělecko-řemeslné školy v Pforzheimu Karl Schollmayer, tajemnice Polské rady pro

průmyslový design Sophia Szydlowska a další. Finský výtvarník Tapio Wirkkala, autor rozměrného skleněného objektu, který již od předchozího ročníku zdobí vstupní sál výstavy, se tentokrát omluvil pro nemoc manželky.

Komise vedle jednotlivých exponátů hodnotila i celkové architektonické a výtvarné řešení výstavy. Ocenila snahu o originalitu a invenčnost, která činila výstavu atraktivní pro návštěvníky, avšak konstatovala i skutečnost, že tento způsob instalace je na škodu plného vyznění jednotlivých exponátů. Nakonec porota udělila kolektivní zlatou medaili skupině pracovníků: scénáristovi Jindřichu Santarovi, projektantu akademickému architektovi Aleši Benedovi a výtvarníku Stanislavu Dudovi za řešení čtvrtého podlaží pavilonu zahraničních vystavovatelů. Za československý pavilon udělila porota zlatou medaili scénáristovi Jindřichu Santarovi a další medaili projektantu akademickému architektu Aleši Benedovi za jejich tvůrčí přístup k řešení celkového záměru. Z pohádkových scén jury ocenila především scénu Popelka, za níž získal zlatou medaili výtvarník Jaroslav Vožniak. Své rozhodnutí komise vysvětlila skutečností, že se výtvarníkovi podařilo splnit scénáristův záměr sladit pohádkovost scény s přehledností instalace. Stříbrnými medailemi byli dále oceněni Věra Drnková-Zářecká za scénu Dvě Marjánky, Bedřich Dlouhý za scénu Poklad a Josef Flejšar za scénu Honza a princezna Félinka. Bronzovou medaili získali Mikuláš Rachlík a Dušan Kadlec za scénu Moudrý zlatník.

V kategorii tvorby expozic ocenila komise také v Muzeu skla a bižuterie instalovanou přehlídku uměleckoprůmyslových škol. Za střizlivé a vkusné řešení udělila kolektivní zlatou medaili projektantu akademickému architektu Vladimíru Horovi a výtvarníku Emilu Zavasilovi. U příležitosti jabloneckých bižuterních výstav docházelo pravidelně k úpravám a do-

Pohádkové scéna Popelka výtvarníka Jaroslava Vožniaka.

Jedni z mála zahraničních vystavovatelů, kteří využili možnosti vlastní instalace byli výtvarníci z Holandska, manželé Emmy van Lursum a G. J. Backer.

Pohádková scéna Adbaláh ze země, Abdaláh z moře, kterou vytvořil Theodor Pištěk.

Scéna podle pohádky Karla Jaromíra Erbena Poklad, jejímž autorem byl výtvarník Bedřich Dlouhý.

budování muzejních expozic, a přestože uspořádání vlastních interiérů muzea bylo mimo soutěžní řád mezinárodní poroty, doporučila tato organizátorům výstavy udělit kolektivní zlatou medaili též řediteli PhDr. Stanislavu Urbanovi, scénáristovi JUDr. Václavu Lukášovi, projektantu architektu Vladimíru Horovi a výtvarníku Zdeňku Zieglerovi.

Jury také hodnotila architektonické a výtvarné řešení jednotlivých úseků výstavy a samozřejmě vystavené exponáty. Za architektonické a výtvarné řešení byly uděleny dvě kolektivní zlaté, tři stříbrné a jedna bronzová medaile. Za exponáty získali individuální zahraniční výtvarníci dvě zlaté, pět stříbrných a sedm bronzových medailí a českým tvůrcům udělila porota dvě zlaté, pět stříbrných a osm bronzových medailí. Výrobní a obchodní firmy ze zahraničí získaly jednu stříbrnou a osm bronzových medailí, československým podnikům udělila porota za jejich výrobky jednu zlatou, šest stříbrných a sedm bronzových medailí. Vesměs se jednalo o exponáty, které byly pro výstavy vybrány na základě vnitropodnikové soutěže. Zahraniční umělecko-průmyslové školy obdržely dvě zlaté, čtyři stříbrné a dvě bronzové medaile. Československé školy pak jednu zlatou, dvě stříbrné a jednu bronzovou medaili.

Inovativní a tvůrčí přístup k instalaci se ve světle rozhodnutí komise jevil jako kontraproduktivní. Byl sice více než vděčný z hlediska diváckého, připravil však o ceny některé z exponátů, které byly instalovány jako součást pohádkových scén. To byla druhá strana mince unikátní československé expozice.

Estrádní program

Vedle výstavy samotné přispěla k popularitě akce v roce 1968 ještě jedna novinka. Estrádní program byl tentokrát nedílnou součástí výtvarného a scénického řešení výstavy. Dvakrát denně ohlašoval na výstavišti zvuk zvonu začátek sedmdesátiminutového pořadu s názvem Orloj. Scénář napsali Jindřich Santar a Darek Vostřel a nastudovalo ho divadlo Roko-ko. Vedle Darka Vostřela a Jiřího Šaška v něm účinkovaly i hvězdy tehdejší populární scény Helena Vondráčková, Marta Kubišová, Milan Chladil a Karel Štědrý.

Děj byl pohádkově prostý. Princ si přijíždí vybrat z dvanácti královských dcer, přičemž jejich defilé bylo zároveň přehlídkou bižuterie. Tak úzce se v něm snoubily kulturní a komerční prvky. Dialogy hlavních protagonistů byly plné ironických narážek a odrážela se v nich tehdejší společenská situace.

V létě roku 1968 byl Jablonec zkrátka výstavním městem s mezinárodní atmosférou. Ve dnech 13. července až 11. srpna 1968 ho navštívilo 258 tisíc lidí. Na vstupném se vybral jeden milion sto tisíc Kčs, což bylo o 100 tisíc více, než předpokládal původní plán. Cena vstupenky byla 8 Kčs, pro děti, vojáky a studenty polovic. Zvýšení tržeb za prodej spotřebního zboží a poskytované služby provozoven ve městě Jablonci byl vyčíslen na 12 milionů Kčs. Jen prodejny bižuterie prodaly za dobu konání výstavy zboží v hodnotě 1 090 121 Kčs. Rozpočet výstavy, plánovaný na šest a půl milionu činil nakonec 6,4 milionu Kčs a byl pokryt z prostředků Ministerstva spotřebního průmyslu a Oborového ředitelství Podniků jablonecké bižuterie. Dílčí náklady na propagaci v zahraničí byly čerpány z rozpočtu PZO Jablonex.

Areál výstaviště s amfiteátre.

*Estrádní program Orloj. Dva hlavní protagonisté.
Darek Vostřel jako král a Jiří Šašek jako princ.*

Reprízy výstavy proběhly v následujícím roce na světové výstavě v kanadském Montrealu a v roce 1970 v Leningradě.

Jen pohádky mají šťastné konce

Následující výstava *Jablonec 71* byl neméně rozsáhlou akcí než předchozí ročníky a prestiž výstavy se držela stále velmi vysoko. Scénáře i tentokrát vytvořil Jindřich Santar. Spolupracoval s osvědčenými architektky Alešem Benedou a Vladimírem Horou, ale výtvarnou realizaci měly tentokrát na starosti dvě ženy. Eva Švankmajerová, která vytvořila také výstavní plakát, a Věra Drnková-Zárecká. Hlavní téma znělo „Rajská zahrada“ a instalace přesto, že byla výtvarně nápaditá, tentokrát skutečně umožňovala lepší prezentaci samotných exponátů.

Ačkoli bylo zvykem, že noviny informovaly o přípravách jabloneckých bižuterních výstav celé měsíce předem, v sedmdesátých letech začalo být obvyklé upozorňovat na ně až těsně před jejich začátkem a ani o průběhu a podrobnostech z výstavy se neobjevovalo v tisku zdaleka tolik zpráv jako při předchozích ročnících.

Společenský život ovládly politické organizace a každá akce měla svůj politicko-výchovný úkol. A tak byl i kulturní program výstavy rozčleněn například na Den Svazu žen, případně Den Společnosti přátel Sovětského svazu a jiných. Estrády ovšem zůstaly, jen z nich zmizela hravá ironie a společenská kritika, která slavila úspěch v roce 1968.

Cesta efektních instalací byla postupně opouštěna. Organizátoři kladli důraz na prezentaci samotných exponátů a pojetí instalace se stále více blížilo faktickému členění bižuterních výrobků užívanému v oboru exportu. Při jubilejní páté Mezinárodní výstavě bižuterie *Jablonec 77* bylo poprvé upuštěno od rozdělení na československou a zahraniční část. V zájmu možnosti přímého srovnání se tuzemské i zahraniční výrobky vystavovaly v jednotlivých sekcích vedle sebe. Zároveň však došlo ke značnému omezení mezinárodní účasti.

Osmdesátá léta nepřinesla žádný nový impulz. Na rok 1980 připadlo vedle další Mezinárodní výstavy bižuterie i mnoho významných společenských hospodářských a politických událostí. Pamětníci jistě vzpomenu na olympiádu v Moskvě, nebo Spartakiádu. Pořadatelé výstavy prezentovali v jejím rámci především 35. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou a také plnění závěrů XV. sjezdu KSČ a podíl bižuterního průmyslu na výrobních a exportních úkolech.

U příležitosti sedmé Mezinárodní výstavy bižuterie v roce 1983 proběhly nové úpravy výstaviště, především stavba nové fontány u vstupu, avšak celkově akce dostávala stále provinčnější charakter. Návštěvnost setrvale klesala. V roce 1983 výstavu shlédlo pouze 98 000 návštěvníků, což nebyla ani třetina rekordní návštěvnosti dosažené v roce 1965.

O postupném vyčerpávání celé akce svědčilo jednání předsednictva komise Československé obchodní a průmyslové komory pro propagaci, které se u příležitosti této výstavy uskutečnilo. Jeho účastníci dokonce diskutovali mimo jiné i na téma: „Výstava a její ekonomický přínos“. Hovořilo se o nákladech na propagaci a zejména o její efektivnosti a účinnosti.

I přesto však byla v tomto roce po svém skončení výstava jako obvykle velmi kladně hodnocena a plánovalo se pokračování tradice v roce 1990. Politická a společenská změna v roce 1989 tradici výstav, jako společenských a kulturních akcí, ukončila. Příprava plánované deváté Mezinárodní výstavy bižuterie *Jablonec 90*, která měla proběhnout ve dnech 19. července až 5. srpna, byla přerušena v důsledku zániku státního podniku Jablonecká bižuterie a na základě rozhodnutí Výstavní komise z 26. ledna téhož roku. Akce se měla přesunout na rok 1991, ale uskutečněna byla už ve formě kontraktní výstavy nově ustaveného Svazu výrobců bižuterie. Doba velkolepých prezentací tohoto typu tak definitivně skončila.

Mgr. JANA NOVÁ se narodila 3. dubna 1975 ve Vrchlabí. Je absolventkou Historického ústavu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a v současnosti pracuje jako historička v Muzeu skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou. Je autorkou úvodní historické studie v publikaci vydané u příležitosti stoletého jubilea Muzea skla a bižuterie s názvem *Paměť předmětů* a rovněž čtyř z pěti kapitol knihy *Otcové města Jablonce*. Své práce publikuje v odborných sbornících i regionálních periodikách.

Walter Mixa

Tržní hospodářství s velkým „S“

Je vzhledem ke globalizaci tržní hospodářství s přívlastkem „sociální“ ještě životaschopné? Nebo nastupuje, jak se nám

někteří pokoušejí namlouvat, bezbřehý tržní kapitalismus bez zábran své vítězné tažení? Augsburský biskup Dr. Walter Mixa varuje před omyly myšlení, které je upřeno výhradně na ekonomii a přimlouvá se za sociální tržní hospodářství s velkým „S“, které by se orientovalo na křesťanský obraz člověka.

Do aktuální debaty okolo sociálně politického profilu křesťanských stran a do stále agresivněji vedené diskuse o mezinárodní konkurenceschopnosti sociálního tržního hospodářství, které bylo po 2. světové válce zavedeno nejprve v zemích zakládajících Evropské hospodářské společenství (EHS) a v rámci jeho rozšiřování a exportu evropských standardů nakonec i do jiho-, středo- a východoevropských zemí úspěšně realizováno, vstupuje nutnost rozpomenout se na nosné prvky sociálního tržního hospodářství (STH), které těsně souvisejí se základy křesťanského obrazu lidskosti a s katolickou sociální naukou. Přitom STH, které lze bez nadsázky označit za hospodářský, sociální a politický model Evropy, vytvořilo za uplynulých sedmdesát let dosud nebyvalou míru blahobytu, politické stability a sociálního míru, takže Evropané by měli veškeré důvody k tomu, aby se zamýšleli, jak tento úspěšný model exportovat a do jiných regionů přenášet.

Místo toho se Evropané v rámci debaty o globalizaci pouštějí do srovnávání systémů, které STH konfrontuje se společenskými a hospodářskými konkurenčními podmínkami, jež jsou s evropskými hodnotami prostě neslučitelné. Kdo činí maximálně možné zúročení kapitálu jediným relevantním kritériem hospodářského podnikání, snadno zjistí, že ignorování nezbytných standardů ochrany životního prostředí a bezpečnosti práce, vykořisťování dětskou, ženskou a příležitostnou prací, či absence sociálních pojistných systémů čelících nezaměstnanosti, chudobě, nemoci a stáří, vede z hlediska nákladů k „zvýhodnění stanovišť“, s nimiž rámcové podmínky STH z hlediska maximalizace zisku nejsou přirozeně schopné konkurovat. Z toho ukvapeně vyvozovat závěr, že Evropa musí k zaručení své konkurenceschopnosti vlastní standardy obětovat na oltář mezinárodního sociálního a ekonomického dumpingu, by znamenalo razit cestu „kriminálního“ kapitalismu, který rigorózně staví zájmy monetární před zájmy pracujících lidí a obecné blaho. Zároveň zde je všem odpovědným činitelům jasné, že stávající, sociálně zabezpečující systémy – v neposlední řadě i v důsledku nepříznivého demografického vý-

voje – dospěly na hranici výkonnosti a mohou být zachovány pouze tehdy, budou-li reformovány, při zohlednění spravedlivého

střetu zájmu. K tomu je zapotřebí politických a morálních kritérií, která mohou, vně monetárních bojů rozdělování a skupinovému egoistickým nárokům, přispět k pozitivním řešením. Křesťanskému obrazu člověka, přičemž v centru tohoto obzoru je lidská důstojnost každého jednotlivce, přitom připadá centrální význam.

Dle katolické sociální nauky se z lidské důstojnosti člověka odvozují základní principy subsidiarity a solidarity, které jsou též podstatami STH hospodářského zřízení. Subsidiarita neznamená nic jiného, než princip osobní zodpovědnosti jakožto důsledku lidské svobody. Každý člověk je dle křesťanského pojetí nejprve zodpovědný sám za sebe a za svůj život. Totéž platí i pro rodinu, ve vzájemné závislosti generací, nebo pro dobrovolné sdružení osob, například v pojištění majícím účel snížení existenčních životních rizik. Tuto sebezodpovědnost nesmí stát kolektivistickými systémy nahradit, nýbrž musí se rámcovými podmínkami odpovídajícím způsobem postarat o to, aby se soukromé korporace zprostředkující mezi jednotlivcem a státem mohly svých úkolů adekvátně zhostit. Princip subsidiarity ve smyslu prvotní zodpovědnosti je dnes mnohdy neoliberály tou měrou zabsolutizován a zneužit tezí, která tvrdí, když každý bude myslet na sebe, nebude nikdo zapomenut. Tato formální svoboda přehlíží však skutečnost, že lidé mají rozdílná nadání a schopnosti a je determinována výlučně pravidly volného trhu, takže vede nutně k tomu, že se silní a výkonní jedinci prosazují a ostatní jsou vytlačováni na okraj. Dle křesťanského přesvědčení patří proto k sebezodpovědnosti člověka nedělitelně solidarita se slabými, starými, nemocnými a znevýhodněnými, kteří si – ať už z jakýchkoli důvodů – nemohou z vlastních sil pomoci. Křesťanské přikázání solidarity je do jisté míry odpovědí zodpovědného člověka na Bohem danou lidskou důstojnost bližního. Tato myšlenka křesťanské sociální nauky konstituuje také přímo model sociálního tržního hospodářství (SHT), jehož přívlastek je psán s velkým písmenem a nelze jej libovolně zanedbávat, nemá-li společnost jako taková a sociální mír utrpět těžkou újmu. Křesťanská tradice nepovažovala právo na vlastnictví sama nikdy za absolutní, nýbrž uznávala je vždy v souvislosti se společným právem všech na užívání a přístup ke stvořeným statkům, což se odrazilo v podobě sociální vazby vlastnictví, jež bylo vzato i do naší (rozuměj německé) ústavy. Každý způsob vlastnictví je proto do jisté míry zatížen hypotékou sociální zodpovědnosti.

Plodem osobní lidské důstojnosti je rovněž církví vyznávané upřednostnění lidské práce před kapitálem. Dle křesťanského přesvědčení, které se odrazilo především v závazných sociálních encyklikách papežů, není souhrn veškerých, lidmi vytvořených výrobních prostředků, které jsou obecně označovány jako „kapitál“, nic jiného než „historicky vzrostlé dědictví lidské práce“ (Papež Jan Pavel II., encyklika „Laborem exercens“). „Kapitál“ nebo vlastnictví výrobních prostředků – ať už jednoduchých, řemeslné povahy, či vysoce technizovaných průmyslových strojů – ztvárňují nakonec vždy funkci a plod lidské práce. Papež Jan Pavel II. poukázal ve své encyklice „Laborem exercens“ důrazně na to, že se výrobní prostředky nesmí vlastnit samoúčelně a „proti práci“, nýbrž výlučně k tomu, aby lidské práci sloužily. Toto důrazné varování získává zvláštní váhu na pozadí tendencí některých koncernů přemísťovat pracoviště do tzv. nízkomzdových zemí za využití spádu v jejich sociálních poměrech.

Kapitálem a ziskem orientované likvidování přiměřených výdělků na pracovištích, k němuž se v mezinárodně nereglementovaném konkurenčním prostředí cítí podnikatelé takřka donuceni, manifestuje omyl takového ekonomismu, který lidskou práci posuzuje výhradně dle hospodářského cíle a společensko-politické procesy vidí pouze jako funkci hospodářství. Tento ekonomismus, který je považován již za historicky překonaný, a který se spoléhal jedině na tržní sílu jako společenské regulativum a kráčí ruku v ruce s materialistickou filozofií, byl již základním omylem starého liberálního a kapitalistického myšlení a příčinou praktického ztroskotání tohoto myšlení, které se může za jiných časových a místních poměrů opakovat, vychází-li se opětovně – tentokrát za rámcových podmínek globalizace – ze stejných nesprávných předpokladů. Když tedy v mezinárodním měřítku politické rámcové podmínky jako lidská práva nebo ekologické standardy jsou přehlíženy, a tyto evropské standardy STH a jeho konkurenceschopnost hospodářsky nahlodávají, musí evropská i národní politika tento problém politicky řešit, zohledňující neekonomické faktory, třeba v politice zahraničního obchodu Evropské unie. Jestliže tvůrci STH hovořili již v oblasti národních hospodářství, že tržní hospodářství může uspokojivě fungovat pouze prostřednictvím „podpůrné společenské politiky“, tak totéž platí, a o to víc, v mezinárodních souvislostech.

Trh potřebuje sociální rámec státu

Jeden z vynikajících duchovních otců STH, křesťanský sociolog a národní ekonom prof. Wilhelm

Röpke (1899–1966), jenž považoval trh za nepostradatelný prvek zdravé a výkonné společnosti, poukázal s naléhavostí i na to, že tak současně vyžaduje antropologicko-sociální rámec, bez něhož se tržní hospodářství stává nebezpečným a neudržitelným, protože by člověka nepřirozeným způsobem redukovalo na výlučně ekonomickou existenci. Národohospodář Röpke, jehož vědecké poznatky jeho profesorský přítel Ludwig Erhard a jeho spolupracovník prof. Alfred Müller-Armack v nejúspěšnějším hos-

podářském zřízení evropských dějin uskutečnili, se přimlouval vášnivě za to, že trh potřebuje silné společenské prostředí „v němž lidé nejsou odboráři, akcionáři, sportovci nebo investoři“, nýbrž jednoduše „lidmi, kteří nežijí jen pro samotný chléb, nýbrž jako členové rodin, sousedé, spolupracovníci, občané komun a bytostí z masa a krve, s jejich věčně lidskými myšlenkami a citem pro spravedlnost, čest, ochotu pomáhat, pro pospolitost, mír a krásu“. Tvůrci STH byli prodchnuti myšlenkou, že v jádru tržního hospodářství v rámci společenského zřízení musí být individuální princip a sociální a humanitní princip drženy v rovnováze, mají-li být

smrtelná nebezpečí zmasovění a proletarizace zažehnána. S tímto přesvědčením stáli otcové STH oběma nohama na půdě katolické sociální nauky, jejímž třetím podstatným znakem je orientace na obecné blaho, které vedle volné hry trhu, předpokládá též regulativní politickou vůli a zdravou společnost, založenou na nezadatelných lidských hodnotách.

Ve všech evropských zemích cítíme dnes stále více i v hospodářské oblasti závazné důsledky pochybené společenské politiky, která jednostranně vsadila na ekonomizaci všech životních oblastí a na sobeckost jako životní princip, a dnes si tato společenská politika stěžuje na nedostatek dětí, na ztrátu rodinného bezpečí a spolehlivého zázemí, zčásti i s katastrofálními důsledky na schopnost vzdělávání, koncentrace a výkonnosti mladých dospělých členů společnosti. Čím více se evropské národní hospodářství od křesťanských hodnot oddaluje a archaickému vulgárnímu kapitalismu holduje, tím více se zdá, že toto hospodářství podléhá paradoxní zákonitosti, dle níž ti, co myslí výhradně materialisticky nakonec právě v materiální oblasti selhávají.

Matky se svým dětem musí věnovat

K oněm společenským rámcovým podmínkám, které je proto nutné obnovit, náleží v první řadě společenské přehodnocení rodiny a zhodnocení role matky a její práce pro společnost, a to nezávisle na „užitečnosti“ pro průmyslovou výrobu. Hospodářské

zabezpečení budoucnosti naší země (myšleno Německo, poznámka překladatele) a konkurenceschopnost našeho hospodářského zřízení v globální soutěži počíná tím, že potřeby našich dětí, a nutnost dětem se moci věnovat, máme učinit politickým tématem, aby se z dětí mohly vyvinout zodpovědné, mravně a nábožensky zralé a psychicky vyrovnané osobnosti. Umožnit mladým matkám, aby z vlastního rozhodnutí, bez zábran, bez psychologické nebo praktické diskriminace se mohly věnovat pěstounství a výchově svých dětí dle potřeb úměrných dětskému věku, to náleží k oněm nezadatelným rámcovým podmínkám, které jsou v STH přikázáním obecného blaha a solidarity a kterým politika – i za nasazení finančních transferů – musí dostát.

Sociálně tržní hospodářství, které pamatuje na lidskou důstojnost, zodpovědnost, solidaritu a službu obecnému blahu, je nejen velkou měrou konkurenceschopné, nýbrž může vrátit Evropě též vedoucí společenskou úlohu ve světě a stát se tak konstruktivním příspěvkem k pokroku, spravedlnosti a míru.

Stát augsburského biskupa Dr. Waltera Mixy byla převzata z časopisu Paneuropa Deutschland (č. 3/2006), jehož redakce ve švábské metropoli, která je partnerským městem Liberce, sídlí. Přeložil Jan Kühmeier; revize textu Bohumil Nuska. Na kresbě Miroslava Ulmanna St. Ullrich v Augsburgu.

Prof. Mag. JAN KÜHMEIER, nar. 1943 v Lučanech nad Nisou, je muzikolog, esejista a překladatel. Knižně vydal v německém překladu výbory poezie Jiřího Karna *Světlo ve tmě* (2000), Ivana Slavíka *Sonáta naděje* (2002) a Jiřího Suchého *Prach času* (2003). Je nositelem Evropské medaile Franze Kafky za uměleckou činnost a členem Kruhu autorů Liberecka.

Píšeme proto, že nelze nepsat Rozhovor s Bohumilem Nuskou

V posledních letech jste vydal tři knihy s tématem smrti. (O Paní Vševládné, Tanec Smrti, Obrazy neradostné). Pro většinu lidí je to téma obyčejně tabu, ale vy, alespoň jsem měl ten dojem, o ní píšete s potěšením.

O smrti rozhodně nepíšu s nějakým potěšením, o thanatofilii se tu rozhodně nejedná. Původní motivací vlastně byly grafiky, kresby a obrazy pozdně gotické, ještě z patnáctého století, a renesanční ze století šestnáctého, kdy se často objevuje téma Tance smrti, takzvaný *Totentanz* či *dance macabre*. Zde bývají často zobrazeni tančící kostlivci jako připomínka marnosti všeho lidského snažení a nebo jako vyobrazení různých situací, za nichž personifikace Smrti v podobě kostry, často i s kosou, přepadá příslušníky různého věku a různého společenského postavení či stavu náhle a v nečekaných okamžicích. Ty tři knižní tituly, jež jste uvedl, a sice „Tanec Smrti“, „O Paní Vševládné“ a „Obrazy neradostné“ spolu všechny nesouvisejí, ten poslední se netýká Smrti. Mým životním tématem ovšem není smrt a s ní související okolnosti anebo problematika duchovní či metafyzická na ni navazující. Letitým tématem je zato spíše trans či extáze při zážitku jasné nebeské klenby, ona tak často již zmiňovaná *Modrá propast*.

Modrá propast to zní dobře. Co to je?

Modrá propast, psáno s velkým M, je složitý pojem a nebo, to ještě spíše, jakýsi komplex, související

s ohlasy na četby Hölderlinova díla a s Nietzscheovým pojmem „Veliké Poledne“. V podstatě jde o slastné pocity z jasného letního dne, kdy obloha je úplně jasná a její sa-

fírová modř v zenitu přechází směrem k horizontu do azurové modři.

Má vaše Modrá propast cosi společného s tím, že jste se narodil právě v jižních Čechách? Myslí tím především jihočeskou oblohu, která někomu může propast připomínat.

Modrá propast nad hlavou, lákající svou hlubinností ke skoku, k výskoku do výše – anebo vrhnutí se vzhůru a zároveň i dolů, nesouvisí s „jihočeskou oblohou“, jak uvádíte, nýbrž s krásnými „modrými“ zářijově-říjnovými dny babího léta či indiánského léta zde na severu, v Jizerských horách, v době, kdy listí javorů tak nádherně zlátne. Nahore v Jizerských horách v pravé poledne!

Dětství a mládí

Měli bychom to vzít od začátku. Narodil jste se v roce 1932 v Českých Budějovicích. Znáte

rodokmen vaší rodiny?

Z vyprávění rodičů vím, že maminka pocházela po svých prarodičích z okolí vesnic Střížov a Doudleby v krásném a staroslavném Doudlebsku, v povodí řeky Malše na jih od Českých Budějovic, zatímco z otcovy strany byli Nuskové starí budějovičtí usedlíci ve městě, rodové jméno se však objevuje již od šestnáctého století na území jižních Čech, zvláště při jeho severním okraji.

Víte jak se vaši rodiče seznámili?

Podle matčina sdělení se rodiče seznámili při zábavě v restauraci „U Folprechtů“, ta budova dosud stojí na samém konci Plachého ulice, dále bývaly ve středověku již hradby, a okolo teče Mlýnská stoka, kdysi součást městského opevnění, za níž se dnes rozkládá zelený prstenec městského parku.

Váš děda i otec byli obchodníci. S čím jste měli v Budějovicích krám?

Otec měl železářský obchod „ve velkém i v malém“, jak psáno na reklamách, v Rudolfové ulici a maminka zde vedla administrativu. Vzpomínám ještě na laskavého pana účetního Jindru (pamatuji, že prý byl příliš silným kuřákem cigaret – v tom si ovšem nezadal s otcem!) a také si vzpomínám na personál v obchodě, zvláště mladého příručího a zároveň šoféra Honzu, který si se mnou hrával, když mne občas maminka přivedla do obchodu, a vyřezával mi na překližku nalepované vystřihovací papírové vojačky a cizokrajná zvířata, zvláště africká. Afriku a černochy jsem měl již od raného dětství obzvláště rád, také díky otcově velké, především geograficko-cestovatelské a dobrodružné knihovně. V zadních prostorách budovy, kde byl tatínkův obchod, se prostíral sklad s různými zásobami drobnějšího zboží, zvláště mě přitahovaly nejrůznější šroubky, maticky, hřebíčky a kování všeho druhu, s nímž jsem, značně tolerován otcem, podnikal různé dětské pokusy v přilehlé dílničce, opatřené velkým svěrákem a různým nářadím. Tak jsem se naučil znát i nejrůznější kovy a jejich vlastnosti a vůbec rád jsem tehdy „montoval“, zvláště v období raně předškolním; tehdy jsem si říkal „Bohumil Nuska montér“, což později ustoupilo zájmům spíše humanitním a já se dokonce stal programovým antitechnikem.

Byl jste jedináček?

Byl jsem jedináčkem až do svých jedenácti let, potud také náležitě rozmazlován a obklopen péčí a všemožnými hračkami, včetně živého psa Bilíka („Bill“), francouzského buldočka. V jedenácti mi však přibyli hned dva sourozenci, a sice dvojčata, chlapec a děvče, bratr Oldřich a sestra Božena, pojmenování tak za války prý „z vlasteneckých důvodů“(!). Otec by mě rád viděl jako budoucího obchodníka pokračujícího v rodinné tradici, což mi bylo již v dětství z duše protivné, neboť jsem inklinoval spíše k fantasijnímu světu her a vyprávění, později i čteb, a vytvářel jsem již v prvních školních letech dětské časopisy a psal cosi jako dobrodružné romány, dokonce na pokračování. Tak třeba mezi spolužáky a kamarády a příbuznými byl zvláště proslulý několikadílný mnou samým ilustrovaný román zvaný „Kambo-dži“.

Omlouvám se za banální otázku, ale nemohu se nezeptat. Jak na své dětství a mládí vzpomínáte? Nosíte v sobě spíš dojem z těch let, nebo se pamatujete na konkrétní události, lidi nebo situace? Jakou roli v tom hrála příroda jižních Čech?

Pamatuji si jak celkový dojem, jak uvádíte, tak i detaily. A čím jsem starší, tím častěji a podrobněji se mi ty detaily připomínají a vracejí. Zkrátka to, čemu se někdy říká „sloní paměť“. Ale jestliže bych měl co nejstručněji pojmenovat nejintenzivnější a nejkrásnější vzpomínky na své dětství v jižních Čechách, musím uvést krásná léta, již od raně dětského věku a potom ve školních letech, prožívaná každoročně o prázdninách na chatě u řeky Malše, v krásném kraji nedaleko obce Plav anebo Plavo, jak se té vesnici obecně říká. Tam se formoval můj vztah k přírodě pro celý život, ale také i fixovaly zážitky letního vedra, slunce, vody, při ustavičných hrách a večerním vyprávění rodičů a jejich přátel u táboráků. Když jsem byl již větší, přibýlo pozorování přírody, péče o mraveniště lesních mravenců, které jsem si vzal na starost, psaní a kreslení deníků, dobrodružné výpravy v lodi podél břehů řeky. Vybaven jsem byl na chatě i tropickou přilbou, ale též kovbojským sombrérem, prý – „až z čigága“, měl jsem vlastní kanoi, vzduchovky, luk, šípy.

Nejvíce mne ale těšily zbraně a indiánská výbava, kterou jsem si sám zhotovil a s níž jsem podnikal v kanoi podél břehů Malše průzkumné cesty, pomalován válečně či lovecky hlinkou, k tomu vlastnoruční čelenka, náhrdelník, tomahawk, oštěp, luk a šípy, vše uloženo pro případ potřeby či nebezpečí na dně lodi. Večer nebo i přes den jsem pak vedl ilustrované záznamy, jakousi kroniku, kam vkládány i listy z nebezpečných houštin a stopy malin jakoby krve, kousky březové kůry, zápisy z těchto lovecko-výzkumných, ne-li až válečných výprav, byly samozřejmě značně nadsazené, kdy „báseň“ evidentně převažovala nad „pravdou“ či skutečností prožívaných dobrodružství. Mnohé odehrávalo se spíše ve fantazii. Byla to nádherná léta na řece v srdci starého Doudlebska uprostřed ještě čisté přírody.

A co vzpomínky na dětské vyprávění, čtení, zážitky raně „intelektuální“?

Pamatuji si dobře matčina vyprávění, ale i čtení pohádek a také prohlížení a později i četby dětských časopisů, kde hrdiny byli Kašpárek, ale také Marbulínek s ilustracemi Artuše Scheinera, dále časopisy Srdíčko, Punt'a, kniha „Dobrodružství opičáka Fuka“... A to neuvádím nádherné pohádky Boženy Němcové, Erbenovu „Kytici“ a další. Teprve později přišla doba románů Karla Maye z tatínkovy knihovny, Vinnetou a „Ve stínu pádišáha“ a ještě později foglarovky. Náruživě jsem sledoval a naopak doma pro členy rodiny, ale i kamarády, hrál loutkové divadlo a vymýšlel i různé efekty, často z požárního hlediska až nebezpečné. Z loutek se mi nejvíce líbily Smrtka a také ježibaba, vodník, rytíř a obecní strážník Šmidra.

Neměl bych zapomínat ani na filmy, jež na mne v dětství hluboce zapůsobily, třeba Disneyova „Sněhurka a sedm trpaslíků“, obdivuhodné to dílo, a snad ještě dříve film s Vlastou Burianem zvaný „Kata-

komby“ anebo dobrodružný snímek „Džungle volá“, jakož i řada dalších. Tak jako listování v knihách z tatínkovy povýtce hlavně jen dobrodružné a zeměpisně-cestovatelské knihovny a jeho sbírka mořských živočichů, tyto výrazné dojmy se hluboce vtiskují do duše dítěte. A dále mne hluboce ovlivňovaly také návštěvy českobudějovických kostelů, většinou v doprovodu tet, a zde dojmy z betlémů, Božích hrobů, a zvláště obrazů křížových cest, po jejichž vzoru jsem pak sám zhotovoval a ilustroval jakési „bibličky“. Zvláště se mi líbil ze svatých Tři králů černý Baltazar, který mi připomínal jednak čokoládu, jednak mou milou vysněnou Afriku. Kreslil jsem rád již od raného dětství a kromě toho, že jsem chtěl být montérem, toužil jsem být také jednou „až budu velký“, malířem (!). Ale nějak jsme se příliš zapovídali. Těch vzpomínek je mnoho a čím jsem starší, tím častěji a kupodivu v jasnějších obrysech připlouvají obrazy z dětství, jež jsou nepochybně, jak mnozí moudří opakují, často výbavou člověka na celý život. Snad jen na závěr té otázky – byl jsem prý vždy dítětem velice citlivým, snad až přehnaně senzitivním. Všechno bylo, zřejmě až příliš, prožíváno – ale i zapamatováno. Odtud asi i jakási dětská, možná až poněkud příliš předčasná – nostalgie a tendence k neustálým návratům.

Jak vás to ovlivnilo? Nemyslím, že byste to tehdy věděl, ale přeci jen si člověk s odstupem uvědomuje, co a nebo kdo ho v dětství a mládí ovlivnil. A jak. Ostatně, na to jsem také myslel, když jsem vám kladl otázku, zdali znáte rodokmen rodiny. Jestli v něm byl někdo, jehož geny jste mohl převzít?

Kdo mě v dětství a mládí nejvíce ovlivnil? Kromě rodičů to byli kupodivu i tatínkovi přátelé a kamarádi, zvláště strýček Karel Paukner a někteří další, kteří vyprávěli o různých cizokrajných zemích a to jsem rád poslouchal. (Pan Dobal o Japonsku!) Velice mi imponoval strýček Oldřich, profesor dějepisu v Lipovském Svatém Mikuláši, později v letech dospívání potom skautští vedoucí, zvláště náčelník ing. Jaromír Marek zvaný Markýz (Markýz byl rovněž vězněn komunistickým režimem v padesátých letech), jemuž jsem také za mnohé zavázán.

Ze středoškolských profesorů nemohu pominout profesora Jaroslava Kubáka, rodáka z Jindřichova Hradce, který vyučoval ve vyšších třídách gymnasia historii a filosofii. Byl to obdivuhodný pán, téměř dva metry vysoký, úžasně vzdělaný v řadě disciplín a polyglot, to jest znalý několika jazyků. Jsem mu rovněž velice zavázán a dosud si pamatuji desítky jeho vtipných postřehů a výroků. To on mne na závěr gymnasiálního studia vedl ve směru k humanitnímu studiu se zaměřením na historii. Ptal jste se také na případné příbuzné, jejichž „geny“ jsem mohl převzít. Otázka je to ztracena. Po matce jsem spíše pytlíkářský dobrotivec a starostlivý, pečlivý až akribijní zalezlík, po otci zato občasný fanfaron a krobián,

fantasta a snad i dobrý vypravěč, a to obojí se neustále v jedné povaze sváří i spojuje. Pokud nějaké „geny“, tak jsou asi nejpodobnější těm strýci ze Slovenska. Otcův bratr, strýček Oldřich, milovník a známý znalec Tater, žák Pekařův, kde po celý život zůstával a kde také umřel.

Vzpomínáte na nějaké kamarády z těch dob?

Pro skutečná kamarádství anebo spíše přátelství, jež jsou kvalitou vyšší, mimo těch školních a kromě vztahů určených okolím bydliště, to byl především českobudějovický skautský oddíl číslo 15 a v něm družina Kondorů, ale i kluci z ostatních družin, včetně družinových rádců i vynikajících vůdců oddílů, jež všechny považuju dosud za přátele-bratry. Na poválečné letní skautské tábory, ale i na družinové nebo celooddílové výlety mám také dosud ty nejkrásnější vzpomínky. Právě tak jako pobyt na skautském celosvětovém srazu zvaném Jamboree (*Jambo de la Paix*) v létě roku 1947 u Paříže a poté táboření v jihozápadní Francii u Biskajského zálivu a nakonec – anabáze na konci léta, když jsem se ve Francii „ztratil“, o čemž je psáno i v povídce „Jak jsem byl piko-lo“, vyšlo to také v knížce „Hledání uzlu“ roku 1967.

Ve skautském oddílu se každý člen uplatnil v bratrském kolektivu a mohl realizovat své schopnosti a danosti a být prospěšný ostatním. Já jsem se svým přínosem realizoval jako kronikář oddílu a tvůrce pokřiků, jakož i autor dalších, „poetickou“ zdatnost vyžadujících aktivit při soutěžích jednotlivců i družin a uplatňoval se též jako oddílový malíř a kreslíř (výzdoba kluboven!) a výrobce totemů a bubnů. Zato při sportovních utkáních jsem se uplatňoval leda jako „bek“, vrhající se směle a obětavě pod nohy i mnohem starším útočícím střelcům.

Některá přátelství, uzavřená již v mládí, trvají dosud, později doplněna vztahy vzniklými v letech dospívání a později. Tak třeba MUDr. Josef Kalenský, Věroslav Mertl, Zdeněk Jiráň, RNDr. Miloslav Nevrlý, a to jmenuji pouze ty nejbližší a skutečně bratrské přátele, jsou vlastně mými přáteli celoživotními, neřku-li doživotními (abychom neřekli přímo „dosmrtnými“). Přátelství si cením nade vše.

Přeskočili jsme válku...

Pamatuji jasně příjezd prvních německých oddílů do Budějovic v roce 1939 na počátku okupace: čekal jsem zvědavě s kamarády na chodníku proti prázdným kasárnům na tehdy Linecké ulici, kde zastavovala nákladní auta s německými vojáky v plné zbroji a ti seskakovali z korb nákladňáků a poklusem vbíhali do otevřených vrat kasárenského dvora. Dosud jako bych slyšel dupot a cvakání okovaných bot těch prvních německých vojáků, jež jsem viděl na uliční dlažbě. Za války byl gestapem zatčen strýček Mokráček a jeho manželka Hedvika, otcova sestra, a oba byli odvezeni do koncentračních táborů, teta do Ravensbrücku, strýček do tábora Flossenbürg. Oba naštěstí přežili. Babička Nusková, matka tety Hedviky, celé dny proplakala a dostala z toho utrpe-

ní srdeční nemoc, na niž pak v poválečných letech také zemřela.

Strašným byl zážitek na konci války, kdy byly Budějovice jako významný železniční uzel těžce bombardovány spojeneckými leteckými svazy. Byl jsem s rodiči a dalšími lidmi po houkání sirén ve sklep-ním úkrytu našeho domu, v nedalekém sousedství však byl úplně zničen dům, v němž zahynul i můj nejlepší kamarád Jenda Mlsnů. V zasypaném úkrytu Jendově mamince trosky úplně rozbily hlavu, zatímco Jenda, kterého matka držela v náručí, se tak nadýchal vápenného prachu z cihel a omítky, že ho sice ještě živého odvezli do nemocnice, ale zakrátko tam zemřel.

Také pamatuji vyprávění o zvěrstvech, jichž se dopouštěli ještě před okupací ozbrojení henleinovci a ordneři v pohraničí na českých vojácích, četnících a příslušnících finanční stráže. Mrtvolu jednoho známého dokonce zohavili, zhanobili a pokáleli. Zvláštní je i vzpomínka na poslední dny války, kdy masivní proudy ustupujících německých oddílů ve dne v noci táhly směrem na západ a snažily se za každou cenu dostat do amerického zajetí a nepadnout do rukou Rusům. Nákladní automobily, obrněné transportéry i tanky byly úplně obsypány zřejmě na smrt unavenými vojáky, jejichž zbraně trčely do vzduchu jako bodliny ježka. Ti vezoucí se vojáci však tvrdě spali, zatímco jiní, kteří se s jedoucími asi po čase vystřídali, šli podél korb zvolna jedoucích automobilů a furgonů, jichž se rukou přidržovali, a za chůze, zřejmě strašlivě unaveni – také napůl spali! Šli v polospánku krok co krok, těžce a pomalu, zřejmě zcela vyčerpání. Tristní pohled na ty nekonečné proudy lidí a bojové techniky, zvolna se sunoucí přeplněnými silnicemi směrem k západu: Západ jako spásný cíl a záchrana před ruským zajetím!

Gymnázium, vysoká škola

Jakou střední školu jste vystudoval, a měl jste v tu dobu už jasno co byste chtěl dělat? K čemu jste v té době inklinoval?

Vystudoval jsem gymnasium v Českých Budějovicích, absolutorium v roce 1952. Jen pro zajímavost: jedním z mých spolužáků byl také Míla Vlků, dnes český katolický primas a pražský arcibiskup a kardinál. Již na gymnasiu jsem inklinoval k humanitním oborům, zajímaly mne především historie, literatura a politika. Zabýval jsem se také výtvarným uměním, intenzivně jsem kreslil a maloval a uvažoval, zda se nepokusit o studium na uměleckoprůmyslové škole v Praze, a nebo dokonce na Akademii, ale nakonec, hlavně vlivem zmíněného již profesora Kubáka, jsem se přiklonil ke studiu historických oborů. Takže volba mezi vědou a výtvarným uměním a vlastně i literaturou.

Filosofickou fakultu v Praze jste, jestli dobře počítám, studoval začátkem padesátých let. Vojtěch Ron, herec a teatrolog, který v tu dobu stu-

doval na DAMU, mi vyprávěl, že od té doby některým svým slavnějším kolegům hercům nevěřil. Do roku 1990 je viděl třikrát až čtyřikrát převléknout kabát. Jak vy na tu dobu vzpomínáte?

Padesátá léta..., na jejich počátku jsem se věnoval dokončení středoškolského studia a maturitě (naštěstí s vyznamenáním), což mi ulehčilo jen tak tak přijetí na dějiny umění v kombinaci s historií na filosoficko-historické fakultě Karlovy univerzity. K přijetí ke studiu na vysoké škole zřejmě vydatně přispěly i přímluvy profesora Kubáka a také dr. Denksteina z Národního musea v Praze. Léta 1952 až 1957 jsem věnoval pilně studiu. Abych si přivydělal, téměř až do konce studia jsem pracoval za peníze i jako takzvaná pomocná vědecká síla na katedře dějin umění ve sbírce diapositivů a vypomáhal jsem, dle potřeby, i službami v knihovně. Kromě toho ve volném čase hojně četby a návštěvy kulturních akcí, zvláště ovšem výstav výtvarného umění, a také divadel. Konec padesátých let, to jest závěr studia na vysoké škole a první léta zaměstnání v Severočeském muzeu v Liberci, jsem strávil intenzivní prací a sběrem materiálu pro syntetickou studii o dějinách české renesanční knižní vazby.

O šedesátých letech se toho ví spousty, jejich konec jsem koneckonců ještě zažil. Ale o těch padesátých se píše většinou jen v souvislosti s politickými procesy, popravami, zakládáním družstev a tak podobně. Jakoby v tu dobu lidé ani nežili. Chodili jste v tu dobu na pivo, za holkama, dělali mejdany?

V oněch zmíněných letech jsem nechodil ani na pivo, ani za holkama, ani na mejdany. Byl jsem poměrně chudý student a tak, abych dostával stipendium, snažil jsem se o výborný prospěch (1,00); volný čas, kromě studia a honorovaných služeb jako pomocná vědecká síla, pak byl věnován zmíněným již kulturním akcím a hlavně sebevzdělávání se a četbám. Také poznávání takzvané „staré Prahy“, kterou jsem si velice zamiloval, jsem se dosti věnoval, dokonce jsem dělal i průvodce po památkách Prahy.

Zato jsem nepracoval ve fakultní organizaci ČSM a byl jsem dalek i veškerému školnímu komunistickému osvětí, což tehdy na dějinách umění, díky tamnímu pedagogickému sboru katedry, bylo celkem možné. Méně již by to bývalo realizovatelné na „čistě“ historii, a již vůbec ne na filosofii. Sociologie tehdy „neexistovala“, byla vlastně součástí výuky historického materialismu, ani religionistika nebyla trpěna jako samostatný obor – v pojetí marxistů byly totiž sociologie a religionistika považovány za „buržoazní vědy“.

Pokud mi čas ještě dovoľoval, navštěvoval jsem za to přednášky a dokonce i semináře na prehistorii a národopise, slyšel jsem ještě starého Pertolda, je-muž bolševici dovolili, coby pozitivistovi a známému atheistovi, přednášet takzvaný „úvod do vědy náboženské“. Potkával jsem také tehdy ještě žijícího

úctyhodného starého pana profesora Lexu, světového egyptologa a zakladatele tohoto oboru u nás.

O divadle si budeme povídat za chvíli, ale v Praze jste se seznámil s mnoha lidmi od kumštu, například s Ivanem Vyskočilem...

To máte pravdu, seznámil jsem se s mnoha lidmi z nejrůznějších oborů umění, to jest všech možných múzických oborů, včetně těch muzikálních, a také samozřejmě theatrálních, spravovaných múzou zvanou Thaleia. Setkávali jsme se a přátelili se i se studenty a studentkami příbuzných oborů, estetiky, hudební vědy, národopisu, archeologie, tedy prehistorie, ale i se studenty a studentkami herectví naší generace, a chodili tleskat na jejich produkce v divadle DISK. Tak se zakládala i budoucí přátelství, někdy i na celý pozdější život. S Ivanem Vyskočilem, jehož uvádíte, miníme známou osobnost, a sice psychologa, herce, dramatika a spisovatele, nyní vysokoškolského pedagoga, se znám již z let studií. Ivan tehdy studoval po předchozí teatrologii ještě i psychologii na filosofické fakultě.

Snad jako zajímavá perlička: studenti namísto vojenské základní služby mívali na vysoké škole tzv. vojenskou přípravu během školního roku a v létě bývalo pokaždé vojenské soustředění.

Na závěr studia jsme se stali „absolventy“ a nakonec nižšími důstojníky. Ivan Vyskočil se sám dobrovolně přihlásil a byl během studia velitelem celé rotы na škole, takže i mým „nadřízeným“. Ze své funkce udělal geniální šaškárnu, oficiři na to kupodivu našťěstí nepřišli, dokonce měl u nich jakési dobré renomé.

Ve vašem životopise jsem se dozvěděl, že doktorát z filosofie jste získal až v roce 1968. Proč to tak dlouho trvalo?

Vysokoškolské studium jsem absolvoval na jaře roku 1957 a promován jsem byl na počátku léta téhož roku. Skončil jsem tedy jako promovaný historik umění a další gradus, doktorát filosofie, by neslušelo získávat bezprostředně poté – je třeba vykázat určité odborné výsledky a především publikační aktivitu. K tomu došlo v průběhu konce padesátých a šedesátých let, takže doktorát včetně zkoušek, jako disertace mi byla uznána práce diplomová, jsem složil až na jaře 1968, právě v radostném a naději plném období „Pražského jara“ a obrodného procesu.

Cesta na sever

Pomalu se dostáváme k tomu, jak jste se ocitl v Liberci. Nejste sám. Váš přítel fotograf Jan Píkůs je z Hrejkovic, teatrolog a pedagog Jiří Janáček z Blatné, Miloslav Nevrlý, je sice z Prahy,

ale také skončil tady pod Ještědem. Jak to bylo u vás?

Po skončení studia na vysoké škole jsem potřeboval z existenčních důvodů být někde ihned zaměstnán a pokud možno v oboru. Protože v Praze nebylo právě vhodné místo, přijal jsem nabídku staršího kolegy, již absolventa studia prehistorie, archeologa dr. Jaroslava Kavana, a sice místo historika umění, zprvu v historickém, později v samostatném uměleckohistorickém oddělení Severočeského muzea v Liberci. Jarda Kavan mě tehdy prostě naložil na svou motorku a zavezl mne do Liberce a já zde už

Po absolutoriu VŠ a příchodu do Severočeského muzea v roce 1957.

zůstal. Zprvu jsem považoval liberecké místo za dočasné a pouze provizorní řešení, ale nedostatek „politických“ dispozic, dokonce časem jsem si svůj politický, to jest antikomunistický „profil“ v místních „venkovských“ poměrech ještě zhoršoval, způsobil, že úvazek na škole (mé „alma mater“), ale ani v Akademii nebo třeba v Národním muzeu či v Národní galerii v Praze nepadal zatím v úvahu a odcházet do jiného okresního nebo krajského města by bývalo nemělo význam.

Liberecké krajské, později Severočeské museum mělo velice bohaté sbírkové zázemí,

patří totiž k nejstarším uměleckoprůmyslovým muzeím v bývalém Československu vůbec, je starší než pražské UMPRUM museum a druhé nejstarší po vídeňském Kunstgewerbe Museum, jež vzniklo podle vzoru nejstaršího uměleckoprůmyslového muzea vůbec, Kensingtonského muzea v Anglii. Ale asi poněkud příliš historie. Zkrátka v Liberci jsem už zůstal, a to na celá desetiletí. Do určité míry jsem tak alespoň snesitelně přežíval totalitní hrůzy s jejich občasnými politickými a tím i kulturními oblevami a zkrátka poté opět ataky, ovšem bez naděje na nějaké zvláštní uplatnění se, o něž mi ostatně ani nešlo, nebo o takzvané „úspěšnou kariéru“.

Byl jsem tu zkrátka v podstatě „zašitý“ a celkem trpěn, odbornou práci jsem dělat mohl, sbírat materiál po Čechách pro soupis českých renesančních knižních vazeb rovněž tak, měl jsem rodinu, občas i hospůdka s kamarády – takže co mi vlastně chybělo? Byl jsem docela spokojen. I přežívání se může stát návykem, a posléze až slastným. Pokud se jedná o beletrii, psal a kreslil jsem si jen pro sebe a pro své přátele, nebyla nejmenší naděje, že by mohlo někdy něco vyjít, ostatně, vždyť jsem byl na indexu kvůli studiím o Franzi Kafkovi.

Toto je má oblíbená otázka: Jak někdo může sálající pohodu krajiny a vysoké nebe jižních Čech

vyměnit za syrovost severu, notabene za ten „lidský materiál“, který se sem po vyhnání Němců natáhl.

Ta otázka poněkud souvisí s předchozí, alespoň svými východisky. Máte pravdu, liberecké osvětí se nedá s jihočeským srovnávat, ostatně já stále ještě duchovně kotvím v jižních Čechách, tam zůstává mé srdce, jak se krásně zpívá v jedné staré skotské písni. Lidé se mi zdají tam milejší a srdečnější, Jihočeši jsou veselí a zároveň i paličatí. Vše je tam opravdovější a srdci bližší.

Liberec vnímám a cítím stále ještě jako do určité míry „emigrační“ město, jsem tu duchovně „emigrantem“, zdá se mi dokonce občas, že až jakýmsi cizincem, navzdory za léta vytvořeným citovým a přátelským vazbám, především v souvislosti s rodinou. Přesto i více jak po půlstoletí života stále cítím, že mé kořeny jsou „dole“, na jihu. A tam se také rád a často i nostalgicky vracím. Vazba na jih ovšem zůstává a realizuje se hlavně a především v literárních kreacích. Dobře vím, že fyzický návrat „dolů“ na jih již není možný, čas nelze vrátit.

Mám vlastně dvojí kořeny: původní a staré i ty nové, již trvalé novokořeny. A tak mám vlastně dvě vlasti, jih a sever. Dva póly, dva světy. Mezi nimi skákat a přeskakovat.

V Liberci jste se seznámil se svojí manželkou?

Stalo se to právě v Jizerských horách, na podzim roku 1962: Olinka, dívka ztepilé postavy, tehdy, onoho dne, sama pobíhala v oblasti rašelinných jezírek a Velké Jizerské louky, jako severská bohyně Skaadi. Zde jsme se také poznali. Máme dvě děti, již dospělého syna a dceru, a pět vnoučat, nejstaršímu je dvacet let.

Krajina severních pohraničních hor je diametrálně odlišná od krajiny jihočeské. Už jste si zvykl? Jak dlouho to trvalo?

Ano, krajina Liberecka a Jizerských hor je značně odlišná od mého rodného Budějovicka a Doudlebka, ležícího na jih od budějovické kotliny, kde jsem trávil na chatě ona nádherná léta, ale i liberecká krajina je zajímavá a krásná. A ovšem Jizerské hory, do nichž mne uvedl můj letitý bratrský přítel dr. Miloslav Nevrlý. Pokud není známo, ale snad už jsem to na počátku našeho rozhovoru naznačil, „syndrom“ modropropastné nebeské klenby byl formulován právě za jasných podzimních dnů v Jizerských horách a nikoliv na jihu Čech.

Trochu jsme odbočili od vaší práce. V Liberci jste stejně jako Miloslav Nevrlý, zoolog a spisovatel, zakotvil v Severočeském muzeu. Co jste tam dělal? Nejdřív to ale pojďme usadit do letoptů.

Od roku 1957 jsem tam zastával zprvu místo historika umění, později jsem pracoval v oddělení historicko-uměleckém, jehož jsem byl řadu let i vedoucím. Po určitou dobu bylo museum spojeno i s galerií a s pracovištěm Krajského střediska památkové pé-

če a ochrany přírody v jakési kombinátu, zvaném Krajský vlastivědný ústav. Ústav byl zase později rozdělen, podobně jako byl Liberec postupně krajem, poté okresem, pak zase krajem atakdále, už se mi to dnes plete. Historikem umění jsem byl v muzeu stále až do roku 1990, kdy jsem přešel na tehdy Vysokou školu strojní a textilní v Liberci, dnes Technickou univerzitu.

Co jsem v muzeu dělal? Věnoval jsem se výstavní činnosti, správě, údržbě a doplňování sbírek, a zvláště mi záleželo na badatelské a výzkumné činnosti, pro niž jsem měl naštěstí dostatek času, především jsem se věnoval bádání a vědecké práci v oboru dějin knižní kultury, a hlavně české renesanční knižní vazby, na kterémžto úkolu jsem intenzivně a všemi silami po léta pracoval. Hodně jsem tehdy publikoval na toto téma v periodikách a sbornících, tuzemských i zahraničních, a také v pracích monografických. Ačkoliv od roku 1969 jsem byl z „politických důvodů“ na indexu z hlediska beletrie a eseistiky, odborné uměleckohistorické práce jsem publikovat mohl.

Pracoval jste se starými tisky. Má to něco společného s vaším pozdějším zájmem o renesanci, o 15. století, o dobu, kdy středověk přecházel do novověku?

Moje badatelská práce se starými tisky to by bylo na dlouhé povídání...

Jenže ten přechod mezi pozdní gotikou a ranou renesancí se často objevuje ve vašich beletristických knihách.

Co měla práce se starými tisky, daleko překračující horizont úkolů libereckého muzea, společného s beletristickou prací? Myslím, že je zřejmé, že studium materiálů od konce patnáctého do první čtvrtiny sedmnáctého století, pokrývající epochu renesance v českých zemích, řečeno velice povšechně a nepřesně, je i zdrojem inspirace některých mých knih, o nichž již byla řeč. Ale celá ta tematika se jeví z hlediska našincových literárních aktivit jen jako marginální.

Vaše znalost této doby, které si nelze nevěšmout například ve vaší knize O paní Vševládné, je svým způsobem udivující. To je myslím nad rámec věcí, kterými jste se v muzeu zabýval.

Všechny možné reálie, uváděné kupříkladu v textech „O Paní Vševládné“, asi vycházejí z toho, že už na gymnasiu jsem si umínil, že musím všechno možné znát. Dětská chiméra? Také později jsem se snažil mnohé poznat a hodně sestudovat, mít přehled. Nedosažitelný ideál polyhistorie – anebo encyklopedismu? Nyní si uvědomuji, že v dobách, o nichž tu byla řeč, zvláště se to týká sedmdesátých let minulého století, jsem se hodně zabýval i kulturou a historií Indického subkontinentu, přednášel o těchto tématech a studoval a do jisté míry i sám praktikoval jógové systémy. Souběžně s tím šel i zájem o problematiku ESP, takzvané „mimosmyslové vnímání“, ovšemže zájem náležitě kritický.

Na obálce zmíněné knihy je rytina Albrechta Dürera, na níž je rytíř, smrt a ďábel. Někde jste řekl, že je tento obraz pro vás klíčový. Čím?

Zvětšenina té Dürerovy mědirytiny visela od léta 1957 v mé „černé mansardě“, krátce po příchodu do Liberce, ještě než jsem se oženil a přestěhoval v roce 1967. Nelze potvrdit, že by ten obraz byl pro mne klíčový, ale přitahovala mne symbolika té grafiky – obraz odhodlání, neohroženosti, vytrvalosti a snad i neotřesitelnosti. Cítil jsem tu symboliku jako posilující motiv v dobách bolševického supremátu, navíc v podmínkách okresních poměrů a pod bedlivým dohledem krajského a poté okresního výboru KSČ. Vydržet a nedat na vnější úspěch, na kariéru a podobné efemerity; pracovat vědecky, pokud lze, a literární a výtvarné tvorbě se věnovat jen pro sebe. Jinak ani nelze.

Mimo práce se starými tisky jste byl i památkářem.

Památkařil jsem ve funkci Okresního konzervátora Státní památkové péče v šedesátých letech. Leccos se tehdy podařilo, zvláště v oblasti historické architektury a sochařství, zachránit, leccemus zabránit, například zamezit zbourání barokního sousoší na náměstí v Chrastavě nebo sloupu v Českém Dubu nebo odbourání části příčné lodi arciděkanského kostela svatého Antonína v Liberci, kterážto prý překážela provozu v sousední Železné ulici, atakdále. Šlo vlastně o permanentní drobné i zásadní souboje s některými z funkcionářů odboru kultury Okresního národního výboru, navíc napojenými na OV KSČ a dokonce i na StB. Žádná jména tu nebudu uvádět, ostatně někteří z aktérů jsou již po smrti. Pamatuji si třeba doporučení církevního tajemníka traktoristům: „Jen do toho šťouchněte, ať se toho konečně zbavíme“. Řeč šla přitom o památkových solitérech v terénu, jakými jsou kamenné skulptury – sochy světců z 18. století, zděné kapličky, Boží muka apod.

To musela být v těch letech docela zajímavá zkušenost, ne?

Zajímavá? Sám jsem byl jednou svědkem hrozné scény, jak učitel základní školy v jedné vesnici se slzami v očích prosil tajemníka ONV, navíc i agenta StB, aby ho nevyhazovali ze zaměstnání, že on má rodinu a malé děti a že „už to neudělá“. Tajemník tehdy na toho učitele řval jako na pohůnka proto, že učitel o své vůli, ve svém volném čase a ze svých prostředků, opravil střechu a nabilil zvenčí místní kapli z 18. století, protože se na to, jak chátrá a padá, nemohl už koukat. Přitom se nejednalo o člověka motivovaného nějakými náboženskými ohledy, ale vedeného základní slušností a kultivovaností učitele, sloužícího na venkovské základní škole. Byla to tehdy odporně zločinná a dnes již pro mnohé, zvláště mladé, až neuvěřitelná doba. Na takový výjev, jaký jsem právě vyličil, člověk nikdy nezapomene, to si pamatuje navždy.

Nakonec jsem se funkce vzdal, složil jsem ji poté, když jsem zjistil, že za mémi zády tajemník odboru ONV a spolu s ním i takzvaný okresní církevní tajemník, jeden jako druhý hnusný vejlupek a exponent komunistického systému, dávají, v protikladu k mému památkářskému úsilí, naopak tajné pokyny k likvidaci takzvaných církevních památek.

Šedesátá léta

Doktorem filosofie jste se stal v roce 1968, ale již před tím vám vyšla prvotina Hledání uzlu. Přiblížte ji trochu.

Knížka „Hledání uzlu“, kterou vydala Mladá fronta v roce 1965 v dobách určitého politického oteplení, vznikala na konci padesátých let a na počátku let šedesátých. Jedná se vlastně o výbor z textů oné doby, jednotlivé texty jsou rozděleny, tuším že do šesti oddílů, a každý text, pokud pamatuji, je datován.

Následovala literárně historická práce Švihova aféra a Kafkův Proces (1969), ve které originálně dokazujete na jedné konkrétní aféře podobnosti s nedokončeným románem Franze Kafky. Jak jste k tomu tématu přišel?

K této otázce by bylo mnoho vykládání, jež by vydalo na malou knížečku. Někdy v roce 1965 jsem zjistil, jsa milovníkem, a snad mohu říci, že i znalcem díla Franze Kafky, že geniální, avšak nedokončený román „Proces“, jehož definitivní podoba je dílem Kafkova přítele Maxe Broda, má svůj předobraz ve skutečném „procesu“, který se totiž stal zásadní inspirací Kafkova románu. Jednalo se o tzv. Švihovu aféru, která vypukla na jaře roku 1914 a velice rozbouřila celou hladinu veřejného života v Čechách, obšírně komentována a zaměstnávající tehdy jak český, tak i německý tisk. Zakrátko poté v létě 1914 ovšem vypukla první světová válka, která překryla onen obrovský skandál, který pak v poválečných letech upadl u nás částečně v zapomnutí, třebaže v českém jazyce, jak se mi podařilo zjistit, po aféře zůstaly stopy v podobě „výrazů“ průšvih, prošvihnout, švihák atakdále, o čemž jsem publikoval informaci již v roce 1967. JUDr. Karel Šviha totiž skutečně svou věc „prošvihl“; prozradilo se totiž, že tento poslanec za stranu Národně sociální (budoucí národní socialisté), je tajným informátorem rakouské státní policie a sice ve prospěch rakouského následníka trůnu Ferdinanda d'Este, který chtěl být takto informován o poměrech v českém politickém táboře, za což byl Šviha i finančně odměňován.

Dr. Šviha byl skutečně fešák, proto švihák (!), povrchní a požívačný, proto i ty nadměrné potřeby. Okolnosti prozrazení Švihova konfidentství a následného skandálu a celé aféry chovají tolik směšných a zároveň tragických, a dokonce až absurdních motivů a prvků, že není divu, že se staly námětem Kafkova románu. Na „Procesu“ spisovatel pracoval tři měsíce po vypuknutí skandálu, jak svědčí Kafkovy deníky. O tomto objevu jsem v roce 1967 vydal „ná-

lezovou zprávu“ v podobě dvoudílného článku v časopisu „Dějiny a současnost“, ještě kromě zpráv v periodickém tisku, a v roce 1969, již po okupaci Československa, vyšla knižně studie „Švihova aféra a Kafkův Proces“. Kniha ovšem, již kvůli svému tématu, přišla po nástupu takzvané „normalizace“ na index.

A jak konkrétně došlo k objevu vztahu mezi Kafkovým Procesem a Švihovou aférou?

Jak k objevu došlo? Jedné noci jsem četl jako oddechovou četbu v antikvariátu zakoupené zvláštní vydání mladočeských Národních listů z března 1914, obsahující podrobný protokol ze Švihova soudního procesu. Když jsem četl pasáž textu obsahující doslova absurdní situaci, kdy dva příslušníci rakouské státní tajné policie vyčítají policejní zaměstnankyni, paní Voldánové, že českým mladočeským politikům prozradila tajemství Švihova konfidentství, coby česká vlastenka, a policisté si stěžují, proč jim to dělá a ničí tak jejich kariéru, v té chvíli mi připadlo, že tato až absurdní scéna mi připomíná něco dobře známého, že to odněkud již znám. A tu jsem si uvědomil: vždyť to jsou přece ti dva agenti z kapitoly „Mrskač“, kteří vyčítají hrdinovi K., že si na ně stěžoval a proč že je udal.

Kniha vyšla znovu teprve po roce 1989.

Protože vydání z roku 1969 bylo staženo z prodeje a dáno poté „na index“ zakázaných knih, vydal jsem materiály v rozšířené podobě znovu roku 2000 pod názvem „Kafkův Proces a Švihova aféra“, historický úvod napsal dr. Jiří Pernes, a kniha vyšla v brněnském nakladatelství Barrister and Principal.

Koncem roku 1969 jste měl připravenou k vydání knihu Padraikův zánik, váš klíčový román, ale vzhledem k postupující normalizaci už nevyšel. To se podařilo až v roce 1997. Upravoval jste na tom textu něco?

Text toho románu vznikl v náčrtech již v roce 1966 a v době poté, říkáme mu s přáteli „Urpadraik“, v podstatě však byl Padraikův zánik napsán v té podobě, v jaké vyšel, až po sovětské okupaci v průběhu roku 1969. Kniha „Padraikův zánik“ byla již připravena k vydání na konci roku 1969, z pochopitelných důvodů však nemohla vyjít, ačkoliv již byla hotova i typografická úprava, obálka navržená Jardou Malinou a vše další. Poté, co kniha nesměla spatřit světlo světa a jednalo se vlastně už jen o dílo „pro šuplík“, doplňoval jsem ještě některé partie textu, a to velice peprnými dodatky, protože bylo jasné, že za bolševika ta věc už nikdy nevyjde. Tudiž kniha jen „pro domo“ a pro přátele.

Kdysi nám kladli ve škole otázku typu: Co tím chtěl básník říci? Jaké motivy se vaším románem táhnou?

Snad jsem ještě dosud nikde nezdůraznil, že „Padryzánik“, jak jsme důvěrně textu říkali, byl nejen alegorií na poměry u nás po vpádu sovětských vojsk a jejich spojenců a vůbec reakcí na zoufalou politickou situaci po vpádu a v dobách počínající takzvané „normalizace“, nýbrž že se jednalo, a to možná především, o velice osobní a subjektivní až zoufalou odpověď na odchod mého bratrského přítele MUDr. Josefa Kalenského, celoživotního přítele, s nímž jsme společně intelektuálně rostli a studovali v dobách našeho dospívání. Jozífek odešel náhle a bez varování i se svou rodinou do emigrace a nakonec zakotvil ve Švýcarsku. Ovšem po roce 1989 se často do své vlasti znovu vrací a neustále udržujeme úzký kontakt, který však v letech bolševika mohl být pouze epistolární a s komunistickou cenzurou v zádech.

Odchod Jozífka do zahraničí v roce 1968 byl pro mne tehdy těžkou ranou, jak ostatně svědčí celá ta kniha „Padraikův zánik“. Zároveň jsem však chápal svého nejlepšího a nejbližšího přítele, jehož otce zavraždili nacisté v Osvětimi a trvat válka ještě o něco déle, neunikl by možná ani Jozífek a jeho

dva bratři zrůdné vyhlazovací mašinérii nacistického systému. Není proto divu, že přítel již nechtěl snášet návrat rudého totalismu poté, co se již zdálo, že ten ohavný a úpadkový komunistický systém, alespoň u nás, snad částečně poleví nebo se konečně bohda částečně transformuje. Třetí příchod totalitního osvětí, to už bylo pro Jozífka příliš, pamatujme totiž, že rudý i černohnědý totalismus jsou vlastně jen „dvě poloviny jedné prdele“, jak říkával jeden velice vzdělaný starý pán. Proto tedy Jozífek tehdy odešel, ale já se z té ztráty nemohl dlouho vzpamatoval. O tom je vlastně podstata Padryzániku a to je i vlastním motivem toho díla, které jsem, možná troufale, považoval poté za své „opus magnum“. Kdo ví?

Vraťme se do Liberce šedesátých a sedmdesátých let. Nechci se babrat v politických nuancích té doby, ale chtěl bych se dozvědět něco o soudržnosti vás kumštýřů, o tvůrčích debatách, o popíjení, o kolegiálnosti. To vše totiž po roce 1989 zmizelo. Jak se zdá, tak definitivně.

Bohužel vás musím poněkud zklamat, neboť v šedesátých a osmdesátých letech jsem se příliš nezúčastňoval uměleckých dýchánek, pokud nepočítám občasné vysedávání muzejních kunsthistoriků s přáteli z galerie, hlavně s dr. Naďou Řehákovou a jejími blízkými. Dr. Hana Seifertová, do počátku nor-

Šedesátá léta a doba spolupráce s časopisy Tvář a Sešity a s Nakladatelstvím Mladá fronta.

malizace velice zasloužila ředitelka liberecké galerie, a její manžel sochař Jirka Seifert již byli v onom tíživém dvacetiletí mimo, vlastně po roce 1968 vypuzení režimem z Liberce do Prahy.

Ohledně diskusí v hospůdkách nebo v bytech: pobýval jsem dosti často v Praze a v jiných městech v souvislosti s uváděným již studiem a soupisem historických knižních vazeb a při jejich evidenci, takže jsem dosti času trávil právě ve Městech pražských, jak zní historické pojmenování Prahy, a zde jsem hojně komunikoval s kolegy a kolegyněmi a s bývalými spolužáky, ale i přáteli z různých odborných pracovišť, fakultou a Akademii počínaje a restaurátorskými dílnami a antikvariáty konče.

Hodně jsem se také stýkal s přáteli z „undergroundu“ a z disentu, kromě jiných s Jiřím Němcem, Danou Němcovou, Věrou Jirousovou, Václavem Havlem, Janem Lopatkou, Pavlem Zajíčkem, Andrejem Stankovičem zvaným Nikola, Petrem Kabešem, Zbyňkem Hejdou a dalšími, vesměs osobnostmi z okruhu Tváře a později Sešitů a obecně pak z ranu literatury a literární historie, estetiky a dalších oborů. Ale též s divadelníky, výtvarníky atakdále, byla by to obsáhlá kapitola. Nepřerušené styky s pozdějšími chartisty a členy nekompromisního undergroundu pak byly, zvláště po roce 1977, příčinou různých postihů a mých konfliktů s StB.

Teoretikem Studia Y

Na začátku sedmdesátých let vzniklo v Liberci Studio Y. Z knihy o Janu Schmidovi (Jan Schmid, Pražská scéna, Praha 2006), v níž jste autorem několika textů, jsem se dozvěděl, že jste měl k Ypsilononce blízko. Dokonce to vypadá, že jste byl alespoň ze začátku jejím historikem.

O libereckém studiu Ypsilon, po roce 1978 již Ypsilononka natrvalo sídlící v Praze, a jeho tvůrci Janu Schmidovi jsem hodně psal, v poslední době dokonce i ve sbornících, věnovaných této významné scéně a jejímu tvůrci Honzovi Schmidovi. Máte pravdu, měl jsem k Ypsilonu opravdu „blízko“, dokonce jsem byl i jakýmsi „teoretikem“ té scény a náležel jsem do ypsilonového kolektivu, byl jsem vlastně přidruženým členem souboru. Účastnil jsem se tvorby řady inscenací v roli konzultanta a přátelil jsem se se všemi členy souboru, byl jsem zkrátka jedním z „bratříků“ v té tvůrčí dílně jménem Ypsilon. Ale zase musím dodat, že toto téma by bylo na dlouhé vyprávění, vždyť spolupráce s Ypsilonem, mohu-li to tak nazvat, zahrnovala období řady let. Myslím, že mohu prohlásit, že charakteristická poetika Schmidova divadla Ypsilon se formovala právě během libereckého období tohoto divadélka a že jsem měl možnost být účasten tohoto procesu a podílet se na něm. Vznikaly i nové pojmy charakteristické pro teatralitu a mimésu malých scén či netradičních nebo autorových divadel. Tak třeba právě termín „poetika malých scén“ se zrodil v prostředí Ypsilonu.

Někde jsem se dočetl, že jste v Ypsilononce také hrál a občas i spal.

V Ypsilonu jsem nehrál, ale účastnil jsme se nejrůznějších společenských ypsilonových akcí i podniků mimodivadelních, neboť zásluhou principála Honzy Schmidy ypsilonový soubor pořádal též kolektivní výlety, různá společná sezení, včetně vaření a pečení jídel. Bylo to sdružení přátel připomínající některé malířské kolektivy romantiků v 19. století, dokonce někteří členové souboru i bydleli v Y-budově, jako by v nějakém ypsilonovém „klášteře“. Pořádány byly též přednášky a různá inspirativní posezení a povídání, kde jsem vykládal na různá témata, včetně symboloniky a rytologie, ale i otázek onoho ESP, to jest mimosmyslového vnímání, tehdy záležitosti sice módní, ale zároveň napůl establishmentem netolerované.

V Ypsilononce prý jednou hrál i pes?

Honza Schmid si pořídil štěně irského settera, takže jsem měl čest dát keltské jméno tomu pejskovi, který později i hrával na scéně, ve smyslu Schmidovy ideje pantheatronu, to jest vše zdívatelnit, vše do divadla pojmout. Odmítl jsem zato hrát na scéně na dudy, na něž jsem se učil hrát, jsa tehdy keltomanem, ovšemže dávno před dnešní obecnou módou keltična. Onomu štěněti jsem dal krásné irské jméno Brygg, Schmidovi i jejich přátelé pak štěněti říkali pěkně počestně Brik. Společných zážitků s ypsilonáky bylo mnoho.

Snad ještě dodat, že v dobách obecného rozkladu a rozpadu a ztráty perspektiv, kdy byly ztíženy i kontakty mezi literárními přáteli, bylo právě divadélko Ypsilon jakousi náhradní „scénou“, prostředím, jež bylo relativně nejbližší tvorbě literární, ostatně jako i jiná autorská divadla. Ypsilon navíc již svou poetikou s literaturou dosti souvisel. A s Ypsilonem bylo také poměrně svobodno, jakási „nýka svobody“ tu byla, výklenek tvoření v celkovém marasmu komunistického režimu. Existovala tak možnost do určité míry i nezávislé tvorby, a to vše díky obratnosti a houževnatosti Honzy Schmidy, tvůrce a principála divadla Ypsilon.

Na dobu normalizace se zvyklo nadávat a zásadně ji odsuzovat. Já jsem dálkově vystudoval FAMU, byl jsem zašitý v lese na internátě, měl spoustu času na čtení, psaní, fotografování, jezdili jsme s kamarády surfovat na Balt. Nechci tím minulý režim vychvalovat, vůbec ne, ale myslím, že pro vás s Miloslavem Nevrlým bylo museum něco jako kotelny pro pražské disidenty nebo pro mě internát v lese.

Máte pravdu, že museum bylo pro nás jakýmsi asylem, kde bylo i za bolševika možné věnovat se odborné práci, jak jsem již výše poznamenal, pokud ovšem člověk neměl ambice dělat kariéru anebo nechtěl publikovat beletristické texty. Situace byla pro mne jakž takž snesitelná až do roku 1977, třebaže ona takzvaná „normalizace“ na mě a mé přátele po léta tvrdě

doléhala, avšak „po Chartě“ se podmínky zásadně zhoršily. Chartu jsem sice nepodepsal, přiznávám, že z existenčních důvodů, ale styky s přáteli z disentu, vesměs chartisty, jsem však nepřerušil a také nadále za svých pražských pobytů přespával u Němců a stýkal se dále s lidmi politicky zcela proskribovanými. Navíc jsem komunikoval i s libereckými disidenty, bohužel značně kontrolovanými Státní bezpečností, a tak netrvalo dlouho a dostal jsem se i já do zorného pole StB. Nehodlám se tu rozšiřovat o těch dobách a odporných zážitcích, vydírání, zastrašování, výsleších a postizích, naštěstí zasahujících jen mé pracovní zařazení a výši platu, jakož i vyhlídky dětí a studium. Některé provokace a pastí estébáků, jež na mě lícili, byly směšně průhledné, až po návštěvy fingovaných posluš kamaráda, emigrovavšího do Švédska.

Těšilo mě alespoň, že na mé dudy, jež jsem zapůjčil přátelům z proslulé undergroundové hudební skupiny *The Plastic People of the Universe*, byly nahrány ony slavné „Pašije“. Po listopadu 1989 jsem se teprve dozvěděl, když byly dochované materiály StB zpřístupněny, že jsem byl nakonec Bezpečností zařazen do kategorie PO, to jest „pozorovaná osoba“, a sice zatím na deset let. Sledováno mělo být i okolí, lidé s nimiž se stýkám atakdále.

Devadesátá léta

V roce 1990 jste byl pozván na Vysokou školu strojní a textilní (VŠST) v Liberci, abyste tam pomohl založit katedru filosofie. Jak na vás přišli?

Bylo to jednoduché. Po revoluci, jak se tehdy říkalo, vlastně ještě během ní, za mnou přišli moji „tajní studenti“, kterým jsem ve své musejní cele ani ne tak přednášel, jako spíše vedl jakási „colloquia“, a vyzvali mne, zda bych nešel učit na libereckou vysokou školu. Studenti měli tehdy skutečnou moc. Hlavní zásluhu o mou tamní angažovanost má ale Jan Šolc, jehož jsem znal jako jednoho z místních skautských náčelníků ještě z doby Pražského jara 1968, po léta potom musel Honza manuálně pracovat. Na konci roku 89 Honza znovu vstupoval do politiky a pokud pamatuji, již tehdy se stal poslancem parlamentu, narychlo kooptován v časech přechodu moci z rukou komunistů. Honza Šolc mě k přijetí úvazku na tehdy Vysoké škole strojní a textilní v Liberci v těch bouřlivých dobách přímo vyzval.

Cítil jste to jako určité zadostiučinění po letech, které jste nemohl publikovat a oficiálně se vzdělávat?

Jak již řečeno, po léta jsme si psal a kreslil jaksi jen pro sebe. Po roce 1970 vlastně již ani nebyla naděje, že by mi ještě něco vyšlo. Z toho hlediska možnost po roce 1989 konečně publikovat lze jistě považovat za určité zadostiučinění, jak říkáte. Vlastně jsem si psal po léta jen pro sebe a pro své nejbližší, pro okruh přátel zvaný DIMENSE, o němž se píše v knize „Padraikův zánik“ i jinde. Ovšem v roce

V kruhu rodinném.

1989 skončila doba původně skrytých a víceméně tajných činností, doba budování „černých knihoven“, knihoven, jak říkávali staří *ad usum amicorum* neboli k užítu přátel. To hlavně kvůli vzájemnému půjčování si knih v dobách, kdy fondy veřejných knihoven byly již krátce po počátku normalizace znovu cenzurovány a množství knižních titulů, ať již beletristických nebo odborných, zvláště ovšem z filosofie, sociologie, politologie, „čistě“ politiky atakdále, bylo nepřístupných.

Byla to tehdy zároveň doba duchovní atomizace a „zalezlosti“. Sám jsem propagoval padraikovské heslo „Zalézejte do země, bratři, teprve potom budete létat!“ Míněno ovšem obrazně. Tudíž – vnitřní emigrace! Izolovat se, pokud možno zcela, od vládnoucího establishmentu, byť již skomírajícího a zahnuvajícího, a distancovat se od všech jeho mocensko-kulturních výkalů. A ohledně vzdělávání se? Dle starého zvyku se člověk vzdělával i v dobách nejtuzších cenzur, leccos z aktualit se podařilo sehnat prostřednictvím disentu. Studoval jsem neustále jednak z jakéhosi zvyku a potřeby, o polyhistorických pretencích už někde výše byla řeč, hlavně však jsem sbíral materiál pro symbolonické studium, do něhož jsem se pustil od počátku sedmdesátých let, v dobách, kdy tolik bylo zakázáno a nedovoleno. Útek do jiných sfér.

Ne, že bych chtěl tento rozhovor politizovat, ale na VŠST bylo v roce 1989 určitě hodně pedagogů komunistů, kam se vytratil?

Na to je těžké odpovědět. Neznám situaci na naší škole před rokem 1990 a nerad bych někomu křivdil a nebo, nedej Bože, dokonce někoho osočoval či pomlouval. Ale ať tak či onak, věřím, že každý má právo se názorově vyvíjet, nikdo přece nezůstává tím, kým názorově byl třeba před deseti nebo dvaceti lety. Názorové petrifikáty jsou jen literárními symboly. Ostatně, jakýsi Saul, zprvu velký pronásledovatel prvních křesťanů ještě v rámci židovství, se stal nakonec – svatým Pavlem, vlastně jedním ze sloupů rodícího se křesťanství! Konečně, je přece křesťanskou zásadou odpustit třeba i sedmasedmdesátkrát, je-li tu nakonec upřímná snaha se napravit a je-li tu lítost. Touha po nápravě a odpuštění! A věřme vždy v lepší stránky člověka. Kolik z nás se kdy mylilo!

Náprava je také většinou i možná. Znovu mi přichází na mysl výrok jednoho filosofa a básníka, že nezáleží přece na tom odkud přicházíme, ale záleží na tom, kam se ubíráme. A to je také i mé krédo.

Filosof Bohumil Nuska

K podstatnějším věcem. Jak jste se k filosofii dostal? Vystudoval jste přeci dějiny umění, a habilitoval jako docent estetiky.

Chcete-li to slyšet, jsem tedy historik umění, kulturní historik, estetik a filosof. Filosofii jsem však studoval, nebo alespoň si o ní četl, již od dob raného mládí. Již po válce jsem četl knihy jako Marek-Zapletal: Filosofická čítanka, Neffův Filosofický slovník a další tituly. To byly mé první učebnice filosofie. S filosofií jako takovou jsem se však setkal až v nejvyšších třídách gymnasia, naštěstí pod vedením již zmiňovaného profesora Kubáka, takže „maršismus“ byl jím odvážně uváděn pouze jako jeden ze směrů myšlení. Tehdy to ještě kupodivu šlo, ačkoliv byl již počátek let padesátých.

Promiňte laicky položenou otázku: Co to vlastně filosofie je? K čemu je dobrá? Mě se zdá, že v dnešní skrz naskrz materiální době je to taková zbytečnost.

Uvedl jste námět, který je na celé knihovny. Filosofie, alespoň na západě našeho euroasijského kontinentu, to jest nikoliv v jižní Asii, v Indii, nebo na východě, v Číně, vznikla zhruba v polovině posledního tisíciletí před našim letopočtem. Stalo se to v období antiky v řecké kulturní oblasti, a sice na západě Malé Asie, dnešního Turecka. Geniální řecký filosof Aristotelés ve 4. století před našim letopočtem pak rozdělil dotud „jednotnou“ filosofii, to jest „lásku k moudrosti“, na *proté filosofia*, což je vlastní filosofie zhruba v dnešním slova smyslu, a na *fysiku*, to jest vědu, tehdy ovšem ještě v celostně míněném smyslu, nerozlišenou na pozdější či budoucí jednotlivé obory, jichž dalším vývojem neustále přibývá. Jak zřejmo, věda i filosofie zprvu vznikaly a vyrůstaly v jedné společné kolébce.

Od doby onoho Aristotelova rozdělení původně jednotné filosofie, řečeno co nejjednodušeji a možná i ne zcela přesně, věda zkoumá a řeší problémy spíše „hmotného světa“, různé kvality měří a váží, kvantifikuje, vykládá a hodnotí, shrnuje a syntetizuje. Konečně pojmenování „fysika“ souvisí s řeckým substantivem *hé fýsis*, které původně značí přírodu, přirozenost a tak podobně, později i jakoukoliv hmotnou entitu vůbec. Věda se během staletí dále členila a vyvíjela, docházelo k neustálé speciaci a diferenciaci, ale zároveň i integraci vědních disciplín, viz geochemie, biofyzika, fytogeografie, biochemie a mnoho dalších. Zatímco věda řeší problémy, obrazně řečeno, konkrétní a týkající se obklopujícího nás „hmotného“ světa, filosofie zůstává jakousi klenbou, korunou nad jednotlivými vědami, jež zaklenuje a z určitého hlediska i propojuje. Zvláště se však

od věd odlišuje filosofie tím, že se zabývá základními otázkami bytí, toho, co existuje, smyslem existence, podstatami a způsoby poznávání, etickými principy a problémy morálními atakdale.

Filosofie má mnoho disciplín, čím se konkrétně zabýváte vy?

Z filosofických disciplín se zabývám speciálně estetikou, ostatně habilitoval jsem se jako docent estetiky. Když už zmiňujete, že filosofie má mnoho disciplín, uveďme ze základních alespoň ontologii, zabývající se jsoucnem, gnoseologií, pojednávající o poznávání onoho jsoucna či jsoucen a konečně i logiku, řešící otázky správného poznávání a formulování poznávaného, a konečně též disciplíny axiologické, to jest hodnotami se obírající, jako je například etika nebo estetika.

Symbolonika, vysvětlíte to, prosím. Ale tak, aby tomu bylo rozumět. Může to mít nějaké praktické proporce?

Další objemná kláda pro stručnou odpověď. Především k otázce, zda symbolonika může mít nějaké praktické proporce, čímž míníte patrně praktický význam či použití symboloniky. Tak to tedy ano, neboť symbolonické studium a jeho výsledky se týkají mnoha, vlastně všech oblastí lidské aktivity. Především má symbolonika význam pro nové interpretace některých dosud opomíjených nebo nepřesně interpretovaných jevů, studovaných především kulturní historií a kulturní antropologií. Nejbližší pak má symbolonika k estetice a psychologii. A pokud bychom velice jednoduše a poněkud zkráceně měli symboloniku charakterizovat či dokonce definovat, tak symbolonika se zabývá studiem reflexe rytmu a z rytmu derivovaných neboli odvozených kvalit v lidské kreativitě a posléze, in genere, v aktivitě člověka vůbec. Mezi derivacemi rytmu uveďme alespoň natolik významné kvality, jakými jsou cyklus, dualita, kontrast a symetrie a jejich různé modifikace a kombinace.

Symboloniku jsem začal formulovat a symbolonický aparát, to jest terminologii, typologii a další komponenty systému, budovat od počátku sedmdesátých let. Dnes je již heslo „symbolonika“ vedeno i v „Nové encyklopedii českého výtvarného umění“. Ovšem jedná se pouze o základy systému, na symbolonice ještě zbývá mnoho práce, jak se říká, „práce jako na kostele“. Dej Bůh, abych to ještě stihl dokončit a celé publikovat v podobě syntetické a přehledné monografie, jež by se měla jmenovat „Symbolon“ s podtitulem „Rytmus a tvorba“. Parciální části symboloniky, jakož i průběžné zprávy o postupu prací, už řadu let vycházejí v odborných periodikách a ve sbornících.

Proč psát?

Po roce 1989 jste mohl konečně začít vydávat knihy. Přepracoval jste původní text o Švihově aféře a Procesu Franze Kafky, vyšel váš román Padraikův zánik. Od roku 2000 vydáváte téměř

každý rok jednu knihu. Jste znám svým výrokem, že jediné co po člověku zůstane, je to, co vytvořil, napsal. Souvisí to nějak s frekvencí vydávání vašich knih?

Frekvence vydávání mých knih? Zní to až žertovně. Ale vážně: díky šťastnému souběhu okolností po roce 1989 se podařilo najít a zatím se daří i nadále nacházet nakladatele či vydavatele, což ovšem nespočívá přímo s tím, jak uvádíte, že jediné, co po člověku zůstane, je to, co vytvořil, co napsal. To co tvoříme nemusí za každou cenu vyjít nebo, dokonce, vyjít proto, abychom snad přišli k nějakým penězům. Psaní, rozumí se literatury nebo textu s literárními aspiracemi autora, na rozdíl od formální i obsahové levnoty, takzvaného „čtíva“, se dnes totiž nejen nevyplácí, ale, dokonce, často se ani neobejde bez doplňujícího autosponzorinku.

Ale píšeme přece ne proto, aby to vycházelo ve velkém počtu výtisků i za cenu snížené umělecké kvality, nejde o kasamače a populární četby. Píšeme proto, že musíme tak činit, konáme z vnitřní potřeby a kvůli nutkání k sebevyjádření, právě tak, jako tvoří třeba výtvarný umělec nebo hudebník. Píšeme proto, že nelze jinak, že nelze nepsat a protože nás to nadmíru baví. Je to nutkání k tvorbě, neboť tvorba, a to jakákoliv tvorba, je totiž slastí. Tvorba je další a vyšší výstavbou kosmických kvalit. A jak Padraik za mlada říkával, což stále ještě platí a i nadále bohdá bude platit, že jen v tvorbě je slast a pouze v tvorbě se nestárne. Tvorba – to je poslání, jemuž je třeba obětovat mnohé nebo i vše a není-li zbytků, tak třeba i kus zdraví. Tvoreni je tím nejvyšším posláním. A hlavně – umění osvobozuje! Ale již dosti, abych nebyl opět považován jen za romantika. Ale když už o té tvorbě obecně, v našem případě by se jednalo jak o psaní, tak i kreslení samokreseb, jež jsou vlastně i součástí psaní. A k Vaší formulaci, že po člověku zůstává jen to, co vytvořil, co napsal? Zůstanou asi i jiné věci, včetně dětí a toho co jim bylo dáno a co do nich bylo rodiči bona fide vloženo. I výchova, právě tak jako výuka, je totiž tvorba – a to tvorba nadmíru významná a cenná.

Vaše knihy jsou těžké ke čtení, nedržíte formu, přeskakujete z jedné do druhé, vyprávíte příběh a do toho přidáte recept, nebo přejdete do básně, či odborné eseje. Je to jistý druh exhibice nebo pokus o různé úhly pohledu na stejnou věc?

Ale vůbec ne! Už několikrát jsem v různých médiích a při různých příležitostech zdůraznil, že uměleckou myšlenku lze symbolizovat různými cestami či módy, jež jsou dokonce navzájem přestupné a zástupné, jsou záměnné. Určitý obraz lze totiž vyjádřit právě tak literární formou jako kresbou nebo malířským záhledem. Jedná se vlastně o různé cesty téhož a k témuž, a proto lze přecházet z jedné symbolizace do druhé. „Organizovaný nesmysl“ lze kupříkladu vyjádřit textem, ale ještě lépe jej lze znázornit, nebo přesněji připodobnit, kresbou, to jest samo-

Po dokončení knihy Ptačí údolí.

kresbou, polovědomým kresebným záznamem. Právě tak lze přecházet, přestupovat, prostupovat, zastupovat dokonce i v rámci určitého textu literárního, a sice ne z jakési nekázně nebo neznalosti, ale jako důsledek intence, jako záměr. Rušíme škatulky a přihrádky. Jak řečeno již v Padryzániku: jazyk nechť ohebně běží a vlní se nad myšlenkovým proudem, poddává se mu. Takzvaná forma, nebo spíše „formální kategorie“, nechť je pouze poslušným a sloužícím nástrojem, je totiž povahy instrumentální a musí se proto poddávat podstatě, podvolit se, musí jí sloužit. Váš termín „exhibice“ zdá se mi proto nepřiliš trefný. Nemám zapotřebí exhibovat – zato hledám cestu k úplnosti a této ať cokoliv, ať vše slouží.

Co dosud řečeno, to souvisí i s koncepcí překračovat takzvané hranice žánrů. Rušit kategorie, škatulky – povídka, novela, román, dramatický text, odborná studie – no, mají své zákonitosti, dokonce normy historicky se vyvinuvší – ale, je-li třeba, nechť přeplyvají a navzájem přecházejí. Proč ne všemění? Jakési ještě totálnější Gesamtkunstwerk, když už je ten termín dnes tak frekventován, protřepáván a zneužíván. A že nějaký etymologický výklad, kupříkladu, klidně posadit v textu třeba hned za nějaký zákrevný výkřik? A proč by ne. Ptáte se proč? Odpověď zní: Proto, vážení.

Když jsem mluvil o určité složitosti vašich textů, nemohu se nezeptat, jestli při jejich psaní myslíte na čtenáře.

Na čtenáře vlastně nemyslím, alespoň nemyslím přednostně, zato myslím – na sebe, na to své, na tvorbu. Někde výše již bylo v našem rozhovoru řečeno, nebo snad alespoň naznačeno, že při literárním tvoreni jde vlastně o sebepsaní. Často již bylo leckde a leckým opakováno, že autor vlastně po celý život píše jednu jedinou knihu, že – sebebíje. Ano, člověk asi většinou vlastně píše – sebe! Tam je asi podstata věci. Na co myslet? Na úplnost sebevyjádření, ostatní se už jaksí samo dostaví.

Psaní musí být výronem duše. Psaní jako záznam zákrevný. Stopa neviditelné duševní krve. A proč vů-

bec něco psát? Jak už jsem řekl před chvílí, píše se proto, že nelze nepsat. Jako když někdo musí malovat, protože nemůže jinak. A jako všichni musíme dýchat. Myslet při tom psaní na čtenáře? Na ty ať si myslí především ti, kdo píšou za prachy, kdo píšou takzvané čtivo, kdo vyrábějí „populár“, aby se to četlo, aby se to prodávalo.

Skutečné psaní, to je výkřik, záznam nebo i zpráva, do níž nechť vloženo je vše, celá osobnost dotyčného tvůrce. Do textu se úplně vnořit, být až záupřimný, psát neviditelnou krví své duše, oním balsámem z nejceněnějších. Kdo toto neví, může psát leda právě ono čtivo, jež dnes tak zamořuje knižní trh a natolik kazí čtenářský cit, neřku-li vkus celé populace, takže ono čtivo působí vlastně až ničivě. Tím méně pak se podbízet kvůli údajné „čtivosti“ a zapírat vlastní etiku a poetiku. Je-li tu talent a upřímnost, ale i pracovitost, potom výsledek nemůže být špatný. A čas – ten nakonec vše ukáže.

A ještě něco: i autor, který píše prózu, musí ve své próze vlastně psát trochu i poezie – jinak vypouští jen plytké dialogy jako větry. Pouhé povídání. Nebo dokonce si normovat? Denní dávka – dvě stránky a dost? Psaní však má být i extáze. Při psaní člověk upadá až do transů, zůstává do určité míry jaksi i „mimo sebe“. Vždyť přece starořecké *hé ekstasis*. Anebo Platónovo „božské šílení“. Proto také ona novoslova, padryslova v proudu vět, jako třeba Bugl nebo Ačchá. Plump! Hulagašla. Così jako odfrknutí si. A také, je-li třeba vyjádřit hnus nebo slast, přičemž sémantika takového padryslůvka spočívá v onomato-poickém efektu. Pole tu není gramatické, ale estetické. Tak třeba Chlumpna: není to slovo hnusné?

Leč ještě k věci: kdo tedy prózuje, musí být zároveň trochu i básníkem. Potom teprve to, co píše, není pouhým výrobkem a vypočítaností. A dále – běda ulehlosti! Ulehlý – toť jako zalehlý. Potracený. Anebo co výroba textů, kdy slova se bezduše řadí a hromadí, plácot, přímé hovory a konverzace se protahují, jako když jde a lejna za chůze pouští. Však chybí tu uchopení za srdce, ohnivý zášleh. Třpyt hvězdy nad hladinou, záblesk nad horizontem. Proto i ty extázičky jsou nutné, proto i ona novoslova. Jakže, jsou tu nějaké námitky? Odpověď zní: Tudíž Fulapajzl!

Většinu vašich knih si také ilustrujete, i když vím, že s tím pojmem ilustrace souhlasit nebude. Říkáte tomu samokresby.

Leckde už bylo napsáno, také v rozhlasových pořadech o tom hovořeno, co jsou to vlastně ty samokresby. Trochu jsme se toho dotkli i v některé z vašich předchozích otázek. Myslím, že nejvíce je o samokresbách psáno v doslovu ke knize „Okamžiky“, kde je i hodně kresbiček, vyšlo to v nakladatelství TORST v roce 1998.

Mám-li být co nejstručnější, tak samokresby jsou grafická vyjádření myšlenky nebo jenom pocitu, který může být právě tak napsán jako i nakreslen. Někdy kresba je dokonce pronikavější a vypovídá více

než napsané. Ale také o tom již byla výše řeč. Jak třeba znázornit „organizovaný chaos“ nebo „krácející nesmysl“? Lze to sice zachytit slovně – ale ještě spíše nakreslit, včetně všech dalších přídatných obluden.

A k technice samokresby? Kreslí se ve stavu jakéhosi polovědomí, nikoliv však mimovědomí, kresba je totiž „rozumově“ stále poněkud řízena. Ruka sice do jisté míry samovolně kreslí, ale vědomá kontrola částečně zůstává. Kreslí se tužkou nebo perem na jakýkoliv papír, který je po ruce. Třeba i na okraj dopisu. Nejedná se tedy o automatickou kresbu ve smyslu surrealistických kreací. Spouštěčem či vyvolávacím může být kterýkoliv podnět, kopie nějakého dokladu, zápis z porady, právě přečtený text, poslech hudby, zaslechnutý úryvek rozhovoru, náhodný nápad a tak podobně.

Samokresby, pokud jsou součástí textu, ovšem nejsou ilustrací tohoto textu, nýbrž jsou jeho organickou součástí. Zároveň jsou s textem i záměnné, neboť text a kresba jsou rovnocenné složky díla a jsou komplementárními prvky, jako třeba dva prvky grafického symbolu Jin-Jang neboli Theguku. To, co je psáno, lze i kreslit nebo, a to ještě častěji, psaní přejde znenáhla, případně i rázem, v kresbu či naopak. Tento jev souvisí i se zmíněnými již přesahy různých žánrů a kategorií navzájem. Snad toto stručné vysvětlení postačí.

Na závěr bych se chtěl zeptat na tak trochu funebrální záležitost. Nemám přitom výčitky svědomí. O smrti jsme náš rozhovor začali. Víím, že to není vaše téma, ale máte nějaké motto svého života, které si necháte vytesat na náhrobek?

Na náhrobku, když jsme se dostali až tam, bych měl rád pouze křestní jméno a příjmení a datum narození a smrti. Žádné motto na náhrobek. Pokud bych měl mít nějaké motto jako životní zásadu, byla by to asi devíza, jež posloužila jako titul sborníku, který naše fakulta vydala laskavostí tehdejšího děkana k mým sedmdesátinám a jež zní: PRÁCE ZAHÁNÍ DÉMONY. Je to krásná staroperská zásada, kéž by obecněji platila i dnes.

Ptal se Jan Šebelka

BOHUMIL NUSKA, historik umění, estetik, spisovatel. Autor řady studií v českých i zahraničních odborných časopisech a sbornících, v poslední době zvláště z oblasti symboloniky. Knižně vydal soubor experimentálních próz *Hledání uzlu* (1967), studii *Švihova aféra a Kafkův Proces* (1969), *Kafkův Proces a Švihova aféra* (2000), román *Padraikův zánik* (1997), výběr textů a samokreseb *Okamžiky* (1998). U příležitosti jeho sedmdesátin (listopad 2002) vznikl sborník, jenž obsahuje jeho kompletní bibliografii. V nakladatelství Cherm, Praha vydal v roce 2002 knihu *Tanec Smrti* a v roce 2004 v libereckém Nakladatelství Bor knihu *Ptačí údolí aneb Idylka*. O *Paní Věvládné* vydal Petrov, Brno v roce 2005. V roce 2007 mu vyšly dvě knihy. V nakladatelství Triáda, Praha: *Podzimy a jara*, v Nakladatelství Bor, Liberec: *Obrazy neradostné*. Ve stejném nakladatelství vyšla v roce 2008 filosofická pohádka pro dospělé s názvem *Kosmická událost*. Zabývá se symbolonikou, interdisciplinárním oborem studujícím reflexe rytmu a z rytmu odvozených kvalit v lidské kreativitě. Je členem Obce spisovatelů a Kruhu autorů Liberecka.

Osud jedné knihovny

(Ze sbírky Obětiny)

Jest v jedné zemi – v které to asi je – dnes již polozpustlý zámek, postavený někdy na počátku osmnáctého století ve stylu vrcholného, nikoliv však středoevropsky radikálního baroka. Zpustlá jsou i hospodářská stavení, právě tak jako sešlé pavilony, stojící dosud v krásném sice, však zanedbaném parku. A v nedalekém sousedství zámecké budovy, vlastně v její bezprostřední blízkosti, jsou ještě stopy po jakémsi stavení, které tam také stávalo. Bývala tam totiž v druhé polovině osmnáctého věku knihovna, tedy knihovní sál s předsíní, kabinetem a spojovací chodbou či galérií, vedoucí do levého bočního křídla zámeckého objektu. Ta knihovna, tak jako zámek a okolní panství, náležely jednomu významnému urozenému pánovi, zámožnému sice hraběti, hlavně však muži kultivovanému a vzdělanému, pro něhož nádherná sbírka knih, neustále řádně vedená a doplňovaná akvizicemi starých děl i nově vycházejícími tisky a grafikami, nebyla pouhou záležitostí společenské reprezentace, jak v oněch dobách bývávalo obvyklé, nýbrž sloužila skutečně pro potěchu duše a pro vzdělání ducha zámeckého pána, jakož i jeho přátel. Pro hraběte plně platilo o té nádherné knihovně dávné renesanční heslo jednoho velkého knihomila: *Sibi et amicorum* neboli *Sobě a přátelům*. Pán vedl si také řádný katalog a sám, osobně a nikoliv prostřednictvím knihovníka, spravoval a „obhospodařoval“ svou knihovnu, vlastně své dílo. (Neboť velká a vzácná, s velkými náklady a mnohými obětmi budovaná knihovna je skutečným dílem a začasť i dílem životním!) Však jaký byl osud toho ušlechtilého díla, jehož tvůrce zahynul na počátku Velké revoluce a jehož rodina v následujících generacích se již nevrátila zpět na své statky, ani po obnovení monarchie po mnoha letech bouří a válek. Možná si až příliš klidným tónem vyprávíme onen starý příběh o tom, jak krásná ta knihovna vzala za své již v létě prvního roku revoluce, když místní luza, poštvaná agitátory, advokáty a novináři, přijedšími z hlavního města, jakož i funkcionáři revolučního výboru z nejbližšího městečka, vydrancovala zámek a nakonec spálila knihovnu i s jejím pánem, který se postavil násilníkům na odpor a snažil se zabránit v ničení. Zprvu se pan hrabě tehdy uchýlil do knihovního kabinetu a zamkl se ve svém království, zatímco služebnictvo se ze zámku rozprchávalo na všechny strany (příčemž někteří byli i tajně srozuměni s plenícími útočníky!).

Byl ten zámecký pán znám v okolí, ale hlavně v hlavním městě, svým ostře konzervativním ba protirevolučním smýšlením a přitom jsa i politicky na veřejnosti nadmíru aktivní, byl tudíž dobrým terčem pro vybití revoluční nenávisti „lidu“. Když byly zastupem vyraženy vstupní dveře do sálu, postavil se davu, vyzbrojenému vším možným, pán přece jen do cesty: zprvu s taseným kordem, zbraň však po chvíli zasunul a snažil se mírnými slovy přesvědčit zbě-

silce, že tu nejde o nějaký majetek nebo statky hmotné, ale že se jedná o velikou hodnotu kulturní a že vznikne nezměrná škoda, budou-li zničeny i vzácné krásné iluminované rukopisy středověké, ale též obrazy, grafické listy a tištěné knihy, tyto vzniklé dokonce již po polovině století patnáctého, kdy evropské lidstvo poznalo zázrak knihtisku zásluhou Gutenbergovou a dalších. (Dnes říkáme starým tiskům vydaným před rokem 1500 inkunábule neboli prvotisky!) Leč všechno pánovo vysvětlování bylo marné. Zdivočelý a zfanatizovaný, do značné míry i nestřízlivý dav, dotčený navíc pánovou smělostí a zároveň i noblesou, za sprostých nadávek bez okolků starého šlechtice srazil a nakonec surově ubil a poté jej spálil i s jeho knihovnou. Předtím, a to ještě před očima již těžce zraněného zámeckého pána, který musel přihlížet se slzami v očích té hrůze, ještě než byl k smrti dobit, trhána a rozšlapávána byla vzácná díla knižní i grafické obrazy, cenné mapy a atlasy a strženy a rozbity byly i ozdobně vyřezávané regály s policemi, jejichž obsah předtím vyvrácen a rozmetán. Poté i veškerý zbývající knihovní nábytek rozbit a také globusy, obrazy a busty filosofů a básníků, zdobící regálové skříně, a velký pracovní stůl byly roztříštěny na padrť. Nakonec byly hromady na podlaze zapáleny, takže se vzňal interiér a nakonec i celý knihovní pavilón, zatímco spojovací galerie byla místními venkovany, zamíchanými v davu útočníků, včas stržena, to aby se oheň nerozšířil i na vlastní zámecký komplex. Při požáru knihovny shořelo také největšími zuřivci k nepoznání znetvořené tělo zavražděného zámeckého pána, který před svedením a nevědomým, a nakonec i krvelačným davem tak srdnatě a neohroženě bránil velkou kulturní hodnotu a zároveň též své životní dílo, doslova „duchovní dítě“ a odkaz celoživotního snažení a úsilí. A bránil vskutku dílo, neboť, to opakujeme, velká a cenná knihovna je skutečně dílem! Velkým štěstím bylo, že zámek, sice vypleněn, nelehl nakonec také popelem. V budově vydrancovaného zámku již za revoluce a poté po desetiletí byly zprvu úřady, posléze i sklady, jednu dobu též manufaktura, tuším že punčochárna, pracující pro armádu, nakonec pak koupil zámek jakýsi fabrikant a budova byla různě pronajímána a postupně stále více chátrala. Vlastně již neznáme přesně její další osud až k současným smutným koncům. Však místo, kde stávala přístavba knihovního pavilonu, zůstává a trčí nadále stále jako nemá výčitka nekulturnosti a revolučního barbarství. Je to místo, kde zahynul člověk vzdělaný a kultivovaný, dle dobových svědectví i laskavý a vskutku ušlechtilý, padl zde při hájení kulturního statku a zároveň i při obraně svého díla – svého duchovního dítěte. Budiž čest tomu statečnému člověku! Neb vezme, že velká a cenná knihovna, toť zpravidla také nejvzácnější koncentrace lidského ducha a začasť i souhrn všeho pozitivního, co lidstvo za těch několik tisíciletí od vynálezu písma v oblasti ducha a intelektu vytvořilo. Snad ještě na závěr

dlužno dodat, že jsme se nedávno doslechli, že na místě spálené knihovny jsou dnes záhony, kde místní drobný podnikatel pěstuje růže na prodej.

Balada o bažinách duše

(Ze sbírky Žít naplno)

Jestliť další mor a ten nazývá se al kohól! Rozlézá se nejprve po povrchu, ale poté proniká i do hloubky, jako plíseň. Až nakonec ničí, ničí až do podstaty. Animus meminisse horret, jak říkali kdysi, totiž, že duch děsí se vzpomínek. Ten muž je těžký alkoholik, ta opakující se deliria, ty třasy a blekotání... On se již i počurává. A močí dokonce do postýlky na své spící a poté probuzené v hrůze plačící dítě, pozdě v noci či k ránu, protože se muž domnívá, že je na pissoiru některé z putyk, jimiž té noci se svou partou probloudili. Jemu stačí už jen málo. Však ono nešťastné otcem pomóčené dítě bude třeba již navždy psychicky poznamenáno, nervově labilní, ranními depresemi trpící... Bažiny ztrácející se duše. Močály zkomírajícího ducha. Je hrozné povídat (horrendum dictu!) o těch děsivých až hlubinách a temnotách pokleslé duše. Přitom ten muž je celkem laskavý a dokáže být i zábavný při zbytecích svého intelektu, snaží se být milý, prosí ženu

za odpuštění, ženu, které prý „si nesmírně váží“ a již je „neskonale vděčný“, omlouvá se jí a slibuje nápravu, zaklíná se – blábolí. Blábol. Glugluglu! Kucpach. Pěkné zaměstnání již dávno ztratil. Už jen živoří. Je stěží trpěn i mezi nejpodřadnějšími pracovníky. Fuzl. Ale nemůže si pomoci! Běduje, přikládá vinu „jiným“, jen ne sobě. To osud! Osud! Snaží se, bláboliv, políbit svou ženu, kterou si prý nezasluhuje... Již nesaží ani po kotníky... Není hoden ani zavázat jí střevis... Jako v té pohádce? Však co naplat, vše je marné, když hledí si ten muž, ta pouhá již troska, pouze kamarádů a chlastů a nikoliv své ubohé ženy – co té nešťastnici zbývá? Sama vše v bídě táhne, ba ani na mužský nemá již času ani sil, i kdyby chtěla. Prý víra ji dosud ještě drží nad vodou. Ta žena nemůže vyskočit ze svého života – má přece ještě malé dítě. A i dvě další, již vzrostlejší děti. Není strašné, když duše matky, opustivší své tělo, z něhož neodvolatelně byla vyvolána, vidí bezmocně plakat své opuštěné děti? Jako levný a sentimentální barvotiskový obraz? Však tisíckrát se neustále opakující. Konec krásného dne, jenž zván býval před mnoha lety, za časů mládí, aithérios? Dnes již pouze měch, plný zhnisané krve! A ten otec, nebožák, ztracený sám sobě, již zcela „odepsaný“, co ten ještě může slyšet? Hlas v dáli vyjícího psa! A co může ještě pociťovat? Rozklad v duši. Hrůzy, když lezou z utápějící se duše červi. A ztrátu všeho, nešťastnost a zároveň i vyšlechtalost. Kost zaražena je v hltanu, pavučiny lepi se v duši. A ty pavučiny jsou do černa zaprášeny,

prostírají se a ucpávají. Line se zápach z propíchnuté shnilé dutiny. Čaundr! Odor fastidiansus – zápach odporný! Pfluááá Hluf! Dutá je a prázdná, již zcela vyprázdněna je ta duše. Ano, on je závislý, on je nemocný... Však: Horribile visu! Ano, opět: Je strašné to vidět!

Víly z Agónie

(Ze sbírky Královský přístav)

Jezero Aión uprostřed země zvané Aiónie, kde vládne bezčasí! Vězme, že slovo Aión značí ve staré řečtině čas, věk, ale i věčnost... Vlahý vítr neustále vané přes jezero Aión a v korunách stromů na jeho březích září rudé listí na pozadí vysoko se skvící oslnivě modré propasti, věčně čisté a jasné oblohy. A na

březích tichého krásného jezera procházejí volným ladným krokem, oděny do dlouhých bílých rouch, jezerní víly Aiónské. Tyto však nejsou průvodkyněmi do života, nýbrž naopak závodčími ze života do pokojné a bezbolestné smrti, nebo, správněji, do bezživotí. Tiše a bezbolestně si pluje bájná finská labuť Tuonelská z podsvětní říše mrtvých, zvané Tuonela. Však jezero Aión a za ním se prostírající Aiónie jsou na povrchu země, vystaveny slunci krásného a věčně trvajících

podzimního dne. Ty víly Aiónské pak jsou milenkami všech, kdo, Osudem určeni, chystají se přeplout do Aiónie a připravují se k přeplutí (anebo k přeletu?). A každá z víl svého nového milého bere něžně za ruku, odvede jej až k samému břehu temného tichého jezera Aión, obejme provázeného oběma rukama a políbí dlouze na ústa. A v tom okamžení políbený zapomene na vše dosavadní a zároveň v té chvíli pocítí nesmírnou touhu dostat se do báje Aiónie, být již v té krajině věčného Míru a Zapomnění. Stále tu trvá krásný podzimní den a na zemi mezi stromy při chůzi šustí záplavy spadaného listí, což také s pocitem sladké vyvanutosti a smíru, ba až lhostejnosti, vnímá ten, kdo osvobozen je již od žití. Ticho a smír, Veliké Smíření vládne, na břehu, na samém vstupním prahu do Aiónie. A jestliže jaro je múzickou dobou, je časem Apollónových božských mús, obdobím jara, života plného tvorby, zde naopak vládne již podzimní vyrovnání se životem, zklidnění a usmíření před odchodem. Jen mír, pouze Veliký Mír! Jak krásné a zároveň i něžně usměvavé a také mlčenlivé, jsou ty víly z Aiónie, jež nikdy nepromluví, pouze tajemně a usměvavě a zároveň upokojivě a konejšivě mlčí. Ano, víly Aiónské jsou laskavé a zároveň i milostné opatrovatelky a vlastně též ošetřovatelky, usnadňující přechod či přestup z jedné do jiné již říše, odkud však není návratu. Ach, Vy víly Aiónské, věčně krásné a přesto nesmrtelné, dárkyně osvobodivého Míru v duši, pokojné závodčí do slastného Zapomnění...

Milan Exner

Kámen se tesá

Motto:

*Kámen se tesá zvenku
a člověk z nitra.
Když prší do přístěnku,
k čemu je biskupská mitra?*

*Jsou večery a jitra,
které by před okny venku
rády vypily sklenku!
Klenba se přece klene.*

*Máš jejich navštívenku?
Jsou dny, které si střenku
brouší o naše nitra!
Kdo nerad zapomene?*

*Dopovím ti to zítra.
Strom roste od kořene.
Déšť zvečera i zjitra
se dobývá do kamene –*

Při přechodu

Při přechodu z přírody do bytí
žádná lampa nesvítí
a zdi tu nejsou. Kdyby byly,
nikdy bychom nebloudili!

Co je bytí? Bytí čeho?
Bytí dobrého, či zlého?
Bytí zvířete, bytí člověka,
či bytí obětního kamene?

Bytí člověka a bytí lidí.
Bytí těch, kteří se stydí,
že na ně odměna nečeká?
Je úkolem bytosti prozíti.

Bytí listu a bytí křemene.
Kdo na ně vzpomene?
Být člověkem je hrozná věc!
Nejhlubším bytím umrlec,

chce si bytí otevřítí,
jako by to byla pec!
Co ho připoutalo k bytí?
Přežití, kamenec.

Otevřít bránu, která není
a odhodit všechno utrpení,
jako by to byla věc?
Člověk je duše-umrlec.

Naše bytí příliš křehké
po věčnosti dychtí zrovna.
V řece času není lehké
bytí duše ani hovna –

Dítě je samo

Jsem samo, a chci si hrát!
Kde jsou ty slibované světy
a jejich flašiny,
které jsem slýchávalo hrát?

Jsem samo a pláči.
Člověku nestačí
strop a chrastivý drát!
Chce z drátu brát –

Jsem samo. Mlčím.
Nehledám. Nedoslýchám.
Někam trčím –
Dýchám –

Jsem prám, který si stačí.
Chrám zasvěcený pláči,
ne hrám!
Princ hajaja a hačí.

Jsem samo. Stačí?
Už slyším flašiny!
Už vidím ty vaše světy!
Křídlo dračí

mne nese k vám!
Princ hajaja a hačí,
kterého bota tlačí!
Všichni jste sráči –

Jsem samo a chci si hrát!
Už mám svůj flašinet
a svůj vlastní svět.
Chcete? Naučím vás pláči!

Hoch, který propadá

Kdo mi zítra ruce zkříží?
Kdo mi slovem neublíží?
Prázdniny se blíží valem.
Sním o blahu neskonalém!

Prázdniny se rychle blíží.
Cesty v lese touha zkříží.

Na rozcestí
věnec plésti.
Celý den spát,
to je štěstí!

Na rozcestí
spí pověsti.

Celý den spát
s broučky si hrát,
s broučky a žížalami –

Já sám,
vy sami –

Roman Karpas: Bez názvu, 2. 8. 2007, uhl, recyklovaný papír, 79,5 x 119,5 cm.

Ptala se tě?

Ptala se tě dívka:
Co je poezie?
Řekl jsi: Člověk žije,
je to drát a cívka,

zkrat a dvě tři pivka,
déšť, který se lije,
zpěv malárie
a past na anděla...

Dál nevím –
Co bys chtěla?

Abych neviděla!

Motiv z Halase

Jak mince hozená bezdomovci,
jsi tu, mé pozdní jaro!
Jsme staří vdovci, mladí lovci
na melodii starou –

Vzpomínka na dým ze suché nati
mi zdálky napoví,
co chci a kam se nechci vrátit
pro odstín okrový,

proč kouř stoupá a nat' praská,
co vím a nevidím,
co je chrást a co je láska
a odkud tolik vin,

proč srdce s mocnými světa
nikdy netluče,
co je verš a co věta
a co jsou obruče –

Verš pošeptaný bezdomovci
na starou melodii,
poslední mince jarní noci,
poslední noc, kdy žiji –

Bezdomovec

Když svítá nad dálnicí
a zpěváci spící
v keřích procitají,
když ti, kteří v kapsách mají

haléře, podléhají nevěře
a v opilosti se objímají,
když kuře hrabe na dveře
a oni mu chvatně otvírají,

jako by to bylo v opeře
a ono sedělo na šalmaji
a důvěra zpívala nádheře
o tom, jak slavici v háji,

když se srdce otevře,
zatímco soumrak nad teplárnou
zapíná konvici varnou,
kterou jak touhu vždy marnou

k snům těla přikládají,
zatímco pohanská obětiště dálnic
jim namlouvají, že dál nic
už není, jen krev vylitá na keře,

a zpěváci v keřích usínají
jako bezdomovec v opeře
a kuře, které škrabe na dveře,
mu říká, že bude brzo v ráji –

Opilci

Chvílemi květy z kaštanů
příší jak peníze hloupým.
Opilci ze strany na stranu
se kývají pod podloubím.

V záhybech našich turbanů
se krása s vůněmi snoubí.
Chvílemi květy z kaštanů
dojdou až do podloubí.

Jsou sny jako květy durmanu
a nikdy nezžené domy.
Opilci ze strany na stranu
se kymácejí jak stromy.

Květy padají z kaštanů
jak žádosti o lepší světy.
Jdem opilí ze strany na stranu
a padají z nás květy.

Imbecil

Jsem imbecil. V reji masek
co tvář, to zásek.
Slovo se skládá z hlásek.
Z větví rostou větvíčky.

Jsem imbecil. Svět prý se točí,
podobaje se velkému kolotoči.
To bych dopadl, kdybych vypadl!
Naštěstí nejsem maličký.

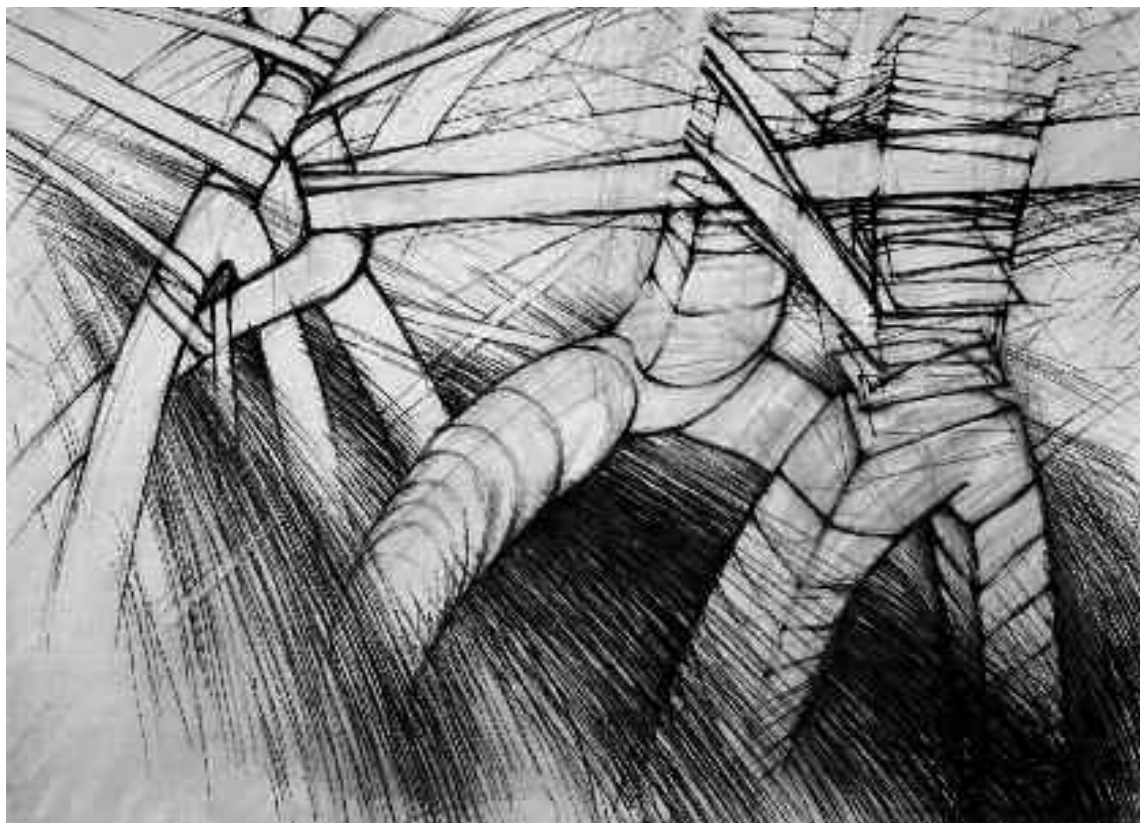
Jsem imbecil. Na opičí šňůře
se nežije nejhůře.
Do bot se šněrují tkaničky.
Na pokoji nás je já, ty a ty –

Jsem imbecil. V průvodu masek
jsem šťastný, až klopýtám!
Lidé prý umírají v ráji?
Něco je zde a něco tam.

Jsem imbecil. Lidé jsou živí,
umrou a potom se diví.
Svět, to jsou samé divy!
Předloni mi bude padesát.

Jsem imbecil. Kráčím nevěda,
kolik času zbývá do oběda.
Svět je narozeninový dort!
Svět je celkem vzato sport.

Po obědě dostanu takhle velikého medvěda!

Roman Karpas: *Propojování*, 2006, uhel, latex, sololit, 152 x 200 cm.

MILAN EXNER, liberecký básník a prozaik, narozen 9. 9. 1950 v Liberci. Absolvoval Pedagogickou fakultu v Ústí n. L., získal doktorát v oboru literárních věd na Filosofické fakultě KU v Praze, kde absolvoval i doktorandské studium a pak habilitaci v oboru estetiky. V prosinci 2002 mu v nakladatelství Petrov vyšel obsáhlý generační román *Svatoušek*. Kromě toho vydal knihy novel *Struktura štěstí* (Severočeské nakladatelství, 1987), *A přece zázrak chtít* (tamtéž, 1989) a další romány *Oblast stínu* (Petrov, 2005), *Zoufalství* (Bor, 2006) a novelu *Lakuna* (Bor, 2007), první v řadě zamýšlených tzv. „divadelních novel“. Soubor pěti básnických knih vyšel v Torstu (1998) pod názvem *Poesie Z*. Básnická sbírka *Artemiss* vyšla v Kalendáři Liberecka (2002) a po ní následovaly *Kantova růže* (Petrov, 2003) a *Hoch s myší* (Lubor Kasal, 2006) a *Onona* (Bor, 2008). Výbor z nepublikovaných lyrických knih 70. let

vydalo Okresní kulturní středisko v Liberci pod názvem *Ve slově hlína* (1990). Odbornou publikaci z oboru estetiky *Akanty a nevědomí* vydala Technická univerzita v Liberci (2002). Je členem Obce spisovatelů. Spolupracuje s Kruhem autorů Liberecka.

ROMAN KARPAŠ, narozen 30. 10. 1951 v Liberci, vystudoval Pedagogickou fakultu UK v Praze, obor výtvarná výchova. Zabývá se grafikou, kresbou a knižními úpravami. Měl více než třicet samostatných výstav, účastnil se významných mezinárodních přehlídek grafiky (např. *Triennale grafiky v Krakově* 1994, 1997, *Bienale grafiky Lubljana* 1995, ad.). Graficky upravil více než dvě stovky publikací. Od devadesátých let se začal věnovat též regionální historii a napsal několik knih. Roku 1998 spoluzaložil v Liberci Nakladatelství 555, přetransformované od počátku roku 2001 v Nakladatelství RK. Žije v Liberci.

Halina Baraň

Spojitost

Justýna a Julian přijeli do německého městečka. Stmívalo se, když došli na vysokou skálu. Podívali se na sebe, usmáli se a čekali, až se vydýchají. Moc se tu za léta nezměnilo, stála tam tatáž kavárna a rostly tam tytéž stromy. Přistoupili k zábradlí a dívali se na osvětlené městečko. Prohlíželi si budovu, na jejímž projektu se Julian podílel.

„Vždycky ji poznám,“ zachvělo se jí srdce radostí.

„To je dobře,“ povzdechl a pokýval hlavou.

Chvilí mlčeli.

„Nedaleko odsud jsou mé Modrzewie. Ani nevíš, jak často mi chybějí. Táhle někde jsou,“ napřáhla ruku před sebe a podívala se tím směrem. „Jako dítě jsem moc chtěla vědět, co se děje na druhé straně Nisy. Pamatuji se, jak jsem tenkrát hořela nenávistí k lidem, kteří tam žili a nevěděla jsem, že jsou stejní jako my, možná i lepší, a že byli vyhnáni z Lužice, kterou dodnes považují za svou vlast.“

„Podobný osud nepotkal jen tyto dvě země, ale mnoho jiných. Od té doby, co se na Zemi objevil člověk, přetrvává boj o ně a skutečně jsou to ty země...“

„Hranice nejsou potřeba,“ přerušila ho, „ale s podmínkou, že zmizí nenávist v lidech, a to nejspíš není možné.“

„Nejspíš ne,“ souhlasil s ní.

„Na co myslíš?“ zeptal se, když sklonila hlavu a zmlkla.

„Vzpomněla jsem si na otce. Určitě nepřipouštěl takovýhle vývoj dějin.“

„Stále žiješ minulostí, jako on,“ položil jí ruku na rameno.

„Už ne. Dlouho jsem bez odpovědi a moje hledání bylo k ničemu, i když je škoda, že se mi nepodařilo vyplnit otcovu vůli. Byla jsem zvědavá na své kořeny a teď ani nevím, kde odpočívají moji dědové, příbuzní. Ale máš pravdu,“ povzdechla si, „už to musím nechat být.“

„Jsem rád, že ses už s tím smířila. Teď máme svou rodinu a musíme žít pro ni.“

„Kolik vlastně uplynulo let, kdy jsme tady byli naposledy?“ změnila téma a zachvěla se v chladném závanu větru, ohlašujícím změnu počasí.

„Hodně, ještě jsme nebyli svoji.“

„To snad není možné,“ podívala se s nedůvěrou na muže. Kývl hlavou a usmál se jako před léty, kdy stáli poprvé na tomto místě. „Jsme už staří, Juliane.“

„Co to říkáš?“ opřel se zády o zábradlí a přitáhl si ženu k sobě. „Co to říkáš?“ opakoval a podíval se do jejích velkých očí, které se v té chvíli rozhořely, jako kdyby stihnuly dosáhnout nebe a dotknout se vycházejících hvězd.

„Nejsme staří.“

„Nejsme,“ odhrnul z jejího obličejce vlající kudrnaté prameny vlasů. „Pro mě jsi stále atraktivní žena, zvlášť teď.“

„Díky,“ zarděla se, jako kdyby zapoměla, že už není dívkou z oněch let.

A tak nazítří, když mladí ještě spali tvrdým spánkem a malá Alexandra

se ani na okamžik nevzdalovala od Justýny, otáčející se v kuchyni, zazněl zvonek.

„Pojď, podíváme se, kdo to může být,“ vzala vnučku za ruku a přistoupila ke dveřím.

„Mám pro vás doporučenou zásilku,“ oznámil listonoš ve dveřích.

Okamžitě si všimla, že zásilka je z konzulátu a týká se jejího pátrání po zmizelých příbuzných. Otevřela obálku a začala číst:

„Vážená paní, omlouváme se za dlouhé mlčení způsobené..., oznamujeme, že sestra Vašeho otce a Vaši příbuzní bydlí v...“

Po těch slovech pocítila dusivý tlak na prsou a ještě jednou pečlivě dopis přečetla.

„Pane Bože, to není možné,“ div nezešlela radostí.

„Juliane!“ křikla, „Juliane!“

Vpadla jako blesk do mužovy pracovny a podala mu dopis.

„Pozor na projekt,“ odstrčil ji od kreslicího prkna. „No, dosáhla jsi svého,“ řekl po přečtení dopisu a také se zaradoval.

„Celou dobu jsem věřila, že je naživu,“ vzlykla a přitulila se k muži. „Pojedu tam co nejdříve!“

* * *

Možná by zůstala v tom minulém světě delší dobu, kdyby nezazněla výzva k zapnutí bezpečnostních pásů. Bylo nepochybné, že letadlo brzy přistane. Z kabelky vyndala malou, oválnou fotografii, na níž byla tvář hezké ženy, která se jí neobyčejně podobala. Pozorně se na ni zadívala. „Byla velmi mladá,“ pomyslela si o sestře svého otce. Od dětství toužila setkat se s ní, a byla také zvědavá na ostatní příbuzné. Pokoušela se představit si i je, byla zvědavá na město, kde otec přišel na svět. „Jsem jak ten pták, dceruško, který opustil svoje hejno,“ připomněla si otcova slova a podívala se z okna. Přes mlhavý povlak nebes se prodíraly ostré paprsky světla a pospíchaly na setkání s ženou, která byla stále blíž. „Nikdy jsi mi nevyprávěl o svém dětství ani o mládí,“ vrátila se zase do minulosti a za okamžik zešířila otevřela oči, když za oknem zpozorovala velkého ptáka, kterého často vídala, ale dneska se vznášel s takovou svobodou, s takovou odvahou pohyboval křídly, jako kdyby si nevšiml, že ještě nepadl soumrak.

Přeložil Milan Hrabal

HALINA BARAŇ, spisovatelka a malířka je po léta spjata s rodnou Bogatyní. Její obrazy byly představeny veřejnosti na mnoha výstavách v Polsku i zahraničí. Jeden z nich je v bogatyňském kostele. Vydala několik románů (mj. *Zahrada vycházejícího života*, *Blankytné znamení*, *Úsvit* aj.). V roce 1989 se stala členkou Svazu polských umělců, malířů a grafiků.

Marek Sekyra

Z nové tvorby

**Větru v patách
(Kokořínsko)**

Slunce,
pamětník pravěku,
mne bezohledně táhne
za pačesy z města.

Pak větru v patách
stopuji svou minulost,
jíž si již ani nepamatuji.

A opět mi nezbude nic jiného,
než nad doly plnými skal
zakřičet:

Kde jsi?

Rašení

Buď se mnou spokojená
jak s rašícími duby.

Buď se mnou
spokojená.

Buď
se mnou.

Buď.

**Kříšení
(Hrádecko)**

I cesty umírají,
vyrvány ze svého lůžka,
a končí náhle,
přesečnuty v půli.

Vám na dohled
a přeci sám
se snažím rok co rok
ty mrtvé křísit.

Odstřihnout
jak přerostlý úponek
psího vína.

Zabolíto

Již stahují se mračna
nade mnou
či nad horami?

Mé dcery rostou
jak z jejich vody
a neдрží se sukní mámy.

A nám je líto.
Zabolíto.

Klokotavě

Je předjaří.

Neboť kos
klokotavě pijící
se zobákem k nebi z louže
neodletí,
když kol něj projdu.

Neboť básník,
když nebásní,
jako by nebyl.

**Zazebe
(U Nisy)**

Kačer na zábradlí
v centru města
si stýská na časy.

Ani se nehne
a přeci skýtá lidem zábavu,
snad tím, že jeho nohy splývají s barvou rzi,
či tím, že je střídavě zimou zvedá.

Kéž bych uměl
pomoci si zvednutím nohy,
když mě něco
zazebe na duši.

Čtvrti

Ještě jsou,
i když jen z jara snad,
čtvrti, v nichž rozbitý asfalt voní
a sídlí
poslední pravý švec.
Tam dojdou jen děti
v baretu z první republiky,
ale jej přes pult neuvidí.

Mařeničky

Pár kominíků jde jarní vsí
a snaží se sehnat práci.
Dcery na ně mávají
a oni se s nadějí v hlase ptají:
Potřebujete nás?
Jak rád bych je potřeboval,
však nemám,
kam bych komín dal.
A oni s vrzáním
otevírají bránu starého hřbitova
a snaží se nalézt
své předky.

Prorezlá (Habrovice)

Prorezla pole dřív než měla
šťovíkem, na nějž zapomněla
jak umí měnit pachut' léta,
jež do snopů si vlasy splétá.

Prorezla vrba dřív než měla,
pod listím v dešti potemněla,
oponou z větví trhnu, změní
se náhle sprška v soupramení.

Bouře na cestě (Bezděž)

Snad odraz blesků od klenby
vytvořil zdejší intarsii,
v záblescích šíje ti modrá
od náušnic,
tvůj šál mi vlaje do tváří.
Zkus předletět nás, horská kavko.
Z řeřišných polí vítr vzrost.
Hrom. Blesk uhořel.
Tam někde sestoupili
na zem Bohové.

Marek Likszet: Z cyklu Horizont, akvatinta, 10,5 × 12 cm.

* * *

Vid', že si máme co říct.
Víc než co projde klíčovou dírkou.
Vid', že si máme co psát.
Víc než jen bílý vzkaz do černých skal.
Vid', že si máme co mlčet.

* * *

Je odzářeno.
Zbylo nám lunění
a k ránům zimopád
a kolem truhly zlata,
do nichž lze vnořit zrak.

Před námi básník listopad
nás učí za dne snít,
vyhlížet lunovrat
a v noci bdít – jen mrač se, mrač –
a zřít jak spíš, můj vrtispáč.

MAREK SEKYRA narozen 1974 v Ústí nad Labem. Absolvent Pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně obor český jazyk – dějepis. Nastoupil v Severočeské vědecké knihovně jako informační pracovník, poté vedoucí studovny. Od roku 2002 v Liberci, zaměstnán v Severočeském muzeu jako kulturně-osvětový pracovník, nyní zaměstnancem Krajské vědecké knihovny, vedoucí Všeobecné půjčovny. Je ženatý, má dcery Malvinu Annu a Vivien Veroniku. V létě 2007 vydal Kruh autorů Liberecka jeho básnickou prvotinu s názvem *Modré hodiny*, v níž jsou obsaženy i básně jeho ženy. S Otokarem Simmem připravil knihu *Ještědské květy* (vydala Krajská vědecká knihovna v Liberci v roce 2008), která mapuje německy píšící předválečné autory narozené v Liberci. Je členem KALu.

MAREK LIKSZTET se narodil se 23. 8. 1951 v Kowarech, žije v Jelení Hoře. Grafik a fotograf. Absolvent Instytutu Wychowania Artystycznego Uniwersytetu w Lublinu. Autor 30 samostatných výstav, zúčastnil se 150 skupinových výstav, podílel se na tvůrčích dílnách a seminářích v Dánsku, Německu, Finsku, Slovensku a Polsku, jeho díla jsou zastoupena v uměleckých sbírkách evropských galerií. Je uveden v lexikonu *Who is Who w Polsce*.

Wojciech Jankowski

Cenná idea

Fejeton

Kolem třetí hodiny odpoledne jsem se stal insolventním. Byl jsem nucen zaplatit pokutu za narušení veřejného pořádku ve stavu alkoholového opojení. Nic špatného jsem neprovedl, jen jsem stál na střeše zelinářského stánku, házel jsem po kolemjdoucích sněhové koule, abych upoutal jejich pozornost, a vyzýval jsem je, aby si zachovali osobní důstojnost. Bez peněz se návštěva baru Jurek zdála zbytečná, kreditní kartu nevlastním. Naštěstí jsem přišel na nápad.

„Pánové,“ prohlásil jsem po vstupu do nálevny, „zorganizujeme příští rok olympiádu.“

Nikdo nezareagoval.

„Šachovou,“ vysvětloval jsem, „protože normální by se nevešla do tohoto skromného interiéru. Proslavíme jméno baru Jurek ve světě! Ech, do háje! Zapomněl jsem doma peněženku.“

„To je nápad!“ řekl s obdivem pan Zenek, povoláním městský zřízenec, jinak entuziasta, zapálený pro vše nové. A zaplatil mi pivo.

„Olympiádu vestoje?“ posměšně namítl pan Leopold, nedůvěřivý blazeovaný kadeřník.

„Každý má doma nějakou židli,“ řekl jsem.

Přerušil mě však pan Józiek, který přespává v místní kotelně. Prohlásil, že on židli nemá.

Nedal jsem se. „Dobře. Skoro každý ji ale má, takže se donesou z domova.“

„A odkud se donesou šachy?“ neustupoval pan Leopold.

„Pan Zdzicho,“ řekl jsem, „jakožto pomocník natěrača namaluje na stolicích šachovnice. Samozřejmě za příslušný honorář.“

„Za příslušný honorář namaluju,“ radostně přislíbil pan Zdzicho a koupil mi pivo.

„Ale odkud vezmeme figurky?“ nedal se pan Leopold. „Věže, koně, pěšce?“

„Pan Adaško,“ odvětil jsem, „jako mnohonásobný státní vězeň, neprávem podezíráný z krádeží vloupáním, se v nápravném zařízení

naučil modelovat z chleba.“

„Naučil, i když jsem modeloval pouze kostky,“ přisvědčil pan Adaško. A šoupl mi pivo.

„A co rozhodčí?“ vrtal pan Leopold.

„Rozhodčím bude pan Mietek,“ odpověděl jsem, „protože má kravatu.“

„Kravatu mám,“ přitakal pan Mietek a poručil mi pivo.

„A čarovými rozhodčími budou pánové Wiesiek a Gieniek, protože vypadají důstojně!“ Získal jsem ještě dvě piva.

„Víte,“ řekl nakonec pan Leopold, „my tu olympiádu opravdu uděláme!“ A také on mě pohostil pivem.

Ráno, po probuzení, kromě obvyklého sucha v ústech a lehké bolesti hlavy, jsem měl jistotu. I když jsem švorc, ještě nějaké dva tři dny se budu v baru Jurek věnovat konverzaci a bezplatné konzumaci. Rozhovory se zde sice konají vestoje, ale to nemá vliv na vznik velkých idejí. A bylo mi trochu líto, že šachová olympiáda v baru Jurek se přece jen zorganizovat nedá.

Překlad Helena Jankowska a Otto Hejnic

WOJCIECH JANKOWSKI se narodil 27. listopadu 1948 v Gdaňsku, bydlí v Jelení Hoře. Vystudoval univerzitu ve Vratislavi. Novinář. Jeden ze zakladatelů a redaktorů samizdatového časopisu Replika, který vycházel v Polsku mimo dosah cenzury v letech 1982–1986. Spoluzakladatel dalších nezávislých časopisů vydávaných v ilegality. Po pádu totalitního režimu pracoval v novinách Gazeta Wyborcza, Słowo Polskie, Gazeta Wroclawska a Regionalny Tygodnik Informacyjny. Spolupracoval a spolupracuje jako fejetonista a politický publicista s mnoha dalšími časopisy. V současnosti vyučuje v Ústavu žurnalistiky a sociální komunikace ve Vratislavi (Dolnośląska Szkoła Wyższa Wrocław).

Pavel Novotný
**Tramvají
 s Nikolou M.**

Následující text zachycuje jízdu tramvají z Liberce do Jablonce. Jedná se o jedno z pásem, které vychází přímo z mluvené řeči: Čas od času se zmocním některého ze svých přátel, naženu ho do tramvaje, připnu mu mikrofon a nutím ho popisovat ubíhající krajinu. Výsledná nahrávka poskytuje slovní materiál, se kterým dál pracuji: člením jej do veršů, krátím, násobím, střihám,

domýšlím atd. Výsledný text je vždy nečekaný, každý člověk se projevuje po svém – co hlava, to jiná slova. Hotová pásma rolují

do ruliček. Některé pruhy nechávám rozvinuté, větším je po stěnách. Většinou to mívá tak něco kolem dvou metrů. Nevím, kolik měří Nikola M., počítám, že tak metr sedmdesát, takže by se sem měla vejít. Příjemnou jízdu přeje autor:

Liberec-Fügnerova

hodiny
 mám samý vnitřní dojem
 vnější dojem mě nebaví
 hnědá budova
Mlýnská
 snad to přežiju
 musím se přizpůsobit
 jo mlýnská mlýnská
 kola co mě drtí
 vzdaluje se to vzdaluje
 dneska ze mě nic nedostaneš
 ty tvoje pravidla

Textilana

nebudu mluvit ne počkej
 dej mi pět minut
 chvíli pět minut
 aby se to mohlo otevřít
 pak už to půjde
 u támhletoho auta
 už by to mohlo jít
 uvidíme
 stresuješ mě
 bílo samý bílo
 nic ze mě nedostaneš
 bílo neutěšená krajina
 to samý mám uvnitř
 vejďumek vajíčka prázdnost
 stožáry
 jedeme někam nahoru
 mě to ale stahuje dolů

U lomu

docházejí mi slova
 ale to nesouvisí s krajinou
 žebříky nahoru zužujou se
 zužujou jdou úplně nahoru
 člověk může vylízt nahoru
 skočit někam nad břízy
 vstřebat se
 jízvy břízy vrcholky
 dům okna lidi jsou daleko

Nová Ruda

stojíme stojíme jedeme
 nechť mě formovat

moc mě nevysávej
 oranžová barva
 sníh velký okna díra
 člověk by se mohl protáhnout
 dovníř vsublimovat se do místnosti
 k lidem co sedějí a spějí
 ale já nechci
 bílá krajina
 cestička koleje auta strom
 obloha bez pravidel s mrakama
 jedeme nahoru
 stromy to chtějí všechno ustát
 ukořenit tě stáhnout dolů

Ústav sociální péče

jedeme dolů k lidem v bytečkách
 s televizí bačkůrkama
 chvíli budeme žít s nima
 tak dlouho jak to půjde
 pak pláň co vede nahoru
 krásná prázdnota

Pivovar

auta bílý zelený zelený barvy se střídají
 kola kola písmena velký cé nota
 odráží se nahoru zelená červená
 modrá vlajka pohyb na vlajce se vlní
 jsem přesunutá z dojmu z té vlajky
 proudí to nemůžu jen suše popisovat
 jinak umřu do jablonce budu mrtvá
 paní to nestihá utíká paní utíká
 snaží se chudák dneska má hrozný den
 ráno nemohla vstát děti otravovaly
 musela s nima do školky samý dojem
 auto chaos oloupanej blázinec barák
 aquapark dojem mě zahlcují vibrují
 kaluž hrncá to se mnou mám to všude
 támhle je barák co vypadá harmonicky
 to mě vytrhlo zpomalujeme stojíme

Kostel

co teď?
 krásný ornamenty
 kříž se vzdaluje je daleko
 a je v prdeli
 člověk stromy nikde nic
 jsme úplně odkrytý

šedivá budova zelená oranžová bílá
okna příšerný hranatý nový baráky
jak v tom ty lidi můžou žít
šipka co ukazuje někam nahoru
ale nahore nic neni nikde nic
obloha nesmysl kam to jedu
proč jedu do jablonce?
žlutej prostor s renaultem
sloup nikde nic
budova stará zchátralá stromy
město mizí ať už je pryč už nechci
kolejekolejekolejekoleje
oranžová červená budova
člověk má závrat'
chvíli se kouká dolů
pak zas nahoru

Výhybna

tady nějaká paní
támhle utíká dítě
červený dítě běží
čekat na zastávku

Kyselka

ovoce flaška voda
vratislavická kyselka
rampouchy píchaj
žlutej barák se špičkou
baráky voda most
zelená bílá bílá stromy
stojíme

Proseč škola

pustina semafor voda
ostrůvek už je daleko
skupinka bříz rostou si spolu
tabule že máme dávat pozor
listí z loňska díry stará budova
okna cihly odrbaný oranžový
v oknech se něco zrcadlí

Proseč pošta

zelená jedenáctka proseč
zastávka na znamení
žlutá sport barák
támhle se někdo směje
lidi tu bydlí hrozně blízko trati
koukají na lidi co jezdí kolem
zeleněj porost starej barák
záclona barevná s dírama
rampouchy klec plná sněhu
stojíme u klece

Proseč výhybna

sloupy zelený
dalo by se na ně vylízt
tady je pěkně
rampouchy žádný lidi
všichni jsou v práci
plechová bouda s oknem
zapadaná sněhem zrezivělá
odjíždí pryč

Nový svět

přehoupli jsme se dál
červená budova krásná
vzdaluje se stromy komín
spustit se dolů zčernat
silnice voda koupat se
plavat pořád to jede dál

Zelené údolí

stromy
lidi si vystoupili jdou si
paní má červený kalhoty
vypadá ukrutně vesele
a támhle někdo pracuje
a my se flákáme
rachot zvuky zvuky
zvuky zvuky

Měnírna

měníme se každým okamžikem
a tahle cesta je pořád víc stejná
baráky strom modrý kontejnery
plasty červený značky bílá
červeněj rámeček bílý políčko
červená vytryskává omezení
červený trojúhelníky komín je
nahore by se dalo dívat dolů

Brandl

ted' jsme dojeli na znamení
pán v čepici čeká je znuděnej
támhle někdo jde podél potrubí
ať už je jaro z toho sněhu je mi
dělá se mi všude bílo jemná šunka
řeč se mi už rozpadá barvy laky
drogerie všude dejte mi pokoj
akceakceakceakce

Liberecká

tady je lidí
všichni bydlej v bytečku nacpaný
sem tam utečou na pivo od svých
monstrózních manželék
krmítko pro ptáčky paní v čepici
to jsou věci
pošta u balvanu
kde je ten balvan?

Jablonec

PAVEL NOVOTNÝ se narodil 1. 12. 1976, působí jako odborný asistent na Katedře německého jazyka TU Liberec, vydal sbírku *Sběr* (2003), je frontmanem volného polohudebního sdružení Nabídka dne (alba *Bimbo „D“*, *Svět očima Munkikiho*, *Ajntopf*), v roce 2007 umíchal a ustříhal tématickou audiokompozici *Lžička* (odvysíláno 27. 10. 2007 na ČR3).

Noc první

Prokleta ať je moje jméno a pochválena budiž krutá lidská paměť, která nemilosrdně jako zuby žraloka rozdrtí všechno na krvavý prášek, i moje myšlenky i moje hříšné tělo, jako nespavec starý piják vypije moji nečistou krev, uloží pošetilá slova mých úst do tlustého herbáře zapomnění, tam v nejzazším koutě štetlu, tam, kde čmýra žen vsakuje se do země, která snad mohla být posvěcenou, kdyby vše lidské bylo svaté, ale nebylo tak za časů Abrahama a nebylo tak ani za mých, a kdybych svatý byl já, jak hlásala ta nešťastná otevřená hlava, slepý epileptik a kouzelník ze slov, můj přítel i moje neštěstí, pomatený rabi, šťastný snílek, ten ubohý loutkář, pro něhož jsem jako dřevěný panáček na špagátech touhy spletené z lásky a kabaly kráčel já, Adam Jakobi, kterého vítaly davy, já, milovník slunce a válečník s tmou, já, Mesiáš, který nedokázal spásit ani svůj ubohý malíček levé ruky, jak vidíte, chybí mi, a to, co pozvedám proti vám, není ani pahýl, je to jen myšlenka malíčku, směšné tkáně s kostičkami a chrupavkami, která ve skutečnosti hnije v daleké turecké zemi, useknuta křivou šavlí, tak křivou, jako jsou moje přísahy a věrnost, a kdybych měl odvahu a sebeúctu, šel bych až tam, kde hodují červi na mém kousíčku masa, položil bych se jako starý unavený muž, zavřel oči a pravil: „Vy, kteří jste snesli ten malý nicotný předkrm a neprotestovali k Hospodinovi s hněvivou červí tváří: Pošli nám, všemohoucí, jiný pokrm, neboť tento nám obrací žaludky a hýbe žlučí, zaryjte své pilovité zoubky, sosáčky a kladélka s larvami do mě jako hlavního chodu. Neboť já jsem ten, který přišel na svět, aby se nenáviděl, a přece jsem tím, kterého proroci zvěstovali ve jménu lásky.

Ale jsem unaven a smrt z nenávisti sebe sama může přijít plíživě, ale i překotně rychle, a proto napíšu poctivě vše, co jsem zde na prachbídém světě bolesti, přetvářky a lži, na cestě k výšinám přes kloaky červů prožil. Čtěte, anebo zamkněte oči tak pevně jako můj učitel.

Táhněte se mnou tam, kam míří můj neexistující malíček velikosti rozkoše mé ženy Sary.

Amen, pravím.

Který boží den se stalo, že jsem se stal tím, kým jsem pořád ještě dnes, v mé noci bez radosti spánku, kdy mi dělají tékavou společnost jen smrtihlavové a netopýři? Bylo to v neblahý den, kdy mé matce vystoupilo břicho a vdané ženy v parukách páchnoucích po česneku hystericky ječely, že do čtrnáctileté panny Ráchel vnikl zlý dybuk? Stalo se to tehdy, když dědeček Izák, tehdy sotva čtyřicetiletý prudās,

Pavel Brycz

Svatý démon legenda

úryvek z rukopisu
připravovaného románu

zlomil své dceři nos, pak ji proklel a vyhnal z domu, načež na sobě roztrhal kazajku, posypal si hlavu popelem z vystydlých kamen a vyl z nízkého okna do křivolaké uličky pro škodolibou radost sousedům jak Rusíny do

želez chycený vlkodlak se žlutými panenkami?!

Ráchel v pláči své matce a rabínovi svěřila, že neví o žádném živém muži nic, dočista nic, zapřísahala se na Tóru spočívající na pulpitu, a rabínovi mocně cukalo znavené oko a pot mu skýtal kyselou koupel, když celým tělem odvraceje se od té panenské nevěstky, musel poslouchat, že tahle dívka s vlasy jako ovčí rouno, černými jako havraní peří, nezná jako poučená nevěsta, jak se lehá s mužem, a nemá jiné vysvětlení kromě zlých kouzel, jak se do ní mohl dostat plod života, který způsobil, že se všichni kolem ní chovají hůř než smrtí vyhladovělí umrlci.

V slzách, jichž byly potoky a obměkčily by i finskou žulu, se dozнала jen k holčičím hrám se stejně starými křesťankami, při nichž si hrály na klášterní jeptišky – rabiho oko se zavřelo, aby zastavilo svůj věčný pohyb – babička Dora se hryzla do zápěstí, až tekla nachová krev – ta dívka si snad myslela, že upřímnost dospělé obměkčí a vyžene i cizí plod z jejího těla, líčila do podrobností, jak rozpustilý gójské holčičky nasedaly na předměty podobné jesodovi, i ona tak činila, smály se a vzájemně si pomáhaly, když sem tam nějaká slzička ukápla od bolesti, utíraly si ji voňavými kapesníčky a přinesly i různá zvlhčovačla, aby okurky, svíčky, sošky gójských smutnookých pánů a paní dobře klouzaly.

Rabín Hirš vyskočil a rázoval světnici, kde soudil svůj lid, sem a tam chodil jako cirkusový lev v manéži, potahoval se za dlouhou černou bradu, sípal a slyšel ten hlas Sodomy a Gomory z něžných úst slečny, které prý nepoznaly nikdy mužské rty.

„Pak mne, rabi, zavedly Katarína s Leonou Zamoszovy a Julií Nowakovou s prstíky na rtech do sklepa, do tajné komnaty pana Leopolda, jejich otce a strýce. Je pokřtěný Žid a prý čarodějník. Myslela jsem, že se vychloubají,“ spolkla Ráchel vzdorně několik uncí slz. „Tvrdivy, že mu rakouský císař platil zlatem za jisté tajné služby.

V místnosti jsem spatřila poklady, které pan Leopold nashromáždil na svých cestách po světě, obrazy vznešených dam, které se po vás otáčejí vševdoucím pohledem a nikdy jim neuniknete, zlaté svícny zářící jako slunce v rybníce, krásně malované porcelánové nádoby s draky s šikmýma očima, sochy alabastrových nahých ženských těl, jimž zvlášť hubené sestry Katarína s Leonou záviděly jejich oblé prsy, a úplně nejvíc mě ohromila socha krásného

mladého muže s jesodou trčícím vzhůru jako kárající prst. Toho mi Katarína s Leonou a Julií představily jako svého milence.

Chceš se stát i ty jeho ženou? chichotaly se. Nikomu o tom nikdy nepoví. Nezeštárne, nevypelichají mu vlasy a nezplesniví vous, jeho svaly se nikdy nepřemění v rosolovitý tuk a do tváří jako jablka se nezakousnou červi, jeho úd nepovadne a míza nevyschne, jeho láska nikdy nepukne jako srdce zvonu, které zvonilo postě umíráček, nikdy tě neopustí a jeho oči se vždycky směle budou dívat do tvých, protože neznají sliby, a tedy ani zradu.

A nebylo to jenom proto, že moje lůno se před chvílí poprvé otevřelo rozkoši, museli byste ho vidět na vlastní oči, abyste pochopili, že nešlo odolat, a tak jsem za pomoci svých přítelkyň nasedla na jesodu, kterého před tím polibky zvlhčily, a spočinula v jeho náručí, vzhlížela k jeho hrudi a širokým ramenům, jeho dokonalým rysům tváře tam vysoko nade mnou, neboť on byl vytesán v nadživotní velikosti a vše i láska s ním byla něco nebetyčného.“

Dora, nešťastná matka hříšné Ráchel se svezla na podlahu, už nechtěla slyšet víc, tloukla s úpěním hlavou do studených dlaždic, paruka se jí svezla a její oholená hlava, která jako buchar vytloukala poslední myšlenku a stud za padlou dceru, už získala ten černý sametový nádech nově narostlých vlasů.

Stal jsem se tím, kým jsem, tehdy, když dívky sundávaly svoji rozkoši umdlelou přítelkyni z koňského údu krásné sochy a něžně z něj smývaly krev? Anebo až v tom čase, kdy opilec a blázen Abraham Jakobi, jediný, kterému rabi Hirš s radou starších obce a dohazovačkami dokázali prodat za ženu tu bláznivou lhářku, která si prý uhnala dítě s neživou sochou, šlápl pod svatebním baldachýnem na nohu na znamení, že všechno v domácnosti s tou zavrženou klisnou plnou mléka, jež každým dnem porodí kus bílého mramoru, bude podléhat jen a jen jeho vůli?

Pamětníci, jimž jsem platil královsky za jejich slova, neboť matka od té doby mlčela jako hrob, vyprávěli, že se svatba ničím nelišila od ostatních, vždyť opilec a blázen Jakobi mohl být bez vlastního přičinění šťastný muž, hříšné naivce Ráchel i v pozdním těhotenství polil líbeznou tvář panenský ruměnec, takže její sefardská tvář mezi vyšňořenými Aškenázy, s vášnivým chmýřím nad rtem a na líčkách, vypadala jako zralá broskev, každý muž, který nebyl svatý jako rabi Hirš, by ji chtěl aspoň na jednu hodinu, a na slabocha Jakobiho čekaly roky takových hodin, celý život krasavice, jež se možná stala ženou nedůvěryhodně, ale nyní se na její věno složila celá obec a starý mládenec bude moci z něj žít bez práce několik let.

„Doufám, Jakobi, že ho máš z kamene!!!“ pokřikovali na něj uličnický důstojní patriarchové v kožešinových čepicích. Nevázaně se chechtali a drobili si

svatební koláče do pichlavých vousů. „Neudělej ostudu nám mužům z masa a krve!!!“

Rabimu opět mrkalo neposlušné oko. Jak je možné, že tajemství soudní síně vždycky ví celá obec? Neměl by soudit a vyslýchat strany v ocelové neprostupné kobce a vytrhnout jazyk své ctihodné manželce?!

Rabi Hirš vzdychl a snažil se prodrat k Jakobimu, aby s ním sdílel hoře, do kterého ho v zájmu dvou dětí – Ráchel a jejího Nenarozeného – uvrhl, ale zastoupili mu cestu rozjaření svatebčané, a tak mu zmizel Jakobi z očí. Ještě si letmo všiml, jak oknem nakukuje zasmušilá tvář Izáka, surového otce Ráchel, ale jakmile mrkl překvapením, přízrak byl ten tam.

Novomanžel v podkovaných botách na přání mazlov a nejspíše špičkování odpovídal, jak mu bylo vlastní, pil s muzikanty jako vůdčí velbloud z karavany, pil s reby, kteří na chvíli utekli svým manželkám, pil se starými bezzubými ochechulemi, jimž pálenkou na okamžik znovu zazářily v ústech perleťové zoubky a pleť se jim natáhla a vypnula jak Mojžíšův stan.

Jedna z nich, stařena s tváří kropenatou jak křepelčí vejce, která se svým mužem, atentátníkem, jenž toužil sprovodit ze světa cara, pruského kurfiřta i ruského kajzra, žila v Sibíři mnoho let, vykládala opilým jazykem, že se mladé nevěstě nediví, že podlehl kamenné soše, neboť když se svým nebožtíkem v baráku z fošen lehávali, nejlepší býval za fujavice a mrazivých nocí, kdy dech jim mrznul na rtech a slanečky rtů k sobě přimrzlé kašlavě se líbávaly. Tehdy prý jednou pokryl souvislý led mužova jesodu a trčel nahoru celou noc, v modlitbách k Baalovi na něm rajtovala až do kokrhání kohoutů, i když její miláček dávno spal jako zabítý.

„Chro, chro, chrocht...“, smály se staré kurvy.

A opilý Jakobi, jenž možná nebyl zlý člověk, jen hrozitánsky slabý na svět, ve kterém zuří stále nějaká prokletá sibérie a bezzubý smích, zaskřípal zuby a uhodil svým čelem o dubovou desku stolu, až poháry nadskočily.

„Vstávej, človče“, zdvihl ho za ulepené vlasy rabi Hirš. „Pamatuješ na svůj slib?!“

„Ne, ne, nechte mě, nic nevím,“ blekotal opilý ženich, jenž se jen pomalu a neochotně vracel odtamtud, kde nic neboli.

„Musíš spát jinde než tvá manželka, tak zněla úmluva. Tvé manželství se naplní, až bude dítě na světě po šesti nedělích,“ připomněl rabi přísně.

„Já, hlupák, musel jsem být namol, že jsem něco takového slíbil...“, zatmělo se Jakobimu před očima. A hned se mu v prozření zdálo, že všichni kolem něj otevírají ústa a řehtají se jako oslové, i jeho vlastní otec, matka, přízrak tchána Izáka za oknem, usoplení kluci i studentíci ješivy, důstojné matrony i rozjaření starší obce, dokonce nestydatá sibiřská markytánka rajtující na rampouchu vyplazovala svůj rozvětvený hadí jazyk z bezzubých úst a posměšně syčela.

„Zmije...“, zasípal.

A protože se rabi domníval, že tak tituluje svoji ruměnou mladou manželku s naběhlým životem a bo-lavými prsy, nechal ho odvléct silnými ledaři a řez-níky do bryčky, aby ho kočí odvezl do domu rodičů, kde bude spát jako mimino, zatímco nevěstu uvedou starší ženy do domu, který byl doteď jeho vlastnictvím, ale od teď bude pro ni a pro to, co vyjde z jejího lůna, ať už to bude cokoliv.

Kočí namočil Jakobiho hlavu do lavóru, a když se rozklepaný vynořil z ledové vody a spatřil se v zrcadle, jako by mu ten podmračený pohled ze zrcadla vykládal: „Tehle ženich bude spát s nevěstou jen ve snu – a škoda pro něj, jestli se jeho opilému mozku už celá léta žádné sny nezdají!!!“

Zatím unavenou Ráchel doprovodily rabínova žena Menuha a matka Dora do nového domova. Na ukazováčku pravé ruky měla svůj mohutný svatební prsten, do skříňky si dala ktubu, která jí zajistí čest a práva vdané ženy, v ložnici si sedla k toaletnímu stolku, podívala se na sebe do zrcadla velikýma temnýma očima a zčistajasna se rozplakala. Rozpačité matrony nevěděly, jak se mají chovat, mají poučit dívku o tělesných záležitostech a odvracet zrak od jejího velikého břicha? Jenom křesťané by mohli věřit báchorce, že nepoznala muže. Ale nakonec se obě ženy rozhovořily a zdálo se, že jim samotným ponaučení, která dávaly nevěstě, jež bude sice oloupena o svatební noc, ale nikoliv o naplněné lůno, dělá náramně dobře. Kdy jindy mohly hovořit o věcech, která s ženami provádějí rabi i prchlivec Izák, tak, aby tím vzdávaly chválu Tóře, prvnímu příkázání a svému ženství?

Obě ženy zůstaly pak pod jednou střechou s tou, jež byla vděčná, že ji nenechají samotnou s úzkostí, která v ní neurvale kope.

Vnímal jsem tehdy to, za co jsem si v dospělosti zaplatil? Byl jsem s ní tam tehdy, poslouchal kvákový hlas babičky a vysokou fistuli rabínky? Můj mistr Natan by prohlásil, že samozřejmě, přes pupeční šňůru jsem žil pocity své matky. Ale rabín Hirš by mě přísně okřikl: „Nikoliv. Nebyl jsi tam. Už zase hledáš výmluvy pro své omyly? Nebyl jsi. Ani živý, ani mrtvý! To průtrž mračen a my živí, každý sám za sebe, jsme byli zodpovědní za všechno, co se stalo a nedá se odestát. Otec tvého jména se uprostřed prudké noční bouřky probudil, provazy deště spojily nebe plné blesků s blátivou necestou, po níž vyšel do nečasu, černé bláto mu stříkalo do tváře, blesk naznačil směr a hned jej zatajil a on se brodil v potocích vody, řval a jekal zuby, když šel a vlekl těžké své čvachtající boty za svou velkobřichou nevěstou...“

Nedošel. Nesundal si své těžké napité boty a promáčené kalhoty. Ale neměl na tom zásluhu rabi Hirš. To vody z deště odnesly dřevěný poklop jímky a on se v té špině utopil.

Ráno vody vynesly močůvku, lejna i tělo napitého ženicha na práh dveří rozespalé Ráchel. Houpal se

klidně s tváří dolů a okovanou botkou jemně tloukl do dveří. Nesmělý milenec. Posmíváný ženich.

„O svatební noci ho pokořil jeho syn. Neboť tak bylo ujednáno ve svatební smlouvě, že přijal za své vše, co z jeho jest manželky. Ten Nenarozený v ní pobyl celou noc. Ten mrtvý ani hodinu,“ pravili starší obce.

Pak ho najatí zřizenci z pohřebního bratrstva omyli a opatřili prostým rubášem. Neviděli pryč ani, jak z úst zbavených špinavé vody, vyletěla lidská duše.

Ještě neskončily smuteční obřady, otec Jakobiho neodříkal svůj kadiš a já chtěl ven. Viděl odněkud ten, který mi dal jméno, jak matce vzplál oholený klín, když z ní vycházely mé husté vlásky barvy plamene? Pozoroval mé tělo bledé jak mladý pstruh? Nikomu jsem nebyl podobný, ani matce ne, žádnému jsem nevypadl ze zřítelnic. Mé vlastní oči vypadají jako kočičí, mám barevnou skvrnu přes každou duhovku, gójský lékař prohlásil, že je to jen barvivo, pigmentová skvrna, ale u obou zorniček to stejně nachlup vypadá, jako bych měl v nich klíčové dírky. Zámky k tajemství?! Nenarodil se žádný kus necitelného mramoru. Jen bílý pstruh s rudými vlasy a nenasytnou touhou pít z tmavých bradavek své vyděšené osamělé matky. Té panny v šatě, jež hyzdí vdovy.

Svítá... Kukaččí mládě vystrčí z hnízda své nevlastní bratry a sestry a červánky jako krvavé prostěradlo se rozprostou na obzoru po svatební noci. Za malou chvíli žhavé slunce v měsíci tamuz vypálí obzor a já přestanu vidět oknem svého příbytku skalnatý horský štít. Mé oči unavené nočním bděním se vykoupají v ostrých paprscích, aby se vlhké na okamžik zavřely.

PAVEL BRYCZ, nar. 1968 v Roudnici nad Labem – prozaik, scenárista, novinář a autor písňových textů. Laureát Ceny Jiřího Ortena 1999 za knihu lyrických próz *Jsem město* (Hněvín, Most 1998) a Státní ceny za literaturu 2004 za román *Patriarchátu dávno zašla sláva* (Host, Brno 2003). V roce 2006 vydal svou první knížku pro děti *Kouzelný svět Gabriely* (Meander, Praha 2006), jež byla nominovaná na literární cenu Magnesia Litera v oblasti dětské tvorby. Zatím poslední autorovou vydanou knihou je *Mé ztracené město* (Listen, Jihlava 2008), novela o dospívání během totální demolice starého Mostu, který se stává kulisou válečných filmů a jeho mladí obyvatelé tisíckrát padlými komparsisty. Od 29. listopadu 2008 vysílala Česká televize podle jeho původního scénáře třináctidílný animovaný Večerníček *Dětský zvěřinec*, s hudbou Vladimíra Mertvy, namlouval Martin Dejdar. Stejnomená kniha *Dětský zvěřinec* vychází v nakladatelství Albatros. Spolupracuje jako textař s kapelou moderního šansonu Zdar z Mostu, bývalých členů novovlnného big bandu Laura a její tygři, píše pohádky pro Český rozhlas Praha a nevázné rady otcům coby docent tatólogie pro časopis Maminka. Od roku 2004 žije v Jablonci nad Nisou. Je členem Obce spisovatelů.

Krzysztof Śliwka
Dublin–Belfast

Cider z Tesco & mátový tabák:
 Kompletní symbióza nebo jen
 krátkodobá smlouva o neútočení?

Aillte an Mhothair (Cliffs of Moher)

Dvě stě metrů pod námi vře bílý vír.
 Oceán se trpělivě zakusuje do pevniny.
 Tam, kde položí dlaň, bije druhé srdce.

Bearna an Choimin (Gap of Dunloe)

Zbytky zelené pevniny se přibližují k horám.
 Teplá krev ovcí se vsákla do asfaltu
 A chladne do prvního deště. Jako bláto.
 Jako padající drobky prachu ve světle
 Hasnoucích reflektorů.

Noc v Derrynasaggart Mountains

Usedám na verandě, zády ke spícím
 V zahradě pávů. Otevírám první knihu,
 Která je po ruce (má zelenou obálku), a čtu:
 When we're drunk we're riotous.
 When we're sober we're self-righteous.
 Us Irish. Us Polish.

Jan Šebelka: Cliffs of Moher, Irsko 2007.

Black Valley

Soumrak sbírá v údolích rozházené střípky
 Světél. Koně oslepení reflektory se otírají
 O kapotu našeho auta a vylekaně
 Utíkají do tmy. Ať už to znamená cokoliv,
 Neboj se toho, co přijde.
 Neboj se toho, co přijde,
 Ať už to znamená cokoliv. Jsi celá v úplňku,
 Já jenom v novu.

Dúlainn (Doolin)

Bouře nabírá na síle:
 Oceán vyhlazuje kameny
 A pak je drobí na písek,
 Jako by to mělo něco společného s kouřem
 Nebo mlhou, která se lepí na naše okno.

Muckross

Trychtýř jezera pohlcuje zbytky zářijového slunce.
 Nic se proměňuje v Nic a mizí pod povrchem.

Jako záblesk rybí šupiny. Po namáhavém dni
 Rozestýláme spacáky na patrových pryčnách.

Pozorujeme Owena jak odchází do zahrady,
 Zapaluje oheň a vypouští kouřové signály na znamení míru.

Než se sem vrátí, padne hluchá noc. Na hrbolatém skle
 Objeví se škrábanec. Měsíc se vrhne do propasti a stáhne s sebou

Zbytky studeného vzduchu. A tam, na dně tvého břicha,
 Rozlehne se zvuk jemné synkopy, pupeční šňůrou projde

Náklad vitaminových preparátů, prsty vycítí
 Jemné chvění membrány. A bude jasné,

Kde se rozhoří neón Čisté Myšlenky, odkud
 Přijde zpráva: tam, kde předtím byla noc,

Ted' září světlo.

Jan Šebelka: Peninsula Dingle, Irsko 2007.

Peacock Farm Hostel

Owen si pod nosem pobrukuje keltskou písničku.
 Přesto je průzračný jako kouř,
 Jenž usedá na cenných předmětech,
 Aby nás nesváděly svým leskem.

Z polštiny přeložil Libor Martinek

KRYSZTOF ŚLIWKA se narodil 15. 3. 1967 v Żąbkowicach Śląskich (Polsko). Vystudoval vědu o kultuře na Fakultě historických a pedagogických věd Vratislavské univerzity a scenáristiku na Státní vysoké škole filmové, televizní a divadelní v Lodži. Vydal sbírky poezie: *Spokojne miasto* (Klidné město, 1989), *Rajská rzeźnia i inne wiersze* (Rajská řež a jiné básně, 1993), *Niepogoda dla kangura* (Nepohoda pro klokana, 1996), *Gambit* (1998), *Rzyska czwórka* (Římská čtyřka, 1999), *Sztuka koncentracji* (Umění soustředění, 2002). Jeho básně byly přeloženy do angličtiny, němčiny, slovenštiny, maďarštiny, bulharštiny a slovinštiny. Překlady pocházejí ze závěrečného oddílu *Nowe wiersze* (Nové básně) výboru poezie K. Śliwky *Dżajfa & Gibana* (2008).

Hana a Miloslav Lubasovi

Naše dvacáté století

Úryvek z rodinné kroniky

Hana Lubasová: *Vůbec první vzpomínku na dětství mám z války. V roce 1942 byl tatínek v Německu na takzvané nucené práci v Kasselu. Koupil mi tam krásnou pannu. Sice měla tělíčko hadrové, ale hlavu porcelánovou a oči mrkací. Jenže tatínek dělal v Německu půl roku a chtěl mně udělat radost co nejdřív, když jsem zůstala s maminkou a s bráškou Bohoušem doma sama. A tak poslal pannu poštou. Krabici sice vyložil hoblinama a papírem, pošta s ní ale s moc velkým citem nezacházela. Když nám pannu listonoš donesl a vyndali jsme ji, mezi pilinami ležely vypadlé mrkací oči a rozbitá porcelánová hlavička. Já jsem prý nebyla k utišení a brečela jsem dva dny.*

O dva roky později jsem šla do školy. Nesla jsem s sebou pyšně brašnu a v ní tabulku a křidu na psaní. A na provázku se mně houpala houba na umývání tabulky. Ale školní rok 1944–1945, to nebyla pěkná doba a poznamenala i dušičky nás nejmenších. Němci už válku jasně prohrávali, a i když přes Plavy anglická a americká letadla jen přelétávala a nikdy u nás nebombardovala, tak jsme si užili strachu opravdu pozhnaně.

Často houkala siréna, a to se pak musilo rychle do sklepa. Do pěti minut nesměla být na ulici ani noha. Několikrát se letadla objevila, když jsem šla ze školy domů a musila jsem do cizího sklepa k cizím lidem. Bože, jak já jsem se tam jenom bála! Ale vždycky, když se rozezněla siréna, tak mě někdo popad a už jsem v tom sklepě byla. Ale kdybych tam nešla, tak bych snad umřela strachy, stará Syrovátková, která mě odmala strašila, totiž říkala: „Vzpomeň si, Haničko, na tu pannu, co ti poslal z Německa tatínek. Když nezalezeš fofrem do sklepa, tak na tebe spadne veliká bomba a dopadneš jako ta nešťastná panna.“ A já jsem se viděla, jak ležím někde v pilinách s rozbitou hlavičkou a s očima venku z hlavičky.

Dobře si ještě pamatuju, jak někdy na podzim 1944 nebo na jaře 1945 Němci doprovázeli transport vězňů a u našeho domu se zastavili. Vězňům jsme mohli dát napít vody, všichni sousedi vybíhali ven a každý by jim rád dal, co měl. Ale nesměli dostat ani kůrku chleba. Esesáci chodili kolem s bejkovcem a s obuškou a já pořád vidím ty vyhublé tváře vězňů, kteří sotva stáli na nohou.

V květnu 1945 projížděly kolem našeho domu kolony ustupujících Němců a my raději na dvě noci utekli k mamčině kamarádce do baráčku, uschovaného u vody na kraji lesa daleko od silnice. A když válka skončila a my jsme se vrátili, stejně jsme si zpočátku moc klidu neužili. V domku vedle bydlili kovaní Němci Heidovi. Měli dvě dospělé dcery a za jednou chodil esesák Jäckel. Už po osvobození jsme kvůli němu musili ještě jednou do sklepa. Naši chla-

pi honili poschovávaný fašistický bestie a pro Jäckela si šli k Heidovým, kam se zašil. Kolem nás se střídalo, a když na-

ši chlapi Jäckela chytili, odvezli ho k háji pod plavský hřbitov na místo, kde se říká V Potůčkách. Tam Jäckela zastřelili a zrovna ho zahrabali do země.

Miloslav: Ještě že jsem se o popraveném a zkopaném esesákovi V Potůčkách dozvěděl až teď. Chodil jsem tam už v páté třídě sám na houby a představ, jak šlapu po místech, kde trouchnivěji Jäckelovy kosti, by mě rozklepala jak osiku. Při své fantazii bych živě viděl, jak vydloubávám z kypré hlíny kozáka nebo křemeňáka a narazím nožičkem rybičkou na esesákovu lopatku, žebro nebo zajedu ukazovákem do prázdné oční jamky.

A být naživu stará Syrovátková, tak by mě určitě strašila stejně hrozně jako mamku a říkala by: „Mílo, opovaž se chodit do Potůčků na houby, kde je zkopaný ten strašlivej esesák Jäckel. Každá ta houba má v sobě kus z toho jeho rozpadlýho, zlodušského těla a kdo se jí dotkne nebo ji, nedejbože, sní ve smaženici, hubníku nebo v kyselu, tak dopadne stejně špatně jako Jäckel. Picpic, bumbumbum a už bude v hlíně, tělo bez rakve, vydaný napospas hladovějm krtkům, myším a broukům, žízálám.“

Myslím si ke všemu, že ten Jäckel nebyl jedinej Němec, kterýho naši chlapi V Potůčkách odrovnali oním mezi prostým lidem poměrně populárním způsobem „soudce Lynč“. Přesně tak, jak o tom po večerech četli v rodokapsech z Divokého západu. Strašidelný houby starý Syrovátkový, vyrůstající z rozpadlých těl válečných zločinců, ty vem čert. Ted' s odstupem času považuju za mnohem větší problém, že V Potůčkách byl vodojem na pitnou vodu pro Plavy.

O Jäckelovi jsem jako školák nevěděl nic, zato bajkami o statečných partyzánech z nedaleké Vlastiboře nás učitelé vykrmovali ve škole národní (1. až 5. třída v Plavech a Haraticích) i měšťanské (6. až 9. třída ve Velkých Hamrech).

Partyzánská skupina se jmenovala Konstantin, bydlela v zemljance v lese a založil ji sovětský důstojník, utečenec ze zajateckého tábora v Plavech. Vězni z něj chodili dělat do textilky, přeměněné během války na továrnu, kde se dělalo pro německé vzdušné síly Luftwaffe. Aspoň si myslím.

Válečné filmy v Československé televizi zobrazovaly v 70. letech úžasné akce českých, slovenských, polských nebo bulharských partyzánů a pod jejich vlivem jsem neuváženě dotíral na soudružku ředitelku školy, aby nám prozradila, kolik obrněných vlaků vypravených z Tanvaldu do Železného Brodu vyhodila do vzduchu skupina Konstantin a kolik esesáků pokosila předtím, než stačili popravít odbojáře, vzrazené kolaboranty. „To víte, že nějaké boje na svém

kontě měli, ale jejich hlavní role byla jiná. Povzbuzovali morálku lidí.“

Tenkrát jsem z jejich vyhýbavých slov ještě nepochopil, že partyzáni z Vlastiboře nevytáhli ze zemlanky paty až do konce války.

Kdo by nevěděl o historii chabého odboje v zabraném Československu zhora nic, mohl by si na základě archivních dokumentů myslet, jak ouvej u nás Němcům bylo. Můj dědeček si třeba schovával malou fotografii. Na rubu bylo tužkou napsáno „plavští partyzáni“. Statečně se na ní tvářilo tak 30 mužských. No řeknu Vám, kdyby se v každé vesnici v Evropě zapojilo do opravdického odboje tolik neohrožených hrdinů, tak by Němci projeli válku už někdy v roce 1942, a ne až v pětáctýřicátém.

Pár chlapů z fotografie jsem znal a už jako dospělý jsem se ptal táty, co vlastně za války dělali a proč nenosí do hospody na bundošce metály jako jejich sovětské kolegové, chrabrí molodci z Velké vlastenecké války. „Co by dělali, byli zalezlí doma a klepali se jako všichni. Ale po revoluci, když se Němci vzdali, to byl pak partyzán z každého,“ ušklíbl se táta.

Jako dítěti mně bylo divné, jak mohl přežít válku můj hamrovský dědeček, když už před ní byl velký komunista. A každý správný komunista, jako třeba Julius Fučík nebo Jan Šverma, skončil buď v sekýrárně na Pankráci nebo zahynul při Slovenském národním povstání. Na tohle jsem se ale od táty odpovědi nikdy nedočkal.

Válka mě ovšem málem připravila o druhého dědečka, o plavského, o mamčina tatínka, člověka bezpartijního. Skončil dokonce až v koncentračním táboře v Dachau, odkud se teda spousta lidí domů nevrátila, na rozdíl od něj. Ale žádný odboj v tom nebyl.

Mamka tenhle příběh se šťastným koncem vždycky vypravovala moc ráda, když jsme v kuchyni zhasli a měli černou hodinku. Škvírkou mezi pláty na korbkách probleskovala záře z hořícího uhlí a my poslouchali:

Maminka měla na obou rukou lišej (exém) a nemohla si máčet ruce v obyčejné vodě, natož ve vodě s práškem. Tak jí pomáhala teta Mařenka, která nás měla moc ráda, protože sama nemohla mít vlastní děti. Maminka si trhala z látky takové klůcky a každý večer si prst po prstu mazala všelijakými mastičkami – co jí kdo poradil. A těmi klůcky si prsty obvažovala. Už ani nepotřebovala, aby jí někdo pomáhal, vždycky klůček na konci natrhla a s pomocí zubů a jedné ruky dělala uzlíky. Trvalo to léta a nic jí nepomáhalo. Když zavřu oči, vzpomenu si na ni a vidím, jak sedí na okraji postele a váže si ty svoje nemocné prsty.

Tak jako teď, tak i dřív se vždycky našli nějaký podvodníci a vyukové a snažili se podfouknout slušný lidi, jak se jenom dalo.

Vím, že k nám na konci války přišla nějaká cizí ženská, něco asi chtěla prodat, za války se kšeftovalo se vším. Když ta bába viděla ten lišej na rukách naší

maminky, hned poznala, že by z toho mohla něco mít. Říkala, že zná jednoho léčitele, a ten by jí udělal mast a po ní se jí prý ten lišej určitě zahojí. Ale prý že se ten zázrak dělá z másla a bude na to potřeba rovnou celé kilo. Nakonec bába řekla, že se pro to máslo zastaví za týden.

Ale o máslo byla za války velická nouze a v Sudetech se za Německa do týdne kilo sehnat nedalo. Tak se tatínek vypravil do kraje, do protektorátu Böhmen und Mähren. Tam kolem Turnova měly selky másla dost. Tatínek přešel hranici načerno a vrátil se nejenom s málem, ale i s něčím na přilepšenou pro rodinu. Nesl ještě nějakou mouku, sádlo a šišku salámu. Všechno to dostal výměnou za vyhlášené krkonošské vysoké bačkory a válenky – teploučké kozačky z filcu.

No, a když se vrátil drážkovským tunelem, tak ho tam chytli německý celníci. Maminka byla v šestinedělí, narodila se nám Libuška, a tatínka dali do basy za takzvanou šmelinu. Nejdřív ho zavřeli v Liberci, tam jsme jeli s maminkou na povolenou návštěvu, maminka o ni musila poprosit úředním dopisem, ale vězni byli někde v práci, a my jsme celé dopoledne čekali, až se vrátí, jestli tatínka alespoň uvidíme. Ale jenom zvedl ruku na pozdrav, ani zamávat nám neměl.

Potom tatínka odvezli na Pankrác, odkud mu dovolili, aby nám na Vánoce 1944 poslal jeden dopis. V něm psal, jak měl na Štědrý den k jídlu krupicovou kaši, v tý byl důlek a něm trocha nějakýho sirupu. Tatínek si pochvaloval, jaká to byla pochoutka, takže si dneska ani člověk neumí představit, co tam na Pankráci měli k obyčejnému jídlu. Tatínek tomu říkal „žrádlo jak pro prasata“.

Potom jel s transportem až do koncentračního tábora v Dachau a nakonec se začátkem března vrátil do basy do Liberce. Nerad na tyhle časy vzpomínal, a to nebyl politický vězeň.

Maminka už z toho všeho byla celá na nervy. Tatínek pryč a malá Libuška ještě dostala černý kašel, úplně modrala a nemohla popadnout dech, a já jsem se bála, aby nám neumřela. Maminka se nakonec rozhodla jet do Liberce, a že se tam dostane až k tomu státnímu návladnímu a všechno mu poví a ukáže mu ty svoje nešťastný ruce.

Teta Mařenka klečela na kolenou a prosila maminku, ať nikam nejezdí, nebo že zavřou ještě ji a co ona, jako teta Mařenka, si s těma dětma počne. Jako se mnou, malou Libuškou a s o něco větším bráškou Bohoušem.

Ale maminka byla jak umanutá a jak si všechno vymyslela, tak to taky udělala. V Liberci musila projít několika kanceláři, u každých dveří stáli dva vojáci a na maminku řvali: „Halt! Halt!“, ale ona se prodrala opravdu až k tomu státnímu návladnímu, který musil mít mimořádně dobrou náladu. Maminka mu všechno řekla, ukázala mu ty svoje ubohý ruce a vyjmenovala tři nemocný děti k tomu. Marodila přitom jenom Libuška.

Maminka říkala, že měla štěstí, že návladní uměl česky. Řekl jí: „Paní, odvážný lidi já mám rád, nějak to zařídíme, jeďte domů.“

No a za týden se nám tatínek vrátil. A za dva měsíce válka skončila.

Babička si za svou odvahu později vysloužila špílce na rodinných oslavách. Když se příbuzenstvo trochu napilo, tropili si z ní švandu. Říkali: „Aninko, Aninko, jestli tys tomu státnímu návladnímu neukázala něco víc než ty svoje ruce s lišejem.“ Tedy alespoň mám pocit, že jsem jako maloučké děťátko něco takového slyšel.

Babička byla i ve skoro čtyřiceti letech, kdy se vypravila za státním návladním, velíká fešanda, a když si jí dobírali, tak se jenom uculovala a trošičku se červenala. „Ale jděte, copak si to myslíte? To bych přece Bohouškovi nikdy neudělala.“

Co by ale neudělala, nikdy přesně neřekla. A nikdo nic neví. Mně osobně by ale vůbec nevadilo, kdyby kvůli dědečkovi ukázala státnímu návladnímu něco víc než jenom ten ohavnej exém na ruku. Kdyby v base umřel, chyběl by nám s babičkou třetí do duďáka. A s mým tatínkem třetí do mariáše, když už jsem trochu povyrostl.

Dědečka jsem měl rád i kvůli úplně jiným věcem než jsou karty. Brával mě s sebou do Jablonce na fot-

bal, když už tatínkovi zůstala jenom jedna noha a nikam se nedostal. Dědeček mě vodil i na houby. Kopal se mnou mičudou do vrat. A uměl i jiné sporty – v kuželkách vyhrál živého kozla a nástěnné hodiny. Vyznal se i v biliáru, vždycky v neděli po obědě se vyfíknul, vzal si oblek s kravatou a odešel přes vodu do hospody K Balatkům a tam dělal takový šťouchy, že na ně chlapi vzpomínali ještě po dvaceti letech.

A když umřel, zůstala mně z jeho pozůstalosti velická cennost – starěj hospodskéj půllitr z doby, kdy jsem nebyl ještě dávno naživu. Líbí se mně úplně nejvíc z mý sbírky, a je v ní dobře dvacet kousků, třeba Heineken, Prazdroj, Kozlík nebo Svijany. Ale samý moderní tvary.

A ještě k tý zpropadený bábě, co chtěla od babičky hnedle kilo másla na léčivou mast. Osobně si myslím, že byla domluvená s těma selkama v kraji a z toho prodanýho másla dostávala provize.

MILOSLAV LUBAS (nar. 1961) pracuje přes 20 let jako novinář, nyní žije ve Stráži nad Nisou. Hana Lubasová je jeho matka. V minulosti mu vyšly tři knihy – dokumentaristická fraška *Průvodce mediálním hyenismem*, rozverná kronika o korupci ve venkovském fotbale *Za dva sudy piva* a *Bubla Bubla Bublanina* (všechny Nakladatelství Bor), což jsou texty, s nimiž se v roce 2006 mohli seznámit návštěvníci Fryčova knihkupectví a antikvariátu. Visely tam na pokračování na nástěnce. Je členem Kruhu autorů Liberecka.

Wojciech Izaak Strugała

Moje zeleň nikdy nebude šťavnatá

Hölderlin w wieży albo Tybinga

Czyje to czary: niebo pod, czy nad nami? Starzec wziął na ręce swoje niemowlę (całe jest w różowych bliznach). Skrzydlate wózki krążą w korowodzie. Latają nietoperze. Piwo się pieni w kufelku.

Ostatnio taki ma czas, że przespia całe zdania. Nie słyszy swego głosu. Oddycha przez sen. Przywołuje na pamięć stare miejsca: szkołę w Lauffen, jaskinię Ulryka. Schodzi do sadu. Chowa się przed Riką...

Poszedł do okna, przytknął głowę do okiennej ramy: po parku spacerują księża von Meiningen, Charlotta, major von Kalb i młoda wdowa z Drezna, Wilhelmina.

Mieszka teraz w wieży. Kto może się z nim równać? Osiągnął boskość i coraz wyżej się dźwiga – jest jak Ptak, co się zrywa do lotu przez sen i gałęzie.

Hölderlin ve věži neboli Tübingen

Čí jsou to kouzla? Nebe pod námi nebo nad námi? Stařec vzal do rukou nemluvně (celé je v růžových bliznách). Okřídlené vozičky krouží dokola. Létají netopýři. Pivo pění ve džbánů.

Poslední dobou prospává celé věty. Neslyší můj hlas. Ve spánku vzdychá. Vybavuje si v paměti stará místa – školu v Lauffenu, jeskyni Ulriku. Schází do sadu. Schovává se před Rikou...

Přistoupil k oknu, položil hlavu na okenní tabulku. Po parku se prochází kníže von Meiningen, Charlotta, major von Kalb a mladá vdova Wilhelmina z Drážďan.

Ted' žije ve věži. Kdo se s ním může srovnávat? Dosáhl božství a stoupá stále výš – je jako pták, který ve spánku vzlétá z větve.

Trzej ojcowie Hölderlina

Trudno jest pisać sonet do dzieciństwa Hölderlina.
Dom, w którym się urodził był klasztornym folwarkiem.
Miał dwa latka, gdy zmarł mu ojciec, a cztery lata,
gdy matka Johanna powtórnie za mąż za wuję Goka.

Fryc kochał drugiego ojca, widział w nim pierwszego.
Gok pociąga ze szklanki, patrzy na pasierba: ma zostać
pastorem. Chłopiec idzie z ojcem za rękę przez rynek.
Mija kościół i kamieniczki. Turkot kół po kamieniach.

Miał też trzeciego ojca, Köstlina, nauczyciela ze szkoły
łacińskiej. On jeden nazywał go Fryderykiem. Uczył go
wrażliwości, retoryki, etyki, dialektyki, hebrajskiego.

Zuza, Greta, Dorle: obiecał pisać do nich z Denkendorfu.
Teraz odwiedza grób Goka, kładzie najego grobie trzy
białe róże. Matka Johanna narzeka, że musi dom sprzedać.

Susette to imię damy albo Frankfurt

Najmilszy jest czas wolny między piątą a wieczorem.
Jego pokój jest jak las ogarnięty mrokiem. Na stole
kartki zapisane dużym, dziecięcym charakterem pisma.
Schiller wydrukował część „Hyperiona“ w „Thalii“.

Siedzi teraz przy oknie wychodzącym na Neckarsteige,
patrzy na deszcz, na domy przy murze, na młode
drzewka podparte palikami. Załamuje się most nad
Neckarem, wielki rumor: komuś woda porwała ojca...

Susette jest nagą kąpiącą się boginią w srebrnej
pisanie Neckaru. Prawdziwa to piękność. Z jej ust
wyrasta biała róża: – Zatekniłam jakoś, mój Holdere.

Przesuwa lustro w cień i kładzie się obok niego.
Nawet we śnie widzi, jak przewraca kartkami.
Zapija winem pół zwrzoki i spada w dół jak piłka.

Piekło Tristana. Scena IV

Zamek ma czterdzieści pokoi i dwanaście sypialni.
Zdaje się, że pomiędzy wujem i siostrzeńcem nie kwitnie
miłość rodzinna. Na szczęście rzadko się widują;
baronowie Kornwalii także nie darzą Tristana sympatią.

Pod wielką sosną leżą dwa ciała. Pomarli w tym samym
śnie: on przez nią, ona przez niego. Nocne zwierzęta
napoczęły już ucztę, na liściach mszyca i inne paskudztwo.
Zdażyli się nawet do tego przyzwyczaić.

Odrętwiali nieco od cienia i ciszy, położyli się
między siebie. Koszula Tristana pachnie fiołkami,
a nagi miecz rozdziela ich ciała.

Wiecznie smutne jest moje uniesienie. O, módlmy się
wszyscy! Król Marek samotnie ruszył w ich kierunku.
Grozi potępieniem w niebie i na ziemi.

Tři otcové Hölderlina

Je tak těžké napsat sonet o Hölderlinově dětství.
Dům, v němž se narodil, byl klášterním statkem.
Měl dva ročky, když mu zemřel otec a čtyři,
když se matka Johanna provdala podruhé za strýce Goka.

Fricek miloval druhého otce, viděl v něm prvního.
Gok popíjí ze sklenice, hledí na nevlastního syna –
stane se pastorem. Chlapec jde s otcem za ruku po náměstí.
Míjí kostel a staré domy. Klapot kol po kamení.

Měl také třetího otce Köstlina, učitele z latinské školy.
Jedině on mu říkal Friedrichu. Učil ho rétorice,
etice, dialektice, hebrejštině.

Zuzce, Gretě, Dorle sliboval, že jim bude psát z Denkendorfu.
Teď chodí na Gokův hrob, klade na jeho náhrobek tři bílé růže.
Matka Johanna nařiká, že bude muset prodat dům.

Susette je jméno dámy neboli Frankfurt

Nejmilejší je volný čas mezi pátou a večerem.
Jeho pokoj je jako les objatý tmou. Na stole
stránky popsané velkým, dětským typem písma.
Schiller uveřejnil část Hyperiona v Thalii.

Ted' sedí u okna, z kterého je vidět Neckarsteige,
pozoruje déšť, domy u stěny, mladé stromky
podepřené kolíky. Lomí se most nad
Neckarem, velký povyk – voda někomu odnesla otce...

Susette je nahou bohyní koupající se ve stříbrné
pěně Neckaru. Je opravdu krásná. Z jejich úst vykvétá
bílá růže: – Je mi po tobě nějak smutno, můj Holdere.

Odsunuje zrcadlo do stínu a uléhá vedle něho.
Dokonce ve snu vidí, jak obrací stránky.
Vínem zapíjí polovinu strofy a padá dolů jako míč.

Tristanovo peklo. Scéna IV

Zámek má čtyřicet komnat a dvanáct ložnic.
Zdá se, že mezi strýcem a synovcem nevznikla
rodinná náklonnost. Naštěstí se málo vidívají,
baroni z Cornwallu k Tristanovi také nepociťují sympatie.

Pod velkou borovicí leží dvě těla. Zemřeli ve stejném
spánku – on kvůli ní, ona kvůli němu. Noční zvířata
už začala s hostinou, na listech mšice a jiný neřád.
Dokonce si na to už stačili zvyknout.

Ze stínu a ticha jsou teď trochu strnulí, lehli si
vedle sebe. Tristanova košile voní fialkami
a nahý meč rozděluje jejich těla.

Věčně smutné je moje nadšení. Ó, modleme se
všichni! Král Marek se vydal sám jejich směrem.
Hrozí, že je prokleje jak v nebi, tak i na zemi.

* * *

Próbowałem pisać w lesie nowe wiersze i przeliczyłem się. Na białych papierach usychały dłonie drzew. Spostrzegłem prędko, że jestem tu obcy, zapomniany. Nikt do mnie nie podfrunął. Nikt dla mnie nie zatrzymał lotu...

Wstydzilem się tych godzin. Chciałem za karę przemienić się w dziką gęś, która się tłucze po wodach i niebie, do której się strzeła, ale zorientowałem się już wówczas, že i to nie jest realne: ludzie nas zabili dużo wcześniej.

Co z tego, že poznałem Szekspira, Byrona – wreszcie siebie. Co z tego, že poznałem tyle pięknych słów i myśli, kiedy czuję się oszukany w tym świecie, jak zresztą wielu nieżywych.

Moja zieleń nikdy nie będzie soczysta. Las mój przemienił się w mój los. Chodzę po jeho gwiazdach, jakby ta nasza ziemia była za maleńka. Slova na liściach – to moje slova...

* * *

Zkoušel jsem napsat v lese nové básně, ale přepočítal jsem se. Na bílých papírech usychaly dlaně stromů. Brzy jsem si všiml, že jsem zde cizí, zapomenutý. Nikdo ke mně nepřiletěl. Nikdo se kvůli mně nezastavil v letu...

Za ty hodiny jsem se styděl. Chtěl jsem se za trest proměnit v divokou husu, která se toulá po vodách i nebi a na kterou se střílí, ale již tehdy jsem si uvědomil, že to není možné. Lidé nás zabili mnohem dříve.

Co na tom, že jsem poznal Shakespeara, Byrona a nakonec sebe. Co na tom, že jsem poznal tolik krásných slov a myšlenek, když se v tomhle světě cítím podvedený, stejně jako spousta neživých.

Moje zeleň nikdy nebude šťavnatá. Můj les se proměnil v můj osud. Chodím po jeho hvězdách, jako by ta naše zem byla příliš malá. Slova na listech – to jsou má slova...

Přeložil Libor Martinek

Jana Hunterová: Strom 3.

WOJCIECH IZAAK STRUGAŁA – básník a prozaik. Narodil se v učitelské rodině v malebném polském městě Lwówek Śląski, kde žije dodnes. Svou tvorbu uveřejňoval na stránkách polských literárních časopisů, mj. *Twórczość*, *Odra*, *Pismo Literacko-Artystyczne*, *Res Publica*, *W drodze*, *Integracje*, *Poezja*, *Miesięcznik Literacki*, *Tygodnik Kulturalny*, *Radar*, *Arkusze*, *Nowy Nurt* a na vlnách Polského rádia a televize. Je ctitelem díla Jaroslava Haška, Karla Čapka, Bohumila Hrabala, Friedricha Hölderlina, Georga Trakla a Gottfrieda Benny.

Vydal sbírky poezie: *Zamiast życiorysu* (Namísto životopisu, 1986), *Jestem w jagodzie snu* (Jsem v borůvce spánku, 1987), *Jednorozec* (1987), *Bruliony autoportretu* (Zápisníky autoportrétu, 1988), *Chopinetto* (1991), *Fantasmagoria* (1995), *Groby skrzydlate* (Okřídlené hroby, 1998), *Phantasmagorien* (Leipzig 2005), *Agatowa rzeka* (Achátová řeka, 2005) a *Rozmontowany pociąg* (Rozebraný vlak, 1996), z které byly pořízeny i naše překlady.

LIBOR MARTINEK, PhDr., Ph.D., nar. 1965 v Krnově, bohemista a polonista, působí na Slezské univerzitě v Opavě. Vědecko-výzkumná činnost – řešitel a spoluřešitel v řadě mezinárodních a národních projektů Ústavu bohemistiky a knihovnictví Filozoficko-přírodovědecké fakulty. Přednášky na polských univerzitách. Laureát Varšavského básnického podzimu za překlady a popularizaci polské poezie v zahraničí (1997), sbírka poezie *Co patří Večernici* (Debut roku 2001 na Mezinárodním básnickém podzimu v Poznani), cena za překlady polské poezie na Básnickém listopadu v Poznani 2003, cena za překlady polské poezie v zahraničí polského výboru UNESCO (2004). Člen Polsko-české vědecké společnosti ve Vratislavi a spisovatelské organizace v Katovicích, člen Obce spisovatelů a Obce překladatelů.

Stanislav Kubín

Básně

Svět potřebuje zázraky

Svět potřebuje zázraky
I obyčejné věci
Protože když slova oněmí
A barvy oslepnou
Je zbytečné ptát se slov
Proč hluše zní
Jak cinkot penízků
Nepoctivé ražby

Neboť svět potřebuje zázraky –
Uvědomit si dary
I možnost dohlédnout
Až za obzor písni
Za rámy obrazů krajin
Nikdy nenamalovaných
A zatím tiše spících
Na malířově paletě

Zatím tiše spících
V malířově srdci
Básníkově duši
A dětských očích
Neboť tento svět
Potřebuje zázraky

Zkamenělý čas

Končí se hra
V níž dát jsi toužil mat
A zatím jak plynul čas
Souboj proměnil se v pat
Z krále je pěšec
A královně zsedl vlas

Víš
I kdybys jen tiše mlčela
A jen v duchu vyčítala
Tu stěnu zoufání co trčela
Občas mezi námi jako skála
Jako zkamenělý čas
V srdci mi stále bude znít
Tvůj konejšív hlas

Na dlaních pěna

ční
jako temné věže katedrály
nad propastí smutku
volání marnosti
za krásou peřejí
do kterých nevkočíš
abys nabral do dlaní i duše
to stříbro vod
tříštící se o balvany
ztracených dnů i snů
o vítězném oblouku sníš
triumfu návratů

však
ze stříbra bystřin
na dlaních pěna utichá
a mlčí vítr
rozpačitě hledáš tón
na strunách oněmělých
stojíc přede dveřmi
od nichž jsi ztratil klíč

Odpustit sami sobě

Ó Pane,
zahrnujeme Tě záplavou slov,
až Tě asi brní hlava
z našeho škemrání
a taškařic.
Prosíme o laskavost a shovívavost,
sami nelaskaví a zarputilí,
nechceme oprostít se
od vidění svých krtin malichernosti
jako Himaláje k nepřekročení.
Tví andělé hladoví,
neboť jsou živi láskou lidí,
zatím co škemráme o odpuštění,
neschopní odpustit sami sobě
a tím i bližním,
neboť nevidíme co je důležité –
světlo paměti,
pravda oblaků
a útěcha míst...

STANISLAV KUBÍN se narodil 6. května 1943 ve Velimi. Povoláním elektrotechnik, do roku 1970 technik u vojenského letectva. Publikoval od mládí, především časopisecky, již za svého pobytu na odborné škole v Brně, kde se výrazně autorsky podílel i na činnosti amatérského divadelního souboru. Od roku 1981 žije a působí v Liberci, kde se zaměřil na scénická pásma a scénáře pro soaré pořady typu talk show. Protagonisty těchto pořadů bylo více jak 90 osobností především z kultury, jako Alfréd Strejček, Gabriela Vránová, Rudolf Pelar, Miroslav Horníček, Jan Kačer, Rado-

van Lukavský, Vladimír Komárek, Luděk Pachman, Ivo Gabal, P. Petr Prokop Siostrzonek a další. V roce 1999 vydal svou knižní prvotinu, sbírku básní *Dotýkání*, která vyšla v roce 2003 v reedici. V roce 2002 v nakladatelství Blahoslav vyšla jeho druhá sbírka básní *Čas zastavení, čas Perseid*. Na podzim roku 2004 vydal v Nakladatelství Kruh sbírku *Klečící Bůh*. Zatím poslední sbírku básní s názvem *Oblouk návratu* vydal v prosinci 2006. Je autorem celé řady článků v církevním i jiném tisku a více jak 150 esejů *Epištolní a jiná zamyšlení*. Člen Obce spisovatelů a Kruhu autorů Liberecka.

Jan Šebelka

Let', Vlaštovko, let'!

Ukázka z chystaného románu

Osoby a obsazení:

v hlavní roli: pískovcová
socha Klementa Gottwalda
akademický sochař, táta

sochy – Marek, ten co se často dívá z okna
Karlík, veselá povaha s oblíbeným slovem

Milouš, trochu kokot

Viktor, malíř a filosof

Krasavec Rudy, ten, co mohl mít všechny holky

malá Olina, děvče do nepohody

studentka s houskou v ruce

krasavice Vlaštovka

Brůna, smolný student, šikovný organizátor

asistent Šlechta, pedagog, co chytil příležitost za pačesy

Bohunka, smějící se dívka

a další...

Děj se odehrává na začátku sedmdesátých let v komunistickém Československu.

23. září

Nízko nad obzorem žhnula na obloze dvě slunce. Jedno vpředu a jedno vzadu. Vzduch kolem rozpálených kotoučů se mihotal jak nad rozpálenou silnicí. Marek šel proti jednomu z nich úzkou, dlouhou ulicí. Tvářila se tak trochu jako na Prvního máje. Nebo na 28. února, kdy pracující lid zvítězil nad reakcí a nastolil lepší zítřky. Transparentům pověšeným mezi domy ovšem chyběla hesla a také vlaječky nalepené zevnitř bytů na sklech oken neměly státní znaky. Byly to prázdné, bílé papíry. Šedivý dojem z ulice se snažily popřít uvadlé brízky ozdobené vybledlými krepovými třepotalkami. Marně.

Slavnost skončila a lidé vyspávali opilost. Všude se válely kelímky od piva a u chodníků stály v řadě překvapivě úhledné hromádky cigaretových vajglů. Marek se loudal ztichlým městem. Od bot se mu prášilo jako Gregory Peckovi ve westernu Johna Forda. Teprve teď si všimnul, že jeden stín má před sebou a druhý vzadu. Kdesi zakokrhla kohout. Z městského rozhlasu se znenadání rozeřvala budovatelská píseň Kupředu levá, kupředu levá! Po několika taktech se vytratila stejně strašidelně jako přišla. Na konci liduprázdné ulice se objevila Laděna s kočárkem. Vypadala jako figurka vystřižená pro stínové divadlo. Netrvalo ani vteřinu a stála u něj. Kočárek i ona byly v černém.

Marek se zarazil a zvedl obočí: „Co se stalo?“

„Nic, Lád'a umřel,“ řekla Laděna jakoby šlo o tu nejobyčejnější věc na světě. Marek se podíval do kočárku. Nemluvně si v něm strkalo do nosu své drobné prstíky.

Nějak tomu nerozuměl. „Lád'a umřel? Jak? Včera jsme spolu byli na pivu. Po osmi budvarech se přeci neumírá!“ zamyslel se nahlas. Zapálil si cigaretu a ru-

kou odháněl kouř, který si to od jejího rozžhaveného konce zamířil přímo k dítěti.

„Nepotřebuješ něco?“ zeptal se rozpačitě.

„Pohlídat Laděnu, musím zařídit ten pohřeb.“

Černofialové mraky se rychle přiblížily ke dvěma sluncím. Zablesklo se a po dlouhé chvíli zahřmělo. Marek, který se opíral zády o plot rodinného domku a kouřil další cigaretu, odpočítal vteřiny mezi bleskem a hromem. Bouřka od nich byla vzdálená šest kilometrů.

Laděna uvnitř ohřívala mléko. Dítě v kočárku zakňouralo. Jeho maminka vyhlédla z okna a poprosila, aby ho zhoup. Po několika pohybech nemluvně zavřelo oči a znovu usnulo. Teprve teď si všimnul, že těsně vedle plotu něco leží. Špičkou nohy nadzvednul hrubý pytel, kterým byla ta podlouhlá věc přikrytá. Černé, lesklé rakve se trochu lekl a ucuknul nohou. V tu chvíli vyšla Laděna ven s lahví ohřátého mléka, a když spatřila jeho vyděšený pohled, utěšovala je oba najednou.

„Pššš, to nic, z toho si nic nedělej. To přejde. Za chvíli si pro něj přijedou havrani. Dala jsem ho ven, aby nebudili mámu. Má zas záchvat tý svý migrény,“ zasmála se a ukázala nádherné zuby.

Z pod víka rakve pšouknul obláček kouře. Marek zamrkal. Otočil se k Laděně, ale ta už byla někde na konci ulice a mávala na něj. Podíval se nahoru. Po obloze křížovaly žluté blesky. Vypadaly jako by je tam někdo namaloval. Ničemu nerozuměl.

„Blbnu,“ řekl nahlas a potřásl hlavou. Blbnu, blbnu, blbnu, létala kolem něj ozvěna jako opička z pouťi na gumičce. Nervozitou se mu začaly potit ruce. Vyndal z kapsy krabičku cigaret. Byla prázdná. Nervózně ji zmačkal.

Dým nad přikrytou rakví houstl.

„Neblbnu,“ zamumlal. V tu chvíli z ní vyšlehly plameny. Pytel vzplál. Marek ulomil větev z nejbližšího keře a pokoušel se ho uhasit.

„Kurva, kurva, kurva!“ odříkával nahlas a mlátil haluzí do ohně. Nebylo to nic platné. Oheň jen rozdmýčával. Už hořel i lak na rakvi. Bušil do ní tak prudce až se zadýchal. Po nějaké chvíli odlétlo víko a snad v tu chvíli na kopci za městem výhruzně zahřmělo. Všechno šlo ráz na ráz, zapadalo to do sebe, pokračovalo směrem k nějakému zatím neznámému cíli, jakoby běh událostí řídil neviditelný režisér s přesností a vizí plánovačů kosmických letů.

V rakvi ležel Lád'a a v puse měl cigaretu. Kouřil a usmíval se jako zaživa. Jako včera na pivu.

„To je blbej vtip,“ řekl Marek nahlas. „A já vám na to, debil, skočil!“ potřásl hlavou a několikrát vztekle kopl do rakve. Rozhlédl se kolem. Očima hledal Laděnu s kočárkem, aby jí řekl pár peprných slov.

Nikde nebyla. Potom se znovu podíval do rakve a teprve teď si všiml, že kamarád je v ní podivně naskládaný. Ruce a nohy mu kdosi odřízl od těla a přiložil podél trupu tak, aby se do té malé rakvičky vešel. Vypadal srandovně. Trochu jako pařez nebo jako pořádný ingot.

„Promiň kámo!“ omluvil se Marek a vzal mrtvému cigaretu ze rtů, „ty z toho přeci nemůžeš mít žádné požitek“, dodal. Vtáhnul do sebe pár smrtících šluků. Okamžitě se mu po nich zamotala hlava.

Láďa se v rakvi hrozivě vzpřímil a jeho poskládané tělo, vypadající tak trochu jako socha na Velikonočním ostrově, začalo růst. Marek musel zaklonit hlavu aby mu viděl do obličeje, v němž zůstával strnulý úsměv. Mrtvý k němu natáhl ruku. Ne, mrtvá ruka se natáhla k němu. Levitovala před jeho obličejem. Evidentně chtěla nazpátek cigaretu. Nervozitou si spletl konec uťaté ruky a podal mu hořící maricu ke krvavému kloubu se zbytkem masa.

„Opačně“, hlesl vystrašený Marek sám pro sebe. Láďa strčil cigaretu do pusy, děšivě se rozchechtal a začal se od něj vzdalovat. Jako by byl na nějakém vozíku bez koleček. Jako by se vznášel.

V kuchyni pili kafe.

„Vrátí se? Kam vůbec letěl? Na hřbitov?“ zeptal se Marek. Díval se směrem k oknům, do nichž divoce mlátily kapky prudkého deště. Jeho čurky stékaly rychle po skle a vytvářely na něm dokonalé diagonály. Něco takového ještě neviděl. Ostatně, nebyla to jediná věc, z níž mu šla hlava kolem.

Neodpověděla. Po chvíli na něj zamyšleně ukázala prstem: „Měl jsi mu to nechat, kouření byla jeho jediná radost!“

„Na co vůbec umřel?“ napadlo ho.

„Jak to mám vědět?“ pokrčila rameny. V tu chvíli si uvědomil, že má na sobě síťované punčochy, odvažnou minisukni a přiléhavé tričko zvýrazňující její velkou prsa. Před očima se mu nafukovala. Tričko na jedné straně užuž začínalo prskat. Ocítli se v ložnici. Nad manželskou postelí visela jejich svatební fotografie. Ženich na ní měl černou pásku. Přes oči.

Vdova se smyslně vlnila před zrcadlem. Černé punčochy, černý podvazkový pás a černá podprsenka. Teprve teď si Marek všiml, že má silně namalovanou pusou. Vypadala jako štetka z Felliniho filmu Řím. Sundala podprsenku, točila s ní nad hlavou a občas u toho vykřikla: Olé! Olé! Prsa se jí bimbala ze strany na stranu a on náhle pocítil v kalhotách prudkou erekci. Pravou rukou do něj strčila. Upadl naznak na manželskou postel. Zpozorovala jeho erekci a zasmála se cizím, hrdelním hlasem. Klekla si nad něj a přitom se mu smyslně vpíjela do očí. Do mozku mu zarážela dva rezavé hřeby. Nebo žhnoucí cigarety. Stačil si ještě všimnout, že nemá kalhotky. Pak mu oči zakryla její prsa.

Dvě slunce se propadla do tmy.

Někde bouchly dveře. Kdosi nadával neznámému debilovi. Zahučelo wécé... Bylo ráno.

Jiří Pikous: Živel, akvarel, 29,4 × 41,8 cm.

* * *

První, co Marek uviděl, byly cigarety zn. Marica na nočním stolku. Budík vedle nich ukazoval půl deváté.

„Do prdele!“ vyskočil z postele a rozhlédl se po ostatních čtyřech postelích. Nikde nikdo. Rychle se oblékl, do pusy si vymáčkl trochu zubní pasty a zamířil ke dveřím pokoje. Z hlavy mu nešel šílený sen o Láďovi, nejlepším kamarádovi, kterého vůbec neznal. Kterého viděl ve snu úplně poprvé. Zrovna tak jako nějakou Laděnu. Oba mu leželi za krkem jako řádná kocovina. Na schodech skoro porazil uklízečku.

„Kampak, kampak, miláčku?“ chechtala se ta žena, „myslela jsem, že tě načapu v posteli a rozdáme si to!“

Krajské město protahoval studený vítr. V čekárně autobusu městské dopravy si hrálo listí s papírky a nedopalky na babu. Nebylo znát, kdo koho honí a opačně. Marek stál přímo před parkem, z něhož před několika dny v noci a za naprostého utajení odstranili dělníci technických služeb sochy Josefa II. a Richarda Wagnera. Teď se tam znovu něco dělo. Parta chlapů v montérkách a dva autojeřáby vztyčovaly na místě dvou velikánů politiky a kultury pís-kovcový kvádr nejméně pět metrů vysoký. Do jeho soklu kdosi bušil pneumatickým kladivem spojeným černou hadicí s rámusícím kompresorem. Marek si vzpomněl jak mu předevčírem v Budvarce totálně opilý chlapík v saku a kravatě cosi blekotal o prvním dělnickém prezidentovi, kterého tam budou, ty kurvy, tesat. I s beranicí.

Zastavilo o něj osobní auto. „Ahoj! Kde je tady, prosím tě, krematorium?“ zeptal se řidič nablýskané volhy. Měl silně moravský přízvuk a huňaté obočí.

Marek si promnul oči. Laděna to nebyla.

„Haló, mladý muži, kde je tady krematorium,“ dorážel Moravák.

Mladý muž ukázal směrem k mostu přes Labe. Chlapík za volantem potřásl hlavou a k někomu dovnitř auta prohodil: „Je nějaké ožralé, te vole! Nebo němé.“ Pak zařadil jedničku a vůz se pomalu rozjel. Za zadním oknem byl na skle namáčkнутý smuteční věnec. Nápis na černé stuze hlásal: Nezapomeneme – Vlaštokovi.

„To mi tak ještě chybělo, te krávo,“ vypustil za odjíždějícím autem Marek. Pak nastoupil do autobusu a ještě jednou se podíval na světlý kvádr, netečně a provokativně stojící uprostřed parku jako výhrůžně vtyčený ukazovák nějakého obra. Autobus se od něj rychle vzdaloval a hranol se zmenšoval jako Láďa v jeho snu.

29. září

V ošuntělé, dřevem obložené místnosti, k níž neodmyslitelně patřil puch potu sportovců a mokřý strop, se při zemi válela pára ze sprch. „Ten nám dal!“ chechtal se Karlík a drhnul přitom froté ručníkem své vyrýsované svaly na horní polovině těla. „V pátý rundě jsem fakt myslel že zhebnu,“ dodal směrem k Markovi, který seděl vedle něj na lavičce v šatně malé tělocvičny Pedagogické fakulty a držel si hlavu v dlaních. Stále ještě nemohl popadnout dech.

„Ani jednou jsi neřekl vole, jdeš do sebe?“ zeptal se Marek, aniž by se na něj podíval.

Kolega z prvního ročníku aprobace matematika a tělesná výchova se tomu zasmál, ale nechal to bez odpovědi.

„Budu muset s tím pivem a cigárkami trochu ubrat,“ vzdychl Marek a začal se pomalu oblékat. V hlavě mu bušilo tisíce permoníků a průdušky sípavě žebrały o kyslík.

Ze sprch vyšel Milouš, ryšavý mladík bílé sádelnatého těla, které nabylo horkou vodou barvy spařeného čuníka. Vzteklym pohledem přešel skupinu spolužáků v šatně a neurčitě na ně ukázal prstem. Jeho téměř ženská prsa se přitom třásla jako sulc. „Honil nás kvůli tomu, že z vás táhlo pivo!“

„To nebylo, ty vole, marný, jak jsi Tenisákovi řekl, že to není opice, ale už kocovina,“ zachechtal se Karlík a zvedl palec směrem k Markovi, „fakt špica!“

Milouš nad nimi mávl rukou a spíš pro sebe si řekl: „Puberťáci...“ Vyhodili ho po třech semestrech z matfyzu a své účinkování na obyčejném pedáku bral jako společenský sešup. To byl zřejmě jeden z důvodů, proč se k nim choval, jakoby na fakultě už nějaký ten pátek učil. Jeho velká, neforemná a svým způsobem majestátní postava ten dojem osobitým způsobem podtrhovala.

„Dělej, ty puberťáku, nebo přijdeme pozdě!“ popohnal Karlík Marka sedícího na lavičce s kalhotami nataženými do půl stehů. Vypadalo to, že sbírá sílu ten pohyb dokončit.

„Jednou mu za ty jeho kecy dám facku jako Brno,“ ukázal Marek ke dveřím, v nichž se Milouš srazil s partou vousatých čtvrtáků. Bývalo zvykem se v posledním roce pedáku neholit.

„Vy jste zase včera řádili,“ potřásl hlavou krasavec Rudy, „jak to chlastání můžete vydržet?“

„Těžko,“ přikývl Marek.

„To víš, ty vole, vy jste už skoro učitelé, vy už máte rozum, ale co my, my prváci,“ pokrčil Karlík rameny.

„My až budeme v čtvrtáku,“ zvedl Marek ukazovák, „tak nám taky bude stačit jen jedno pivo, jedny bačkory, jedna holka a jedno číslo...“

Nebylo mu dopřáno říci, co všechno jim bude ve čtvrtém ročníku stačit, neboť si všimnul, že ve dveřích do sálu stojí šlachovitý asistent a upřeně pozoruje hodinky. Zmlkl a sklonil hlavu ke tkaničkám na botě.

Pedagog ukázal na Marka a Karlíka, kteří tady jako jediní z předchozí hodiny zbyli: „Pochybují pánové, že vy se do čtvrtého ročníku dostanete. Zajímalo by mě, proč jste se na naši fakultu vůbec přihlásili?“

Marek si pečlivě zavazoval botu, a proto se asistentova pozornost soustředila na Karlíka. Ten dělal mrtvého brouka číslo dvě. Soustředěně si zapínal knoflíčky na košili.

„Abych se přiznal,“ ozval se po několika vteřinách Marek, neboť mu ta dlouhá chvíle ticha byla nepříjemná, „měl jsem poznatky, doneslo se mi, že jsou tady pěkný holky!“ Podíval se pedagogovi do očí.

Někdo ze čtvrtáků se zasmál.

„Doufám, že jste v tomto směru uspokojen,“ řekl ironicky Tenisák a zatleskal směrem ke čtvrtákům. „Pánové, máte dvě minuty zpoždění!“

* * *

Loudající se parta tělocvikářů si vychutnávala podzimní slunce, kterému se dnes podařilo prorazit duchnu smogu a zápachu nad téměř stotisícovým městem už před obědem. To se stávalo jen několikrát do roka. Většinou s převahou vítězila místní chemička jak komunisté v únoru 1948. Často smrděla celé týdny v jednom kuse.

„Co blbnete?“ zeptal se Karlík když dohonili kolegy. „Máme nějaký dějiny.“

„Dějiny se předělávají,“ podotkla malá Olina a ukázala na kvádr v parku, kolem něhož stavěli dělníci lešení a zároveň na něj věšeli neprůhledné kusy šedivé tkaniny.

„Už zase? Kterým směrem? Ještě že neděláme dějepis, kdo by se v těch neustálých změnách měl orientovat! Dějiny za komunismu jsou jeden velký veletuč, což se k nám vylízanejm těloprům docela hodí,“ okomentoval to Marek.

„Neradujme se,“ usmála se Olina, „na katedře marxismu-leninismu jen bourají nějakou příčku.“ Marek se na ni usmál a ukázal zvednutý palec.

Kdosi se zeptal, co budou dvě volné hodiny dělat.

„Neskočíme na jedno do Slunce?“ zeptala se vycháhlá dívka s houskou v ruce. Téměř všichni se podívali na Marka.

„Já se hlásím, ale že ne!“ řekl rázně. Pak jakoby na omluvu připomněl dva týdny starou historku. „Copak si nepamatujete, jak jsme minule skočili? Brůna porazil u Slunce dva stoly. Měl šest stehů na hlavě a v poledne ho odvezli na záchytka. Nás ostatní vyhodil marxistickéj docent z přednášky.“

„Ty vole! A já o tu parádu přišel!“ chytil se Karlík za hlavu. „Co je vůbec s Brúnou“, zeptal se vzápětí. Nikdo nevěděl, od té doby se ve škole neukázal.

Mezi tím se parta přiblížila k jižní straně fakulty, za jejímiž velkými okny se nacházely ateliéry výtvarných aprobací. Posadili se na nízké zábradlí a nasta-

vovali obličej k hřejícím paprskům podzimního slunce. Marek loktem šťouchnul do vedle sedící Oliny. „Jak se ti dneska dejchalo?“ zeptal se. „Skoro jsem pozvracel koně našší, fuj!“

„Dobrý,“ přikývla dívka, „ale příště s vámi půjdu na pivo, až nebudeme mít hned po ránu gymnastiku.“

„Myslíš, že by bylo lepší plavání?“

Olina se na něj usmála.

„Na druhou stranu, když si člověk ublinkne v bazénu, tak to není skoro vůbec vidět,“ filosofoval Marek a rozkašlal se po jednom šluku z cigarety. Drobná dívka vedle něj pokrčila ošklivostí nos.

„Proč kouříš, když ti to nedělá dobře?“ Podívala se mu do očí. Pohnul neurčitě rameny.

„Všechny chlapi kouřej – ne?“ odbyl to vtípem. Potom začal zničehonic vyprávět: „Když jsem chodil do třetí třídy, tak jsme si furt na vesnici stavěli bunkry... Víš, co to je bunkr?“

Olina potřásla hlavou, že ne.

„A cos dělala jako dítě?“

„Chodila na klavír, na balet, hrála tenis, závodně lyžovala...“

„Ty sis nestavěla bunkry? To je divný,“ zamračil udiveně čelo. „Ale to je fuk. Jednou jsme si ho postavili u Nisy a páťáci tam kouřili. Já jedinej ne, já se bál. Na druhé straně řeky jel na kole pan řidič Mikulášek a viděl nás. To byl tehdy na vesnici obrovské průser, když děti kouřily! Druhý den si nejdřív ve škole zavolal mě, byl jsem takovej mazánek, jedničkář, a vyptával se mě, kdo tam kouřil. Jak to bylo. Řekl jsem, že nevím, já ne. Potom si pozval do ředitelny ostatní a ty se přiznali. Potom zatelefonoval k nám domů. Táta mě zflákal, až mi tekla z nosu krev, ale nepřiznal jsem se, ani neřekl, kdo ty cigarety přinesl. Bránil jsem se tím, že mi odmalička říkali, že se žalovat nemá. Dostal jsem nášup.“

Olině zajiskřilo v očích: „A kvůli tomu kouříš?“

Podíval se na ní a chvíli nechápal na co se ho ptá. „Počkej, ty ses mě vlastně ptala na něco jinýho, žejo?“ Zašklebili se na sebe.

Jejich další hovor přerušil Karlík, který stál na soklu budovy, prsty se držel za ohnutý plech parapetu a pozoroval dění v ateliéru. „Ty vole, pojďte se podívat, to stojí za to!“

Budu mu muset začít říkat Neposeda, napadlo Marka.

Na vyvýšené katedře seděl stařík, kterému v ruce čadil doutník. Asi deset studentů modelovalo jeho hlavu.

„Ten by měl začít trénovat šipky do rakve!“ zapítkoval Karlík.

Olina vedle něj nesouhlasně zasyčela: „Trochu úcty, ty vole!“

„To jsem zvědavej, jak se umělci vypořádají s tím kouřem, když se furt někam vine,“ zeptal se Marek a sám se té představě ušklíbl.

Do ateliéru vstoupil podměrečný asistent s docela plešatou hlavou a puntíkováným motýlkem. Procházel se mezi studenty, občas s někým prohodil slovo. Uculoval se jako měsíček z Ladových obrázků. Už už

Jiří Pikous: *Atelier*, 2008, akvarel, 29,4 × 41,8 cm.

se zdálo, že odejde, ale vtom se jeho pozornost soustředila na výtvar málem kubistický. Z kapsičky saka vytáhl puntíkováný šátek na brýle. Dlouze a pečlivě si je čistil, aby si je obřadně nasadil na nos, a dlouze ze všech stran zkoumal právě dokončený artefakt. Občas se jeho udivený pohled stočil na klidně pokuřujícího autora. Potom vybuchl. Uchopil vymodelovanou hlavu do rukou, zvedl ji, jak to nejvíc šlo a potom s ní zuřivě praštil o zem. Nakonec na tu neformennou hromadu hlíny skočil oběma nohama a chvíli po ní poskakoval.

Tělocvikáři za oknem odměnili jeho výstup křikem a potleskem. Asistent s puntíkováným motýlkem se směrem k nim uklonil a poděkoval se s rukou složenou na prsou.

Mladý muž, kterému právě asistent rozšlapal bustu, otevřel okno a vyhodil nedopalek. Podíval se na Marka a zatvářil se nešťastně. „Tak mi rozšlapal Ferdinanda! Potřetí,“ řekl a ukázal na nehybného důchodce.

„To byl tvůj?“ zeptal se Marek a ušklíbl se, „já myslím, že to dělal nějaký Picasso.“

„Jakoby nikdy neviděl čtvrtý rozměr,“ procedil docela vážně Viktor.

Marek se rozhlédl po ateliéru. Nedaleko okna si všiml v podlaze ateliéru zapíchnutých krásně tvarovaných, štíhlých a rovných nohou. Z polorozepnutého pláště vykukovaly sněhobílé kalhotky, ne nepodobné zrcátku prchající mladé srnky. Marek tiše hvízdнул.

Viktor se podíval tím směrem: „Nejásěj!“

„Proč?“

Ve stejný okamžik se dívka narovnala. Měla uhrovaný obličej, tvrdý pohled a zplhlé vlasy

„Ajejdá,“ zamumlal Marek a zadíval se honem jinnam.

„Tvůj zájem o ženské je poněkud přehnaný,“ prohlásil Viktor a zapálil si další cigaretu.

„Je jen přirozený.“

„To tvé přirození,“ zkroutil pusku do nesouhlasné grimasy kamarád.

„Zdál se mi nedáno takovej divnej sen. Umřel mi v něm kamarád, kterého jsem nikdy neviděl. To byla pakárna. Kouřil v rakvi a potom se postavil, ale neměl nohy, vlastně měl, ale uříznutý...“

Viktor se na něj ze strany podíval: „Prosím?“

„Nic, jen mě potom, co někam odletěl, jeho manželka Laděna sváděla. Asi by mě bejvala dostala, ale já se probudil a mazal do školy na geometrii. Uklizečka za mnou volala, že bysme si to mohli rozdat... Potom jsem čekal na trolejbus a viděl, jak v parku u naší koleje stavějí ten kvádr. Ten, jak do něj pod zakrytým lešením furt někdo klofe. Nějak mi to nejde z hlavy, ty mě neposloucháš?“ zeptal se Marek, když viděl, že se kamarád dívá na jinou stranu.

„Neříkals mi to už?“ zeptal se Viktor, aniž by se na něj podíval. Pak ukázal hlavou před fakultu, kde právě vystupovala z červeného mercedesu dívka nevysoké postavy, zářivě mahagonových vlasů, štíhlého pasu a bujného poprsí.

„Das ist Stück!“ vykřikl kdosi z tělocvikářů spon-tánně.

Krasavice políbila ulíznutého řidiče na rty a hodi-la si na záda baťůžek s učením.

„Óóó! Jůůů! Já chci taky!“ volali studenti od škol-ního ateliéru.

Dívka dělala, že je neslyší ani nevidí. Z každého jejího pohybu sálalo sebevědomí na desítky metrů kolem. V polovině cesty k hlavnímu vchodu se otočila a teatrálně chlapíkovi v mercedesu zamávala.

„Tohle bysme měli modelovat a né přivožralý děd-ky!“ prohlásil výtvarník mánička a dal facku své vy-modelované hlavě. Plesklo to, busta spadla na zem a děda s doutníkem se přikrčil, aby snad nedostal druhou.

Dívka s uhyra a krásnýma nohama si nežensky od-plivla a ukončila ten výstup zcela nežensky: „Hlavně, abyste si necvrnkli do trenek!“

4. října

V malé kanceláři patřící katedře tělocviku se tísnilo patnáct studentů prvního ročníku. Většinou pose-dávali na zemi a na první pohled se nudili. Odborný asistent Šlechta, připlešlý chlapík v kristových le-tech, jim cosi dlouze a s jiskrou v oku vykládal. Po-slouchal ho však málokdo. Vyčáhlá dívka s houskou v ruce nenápadně listovala v časopise 100+1 zahra-ničních zajímavostí, který měla rozložený na kole-nou. Karlík pospával. Olina si pilovala nehty a Ma-rek pozoroval, jak za okny opadává krásně zbarvené listy z poblíž stojícího javoru. Díval se, jak plachtí k zemi, jak směr jeho letu každou chvíli změní vítr a pak mu mizí z nevelkého výřezu orámovaného vy-sokým oknem.

Jakej vítr mě asi zavál sem, pomyslel, když se na chvíli zaposlouchal do toho, o čem Šlechta mluví. Dopodrobna právě líčil světlou budoucnost nedávno založené buňky Socialistického svazu mládeže, kte-rou, což by prý byla úplná paráda, mělo tvořit sto procent studentů dvou tělocvikářských aprobací. Problém byl v tom, že do plného počtu už chyběl jen jeden hlas. Markův.

„Vezmu si nad vámi patronát, uvidíte, budeme dob-rá parta, někam si vyrazíme na výlet, posedíme v hos-

půdce, uděláme nějakou akci,“ rozplýval se Šlechta. Liška pod stromem, na němž seděla vrána se sýrem, by z něj musela dostat mindrák. Tak báječně to zně-lo! Marno, nikoho nezajímal. Kupodivu ani Milou-še, jenž vždy hýřil podezřelou aktivitou. Byl, jak se Markovi zezadu zdálo, dneska trochu nervózní, ne-boť se každou chvíli díval na hodinky. Ten člověk pořád někam spěchal.

„Takže si uděláme takový malý přehled,“ zasmál se asistent a vytáhl modrý notýsek. Četl z něj jména a studenti se ledabyly hlásili. Když skončil, rozhlédl se po nich a zeptal se: „Je tady někdo, koho jsem ne-četl?“

Nikdo se nepřihlásil, a proto otázku zopakoval. Marek, který právě pozoroval jak jeden zvlášť vy-barvený javorový list narazil na sklo okna, si uvědo-mil, že se čeká na něj. Zvedl ruku.

„Takže si píšu, jo? Kafka Marek, jestli se neple-tu...“

„Pozor, pozor! Co děláte? Kam si mě píšete?“

Kluci a holky kolem něj se zasmáli. To nechtěl. By-lo mu jedno, jestli do nějakého SSM vstoupí nebo ne, ale nesnášel, když něco musel. A tohle nic jině-ho než forma nátlaku nebyla.

„Tak, ještě jednou. Abych tomu správně rozuměl, vy nechcete vstoupit do eSeSeM?“ Otázka zazněla tvrdě a rytmicky, jako když beranidlo zatlouká do dna Labe ocelový kůl. Abych, buch, tomu, buch, správně, buch, rozuměl, buch! Marek zachytil, jak se metr před ním netrpělivě zatřásl Miloušův otylý zátylek.

„To se musí?“

„Samozřejmě, že nemusí,“ odpověděl Šlechta s úsmě-vem na tváři. Nikoho tím nepřesvědčil. Svaly na líc-ních kostech se mu vztekly honily pod dokonale oho-lenou tváří. Po několika vteřinách, zřejmě počítal v duchu do deseti, se zeptal, jestli k tomu má nějaký důvod. Jestli se mu nelíbí chodit na výlety, být dob-rá parta, dělat pěkné akce.

„My ale jsme dobrá parta. Chodíme na pivo a na výletě jsme už byli taky. Na Stříbrnících v hospodě, Brůna tam dal hospodský facku a pak nás honili po celý vsi,“ řekl Marek a podíval se na spolužáky ko-lem sebe. Většina se při té vzpomínce usmála. Brů-nu odtamtud odvezli na policii, i když nebylo zcela jasné, kdo to vyprovokoval. Nemusela se hned urá-žet, když ji po osmi pivech oslovil ty stará raketo. Mladá nebyla.

„Proto mi není jasný, na co takový svaz mládeže potřebujeme... Navíc, já s tím nemám dobrý zkuše-nosti. My jsme si kdysi v devátý třídě založili taky takovou svazáckou buňku a scházeli se po škole ve třídě. A tam jsme ošáhávali holky, dávali si s nima francouzáky, teda, holky nás to učily. No a jednou, to byl mejdan v nejlepším, nás tam nachytil soudruh ředitel. Jedna spolužačka nám právě ukazovala prsa. To byl fofr. Místo na gympl jsem šel do p..., prů-myslovky! Z toho jsem poznal, že to k ničemu ne-vede takový svazy mládeže.“

Jiří Pikous: *Bruslaři*, 2008, akvarel, 29,4 × 41,8 cm.

Studenti skláněli hlavy a zakrývali smích. Také odborný asistent Šlechta se smál. Z jeho šklebu šel ale strach. To si Marek uvědomil až o pár minut později. Ted' byl vítěz.

Pedagog ukončil sezení a poprosil ho, jestli by tam ještě na chvíli nezástal. Olina se ve dveřích otočila a ukázala Markovi, že mu drží palce.

„Pane kolego, vy mě chcete nasrat, že jo?!“ začal bez přípravy Šlechta, jakmile za nimi zaklaply dveře. Úsměv z jeho žabího obličejce už byl dávno ten tam.

„Proč myslíte?“

Někde na chodbě se ozval kulometný rachot klikklaku. Asistent se mu podíval do očí. Marek, přestože měl srdce až v krku, protože najednou pochopil, že jde nějakým způsobem do tuhého, se snažil tvářit klidně a vyrovnaně. Zničehonic si vzpomněl na sen, kdy se jeho neznámý kamarád Láďa stal ingotem a odlétl někam pryč. Zatoužil také někam odletět. To byl skrytý význam jeho snu?

„Především myslím, že byste měl s tím pochlastáváním a mejdany poněkud ubrat. To víte, tady se nic neutají. Například vaše řeči o předělávání dějin, veletočích komunistů by se daly brát jako protistátní,“ pokyvoval Šlechta hlavou.

Marek se na něj podíval a přimhouřil oči. Ty vole, řekl si v duchu, jak to může vědět?

Karta se obrátila. Ted' byl na koni Šlechta. „Prostudoval jsem si vaše papíry a popravdě řečeno nevím, jak jste nám sem mohl proklouznout.“

Marek přimhouřil oči a pomalu se zeptal. Skoro syčel: „Co, sakra, myslíte tím – nám sem proklouznu-

tím? Že otce vyhodili před mým narozením z práce a vystěhovali nás na zapadlou vesnici do pohraničí? Že jsme kvůli tomu neměli co žrát a v pekárně nám a kulakovi Brandovi dávali v noci na dluh chleba, aby o tom nikdo nevěděl?“ Marek si uvědomil, že na pedagoga skoro křičí. Ten ale neodpověděl, jen pokrčil mnohovýznamně rameny a ukázal ke dveřím. Slyšení bylo u konce.

„Kreténe,“ zamumlal pro sebe Marek a prásknul za sebou dveřmi. Zničehonic se oťásl chladem.

JAN ŠEBELKA se narodil v roce 1951 v Děčíně. Vystudoval FAMU Praha, obor dramaturgie a scénaristika. Pracoval jako závozník, dělník, vychovatel, vedoucí internátu a v letech 1993 až 2000 byl novinář. V roce 2001 vydal s astroložkou Alenou Kárníkovou knihu *Kdy s lunou do postele*. Ve stejném roce vyšel první díl jeho liberecké tragikomedie *Případ spravedlivého vraha*. Druhý díl *Smrt podle Marka* vyšel v roce 2002 (všechny Nakladatelství Erika, Praha). Na podzim 2003 třetí román s názvem *Perpetuum mobile aneb Vládcové* (Nakladatelství Bor, Liberec). Je spoluautorem knihy rozhovorů *Petr Pávek: Mám vizi* (Dialog, 2005). V roce 2007 přibyl k jeho bibliografii román *Koktejlový úkrok Otýlie B.* (Akropolis, Praha). Je autorem životopisného rozhovoru v černobílé monografii *Jan Pikous: Subjektivní fotografie* (Akropolis, Praha 2008). Žije v Liberci. Je členem Obce spisovatelů ČR a Kruhu autorů Liberecka.

JIRÍ PIKOUS, narozen 20. dubna 1978 v Liberci, studoval na SUPŠ bižuterní v Jablonci nad Nisou, obor pasířství, a na Fakultě výtvarných umění VUT v Brně, obor figurální malba. Po absolutoriu se živil jako restaurátor. V současnosti žije a tvoří v Tišnově a pracuje v Muzeu města Brna na Špilberku v oddělení moderní architektury.

Tři polští básníci

ANDRZEJ ŁUKASIK

večer v lese

nevěděli jsme v čem se rozcházejí ptáci
přistižení při štěbetání v horké výměně
ticha v lesní symfonické litanii
kdy v šelestu pod nohama se prostíral
dech a nad hlavou přesýpací hodiny světla
přičesávaly prameny posledních drobínků
okrajem mraků a alchymií vzrušení do očí
jen naše cesty se rozcházely v bríze
jako čerstvé housky při svíčce měsíce
nebo vůně soumraku rozplétajícího provaz chvíle
jako gumu mezi stébly rosy
přikrčenými v předmlžném příšeří na jehličí borovic
prošívajících prostor

nájemné

po nocích smutky kartáčuji
zuby svědomí poškozené zubním kazem
do bolesti kostí a nedopité krve
v děravé dvojkolce paměti
vracím se jako marnotratný syn
ke chvilcám zanechaným někde vzadu
o míli o černou hodinu o smrt
mezi dobrem a slzou v kapičce
nedopovězenou slaným jazykem vnitřností
procházím cestičky myšlenek na zkratky
v afektu jako berany přepočítávám kroky
nejistě kladené na smysl a jednou kartou
zkouším tváři nedokonavé výběry
iluze druhu co by bylo kdyby
kliky zapadly pod váhou strachu ještě jednou
se zraňují prsty o zbabělé štíhlé akty příležitostí
rozstřílených v běhu jako divočák
podvedený trojským koněm mysliveckého posedu
nepodařeného v úmyslu bez síly k záměru
nevhodné naděje

až zasypou mě prachem a otočí
na druhou polokouli mozkou bdění
usínám

KRYSTYNA GRZEGRZÓŁKA

nestvůra

(leden)

Když se zřítíl z výšky
rozkvetlo nebeské
ticho

na sněhu ztuhla
jenom červenohnědá skvrna
křídla

holubi jako malovaní
a lidé
zůstali v přítmí

okolí tak soucitně
den za dnem prožívalo
SMUTEK

včera

(duben)

Jsi výjimečný
výjimečný
protože mě vybíráš
stále jsi se mnou
i když umíněně
rvu nit
která nás spojuje

to jaro
nepřipomíná ta ostatní
sesouváš se v nepřítomnost
bez udání důvodu

nemohu zadržet
včerejšek
ale nakonec rozumím
čím je pro mě
tvoje přítomnost
v pustinách času

rybáři

(červen)

Žena a muž
na úrovni
jsou jak staré zlato
nikdy nepřekážejí

zvednuté čelo
ochromuje je tak
jako když večer ovine
město
blesk drží se
na uzdě

když padají na hladinu
kalné vody
omlouvají tě rybáři
i když vědí
že nad tím mávneš
rukou

JANUSZ WÓJCIK

Tráva

Zasetá větrem
o slunci a vodě
vzpíná se vytrvale
po srážech katedrály

lekce pokory
před tím co nepoznané
přichází z hlubin tajemství
i když na popisu jevů
pracují disky počítačů

avšak nikdo neví
kam vedou stezky
končícího století
které ničím neudiví
jen děsí
křehkostí stavění
na píscích materie

hranice fantazie
překračují dosah teleskopu
ale kdo hledá ve vesmíru
nenajde pravdu
Tvůrce skrývá tvář
v zdánlivě obvyklém
obraze všednosti

stéblo trávy
andělský poutník
srázy gotické katedrály
se vzpíná k blankytu nebe

Lastura

mořská lasturo
úkryte tajemství
zpíváš a nevíš
že jsi jen hračkou člověka

přes les chaluh
na zádech poustevníka
poputuješ na dno hlubin
kde beze slova nářku
umíraly tvé sestry
až do dne kdy slunce
proměnilo prostory oceánů
na bílé skály

na školní tabuli
křída stále zanechává
stopy antické tragédie

*Překlad Milan Hrabal,
grafiky Zdenka Hušková*

ANDRZEJ ŁUKASIK se narodil v Płocku. Dlouhá léta bydlí v Bogatyni. Píše poezii. V roce 2002 debutoval časopisecky, jeho tvorba byla oceněna jako Básnický debut roku 2006 ve Zgorzelci.

KRISTYNA GRZEGZÓŁKA se narodila v roce 1951 ve Wrocławi. Jako šestiletá s rodinou přesídlila do Bogatyňského kraje, kde žije dodnes. Debutovala sbírkou poezie *Do czasu zapomnienia*.

JANUSZ WÓJCIK (Wrocław 1961), polský básník, organizátor mnoha kulturních aktivit – mj. už léta pořádá „Nájezd básníků na zámek Piastovců v Brzegu“. Je zakladatelem literárního uskupení s názvem *Spolek živých básníků*. Vzděláním je inženýr geodézie, pracuje jako šéf kultury na krajském úřadu v Opolu. Verše publikuje od roku 1989 a dosud vydal několik básnických sbírek, mj. *Ve stínu olivovníku*, *Břeh času*, publikoval v řadě literárních sborníků. Aktivně spolupracuje s Lužickými Srby.

Labour

Tahám haluze. Obvyklá činnost zjara. Co vyrašilo, hubíme ohněm. Aby nebe zaslzelo a hlína mohla hltat, smyslná jako ty, když tě probudím uprostřed noci.

U dveří leží gumový slon. Nechala ho tady naše psička, aby aspoň něco zbylo jako protiváha masivnímu mahagonu. Až dozrají jablka, bude tady stejně pokojně ležet oznobek podzimu. Jako písnička, co právě vyšla z módy. Pěstěná ruka otočila kohoutek a je ticho.

Mám hlad, žízeň a současně pocit naplnění. To se mi žaludek mstí za léta hladovění střídaná lukulským přežíráním. Ale ať, v noci aspoň na chvíli usnu po každé. A to stačí. Mezitím se mohu milovat s ženami nebo sám. Je to jistější.

Divná krajina – jako kdyby každou chvíli bylo třeba umírat. Stále nějaké pohřby, nějaké porod. Červená varuje. Život je zralý, vytéká. Plnými doušky hltá hlína. Smyslná. Je jí jedno, zda počne život nebo smrt.

Zabořím do ní rýč. Podzemní hmyz nestačí prchat před bezohledným ostrím. Oplatí mi, až přijde čas. Budou to snadné počty – bezbranné TO. Hrůza pomyslet!

Zas a zase sedíme na lavičce před hospodou a hltáme pivo. Je vedrácké léto, červenec jak plotna. Z kompaktu nahlas zvrací rap v pravidelném rytmu příčně pruhovaných svalů. Blbost, říkáš a za chalupou uklízíš chaluhy z předminulé potopy světa. Ach, ty má guru. Mručím na tebe a nepomůžu, to víš. Bolí mě v zádech. Od těch větví.

Pojď se dotýkat, řekla Alena, a tebe jako kdyby nebylo. A co já teď s tou nymfomankou. Vždyť já můžu sotva jednou denně. A tak se dotýkáme. Ona svléká listí, kůru, až na maso – stejně jsou to samé piliny od červotoče. Prach, kterého mám plný nos. Žádný parfém.

Jako když pošťák přinese účet z banky. Jedenašedesát haléřů úrok, dvě stovky za provedení transakce. Taky bych chtěl být bankéřem. Sedřít ze všech kůží a rochnit se v penězích. Krášt legálně. Příteli – tys vyhrál.

Alena protáhla hezounký ksichtík a šla ti pomáhat. V té chvíli bylo jisté, že s tebou cítí.

Ale co?

Aleno...!

Prázdný list

Holčička v proužkované čepici tancuje uprostřed ulice. Když příknou činely, otočí se doleva, když zaduní buben, přešlápne. Jako slunce západ, co se mu dneska nechce na kutě.

Jenže čas je splašený kůň. Zkouším se s ním ska-

Milan Hrabal

Hemza, Hemzina a ti druzí

Z chystané knihy povídek

marádit, ale jako ženský – vrtí se, natřásá, koketuje a nakonec uhne a je fuč. Nebo zničehonic patří někomu jinému.

Odpoledne jsem dostal dopis. Tedy – obálku nade-

psanou mým jménem a v ní prázdný list. Někdo si vystřelil z nebohého šediváka, nebo – a to je horší – vložil místo dopisu tohoto téměř nic.

Poštovní razítko je nečitelný, rozmáznutý jako naschvál. Kamarád by řekl – bramborový.

Obracím v ruce ten podivný vzkaz a čím dál víc jsem napnutý, kdo mi mlčenlivě píše. Co je výmluvnější? Bílá neposkvřněná plocha letošní dlouhé zimy, nebo kratince slzavé jaro? Jisté je pouze, že pisatel-mlčitel držel list v ruce. Hledám zbyteček lidského tepla, ale nejsem poštovní skřítek. Nejspíš to byla nějaká půvabná mlčenka, a co mi chtěla zamlčet, bylo nevýslovné. Určitě.

Mám velkou radost. Musím rychle odpovědět. Nejvýmluvnějším důkazem, že jsem pochopil, bude, když nehnu ani brvou.

Jak asi od té chvíle bude šťastná má tajuplná mlčenka. Musí být nesmírně citlivá. Kolik toho musela napsat, než se proškrtala k tak dokonale čistému, průzračnému vyjádření nejvnitřnějšího pocitu.

A jak jsem šťastný já?

Holčička v proužkované čepici už sedí na kočárku. Vyděšený kůň pohnul bryčkou. Lidi kolem jsou najednou veselí, paní vedle mne si zpívá, mládenec letmo líbl a dívka se usmála. To ten pohyb vpřed. Prázdný list, který dostal náhle smysl.

Ještě uklidnit krásné zvíře, co je na tahu. Zbavit ho postrojů. Pustit ho volně. Jenže to by byl prázdný list bez adresy. Bez *mé* adresy.

Je sobecké chtít svou mlčenku? Alespoň jedinkrát, alespoň mlčky a natajňáčku?

Čupřina

Naše malá. Vyrostla. Cvičej s ní hormony, prohlásila její matka.

Však s klukem taky.

A což teprv s tou nejstarší.

To je příběh? Za co mě máte!

Přišla za mnou po obědě naše malá a něžnými prstečkami mi z řídnoucí patky na čele udělala jungle čupřinu se třemi žlutými korálky splývajícími do čela. Když mlátím do kláves psacího stroje, bim-bají mi nad obočím. Když zvednu oči k nebesům (nebo ke stropu), vidím načervenalý cancourek – zvoneček igelitáček.

A za zády bulí květnová středa, státní svátek, takže jako neděle. Přesně taková, co ji mám i nemám rád.

Z gramofonu hraje své melodie Steve Winwood. Ten zvoneček má něžný, žlutý srdce. Ale mlčenlivý.

Slyším ho jenom já a spíš je to tušení, než opravdovské zvuk. Dotýká se mých vrásek, chladí ty roklinky, jako kdyby bylo třeba. Ostatně kdoví, kdo se tam chodí schovávat před sluncem. V každém případě mý chmury.

Zkoušeli jste někdy pojmenovat své chmury? Já ne. Bojím se, že bychom se pak museli seznámit blíž. Prozatím se můžu vždycky vymluvit, že se vlastně dost neznáme. A prchnout za něčím veselým.

Mýlil jsem se – když dohrála hudba, zaslechl jsem lehoulinké cinkylinky. To zvonečky na mým čele. Znely podobně jako tamburína v dlaních moc šikovného muzikanta, co právě začal čarovat v nový písničky. Beze slov. To abych snad taky zmlknul.

Nechce se mi to už přepisovat, ale na čupřině jsou dva červené zvonečky, a žádné korálek, natož žlutej.

Podstatnější je, že jsem tuhle potkal naši malou. Kráčeli spolu s vytáhlým hubeným blondákem. Měl na čupřině vlasů tři žluté korálky... Nebo to byly zvonečky?

Nesmím zapomínat brejle.

Karolínka

Naslouchátka zapnutá na maximum. Vlastní hlas ztišený. Zahleděná do kreseb, postav, které přicházejí potají až po půlnoci, kdy sny právě uléhají. Mlčky stojí opodál a přece uprostřed.

Není možné ji přehlédnout. Když kaštany bubnují o mlat široké pěšiny v parku, po které spěchají opozdilci. Když slunce ještě připomíná roli utěšitele. Když všichni kolem se usmívají a ona váhá.

Není důležité město ani budova. Není důležité světlo ani tma. Tvář je bez vrásek. Obdivuji obrázky a ona se plaše brání. Nebo je to naopak? Portrét dívky čitelný z černé magie čar.

Střecha. Úryvek děje – spíš ozvěna, nad kterou letí jestřáb. Zlomené prsty větví hrušně. Odpolední křeč, vítr a listí. Zebavé procházky okolo kanálových vpustí. Utíkám z Krakovského předměstí do Nového světa. Kličky pohyblivou lidskou alejí. Spěch je můj cíl. Vnitřní pnutí, které patří k dotýkání. Karolínka nezaváhá. Klidné prsty vedou štetec bílou plochou a krátkými tahy rozmlouvají s nepokojem. Než dopíšu příští slovo, dílko je hotové: postava ležící napříč. Lůžko a převrácená židle. V přítmi postava. Bez účasti. Ale také bez úmyslu. Jen svědek.

Karolínka kroutí hlavou. Není překvapena, na to je příliš sebevědomá. Tvrdí: tak to není – ta žena čeká na znamení.

Ale nehodlám čas odevzdat čarám. Jsou tu živé, lidské oči. V jejich pohledu je Karolínka celá. A šťastnější než v těle – v něm se trochu stydí.

Dívka vychází na dvorek a přináší horkou vodu ve smaltovaném umyvadle. Zvon odbíjí celou. Maličká sedí na dlažbě a odlupuje plátky bílé růže.

Žena přešlapuje na koberci v jehož vzoru se promítají okna všech domů v ulici. Je to bytost s rukama sepnatýma, bytost odevzdaná a mlčící. Hvězdy nad střechami

dosvědčují, že slyší jen barvy – stříbro se blyští až tma ustupuje. Žena je spokojená ve smutku.

Karolínka se dál stydí v svém těle a vnímá spíš má gesta, než slova. Očima ohledává okolí a ví všechno. O mně, o ostatních kolem stolu. Dozvíme se víc z příštích obrázků.

Schodiště

Míra už dávno bydlí v chaloupce pod lesem, ale pro mne je navždy spojen s velkým dřevěným domem v zatáčce Vokenského ulice. Občas ještě chodím kolem a většinou – jako kdyby tam opravdu ještě bydlel – je otevřené okno Mírova bytu. To mám chuť vyběhnout po prošlapaných dřevěných schodech do prvního patra, zazvonit u skleněných dveří a než někdo přijde otevřít, koukat se oknem do dvora nebo do oken protějšího domu. Bydlívala v něm paní Goliášová proslulá svou nenasytností. Podle Míry s ní žádné mužské dlouho nevydržel, protože chtěla souložit ráno, mezi vařením, při obědě, zkrátka skoro pořád.

Dneska už tam nezahlednu ani ji, ani žádnou z jejích dcer. Jedna se mi líbila, ale byla vyloučena z deváté třídy za to, že porodila. Jezdívala pak až do konce školního roku za námi a o velké přestávce hrdě odváděla naši pozornost od povinného kroužení ulicí před školou. Ředitel ji nemohl vyrazit, protože to byla normální veřejná ulice, kam si mohl chodit, kdo chtěl a kdy chtěl.

S paní Goliášovou jsem se naposledy potkal asi před dvacíti lety na schodišti před hospodou U Marjánky. Byla opilá a chtěla se mnou jít ven. Usmála se na mě žádostivě a odkryla tak notně děravý chrup. Ani nevím, jak jsem se jí zbavil, ale ten skoro bezzubý úsměv mi uvízl v paměti dodnes. A pocit lítosti nad opuštěnou, stárnoucí milovnicí.

Občas se stalo, že místo Míry přišla otevřít maminka. Uvítala mě pokaždý obřadně, jako nejlepšího kamaráda svého jediného synka. Byla na něj patřičně hrdá. Ukazovala mi jeho poháry z lyžařských a běžeckých závodů, vyprávěla, jak je dobřej v učení. A oknem do dvora na schodiště padal zlatej prach pozdního odpoledne, já držel v podpaží merunu a věděl, že dneska z fotbálku nic nebude. Paní Mírová (jak jsem jí říkával) mě sice zvala dál, jenom ať počkám, ale já mazal ven na vzduch a v očích mi ještě chvíli vířil obraz její hubený tváře a doznívala rychlá, překotná slova o nejlepším synkovi na celém světě – samozřejmě až po mě, to je jasný, když jsem přece študovanej. A pozdravuj maminku! křikla, když už jsem byl na schodech.

V pozdějších letech byl tenhle dům a hlavně jeho schodiště dějištěm mnoha mých dobrodružných snů. Aby ne, když v něm kromě mého nejlepšího kamaráda bydlely dvě postavičky naší ulice – koncentráčník a žebrák Rudla a pan Radošovský, ctitel Stalina a nepřítel komunistů. A byl to taky největší dům v naší ulici – musel skrývat nejvíc záhad a tajemství.

Kdysi dávno, v časech před pamětí, jsem před tímhle domem potkal Kristýnku. Chytrou, milou, jen trochu nehezkou holčičku, se kterou jsem si pak hrál na stráni u potoka. Tak nádherně jsme si rozuměli, že se to již nesmělo zopakovat. S tatínkem se odstěhovali někam do neznáma. Marně jsem chodíval kolem jejich domku u konzumu a vyhlížel ji v zahrádce.

Domek nad Mírovým bydlíštěm už zbouřali. Poprvé jsem vyběhl po jeho schodišti, když už chyběla střecha a na podlaze ležely jen zbytky minulosti, o které už nikdo neměl zájem. Vzal jsem si dvoje promočené, ale ještě čitelné noty, jednu pohlednici z šedesátých let a týden nato už schodiště s celým zbytkem domku zmizelo.

Když jsem se loudal dolů ulicí, uvědomil jsem si, že jdu krajinou, která odchází spolu se mnou. Že brzy bude existovat jen v mých představách. Snad si někdo zapamatuje můj nahrbený stín bloumající práchnivějícími schodišti. Stanu se jedním z nich – schodištěm v cizí paměti. Skvrnou v obrazu opuštěném vším a všemi. Poruchou spojení. Záložkou v odhozené knize. Snad ještě někdo alespoň jednou přečte ten zauzlený příběh cesty od nebytí k nebytí a umožní život alespoň některým výřezům z dávné reality.

Nedávno jsem byl v Mírově domě. Míra v něm už dávno nebydlí, ale stejně mi nedalo a vyběhl jsem do patra, porozhlédl se po chodbě, vyhlédl z okna na dvůr. Nic už jsem nepoznával. Všechno bylo jinak. Chatrnější, nepravděpodobné.

Slunce zapadalo za protějščí dům paní Goliášové, která je už ve věku, kdy se nejspíš své neuhasitelné vášně zbavila. Jak jí asi je? Zdalipak jí chutná oběd

bez předkrmu soulože? Věřím, že ano. Nedávno jsem slyšel, že její nejmladší (a nejhezčí) dcera povolala další miminko. Zdá se, že je v tomhle po mamince. Ale mít děti je hezké. A pořizovat je také. Takže je všechno, zdá se, v pořádku. Jen Míru jsem už dlouho nepotkal. Doufám, že je živ a zdrav.

Schodiště několikrát vrzlo, když jsem sbíhal dolů. Čekala na mne netrpělivá dcera, která už brzy na mne přestane čekat. Nevím sice, za koho mne vymění, ale myslím, že bude černovlasý a dojista nejkrásnější na světě. Jako já už nikdy nebudu.

Foto Jana Hunterová

MILAN HRABAL (nar. 10. 1. 1954 ve Varnsdorfu), básník, překladatel, publicista, editor. Vydal knižně desítku básnických sbírek, sbírku lyrických povídek, knížku pro děti a překlady z lužické srbštiny. Publikuje časopisecky. Významná je jeho spolupráce s Lužickými Srby (např. Svátek lužickosrbské poezie ve Varnsdorfu, Varnsdorfská solidarita na záchranu školy v Chrástčicích, antologie lužickosrbské poezie *Jazyk, jímž porozumíš větru*). Edičně připravil tři desítky publikací. Člen Rady Obce spisovatelů, čestný člen Zwjazku serbskich wumělcow, člen PEN klubu. Podílí se na pořádání literárních soutěží a na práci v odborných porotách. Ukázky jeho díla byly přeloženy do němčiny, lužické srbštiny, polštiny a bulharštiny.

JANA HUNTEROVÁ, narozena v Liberci 6. 11. 1963. Prošla několika fotografickými školeními (např. Národní muzeum fotografie, Jindřichův Hradec; Atelier of Alexandria, Egypt; Institut tvůrčí fotografie, Slezská univerzita v Opavě ad.). Členka libereckého fotografického klubu 7.65, Svazu českých fotografů, ČFF a Camera Club Atelier of Alexandria. V současnosti fotografa Národního památkového ústavu v Telči. Samostatně vystavuje od roku 2006 (mj. Malá výstavní síň, Liberec, 2007). Se sdružením 7.65 se podílela jako jedna z autorek na cyklu výstav a fotografické publikaci mapující 12 neziskových organizací Libereckého kraje.

Básníci z Jelení Hory

Vybrala Helena Jankowska

Krystyna Brzezińska

* * *

Žíznivi jarní obnovy,
v souladu s přírodním právem
začínáme ji od hlavy.
Pro krásu hned časným ránem
zvedáme tváře ke slunci
a bledé promrzlé nosy.
To vše se děje v měsíci
v němž mají námluvy kosi.
Do květů zlatého deště
duben se pečlivě strojí
vrací se jaro a ještě
po zimě rány nám hojí.
Do očí zas lesk se vrací
jak slzy radosti hřeje
stopy jež v písku se ztrácí
po ložské lásce
do naděje.

Anna Boruta Lechowicz

Velká Hejšovina

Zdravím vás
zasnění rytíři
zkamenělí nadšením
nad Kotlinou.

Nedaleko
modřínů
s roztrhanými
rameny
ohnutými
k travám.

A borovice
se smrky
v párech
navzdory
vichrům.

Krásu s námahou
spletená.

Něžným
štětcem slunce
zdobená
šťavnatá zeleň
zářící okouzlením
zůstat –
navždy
u potoka

Zůstaly.

Zdravím vás.

Stanisław Czajewicz

V Obřích horách

V mých čarovných Obřích horách
jdou k vrcholům poutníci zakletí do kamene,
kosodřevina se pne ku Stříbrnému štítu,
a na trosky Chaty prince Heinricha se slétají vědmy.

Vítám se s měsícem, podávám mu ruku
a poslouchám, jak vichry na strunách skalních útesů
hrají hned divoké, hned smutné melodie,
a mraky na nebi tančí a tančí v jejich rytmu.

Dole, v pohádkovém světě, zpod sněhové čepice,
posílají pozvánky světla oken chatky.
Místo u stolu, v kruhu přátel přípitek
za ty, kteří už jsou novou legendou svých hor.

Usnul už svět, po střeše chaty „Samotni“
se měsíc prochází jako kocour. Protáhne se,
otře o teplý komín a pobrukuje
báje, jejichž smyslu rozumí jen on sám.

Nebe zrůžovělo a stříbrovlasá
věštkyň Sylvie sundává z nebe hvězdy,
a věší je na rampouchy pod střechou a nad okny,
aby rozsvětovaly svět a rozveselily srdce.

Maria Suchecka

Září v jelínkovém městě

Věže
explodovaly do nebe
Dlažby
zadupaly
kroky generací
běžících vpřed
Lampy
svými záblesky
roztančily
večerní podloubí

Nastal čas
magie
nevšedních slov
nevšedních tónů
nevšedních večerů
a jiter plných
včerejších dojmů

Opili jsme se zářím
a připili jsme
na město
s jelínkem ve znaku
aby nám laskavě
vytrvalo
pro pokušení

Józef Zaprucki

Ve vile Wiesenstein

Její vlasy se rozprostřely
Jako noc
V ikoně snu
Ústa šeptla
Už je čas
Začít tanec
V jasů měsíce
Kam se nikdo nedívá
Jen duchové staré vily
Auf der Wiese
Zakvílí ve skalách
Na chvíli
Než zahanbeně zmlknou

Zofia Prysłowska

Adamův sen

Začít znova
od začátku
obohatit TIŠINU
zvuky
naplnit JI
konstrukci
nakreslit v NÍ

prostor
beze slov

Jsem básník

Vzrušení oživení
inspiratione
otvírání

Nevěřím básníkům
kteří staví báseň
v potu Sysifově

Chvilce poezie
touché anděla

při přecházení
na druhou stranu ulice

v pondělí
o půl druhé

*Za jazykové spolupráce
Heleny Jankowské
přeložil Milan Hrabal*

Ewelina Nienartowicz

* * *

sen – jak ciemne płótno
na sztalugi powiek naciągnięte
jak malowany obraz
slajdy w twojej głowie
wyświetla

* * *

sen – tmavé plátno
natažené na rám víček
jak malovaný obraz
diapozitivy v tvé hlavě
promítá

*Přeložila Helena Jankowska
a Milan Hrabal*

KRYSTYNA BRZEZIŃSKA (rodným jménem Borucka). Básniřka. Pochází z Vilniusu. Od roku 1948 žije v Jelení Hoře, pracovala ve farmaceutickém závodě Polfa. Zajímá ji historie a umění. Teprve spolek W Cieniu Lipy Czarnoleskiej ji přinutil vytáhnout ze šuplíků vlastní verše.

ANNA BORUTA LECHOWICZ, básniřka, prozaička, žije v Jelení Hoře. Členka literárních spolků Jeleniogórski Klub Literacki a W Cieniu Lipy Czarnoleskiej. Vystudovala vysokou školu zemědělskou. Většinu života učila nemocné děti v sanatoriu u Jelení Hory, při rozvíjení jejich uměleckých vloh objevila svůj talent a začala psát. Zpívá v kostelním sboru.

STANISŁAW CZAJEWICZ, učitel, horský průvodce a ekolog. Díky své lásce ke Krkonošům začal psát básně, pro něž jsou hory častou inspirací. Léta byl učitelem v jelenohorském gymnáziu (Liceum Ogólnokształcące im. Stefana Żeromskiego). Nedávno se přestěhoval do vsi Rząsiny u města Gryfów Śląski, kde se podílí na společenském a kulturním životě.

MARIA SUCHECKA, novinářka v důchodu, básniřka. V Jelení Hoře žije od roku 1961. Vystudovala polštinu na univerzitě ve Vratislavi. Pracovala v týdeníku Nowiny Jeleniogórskie a deníku Słowo Polskie. Její literární reportáže byly oceňovány v žurnalistických soutěžích. Nyní spolupracuje s katolickým týdeníkem Niedziela. Je autorkou dvou sbírek veršů, editovala několik literárních almanachů a básnických sbírek, 24 let byla členkou Jelenohorského literárního klubu, od roku 2006 působí ve sdružení W Cieniu Lipy Czarnoleskiej.

JÓZEF ZAPRUCKI, Dr. Básně píše v polštině a němčině. Narozen v lázeňské části Jelení Góry – v Cieplících. Germanista, vyučuje na vysoké škole Kolegium Karkonoskie v Jelení Hoře. Zabývá se kulturně historickou minulostí regionu, např. popularizuje dílo Federa Sommera, spisovatele z 18. století.

ZOFIA PRYSŁOWSKA, píše básně a prózu, rediguje literární webové stránky, recenzuje literaturu, maluje. Opustila Varšavu, usídlila se v Jelenohorské kotlině (Kotlina Jeleniogórska), s níž je dodnes spojena. Vedla muzeum současného umění, nyní působí ve sdružení W Cieniu Lipy Czarnoleskiej, které má centrum aktiv v Jelení Hoře.

EWELINA NIENARTOWICZ, nar. 1978 v Jelení Hoře, je učitelkou a překladatelkou z angličtiny. Přestože vzdoruje nevyčerpitelné nemoci, je plná optimismu, překládá a píše. Díky spolku W Cieniu Lipy Czarnoleskiej vydala v srpnu 2008 společně s jelenohorskou autorkou s Agatou Tracz sbírku básní *Skřítci Boha lásky*.

HELENA JANKOWSKA je tlumočnice a překladatelka do češtiny, angličtiny. Narodena v roce 1974 v Jelení Hoře. V letech 1993–1999 studovala na FFMU a žila v Brně. Od roku 2000 žije v Polsku, vyučuje češtinu (6 let na vysoké škole odborné Kolegium Karkonoskie v Jelení Hoře, rok na podobné vysoké škole ve Walbrzychu). Z češtiny přeložila ukázky z veršů Luboše Přihody, Milana Hrabala, Marka Sekyry a Stanislava Kubína a krátkou prózu Otto Hejnice. Překládá hlavně obchodní a vlastivědné texty, například českého průvodce polskými Krkonošemi, tlumočí českým a polským skupinám, konferuje česko-polské akce. Žije v Jelení Hoře a je horským průvodcem. (hjankowska@post.cz)

Jan Tichý

Vzdálená melodie

ukázky z připravované sbírky povídek
na téma „malých dějin“Dvě minuty pro Pátka
Na ostrově

Pomalu stoupal po svahu a osahával kapsy, jestli nic neztratil. Loňskou hrušku,

kteřou si vybral na polici ve spíži. Kyselou okurku v papírovém pytlíku; jak papír prosakoval, na stehně to studilo. Krabičku od sirek s dvěma kostkami cukru. Dva křupavé slaňáky, posypané krystalky soli. Ty se ale už do kapes nevešly, škrábaly ho za košili na břiše.

„Válka skončila,“ řekla mu včera máma. „Už se nebudeme schovávat ve sklepech, až přiletí letadla.“ Přinesla jeho hnědý kufřík z lepenky, který stál vždycky u dveří v předsíni.

Vyrovnal na podlaze omalovánky a pastelky, Černého Petra, dvě obrázkové knížky i malého medvěda v modrých tepláčkách, který vždycky spokojeně zabručel, když ho položil na záda. Nakonec všechno odnesl do dětského pokoje.

Zahrada měla dvě části. Stupňovitý svah s ovocnými stromy končil děravým plotem. K zahradě patřil i kus lesa. Teprve za dalším plotem řídký les pokračoval až pod vrchol, kde byly zbytky hradu a protiletadlová děla v kruhových zákopech. Nikdy se k nim nesmělo, ale viděli je z protějšího kopce.

„Reku, ke mně!“ zavolal na černého loveckého psa s plandavými ušima, který něco vyhrabával pod pokroucenou třešní. „Dneska budeš můj Pátek.“

Malý bratr by byl lepší, ale dnes kašlal, musel se pod peřinou vypotit a nesměl ven.

Přes záda měl přehozený tátnův vytaháný svetr s černým pruhem a s velkou dírou na lokti. Rukávy si uvázal pod bradou na jednoduchý uzel. Svetr si půjčovali na hraní, ležel na bedně s náradím vedle schoďů do sklepa. Dnes to bude Robinzonova deka nebo složený polštář pod hlavu. Možná i plachta, jestli si postaví vor.

Sáhl do křoví pro klacek s navázaným provázekem a navlékl si ho přes rameno jako řemen pušky. Tak chodil Robinzon na výpravy po svém ostrově. Uzlíky zašmodrchal úplně sám a byl na to hrdý. Velký uzel na tátově svetru si posunul k levému rameni.

Rek zaštěkal a vyřítit se nahoru k lesu. Chlapec sundal pušku s ramene a rozběhl se za ním. Zaslechl ještě jedno štěknutí a potom už Rek jenom kňučel a pískal nosem, jako když potká jiného psa a chce s ním kamarádit.

Před Robinzonovou chýší seděl na bobku cizí muž a drbal na krku Reka, který vrtěl ocasem a pořád ještě pištěl nadšením. Muž mu něco říkal zblízka do ucha. Když uviděl chlapce, na chvíli se zarazil. Pak se pomalu postavil a rozhlížel se na všechny strany. Dlouho se díval směrem dolů, kde začínaly domy.

Teď teprve bylo vidět, že drží v ruce pistoli. Cvakl

nějakou páčkou a zastrčil zbraň za opasek. Potom si sedl na zem, poplácal Reka po zádech a zadíval se na chlapce.

Měl zmačkanou uniformu a měkkou čepici se štítkem, s klapkami staženými přes uši. Chlapec neviděl pušku ani černý automat, jaký nosili cizí vojáci, když je potkávali ve městě. Muž měl šmouhy v obličeji, nebyl ani oholený, měl zpocené čelo a chvílemi se třásl, jako by mu byla zima.

„Na gut,“ zívá. „Hitler is kaputt..., do... Krieg is kaputt.“ Malinko se usmál a přimhouřil oči. „Ich will hem. Sofort.“

Snad myslel, že mu bude dítě rozumět.

Chlapec poznal cizí řeč z rádia. Někdy si tak nad ním povídali i rodiče, když nechťeli, aby jim rozuměl. Vždycky ho to zlobilo. Narovnal se před vojákem a mumlavě spustil:

„*İbrdémrajchsgebüt... befindecich kchajn fajndlicher kchamfrband.*“

Když to říkal doma, dospělí se vždycky smáli, vůbec nevěděli, proč. Ani teď to neselhalo.

„Jawohl... sehr gut,“ řekl muž a tiše se rozesmál. „Kein feindlicher Kampfverband,“ opakoval.

Oběma rukama ho chytil za paže, jako to dělá táta, když chce syna pochválit. Ale pes zavrčel a muž dítě okamžitě pustil.

„Já jsem námořník Robinzon,“ oznámil chlapec. „A to je moje chýše,“ ukázal.

Už se nebál. Voják mu připomněl tátu, když v neděli vstával později. Mohl být taky stejně starý.

„Robinzon... ja. Aber ich bin sehr hungrig,“ odpověděl voják. „Hunger... essen!“ dodal, ukázal si na pusku a napodobil žvýkání.

„Ty budeš můj Pátek,“ rozhodl chlapec. „Nikomu to neříkej. Bude to naše tajemství,“ zdůraznil poslední slovo. Byl rád, že si nebude hrát sám.

„*Ta-jem-stvi,*“ opakoval voják. „Ja... *taj-ne.* Ich weiss – das is Geheimnis! *Robinzon,*“ ukázal na chlapce. „*Patek* – ich bin Freitag,“ ukázal na sebe a znova se usmál.

Chlapec mu moc nerozuměl, ale poznal, že muž souhlasí. Klekl si ve vchodu a na zbytek starého koberečku vyrovnával zásoby. Pes jenom přičichl a zklamaně odběhl mezi stromy.

Voják sebral rohlík a rovnou z něj ukousl skoro půlku. Rychle žvýkal a polykal.

„Počkej, Pátku. To nemůžeš! Musíme si to šetřit. Než něco ulovíme.“

Rozvázal rukávy a pečlivě zakryl zásoby svetrem. V koutě ležela plynová maska v plechovém pouzdru.

„Musím domů, pro další zásoby. Když jsme teď dva.“

Vylezl ven a postavil se.

„Danke,“ řekl muž. Mezitím dojedl rohlík. „Ich sagte... ich muss *hem*. Schnell. Sofort.“ Upřeně se díval na chlapce. „Alles is kaputt,“ dodal.

„Tak já jdu,“ řekl chlapec. „Ale musíš na mě počkat. Pamatuj, že jsi Pátek,“ zase zdůraznil poslední slovo.

Zapískal na psa a rozběhl se po svahu směrem k domu.

„Ein schlauer *Bub*,“ zašeptal voják – „danke.“

Znovu se postavil a pozorně se rozhlížel, dokud chlapec i pes nezmizeli z dohledu.

Sundal čepici, hodil ji na zem a rychle si začal svlékat blůzu uniformy.

Tajemství

Máma už ho znova na zahradu nepustila. Hned po obědě šli všichni společně do města. Bratrovi zabalili krk šátkem, aby mohl jít taky.

Poprvé viděl zblízka tank a mohl si na něj sáhnout. Byla na něm červená hvězda. Máma se zlobila, že si zašpiní ruce. Vojáci měli světlé, vyrudlé uniformy. V koutě náměstí pekli nad ohněm maso. Hráli na harmoniku, zpívali, říkali mu *maladec* a poplácávali ho po zádech.

Půjčili mu na chvíli helmu. Byla moc velká, když otočil hlavu, spadla a praštila ho do nohy. Měl v očích slzy, ale nebrečel.

Vysadili ho na koníka. Trochu se bál, a tak ho zase sundali.

Nakonec ho nějaká slečna vzala do náruče, postavila se vedle mámy a táta je fotografoval. Slečna byla mladá a líbilo se mu, že je oblečená jako vojáci a že nosí na zádech automat s kulatým zásobníkem. Měla ale na opasku bodák, který ho dloubal do nohy. Byl rád, když ho vrátila na zem. Všichni říkali *zdravstvuj* a *spasibo*, tak to taky zkusil a vojáci se smáli.

Domů se vrátili až pozdě odpoledne.

Běžel s Rekem na zahradu a nesl rozpůlený krajíc posoleného chleba. Nic jiného tak rychle nesehnal. Robinzonova chýše byla ale prázdná.

Nikde nebyl ani Pátek, ani společné zásoby, ani svetr. Zůstal tam jen kabát uniformy s blýskavými čtverečky na výložkách. Vedle ležela plynová maska s oranžovým gumovým vnitřkem. Přesně takové měli ve sklepech.

Zklamaně se vrátil domů. Máma loupala brambory k večeři.

„Pátek tam není. Vůbec není na zahradě,“ zapomněl na své tajemství a postěžoval si.

„To přece nevadí,“ řekla roztržitě. „Až se Ivánek uzdraví, bude tvůj Pátek, ano?“

Pohládila ho opatrně po vlasech zápěstím, protože měla na rukách nalepené kousky brambor.

Tátovi raději neřekl nic.

Tátův svetr

Za rok v květnu zrovna házel kamínky do kašny na náměstí, když začaly houkat sirény.

Polekal se. Hned si vzpomněl na letadla a hnedý kuffík z lepenky.

„Teď se postavíme jako vojáci,“ klidně řekl táta „a budeme myslet na všechny mrtvé z války.“ Vstal z lavičky. „Na partyzány, na zabité vězně... i na vojáky, co nás osvobodili.“

Nastrčil chlapci ukazováček, a ten se za něj chytil, jak byl zvyklý.

„Říká se tomu dvě minuty ticha,“ dodal potichu táta.

Na kostelní věži odbíjely hodiny. Nejdřív čtyřikrát a potom ještě hodněkrát. Lidé stáli, dívali se vážně před sebe, nemluvili a nehybali se. Uprostřed náměstí zastavilo černé auto a řidič se postavil vedle otevřených dvířek.

Chlapec nikdy neviděl vězně ani partyzány, jenom s dědou v biografu. Vojáci se psy hledali v lese partyzány a potom voják v černé uniformě a s páskou na rukávu zastřelil z pistole pána v šedivých šatech. Asi to byl vězeň. Ležel na koberci a už se nehybal. Špičky bot mířily ke stropu. Černý voják do nich kopal a ty nohy vždycky zapérovaly zpátky a znova mířily špičkou nahoru.

Někde blízko zabzučel chroust. Chlapec se po něm ohlédl, ale táta mu lehce stiskl rameno a chlapec se zase narovnal jako všichni ostatní.

Teprve pak si vzpomněl, jak byl konec války.

Je to už dávno, šli s mámou nakupovat. Zahnuli za roh, máma něco vykřikla, zakryla mu rukou oči, rychle ho otočila zpátky a táhla ho pryč. Ale i tak zahlédl dva nehybné lidi na chodníku. Leželi v černé louži, mezi nimi rozšlápnutá hruška a otevřené pouzdro od plynové masky. Ten bližší člověk byl Pátek. Měl ruce za hlavou svázané silným provazem a přes obličej přetažený svetr. Byl to tátův svetr s černým pruhem a s dírou na lokti. Kalhoty měl stažené ke kolenům. A dole pod břichem, mezi Pátkovým nohama, viděl chlapec jen černou, krvavou díru.

Doma o té příhodě nikdy nemluvili.

Teď stál bez hnutí vedle táty, přitiskl obě ruce ke stehům a poslušně myslel na Pátka. Jiného mrtvého z války neznal.

Stál jako voják, dokud všechny sirény neutichly.

Jednání, k němuž došlo v době od 30. září 1938 do 28. října 1945 a jehož účelem bylo přispěti k boji o znovunabytí svobody Čechů a Slováků nebo které směřovalo ke spravedlivé odplatě za činy okupantů nebo jejich pomahačů, není bezprávné ani tehdy, bylo-li by jinak podle platných předpisů trestné. (§ 1 Zákona č. 115/1946 Sbírky o právnosti jednání souvisejícího s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků, schváleného 8. května 1946 Prozatímním národním shromážděním)

„Ibrdémrajchsgebit... befindecich kchajn fajndlich kchamfrband“ je zkomolené rozhlasové hlášení: „Nad říšským územím se nenachází žádný nepřátelský bojový svaz.“

(Nový Bor, červenec 2008)

JAN TICHÝ se narodil v roce 1941 v Hradci Králové. Vyrůstal jako prostřední ze tří bratrů v Mostě a v Jičíně. Protože jeho otec byl do února 1948 viceprezidentem krajského soudu, nesměl autor po zásahu bdělých svazáků studovat medicínu a odpracoval rok v chemických závodech. Další kariéra: učitel, pomocný dělník, „pamáč“ v Jednotě, programátor, autor příruček k počítačovému účetnictví, nyní v důchodu. Jako „začínající básník“ přispíval do studentského časopisu a do amatérských sborníků, před rokem 1968 byl hostem rozhlasového *Mikrofóna*. Jeho dramatisaci Balzakovy

novely *Succubus* (Dilia, 1991) hrál Radim Vašínska s pražským divadlem Orfeus. Pro českolipské divadelníky zdramatizoval Flaubertovu *Paní Bovaryovou*. Dnes píše prózu i drobnou publicistiku. Literární úspěchy: první cena v soutěži klubu K 89 za povídku *Chodí Smrtka okolo* (1995); prozaické retro z vojny *Opuštěná do nebe* (Akropolis, 2004); epizoda z divokého odsunu 1945 na motivy skutečné události *Tricet dva hodin mezi psem a vlkem* (Akropolis, 2007). Životní úspěchy: obětavá manželka, tři synové a dcera, sedm vnoučat.

Peter Gehrisch

Dvě básně

Slezský kenotaf

Saze měnící se látka praporů
tak prošel čas po mém čele

Vtrhla šedivost do domů
pod Velkou sovou

Tam – na pustině –
dědeček si vysnil hrob
ozdobený jeho slezskou
poutnickou holí

Uprostřed unavené chůze
ho zastihla válka
proti níž učinil znamení
jako já

Své řádky zakopal
v Sovích horách
kdesi pod buky

Svůj hrob však našel
na kopci Wilden Mann
v šedi poválečných let

Pod německým křížem

Maciej Lercher, *Gora w gorach*, 1999,
lept 14 x 15 cm.

PETER GEHRISCH, narozen 1942 v Drážďanech. Studoval němčinu a literaturu na Pedagogické fakultě v Lipsku. Od roku 1983 publikuje časopisecky a v antologiích literární stati, recenze, překlady a poezii. Je spoluvydavatelem řady německo-polských publikací a básnických antologií (např. *Zielona granica* / *Die grüne Grenze*, Wrocław 1995). Kromě redaktorské činnosti

Cesta do školy

Cesta
kolem ztěžklých domů
kde v oknech hoří
výkřiky

Nevstupuj
na zemi
tady neroste tráva
pro oči

Ochrana
rozumíš
zeměpis
pro dekadenty

Jejich země spálilo
šílenství

Jdi
jednoduchou cestou
do výuky
kterou ti diktuje
vášeň

Uč se
abecedě
To stačí
Přeskočené kapitoly
jsou vyryty
na zdech

Nadbytečná poznámka
ti vrůstá do koše
jako zvadlý
papír

*Z němčiny přeložil
Libor Martinek*

a básnické tvorby je znám i jako prozaik (román *Karneval Hanse Theodora*, próza *Kolo štěstí* aj.). Je iniciátorem Německo-polských literárních dnů 1993 a 1996 v Drážďanech. V roce 2006 byl vyznamenán Saským záslužným řádem. Žije v Drážďanech a ve Lwówku Śląskim v Euroregionu Nisa. Ukázky jsou ze sbírky *Wortwunder Vers – Zraninony slowem wers*, 2001, Warszawa.

Štěpán Kučera

O chrabrém Ondřejovi a krásných Veronikách

Staré pověsti české

O ONDŘEJOVI

Z houští ho sledovaly oči lesních bůžků, kteří tu přechávali ještě z pohanských dob. Ondřej se pokřičoval

a znovu sevřel kované vidle. Stopy v půdě a záhryzy na kmenech napovídaly, že do jeho panství zabloudil statný medvěd samec. Odpoledne prohlédl včelí brtě a namazal větve medem, večer si oblékl kožený kabát s drátěnou čepicí, vzal vidle a vydal se do lesa. Teď trpělivě čekal za povaleným kmenem borovice. Až se brtník vynoří mezi stromy, Ondřej vyskočí, přinutí ho postavit se na zadní a vrazí mu vidle do srdce.

Vtom uslyšel nejasné zvuky přicházející od zemské cesty. Vydal se tím směrem, a když ušel, co by dvakrát dostřelil šípem, rozeznal ržání koní i lidský křik. Přidal do kroku, cestou málem vrazil do prchajícího stáda srn, vyrušených z noční pastvy. Mužské hlasy, ženský pláč, řinčení mečů. To už Ondřej běžel. Když vpadl na cestu, našel jenom mrtvolu přepadených, lapkové byli pryč.

Poklekl ke každému tělu, jestli v některém ještě nezůstal život, zatlačoval jim oči a dělal křížek na čelo. Jenom jedna žena zůstala naživu, omráčená, potřísněná cizí krví. Ondřej jí zchladil tváře zbytky sněhu a přivedl ji k vědomí.

„Srdce vám leknutím vystoupilo až k hrdlu a málem vás zadusilo,“ řekl Ondřej.

„Co je to za blbost?“ odpověděla.

„Mám s sebou medvědí sádlo, potru vám s ním prsa, to vám udělá dobře.“

„To si můžeš zkusit,“ řekla Blanka a znovu omdlela.

O OBCI BOŽÍ

Jeruzalém. Tak říkal Milíč z Kroměříže domu, kde obracel nevěstky na pokání a pomáhal jim začít počestný život. Celá Praha by potřebovala proměnit se v takový Jeruzalém, ušklíbl se král.

V noci, když nemohl usnout, často vzpomínal na slavnostní průvod Cáchami. Vyšel z katedrály, oslepený červeným sluncem a ohluchlý z hlaholu zvonů, a v tu chvíli, která se vešla mezi dva údery lidského srdce, byl šťastný. U nohou měl Evropu, nad hlavou Boha, před sebou mladšího bratra, který nesl korunovační meč, a na rameni otcovu dlaň. Pak ho opustili všichni. Otec zemřel, bratr ho začal nenávidět tak, že pustit ho dneska k sobě s mečem by bylo bláznovství, a Bůh odešel nedlouho po nich. Na rozloučenou rozlomil sedmou pečeť a vpustil do země mor. Praha byla tenkrát nabílená kvůli nákaze, všude páchla síra... Takhle si král svoje „bílé zdi jeruzalémské“ nepředstavoval. Černá ruka mu zardousila blízké přátele, jeho hlavní odpůrce arcibiskup se na-

opak jako jeden z mála nakažených uzdravil.

Král ležel v posteli, pozoroval strop a trpělivě čekal na rozednění,

až bude moci začít počítat čas zbývající do večera. I teď ho pronásledovala slova „devotio moderna“, nové náboženství..., všichni chtějí měnit zvyky svých otců, jeden papež se bouří proti druhému, kazatelé se bouří proti oběma, Němci proti Wycliffovi, Češi proti Němcům, Hus proti všem, venkov proti městům, sedláci proti rytířům..., čekali, že zaujme stanoviska, učiní rozhodnutí, vydá dekrety..., pak si ho přestali všimnout. Z římského trůnu ho sesadili coby „neužitečného, líného a zcela nezpůsobilého“, pan-ská jednota s moravským markrabětem ho uvěznili jako malého chlapce. Myslel na svého děda. Ten by vzal, co by měl zrovna po ruce, a vytloukl by z markraběte duši. „Tohoť bohda nebude, aby český král z boje utíkal!“ znělo králi v uších, když tenkrát s nahou zadnicí šplhal z okna lázni, kam mu jeho vězňitelé milostivě dovolili přístup.

Za oknem se objevila jitřenka, zvaná Lucifer. Milíč z Kroměříže kdysi vypočetl příchod Antikrista na rok 1365 nebo 1367, ale možná se spletl jenom o pár desetiletí. Bylo tak těžké vystoupit z otcova stínu! Král měl občas pocit, že jeho vladařskou korunou prorůstají trny. Starý řád se bortil a nový nepřicházel..., královské město se měnilo v Babylon.

O ANEŽKE

Blanka byla královnina dvořanka a vracela se do Prahy z návštěvy rodného panství. Krajina se po ránu koupala v rose, do cesty jim vběhl zajíc březňák, který ještě nevěděl, že má mít strach z lidí. Ondřej jí slíbil, že až si trochu odpočine, sám ji do města doprovodí. Prošli ranní mlhou až na návrší s Ondřejovou tvrzí, odkud je z horního ochozu sledovala jeho žena Anežka. Vždycky takhle vyhlížela Ondřeje, když se vracel z lovu.

Brána se otevřela a přivítalo je bučení krav, šplouchání vody z věder, hlasy služek a štěkot psů. Byl čas ranního dojení. Ondřej poslal několik čeledínů, aby jeli pohřbít Blančin pobitý doprovod, o návštěvnici se postarala Anežka. Nechala jí připravit lázeň, čisté šaty a lůžko v hostinském pokoji.

V noci nemohli usnout. Ve věži hučel vítr a venku se myšimi hlásky smáli netopýři.

Ráno Anežka vyšla na ochoz, Blanka už tam stála, opřená o zábradlí. Chvilí mlčky shlížely na služky, jak nesou vědra k chlívům. Pak kolem nich prolétla vlaštovka a zamířila do hnízda pod krovem. Za okamžik z hnízda vylétly vlaštovky dvě a zasmátaly se v zuřivém klubku křídel. První se vrátila do hnízda, druhá za nařikavého štěbetání oblétna dvůr, aby se

vzápětí znovu vrhla pod krov. Zase vyletělo klubko křídel a zmítalo se teď ve vzduchu mnohem déle. Na dvůr se snášela černá pírká. „Staří se po zimě vrátili z jihu a našli ve svém hnízdě vetřelce,“ řekla Anežka. Jedna vlaštovka se vrátila do hnízda, druhá se pokoušela oblétnout dvůr, ale ztěžklá křídla ji neposlouchala, pomalu klesala k zemi. Hned u ní byly kočky.

Do dvora vstoupil Ondřej a začal udílet poslední příkazy před odjezdem. Muži z čeledi, které vybral, aby je do Prahy doprovázeli, přivedli osedlané koně, Ondřej je poslal ještě do zbrojnice, aby si na cestu vzali meče a kuše.

Snídaně proběhla v tichu, jídelnou zněl jenom klapot tří dřevěných lžic.

O MEDVĚDOVI

Klenutý prostor královského sálu se naplňoval horečkou lidí.

„Támhle stojí kouzelník Žito,“ ukazovala Blanka Ondřejovi. „Vypráví se o něm, že jednou při hostině proměnil dvornímu šaškovi ruce v kravská kopyta, když měl pocit, že se šašek u stolu chová jako dobytek. A tamten šedivý je Ottfried von Graukopf, cestovatel, celý život se snaží objevit bájnou zemi kněze Jana...“

„A kdo je tamten chlap?“

„Zbyšek z Bohdance, polský rytíř, přijel do Prahy jako vyslanec svého krále. Vyprávěl mi o něm Janek Žižka, bojovali spolu u Grunwaldu proti Němcům.“

„Pořád po tobě kouká, asi ho budu muset vyzvat na souboj.“

„Nemůže se s tebou bit, nejsi pasovaný rytíř,“ řekla Blanka, „nanejvýš na tebe pošle svoje zbrojnoše.“

Ondřej posmutněl.

„Jen ho nech, ať si kouká, já chci jenom tebe,“ usmála se.

Pak zaznělo Zbyškovo jméno, hovor se utišil a Polák poklekl před králem, aby pronesl svoji zdravici. Po něm se pod vladařským trůnem sklonil Ottfried, který králi slíbil při nejbližší příležitosti vyprávět zážitky z cest. Když se vystřídali všichni hosté, přišla řada na Ondřeje.

„Královna mi vyprávěla, že jsi zachránil život její dvořance,“ pronesl král unaveným hlasem, „zasloužíš náš dík.“

„To nic nebylo,“ vykládal Ondřej, „potřel jsem jí prsa medvědí sádlem a hned vyskočila na nohy, jako by do ní vjel čert.“

„To věřím,“ usmál se král.

„Šel jsem právě na medvěda, tak jsem si vzal trochu sádla s sebou, pro jistotu, to pomáhá na rány, na všechno.“

„Šel jsi na medvěda? Snad na medvědí hon, ne? Medvěd není srnka, na níž si můžeš počkat u lesa!“

„Normálně jsem si na něj počkal. S vidlema.“

Zbyšek z Bohdance se ušklíbl, jako že na tom nic není.

Král se lehce shrbil a třel si kořen nosu, protože to tak vídal u otce. „Vlastně ano, slyšel jsem, že se tak na venkově loví..., ale nikdy se mi nepoštěstilo něco takového vidět.“ Jeho tvář se rozjasňovala. „Co kdybys nám to předvedl? Samozřejmě ne zadarmo, pasoval bych tě pak na rytíře nebo tak něco.“ Pohlédl na královnu a ta odevzdaně vzdychla. „Nechám z Nového hradu přivést medvěda, kterého tam chovají, a utkáš se s ním tady v rokli u Brusnice. Do té doby ať se o tebe postará ta dvořanka, cos ji zachránil.“

Ondřej se hluboce uklonil.

Pod Hradem na něj čekali jeho čeledíni. Prikázal jim, aby jeli domů.

„Co máme vyřídít paní?“ ptali se.

„Že se brzy vrátím, ať nemá strach,“ měl říct, a místo toho řekl: „Ať dohlédne na polní práce. A ať odveze vosk na svíčky faráři do Zbraslavic.“

O PRODAVAČI SVATÝCH OSTATKŮ

Když Blanka plnila svoje povinnosti u královny, toulal se Ondřej městem. Protože nastaly teplé jarní dny, procházel se podél řeky mezi rybáři a lazebníky, pak obvykle zabloudil do Starého Města, do kamenných uliček, průjezdů a podloubí... Jeho toulky končily většinou v krčmách.

Toho dne vešel do hospody U Modré štiky. Nuzák sedící v rohu místnosti mu trochu připomínal krále, ale tu myšlenku hned zaplašil. Objednal si korbel piva. Když dopíjel třetí, přisedl si k němu neznámý chlap.

„Prodávám ostatky svatých,“ řekl, „tomu, kdo je vlastní, zajistí boží přízeň v boji, v obchodě i v lásce. Mám třísku z kříže pána Ježíše, nit z praporu svatého Jiří, rez ze řetězu svatého Prokopa, tuk z velryby, co spolkla proroka Jonáše, brko z křídla archanděla Gabriela, odlitek ruky Josefa Damašského, kterou ztratil v boji se saracénským mudrcem...“

„A pomáhá to?“

„Boj se Boha pro svoji nedůvěru! Nebo si aspoň kup hrst prachu, co si sypal na hlavu Jób... U mě nakupuje svaté ostatky sám Mistr Jan Hus!“

„Kdo?“

„Ty nejsi v Praze dlouho, že?“

„Asi týden. Vidím, že jste učený člověk... Můžete mi vysvětlit, co to znamená devotio moderna? Na Hradě o tom všichni mluví.“

Chlap se poškrábal ve vlasech. „To je..., ehm..., takový moderní tanec, při kterém ženy odhalují lýtka. Je to velice nemravné.“

„Já totiž bydlím u královniny dvořanky a nechci se jí na takové věci ptát, abych nevypadal jako hlupák.“

„U královniny dvořanky?“ ožil prodáváč, protože ucítil peníze, a Ondřej mu vyprávěl celý příběh.

„Miluješ ji?“ obchodník se k němu naklonil přes stůl. Ondřej uhnul pohledem a přikývnul.

„Tak bys jí měl udělat radost nějakým vkusným ostatkem.“

„Není to tak lehké. Moje žena na mě čeká doma..., někdy si říkám, proč to vlastně dělám...“

„V tom případě bych doporučoval Pilátovy kapky. Dokonale otupí svědomí. Že jsi to ty, slevím pět grošů.“

„Co je to vlastně za sílu, která nás nutí bořit bílé zdi, ve kterých nám bylo dobře, a štvát se za vrcholem nekonečné věže?“ Ondřej poučil na obchodníka opilé oči. Ten pochopil, že nic neprodá, a rozhodl se hovor ukončit.

„To ti vysvětlí jedna stará křesťanská moudrost,“ řekl a vstal od stolu. „Bos hic non comedat, qui iam iuga ferre recusat.“ Prodávač ostatků to přísloví zřejmě jenom někde zaslechl, protože znamenalo „vůl, který už nechce nést jho, nedostane žrát“ a pro danou chvíli se nijak zvlášť nehodilo, ale bylo to vlastně jedno, protože ani on ani Ondřej neuměli latinsky.

Ondřej přikývl, jako že rozumí, a hospodský mu dolil korbel.

O OTTFRIEDOVI VON GRAUKOPF

Ottfried von Graukopf strávil na cestách dohromady čtyřicet let, vedený jediným cílem – vyhledat bájněho vladaře kněze Jana a s jeho pomocí přimět světové křesťanstvo k novému boji za osvobození Jeruzaléma z rukou Saracénů. Pobýval na dvoře egyptského sultána i mongolského chána, v mouřenských zemích viděl draky osm sáhů dlouhé, kteří požírou zvíře i člověka a domorodci jim říkají „kodrilové“, v saracénských pouštích potkal zdívočelé lidi, žijící v boudách z velbloudích kůží a pojídající syrové maso... Ale nikde nezažil tak záračná dobrodružství jako v místech, jež obklopují zemi kněze Jana.

Vyprávěl o nich při hostině, kterou český král na jeho počest nechal uspořádat. Blanka u stolu obsluhovala královnu a prosadila, aby Ondřej směl obsluhovat některé miň urozené hosty. Měla boky ozdobené zlatým pásem a Ondřej se jí za zády hodovníků dotýkal konečky prstů.

„Jistě jste všichni slyšeli o jednonožcích, podivných tvorech s jediným velkým chodidlem – psal o nich svatý otec Augustin,“ vyprávěl Ottfried. „Jejich osada leží na pobřeží kamenného moře a za mořem už se rozkládá země kněze Jana. Požádal jsem náčelníka jednonožců, aby mi půjčil svého ptáka Gryfa, na jehož křídlech jedině lze kamenné moře překonat. Vysvětloval jsem mu, proč se potřebuju dostat za knězem Janem.“

„Rozumím,“ odpověděl náčelník. „I my vedeme sva-
tou válku, proti bezhlavcům.“

„Jsou to pohané?“ zajímal jsem se.

„Pohané, a navíc zrůdy.“

„Zrůdy?“

Náčelník se ke mně naklonil a pomalu, jako by před ním sedělo dítě, pronesl: „Nemají hlavy.“

Trochu mě tím přivedl do rozpaků.

„Ehm..., při vši účtě..., vy zas nemáte jednu nohu,“ povídám.

Náčelník se odtáhl a dotčeně řekl: „My máme jednu nohu!“

„Promiňte,“ hledal jsem správná slova, „měl jsem na mysli, že máte o jednu nohu míň než normální člověk.“

„Ty máš o jednu nohu víc než normální člověk!“ zvýšil hlas náčelník. Naštěstí v tu chvíli přihopkala jeho žena s hrncem zaječí polévky, takže celá dispute byla zapomenuta. Zrovna když jsem pobýval v osadě jednonožců, vylilo se však kamenné moře z břehů, takže jsem se musel spasit útekem a k svému cíli jsem zase nedošel.“

Všichni se dobře bavili, jenom Ondřej nic nechápal, protože neuměl německy.

O BLANCE

Chystali se jít spát, ona si ještě četla v Písmu.

Pak knihu zavřela, přistoupila k oknu a sledovala černé město.

„Kolikrát Veronika prala ve studené vodě...,“ řekla nakonec.

Mlčel. Neuměl číst.

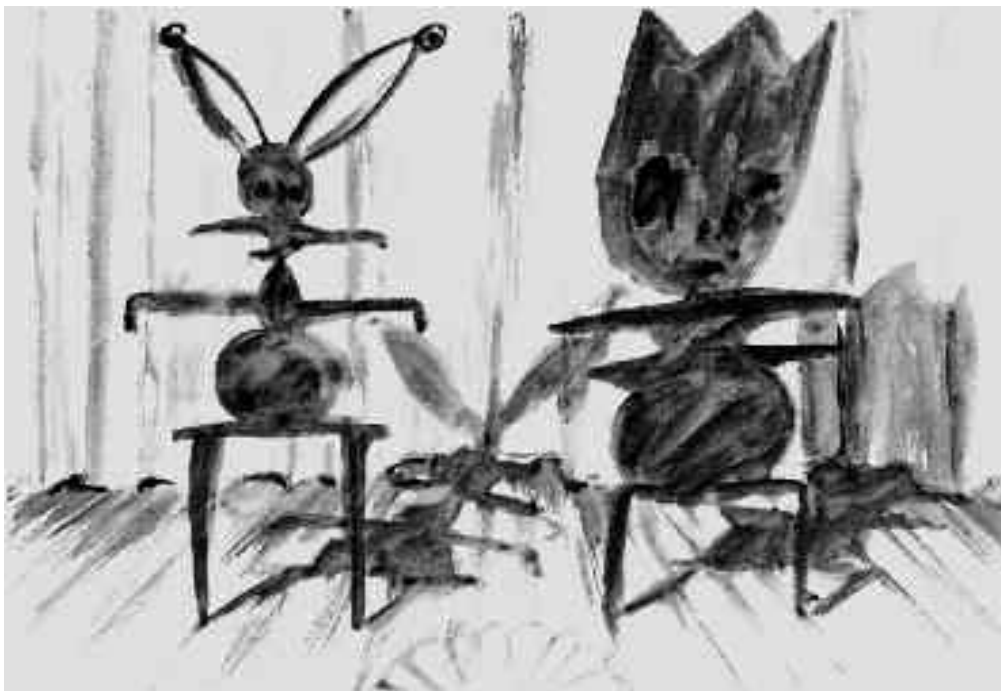
O OBCI BOŽÍ

„Nemáte ponětí, jak obludné je vládnout!“ napsal kdysi otec Petrarkovi. Řekl bych to stejně, pomyslel si král, kdybych měl komu. Věže Hradu, které dal otec pozlatit, aby oslnily každého příchozího, pomalu ztrácely lesk. Král se po nich ani neohlédl, když přecházel Kamenný most, převlečený za chudáka. Rád chodíval městem ve starých hadrech, aspoň na chvíli mohl utéct svojí koruně z trnů..., jeho toulky končily většinou v krčmách. Občas ho někdo poznal a po Praze se pak šířily pověsti, že vladař se chce vcítit do svých poddaných, že v přestrojení hlídá, aby řezníci nešidili na mase a hostinští nalávali plnou míru..., pravda to byla nanejvýš s těmi hostinskými.

Z mostecké věže na něj shlížela jeho vlastní socha. Vedle něj seděl otec, trošku shrbený jako vždycky, a mezi nimi se tyčil svatý Vít. Všichni měli v obličejích naděláno od holubů. Král sklopil zrak a vešel do Starého Města. Na náměstí se na něj z arkýře radnice dívala Krásná madona. Byla jiná než strnulá madony, které vídal v evropských městech..., mladá, půvabná, pyšně králi ukazovala svého syna..., klidně to mohla být polepšená nevěstka z Milíčova Jeruzaléma. Usmál se na ni, takhle tedy vypadá devotio moderna.

Vtom se madoně zablesklo v očích a král měl vidění. Jeho stověžatý Babylon, krásný jako Řím, krásnější než Paříž i Londýn, se řítil do záhuby..., Strahovský klášter se bortil, v srdci města se prášilo z trosek kostela Panny Marie Sněžné, Kartouza na Smíchově byla srovnána se zemí, z Malé Strany a Vyšehradu zbyly ruiny..., zlaté oltáře ležely na dně řeky. Viděl kalich plný krve vylévat se na zbytky královského města. Devotio moderna!

Do dlaní skryl oči, pálící z nevyspání, a utíkal k nejbližší hospodě.

Jiří Pikous: *Kasparek a král*, 2008, akvarel, 29,4 × 41,8 cm.

„Nemáte ponětí, jak obłudné je vládnout!“ vykládal chlapovi, který si přisedl k jeho stolu.

„Už nemusíš brečet sám,“ utěšoval ho chlap, „Kup si Jeremijášův pláč a uleví se ti! Slevím pět grošů.“

O ONDŘEJOVI

Medvěd přecházel v rokli podél potoka Brusnice, hladový a rozdrážděný. Ondřej se blížil z horní části rokle, oblečený do koženého kabátu a drátěné čepice, s kovanými vidlemi v rukou, v dolní části knechti zapálili ohně, aby medvěd nemohl utéct. Král s dvořany je sledovali z hraděb a házeli po brtníkovi kamení. Jenom Blanka zůstala doma, protože jí taková zábava přišla odporná.

„Jestli se ti tam něco stane, nepřežiju to,“ řekla mu ráno.

Když rozlícený medvěd uviděl mezi keři Ondřeje, zařval a rozběhl se k němu. Ještě před měsícem by mu Ondřej odplatil stejným řevem i zvířecí vášní, teď jen o krok ustoupil a očima přelétl holé svahy rokle, kudy by snad šlo vyšplhat k hradbám. Medvěd udělal několik posledních skoků, rozpráhl tlapy ke smrtelnému objetí a Ondřej mu vrazil vidle do těla.

Bodl špatně, hroty k útrobám nepronikly, zastavily se o žebra. Medvěd zakřičel bolestí, popadl tyč, co mu trčela z kožichu, a vší silou smýkl člověkem na druhém konci. Ondřej se udržel na nohou, ale cítil, že druhý nápor nevydrží, svaly mu sevřela křeč. Snažil se zatlačit hroty hloub, narážel však jenom do medvědíh kostí. Brtník se rozmáchl tlapou a serval mu z hlavy drátěnou čepici.

Vtom si Ondřej všiml, že mu roklí uhánějí na pomoc dva jezdcí. Byl nejvyšší čas. Jezdci zastavili poblíž, první z nich si sundal kápi z hlavy a objevila se tvář prodáváče svatých ostatků.

Přesně takhle jsem si ji představoval, pomyslel si Ondřej.

„Proto se ti taky takhle zjevují,“ řekla Smrt.

Druhý jezdec byla Anežka. Dlouho se na sebe s Ondřejem dívali.

„Přišla ses podívat?“ pronesl nakonec rozpačitě.

„Tuhle chvíli bych si nenechala ujít.“ V očích jí blýsklo.

„Ty jsi... po smrti?“

Přikývla. „Když lapkové zjistili, že jsem sama, bez muže, začali na mě dotírat. Jeden z nich si mě chtěl vzít a získat naše panství.“

„Máme přece pevné hradby!“

„Počkali si na mě cestou do Zbraslavic, když jsem jela k farářovi s voskem. Čeled' pobili. Bránila jsem se, a tak jsem tady.“

Omluvně se usmál.

„Nezahrajeme si ještě šachy?“ navrhla Smrt.

„Neumím hrát šachy,“ odpověděl Ondřej. „Zajímalo by mě –“

„Já vím,“ vzdychla Smrt, „chceš se zeptat, jaký to všechno mělo smysl.“

Přisvědčil.

Smrt chvíli mlčela.

„Bos hic non comedat, qui iam iuga ferre recusat,“ rozesmála se pak, a sama pro sebe dodala: „Vždycky se nechají nachytat.“

Ondřej přikývl, jako že rozumí, a medvěd mu rozdrtl lebku.

1/2007

ŠTĚPÁN KUČERA (13. 2. 1985, Jablonec nad Nisou) vystudoval žurnalistiku na Karlově univerzitě, tamtéž pokračuje v navazujícím oboru mediální studia. Pracuje jako PR asistent v humanitární organizaci ADRA a jako jazykový redaktor časopisu Rock&Pop, je šéfredaktorem měsíčníku Dobrá adresa, píše do literárních i jiných časopisů. Vydal knížku *Tajná kronika Rychlých šípů a jiné příběhy* (Host, 2005).

Luboš Příhoda
Rozpomněnky

MEDITAČNÍ

Ten starý svetr
 jde se mnou z minulého tisíciletí.
 Je vybledlý jak byvší verš.
 Pořídím si nový?
 A jakou barvu bude mít?
 A jakou barvu
 bude mít můj příští verš?

SPLÍN

Den černá svině.
 Na mostě stojí opice.
 Neskočí.
 Jen hledí líně
 té černé svini do očí.

MÁCHOVSKÁ KRAJINA

Vážky nad jezerem
 vynášejí slunce.
 Den přichází.
 Od hradu
 poutník šlape stín,
 na zádech ranec
 dávných zkazek,
 jež trouse
 do kroku.
 Hle, poutník putující k máji.
 Až uslyšíš volat své jméno,
 budeš na dotek.

EKOHAIKU

* * *

Našel jsem růži
 do cesty zašlapanou.
 Srdce mi buší.

* * *

Každé koleje
 někde končí. Ale co
 naše vyjeté?

GESTO SV. MARTINA

Zvysoka
 vmetl
 Zemi
 do tváře
 na špínu
 běl.
 Aspoň jednou
 do roka.

PANNA NEBO OREL

Svlékám tě z šatů
 a oblékám tě do veršů.
 Slastný interval v akordu bytí.
 Je lákavější nořit se v hebké tělo,
 ba ještě slastnější
 než skákat
 po oblacích s duchem o závod?

Korunu na hranu!
 *

Upil jsem doušek z tvé duše
 a vdechl jej Jitřence
 co přívěsek pro štěstí.
 Bude jí slušet.

BDĚNÍ VE MĚSTĚ

... a první tramvaj,
 tak brzy nad ránem,
 cinkne
 o ospalou řasu,
 o pomačkaný puk kalhot,
 a zalykajíc se tmou
 zazvoní u domovních dveří:
Nastoupíš?

Čekám na slunečný vůz.

* * *

Na žluklé fotografii
 vidím sebe,
 ten čas, jenž předsevzetí mívá.
 Až to zebe.

* * *

Až přijde můj čas
 a budu vracet
 propůjčený dech.
 Zamávat,
 jako se mává někomu,
 koho jsme měli rádi.

NAMALUJ, MISTŘE (Předjaří)

Namaluj tuší,
 jak vrby nastavují
 do větru uši.

Namaluj tuší,
 jak do pomlázky proudí
 celou svou duší.

*Kresba tužkou
 Heinz Plank (Sasko)*

LUBOŠ PŘÍHODA (1934), liberecký novinář, překladatel a básník. Knižně mimo jiné vydal výběry z poezie Reinera Kunzeho a Hannse Cibulky, román a prózy Johannese Bobrowského *Litevské klavíry* a *Boehlendorff a ti druzí*, *Tanečník Malige*, novelu C. F. Mayera *Král a světec*. Je rovněž autorem a spoluautorem několika rozhlasových her a autorem jevištní adaptace *Tři vlasů děda Vševeda* (Mladá scéna Ústí nad Labem). Za normalizace upadl pro svoje postoje v nemilost, byl perzekvován jako nepřátelský,

antisocialistický živel. Po letech, kdy nemohl publikovat (např. *Litevské klavíry* nebo překlady německých básníků v antologii *Poezie NDR* kryl Jiří Votava), vydalo v roce 2004 nakladatelství Bor jeho knihu básní *Promluvy do zdi*, i jeho překlad knihy I. Engelmannové *Návrat pod zelenou střechu* (od téže autorky vyšel rovněž jeho překlad knihy *Židé v Liberci*, kterou vydal Kruh autorů Libercea, 2007). Je členem KAL, Syndikátu novinářů ČR a Obce spisovatelů.

Daniel přihodil do vozíku v sídlištní samoobsluze tři balíčky italských špaget. Andrea si toho všimla před pokladnou a dva balíčky šla vrátit.

Nadýchl se. Chtělo se mu zarvat, co si to dovojuje, ale u pokladny stáli sousedé z okolních paneláků a sledovali, jak se zachová. Absolutně nesnášel vrácení zboží z nákupu zpátky do regálů, které říká: dal bych si, ale nemám na to.

Palčivě si pamatoval dobu, kdy se musel rozmýšlet, jestli si koupí cigarety, nebo nejlacinější tavený sýr. Dávno už nebyl chudý, vydělával víc než většina lidí ve frontě. Všichni se na malém sídlišti znali. Skamarád'ovali se a rozkmoťovali na domácích mejdanech, okřikovali své i cizí vyrůstající děti. Ženské v krámu znaly jeho manželku, kterou opustil, a teď s ironickým úsměvem pozorovaly, jestli si tohle nechá líbit. Určitě si všimly, že pustil paní za sebou k pokladně, a správně usoudily, že u sebe nemá dost peněz, aby nákup za tři stovky zaplatil sám.

Andrea se vrátila a usmívala se. Odvrátil se.

„Nezapomněl jsi na něco, Dane? Jedny startky, paní pokladní.“

Už patnáct let kouřil sparty.

Vyšli ven. Díval se na ni a měl pocit, že ji musí smrtelně urazit. Vytočit do hysterie, až zrudne a přestane se ovládat. Pak se mu snad konečně podaří najít a trefit její tajné místo a její nesmyslná pýcha se rozsype jako sklo u auta, zasažené kamenem. Ale až u toho nebudou žádní čumilové.

Táhl plné tašky, Andrea se nesla, natrásala se a rozhazovala blesky úsměvů kolem sebe.

Měla velké oči, velká ňadra, útlý pas a dovedla svoje přednosti náležitě zdůrazňovat. Zdravila i ženské, které jí záviděly, pomlouvaly ji a vyloženě nesnášely. Říkávala: „Ať vzteky puknou, rachomejtle.“

Dan si sednul na lavičku a zapálil si, potřeboval se z návalu vzteku vzpamatovat.

Kolem přešla kamarádka a její tenista. Něco mu říkala, ale on neodpovídal, měl oči upřené na kroutící se zadek Andrey. Zastavila se, její fascinovaný manžel šel dál.

„Měl by sis svou novou lásku pořádně hlídat, Dane,“ zasyčela vztekle.

Zabouchl byt. Položil tašky, kde byly dvě desítky, jedna na sobotní, druhá na nedělní oběd. A startky! Nejvíc ho štvaly vrácené špagety.

„Tohle mi přece nemůžeš dělat!“

Andrea si sundávala halenku. Bujné poprsí se dmulo z podprsenky: „Co kdybys mě dneska třeba chtěl výchovně škrtit?!“

Nenechal se pobízet. Smála se mu do tváře a ani se nebránila. Ruce sklouzly z jejího krku. Zakousl se jí do ramene a serval z ní kalhotky.

Leželi vedle sebe zpocení, oddychující, pokousaní a podrápaní. „Na starý kolena ses pěkně rozparádil,“ řekla a políbila ho na nos.

Otto Hejnic
Souboj
Povídka

Věděl, že to, jak s ním zachází, si nemůže nechat líbit. Měl by se sebrat a odejít. Jednou to bude muset udělat, ale teď je nejrajcovnější ženská ze sídliště jeho. A taky věděl, že

kdyby si sbalil a vypadnul, nezdržovala by ho.

* * *

Daniel byl jedináček, mamčin chlapec. Sedávala nad ním a opravovala mu prstoklad na piáně, což léta nesnášel. V šestnácti ho agilnější spolužáci přizvali do kapely. Byl solidní doprovod, sem tam ho napadla hudební fráze. Napsal pár textů a dovedl o muzice vtipně a zasvěceně hovořit. Líbilo se mu, že díky hraní se na něj lepí holky. Jakž takž proplouval na strojárně, která ho moc nebavila.

* * *

Na muzikantský dýchánek přijel pozdním autobusem. Většina řidičů už byla na krupici. Nabídl se, že rozjařené paříče rozveze domů. Jel pomalu, sprchlo a na okresní silnici leželo bláto. Z protisměru vyletělo velké auto a trefilo je ze strany.

Během půl roku v nemocnici prošvihl odložené termíny zkoušek, které mu chyběly dodělat. Našel si všední zaměstnání a plně se zaměřil na muziku, jenže vedle pajdající nohy ho přestávala poslouchat i levá ruka.

Jak se urputně snažil rozhýbat prsty, poztrácel svůj vtip a nadhled, a zatrpklý z neúspěchu i obdiv fanynek. Nakonec ležerní a línou kapelu dokopal k pravidelnému zkoušení. Po slavném koncertu v klubu zaslechl, že z nich hraje nejhůř.

Pohádal se s ostatními. Nakonec si pustil z kazetáku demonahrávku a začal počítat svoje kiksy. Ruka stále neposlouchala. Být do počtu nechtěl.

Pročetl si inzeráty. Utekl z všeobjímající lásky matinky – vdovy, utekl soucitným holčínám, které ho chtěly chlácholit, chudáčka mrzáčka hýčkat. Prodal hammondky a vypadl z Prahy.

Zažil opovržení, hlad a totální osamění. Všechno překousl a postupně se začal s prostředím sžívat. Když měl formu, dovedl zesměšnit buranské hrdiny a ukecat pár slečen. Našel si rozumnou ženu, která ho realisticky brala, jaký je. Dostal byt na sídlišti, narodily se mu děti, postupem času udělal docela slušnou kariéru. Už byl pomalu smířený s životem, jaký vede, když uviděl při kontrole pracovišť Andreu.

Právě přišla, z osobního ji šoupli pomáhat do kuchyně. V bílém neforemném kuchařském mundúru vypadala jako chudinka, která má za sebou nějaký malér.

Dan si všiml, že má hezké nohy. Šel k ní. Najednou si uvědomil, že to je krásná ženská. Prohodil k ní několik srandiček. Probrala se, usmála, vykourly její přednosti z rozepjatého pláště. Moc toho nenamluvila. Ale dívala se, jako by říkala: „Vezmi si mne, hned teď!“

Docela ho to rozhodilo. Zamumlal něco a zmizel.

Maciej Lercher: *Pocztowka*, 2001,
linoryt, 50 x 70 cm.

Nikdy se mu nic podobného nestalo. Ženské přicházely a odcházely. V dobách muzikantské slávy se k němu lísalý mladičké fanyanky. Když nějakou nechtěl, velice rád ji přefízl baskytarista, který měl pro oprsklá housátka slabost.

Zestárlý Dan si lehnul doma na gauč, aby měl dokonalejší doslech z reprobeden. Pustil si Jefferson Airplane, nechal si donést od manželky kávu...

Najednou vyskočil z gauče. Běžel k závodní kuchyni a zastihnul Andreu, která právě vycházela. Postavu měla perfektní. Začal ji tvrdě balit.

Byl náladový, v poslední době morous, zalezlý do kouta. Teď z něj padaly lichotky a bonmoty jako z hracího automatu. Přímě jiskřil.

Jindy by mu vadilo, že jeho společnice na některé vtípky nereaguje, že to mezi dušemi neklape. To základní ale chápala, že ji Dan chce a moc. Narovnála se a rozzářila se.

Daniel cítil, že to je kus, kočka, zíně, neobjevená mutace slavných ženských, jejichž fotky si chlapi vyplují do skříněk.

* * *

Doprovázel ji na ubytovnu, tím začala jeho cesta do pekla. Vedla ho krystalicky čistá sexuální přitažlivost.

Prvním jeho krokem bylo, že Andrea byla přestěhována z nejhorší cimry k slečně doktorce, která byla dlouhodobě mimo. Druhý den ji navštívil. V další fázi ji personální oddělení přesunulo od škrabání brambor do kanceláře. O nic z toho si neřekla. Podstatně větší problém byl s bytem.

„Vypadá perfektně, máš ji rád, fajn. Jenže oficiálně žije sama!“

„Není sama, přestěhuju se k ní.“

„Ty jsi se zbláznil.“

„Třeba jo, ale trvám na tom.“

* * *

„Dane! Co ti chybí? Žili jsme si docela hezky. V ničem jsem tě neomezovala. Jezdil sis do Lucerny na koncerty, chodils na pivo s kamarádama. Stála jsem za tebou v dobrém i ve zlém. Co proti mně máš?“

„Nic. Ale nebudu s tebou dál žít.“

„Našel sis ženskou bokem, ví to celý sídliště. Teď jsi jí sehnal byt, nějakou dobu bude z tebe unesená. Jak dlouho ale myslíš, že jí to vydrží? Teď jsi v ajfru, ale jak bude reagovat, až ti bude blbě?“

„To nevím a je mi jedno, co říkáš.“

„Jsme rodina, máme dvě dcery. Vždycky jsme drželi pohromadě. Co jim mám říct?“

„Řekni jim, co chceš. Až budou starší, tak mě pochopí. Chci konečně naplno žít!“

„Ta ženská je potvora. Co když tě veliká láska za měsíc přejde? Musíš se k ní hned stěhovat? Já už tě zpátky nevezmu!“

„I kdybych se s ní rozešel, stejně bych se k tobě nevrátil.“

„Nejsi jenom přestupní stanice? Než si najde někoho, kdo by jí postavil barák? Zničí tě!“

„Zatím mě ničí docela hezky.“

* * *

Vzal hudební aparaturu, osobní věci a přestěhoval se do bytu k Andree, kde byly dvě postele a otřískaná skříň, vše vyřazené z ubytovny. Měl pocit, že zaparkoval pokojné rodinné auto, naskočil do ferrari a řítí se třístovkou. Při milování se stěhovali z válečky na koberec, pevně do sebe zaklesnutí. Jako by letěli raketou na Mars.

Andrea si chtěla na pláži jezera vzít do vody horní díl plavek, přesvědčil ji, že to není zapotřebí. Pevné čtyřky trčely dopředu a vedle nich kráčel do vody pyšný Daniel.

Kytarista, se kterým před lety hrával, měl nedaleko chalupu. Dotáhl ho domů. Chtěl si umýt ruce. Ve vaně ležela nahá Andrea. Trochu se namazali, kytarista se jí dvořil. Pak je zval na mejdany, přivázel drahé láhve a nedostupné desky, Danovi tvrdil, že je jeho nejlepší kamarád.

„Chtěl mě sbalit, ale řekla jsem mu, že chodím s tebou, Dane. Já mám vždycky jedinýho chlapa!“ prohlásila hrdě Andrea.

Nad jejím výstřihem tokal její vedoucí před důchodem, sedmnáctiletý závozník, jeho šofér a celá plejáda místních chlápíků. Dan se tomu smál, trochu mu to lichotilo.

Andrea mu říkala, že nic od něj nechce, přesto Dan ochotně a rád kupoval závěsy, zrcadlo, křesílka do obývacího. Vyměnit těsnění vodovodního kohoutku mu dřív trvalo týden, teď do večera sestavil z jednotlivých prvků celou knihovnu. Hrdě zařizoval nové hnízdečko. Nějak mu uniklo, že jí postupně svěřuje společné finance.

Už měl spočítané všechny její pihy kolem erotogenních zón. Napadlo ho, že by zas jednou mohl zajít na pivo, ale neměl peníze.

„Dals mi prachy na domácnost a tvrdil jsi, že musím šetřit, abysme měli v pokoji koberec. Když ti dám dvě stovky, tvůj koberec hned tak nebude. Ještě je chceš? Už se doma se mnou otravuješ?“ zeptala se uraženě.

Za pár měsíců měl pocit, že už to nevydrží, ale jejich hádky končily v posteli fantastickým ohňostrojem. Nikdy si nemyslel, že je tak dobrej, co všechno ještě svede.

Pár minut po aktu se odsunula na svoji postel a usnula. Měl pocit, že mu někam uniká.

Danovy předchozí lásky bývaly někdy tlachavé, občas vtipné, jindy nudné, většinou miloučké. Svěřovaly se mu se svými pocity a rodinnými historiemi, vyprávěly mu, co mají a nemají rády. Vysvětloval jim kouzla art rocku a bavil je originálními nápady. Po měsíci tušil, co od nich může čekat. U Andrey nikdy nevěděl, na čem je.

Nerozuměl jejímu způsobu uvažování, nevěděl, co chce opravdu a co jenom jako. V kuchyni a v pokoji ještě platily logické argumenty. Ložnice byla její pevnost, její výsostné území, v posteli jí nasliboval všechno, i co možná nechtěla.

Po nějakém čase, když o Andrejce uvažoval, napadlo ho, že má v hlavě miniaturní počítač, v něm zabudovaný útočný systém, co je nutno vybojovat, a obranný systém, jak se nikdy nepodřeknout a jak si zachovat vlastní identitu.

Mezi Danem a bývalými milenkami zůstával kousek bývalého souznění. Společná písnička, vtip, věta, která měla pro ně dva určitý podtext.

Když Dan Andree popáté pouštěl *The Dark Side of the Moon* od Pink Floyd, řekla mu: „Na mě je to moc složitý, já mám ráda českou country, nad kterou ohruješ nos.“

Žili spolu navzdory sídlištní morálce, on opustil rodinu, ona odvedla tátu od dětí. Vedle unavených spřádaných vrstevnic Andrea vypadala hříšně a báječně. Byli hodně spolu, povídali si, ale nic podstatného si neřekli.

Z letmých útržků Dan vyrozuměl, že její rodina měla hluboko do kapsy. Kluk, který si ji měl brát, zahynul při nějaké noční honičce v autě. Nechal jí jen dluhy, musela prodat byt. Žádou důležitou příhodu, která jí poznamenala život, mu nikdy podrobněji nevyprávěla.

Někdy měl Dan pocit, že se nedívá na něj, ale skrz něj nebo za něj. Když ho na veřejnosti líbá, jako by tím naznačovala, že líbat umí a může stejně líbat někoho ve svém zorném úhlu.

Zbavil se elektronických varhan, klávesy jeho pochroumanou ruku usvědčovaly, ale sem tam mu z ní vypadla propiska, doma lžička. Andrea okamžitě přiskočila a lžičku zvedla, jak by celou dobu číhala, až mu prsty vypoví službu.

Když byli na Americké noci od Truffaut, uvědomil si Dan, jak moc je podobná Jacqueline Bisset, a řekl jí to. Potěšeně se usmála, ale nakonec zavrtěla hlavou.

Vizuální podoba tu byla, ale Jacqueline ve filmu hrála měkkou precitlivělou ženskou, chuchvaleček nervů. Andrea byla skalní útes vzdorující vlnám.

Maciej Lercher: *Panciorka-zkoszulki*, 2001, linoryt 70 x 50 cm.

Týden dopředu Dan mluvil o filmu od Antonioniho, který půjde v noci v televizi. Po pěti minutách řekla, že je to černobílé, nic se tam neděje a jde spát. Za chvíli se objevila v rozepnutém župánu a ve vůni parfému. Sedla si na konferenční stůl, tak, aby mu nebránila ve výhledu na obrazovku, kde Monica Vitti a Marcello Mastroianni dlouze diskutovali. Po čtvrt hodině Dan filmové umění zradil.

Dokázala být krásná a vzrušující. Jednou ji přivedl na firemní večírek a svátečně načančané, jindy docela pohledné paní a dívky vypadaly vedle ní jako drahé mluvící panenky, vycpané molitanovou drtí. Doma ale dokázala být příšerná, jak by jí zpod andělské tváře vylézaly tvrdé kosti zarputilosti, a výraznými rty škubaly záchvaty zloby.

Jednou vykřikl: „Proč jsi tak hamižná?“

„Nejsem hamižná. Tys chtěl nakupovat. Já na věcech nelpím. Byt je psaný na mne, ale jestli řekneš, během hodiny se můžu vystěhovat.“

„A ke komu?“

„Třeba na ubytovnu. Ale kdybys mě nechtěl, on už by se někdo našel. Neboj.“

Nikdy neucukla, hnala střety na ostří nože. Daniela po počáteční euforii akčnost přecházela a upadal do trudomyslnosti a melancholie. Když doma mlčel, brala to, že si jí přestává všimnout, a útočila. Jejich milování čím dál víc připomínalo zběsilý souboj.

Jednou Andreu přesvědčoval, že bude dost i na skříně do ložnice. Prozradil jí, že kromě premií občas dostává i nějaké odměny, což byly poslední prachy, které mohl ulít pro sebe.

S příchodem úzkostných stavů si začal Dan připadat, že je chcípáček, a takového si přece Andrea nemůže vážít. Začal přemítat, kdo všechno by ho mohl v její náruči vystřídat. Napadali ho všichni jeho kamarádi a mnozí další.

* * *

Danovy bývalé milenky vycítily, že přes tělesné a duševní porozumění to z jeho strany není ta pravá láska. Asi by na to přišla i exmanželka, jenže zjistila, že čeká mimino. O vytouženého ženicha ji připravila vojna. Svazek s Danielem byl z její strany sňatek z nutnosti a z rozumu, ale deset let to celkem klapalo. Že se její sebestředný hypochondrický manžel dokáže bláznivě zamilovat do přiběhlé kozaté čuzy, ji překvapilo a urazilo.

Po půl roce se k Danově manželce přistěhoval nenápadný fádňák chlápek. Chodil s jeho dcerami plavat do bazénu a na výlety. Od otce honem běžely za ním. Byla s ním legrace, a když něco chtěly, nevysvětloval jim, proč jim to nemůže koupit.

Exmanželka se nechala slyšet: „Nikdy jsem si nemyslela, že jde žít s chlapem klidně, bez nerváků.“

Když Andrea Dana zase něčím naštvála, poděkoval jí za večeri, vzal talíř s obalovaným kvěťákem, novými brambory s tatarkou a pečlivě, aby ani kapka tuku neukápla na zem, všechno sklepal do záchodové mísy. Pak šel na stavbu garáží, kde do noci omlacoval omítku z bouračkových cihel. Vrátil se domů, přehlédl lampičku v ložnici, natáhl se v pokoji a na procházející Andreu jen vztekle zavrčel. Byli jako pes s kočkou.

Za svoje peníze tenhle byt zařídil. Žádného vděku se nedočkal, protože to on chtěl koupit nábytek a záclony! On!! Říkal si, že je lakomá a ještě k tomu nevďěčná. Jednou ho ale napadlo, že ona z nového koberce nemá opravdovou radost. Že ho možná bere jako vybavení klece, do které ji dostal. A jak se neočekávaně objevila, stejně tak může naházet věci do kufru a zmizet.

Za mládí holky přicházely a odcházely, aniž by po některé obzvláště toužil, nebo se kvůli nějaké dokonce trápil. Čím víc si s nimi rozuměl, tím to bylo hezčí.

Když i jeho posedla pošetilá vášeň, neví o ženské, se kterou rok žije, pomalu nic! Z jejich „veliké lásky“ se stal zápas ve volném stylu.

* * *

Jednou jel na služební cestu na Moravu, ale ještě v noci se vrátil. Pozoroval svůj byt, kdo do domu vchází a vychází. Čekal, až Andrea, kterou viděl za záclonou, zhasne. Šel do domu poslouchat ke svým dveřím, jestli nejsou zevnitř slyšet nějaké zvuky. Nikdo dovnitř nešel. Vypadl ven a hluboce se styděl. Přijít domů nechtěl. Pak ho napadlo, že by to mohl být někdo z chlapů ve vchodu. Řekl si, že už mu to leze na mozek, a měl pravdu.

Ráno Andrea běžela do kanceláře. Viděl, jak pomalu odchází exmanželka do práce, jak ten její nový

se navrácí z noční a za půl hodiny, když jdou dcery s taškami do školy, vybíhá za nimi a strká jim svačiny.

Stál na druhém chodníku. Pospíchaly na poslední chvíli. Možná proto ho neviděly. Nebo ho zahlídly a nechtěly se k němu hlásit.

Šel do práce, sepsal zápis ze služební cesty. Během hodiny vyřešil zašmodrchaný případ, který dva měsíce odsouval, a donesl ho šéfkovi na stůl.

Ten uznale pokýval hlavou a řekl: „Jsem rád, Dane, že jsi pořád naše hvězda! Všechno bude zase v pořádku.“

Zase mi to pálí. Zase jsem king! Všechno je řešitelné. Koupím něco pro dcery a zajdu za nimi. Hlavně ale žárlím bezdůvodně. Bezdůvodně!!! Nikam večer nešla! Nikdo u Andrejky nebyl!

Sedneme si, všechno si v klidu vyříkáme, bez scén a výčitek. Už bysme si konečně měli začít normálně rozumět, umiňoval si.

Koupil za mimořádnou odměnu, kterou od šéfa dostal, panenky pro holky, Andrejce parfém a láhev drahého vína. Položil to na noční stolek a na chvíli si zdříml.

Probudil se pozdě večer a viděl, že se nad ním usmívá navoněná, tolik žádoucí Andrejka. Přitáhnul ji k sobě.

Bylo to žhavé, spalující jako ze začátku, když se poznali a začínali spolu žít. Raketou na Mars. Když se snesli dolů, do už zařízeného sídlištního dva plus jedna, a zpocený Dan se konečně vydýchal, začal vysvětlovat, že jí asi někdy ubližuje, nerad, a že by si měli všechno vysvětlit, aby jeden druhého lépe pochopili. Přikyvovala. Neříkala nic. Jak se opatrně zmínil o jejím bývalém chlapovi, šeptla: „Teď mám přece tebe,“ a přitisknula se k němu horkým, znovu nabuzeným tělem. Usnuli až nad ránem.

Příští týden si zakázal vybuchnout, ona se opatrně usmívala. Sedl si proti ní, zeptal se na jejího tátu. Řekla, že je znovu ženatý, bydlí v Brně a začala honem vypočítávat, co všechno je v sídlištní samošce zase dražší.

V noci ho probudila žízeň. Udělal si v kuchyni štávu a uviděl na lince jejich fotku z firemního večírku. Teprve teď si všiml, že mladičký kluk z její kanceláře, který je na obrázku za nimi, při focení sahal jeho milované Andrejce na zadek. Proto se tak smála! Ne do objektivu, ale jemu, svému Daníčkoví, kterému nasazuje parohy, kde může.

Andrea se vzbudila. Když jí vyklopil, na co přišel, řekla, že je blázen. Začali se hádat. Přesunula se do kuchyně. Šel za ní. Najednou chytil do ruky kuchyňský nůž.

Vykřikla a utekla na záchod. Ruka Daniela páčila. Nezmačkl rukojeť, ale ostří nože a to mu rozřízlo sval pod palcem.

Náhla překvapivá bolest mu zabránila, aby s nožem šel na svoji životní lásku.

Petr Červinka, malba na skle.

* * *

Doktor mu ráno naříznutou dlaň zašil a obvázal. V deset řekl šéfovi: „Mohl bych tě o něco poprosit? Máme provést hloubkové kontroly na všech provozech po republice. Rád bych se toho ujal.“

„A kdy bys chtěl vyjet?“

„Za hodinu.“

Šéf se podíval na ovázanou ruku: „Chceš se vrátit k manželce?“

„Ne. A k Andrejce taky ne. A ubytovnu nechci.“

* * *

Daniel se jako fantom zjevoval na nočních směnách, o sobotách a nedělích objížděl nepřetržitě provozy a vrátnice. Domů se vrátit nechtěl. Nemohl. Během hodin nespavosti mu došlo, proč asi Andrea nechtěla mluvit o svém bývalém. Jako on žárlivý, zemřel při bouračce, když honil skutečného nebo vymyšleného soka. Skutečného, nebo vymyšleného? Tohle nikdy nejde stoprocentně zjistit.

* * *

Jejich „lásce na pouti vesmírem“ začal ve výšinách docházet kyslík, jeho mozek přestával reálně uvažovat. Příště by mohl chytit nůž za rukojeť, nebo ho při hysterických scénách mohla popadnout ona. Fin. Konec.

Návaly bušení krve a šumění v hlavě ho postupně opouštěly. Na sídliště se nevrátil. Nechal se přeložit na pražskou pobočku a vrátil se do bytu k nemocné matce.

Andreu už nikdy neviděl.

* * *

Řez na dlani jako by Daniela definitivně odříznul od nějakého trvalejšího vztahu. Jedna utěšitelka se po čase našla. Vzájemně se navštěvovali, než ji zarazilo, že má ve skříni tlustý provaz. Zeptala se ho, proč je provaz navoskovaný. Automaticky odpověděl, aby se nezadrhnul, až ho bude mít na krku.

Doneslo se mu, že se Andrea za někoho neznámého vdala. Odstěhovali se na vesnici, kde si postavili domek.

Po smrti matky bydlel Dan v bytě sám. Dálkově dostudoval vysokou školu. Rozvedenou kolegyni okouznil v návalu euforie, svítil jako benátský lustr. Prožili báječný týden. Když za ním neočekávaně přijela, byl Daniel někdo jiný, zahořklý, podrážděný a trdnomyslný. Tím to skončilo.

Jednou vzal dcery k moři, příště s ním jet už nechtěly.

Za několik let mu bývalý kolega řekl, že Andrea zmizela, po smrti manžela se odstěhovala neznámo kam.

* * *

Šedovlasý Daniel se zřítíl do přehrad. Proslýchalo se, že jeho auto mělo naříznutou brzdovou hadičku, ale z vytaženého vraku se to nedalo jednoznačně určit a taky chyběl motiv a možný pachatel.

Tady příběh souboje, horečnaté lásky Andrejky a Dana, definitivně končí. V době, kdy se narodila, hrával rozhlas po drátě písničku Každý jednou velkou lásku potká. Někdy se ale její pokračování zvrtně.

OTTO HEJNIC se narodil 15. 11. 1945. Pracuje jako redaktor firmních novin, žije v Liberci. V roce 1983 vydal knihu povídek *V pátek večer*, v roce 1988 román *Dvě lásky na začátek* (Severočeské nakladatelství). Ve vydavatelství Horymír mu vyšla v roce 1997 kniha povídek *Ztracená závrať*. Je autorem libreta muzikálu *Chytit kometu*. Novela *Nebe na dosah* vyšla roku 2002 v nakladatelství Erika. Pro Knihovnu Jana Drdy sestavil a upravil v roce 2004 *Příbramské hornické historky* a v roce 2007 *Příbramské a jiné hornické historky*. Povídkový cyklus *O času a ohni* vydalo v létě 2007 nakladatelství Bor. Rukopisný *Souboj* bude součástí sbírky „minirománů“, ve kterých autor stahuje románový děj na menší plochu. Je členem Kruhu autorů Liberecka a Obce spisovatelů.

MACIEJ LERCHER, grafik, malíř, řezbář, reklamní grafik. Narodil se 31. 1. 1974 v Jelení Hoře, kam se po studiích vrátil. Bakalářem se stal na uměleckém institutu na univerzitě v Opole, titul magistra umění získal na fakultě sociálních věd univerzity v Poznani. Je učitelem na škole uměleckých řemesel v Jelení Hoře. Živí se užitou grafikou a designem. Člen polské unie užitého umění v Opole. Svoji volnou tvorbu vystavoval v Polsku a Německu. (<http://lercher.pl>)

PETR ČERVINKA se narodil 24. října 1981 v Jablonci nad Nisou. Studia: 1997–2001 Střední uměleckoprůmyslová škola Jablonec n. N. (obor kov a šperk, V. Komňacký), 2001–2003 Vyšší odborná škola Jablonec n. N. (obor ražená mince, J. Dostál, J. Lukáš), Technická univerzita Liberec (od 2003, design skla a šperku, L. Šikolová, D. Hrabánková), stáž: 2006–2007 Akademia Sztuk Pieknych Wrocław (atelier skla, K. Pawlak, M. Sienkiewicz). Zúčastnil se několika sympozií doma i v Polsku. Žije v Tanvaldě.

Klára A. Mrkusová

Básně

otevřený prostor

Jen na chvíli otevřený prázdný prostor v hlavě
odkrývá a znovu tvoří skryté souvislosti

Po hladině suchou nohou jsem šla včera hravě
Dneska po krk potápím se v moři pochybností

v teple kynu

Zády k ohni v teple kynu
hledím v oči svému stínu

Vědomím se do guláše
liter svého mecenáše

pozdrším své alter ego
stavím verš jak z kostek lego

Pro období temna sucha
když se stávám tupá hluchá

šetřím citem hýřím umem
limetkou a bílým rumem

opíjím si svého ducha

podzimní liják

Podzimní odpoledne k ospalosti svádí
Pod oknem sprchuji myšlenky od stesku
když prudký liják okenní sklo hladí
a kapky aplaudují zvukem potlesku
Všechno co bylo vsákla zem
se spadlým listím spláchnuto do okapu
Co teprv bude není víc než sen
Když tělo usíná a zrak se klíží
V kalužích vědomí snažím se střezit kam to šlapu
Však přesto čekám na to, co se blíží

v zařatě bezmoci

V zařatě bezmoci
své sebevědomí kymácím si vzruchem.
S přílivem tlačím jej k ohnivé hoře
a v rytmu emocí
co čeří se mi pod povrchem
pouštím do podsvětí.
Pak uklidněným vlahým duchem
rozprostřu se na hladině moře.

KLÁRA A. MRKUSOVÁ, narozena 12. 3. 1971 v Rýmařově, absolventka Střední uměleckoprůmyslové školy sklářské v Kamenickém Šenově. V letech 1990–1997 pracovala v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze jako asistentka a dokumentátorka sbírky užitého umění 20. století. Externí studium dějin umění na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze (1995–1997). Čtyři roky (2000–2004) žila s manželem a dvěma syny v japonské Toyamě, kde se zabývala rytím skla, fotografováním a poezií tanka a haiku. V současnosti působí jako produkční fotografických výstav, obrazových publikací a jiných prezentačních materiálů regionu České Švýcarsko. Žije v osadě Valdek ve Šluknovském výběžku.

ZDENKA HUŠKOVÁ, narozena 22. 2. 1977 v Jablonci nad Nisou. Studia: 1991–1995 Střední uměleckoprůmyslová škola sklářská v Železném Brodě, 1995–1997 Vyšší odborná škola grafická v Praze, 1997–2004 Akademie výtvarných umění v Praze, ateliér doc. J. Lindovského, 2001 Art institute Kankaanpää ve Finsku. Zúčastnila se více než třiceti kolektivních přehlídek grafické tvorby doma i v zahraničí, samostatně vystavovala v Riedelově vile v Desné (2005). V roce 2001 se zúčastnila 1. mezinárodního sympozia linorytu, Klenová, následovalo Výtvarné sympozium Schauenburg, Německo (2002) a Drucksymposium Künstler im Dialog (2007). Žije a tvoří v Jablonci nad Nisou a v Praze.

Hana Fousková
**Tam na druhé
 straně hor**

...

Pes se toulá pod hvězdami
 a mně ta noc smysly mámí
 Démoni mě ztratili
 jsem smrtelná
 Zem jak vagína
 spící roztoužená
 už pracuje k jaru
 A já opuštěná
 teď každým dnem stárnu
 A smrt číhá za horami
 neví že noc smysly mámí
 Hvězdy mlčí
 země sténá
 a já sama opuštěná
 na smrt čekám
 Je už k ránu
 skřek stříbrných kormoránů
 zní mi v duši
 Ticho ve mně nepřehluší
 ani hvězdy které blednou
 Zase jednou
 opar rána
 protne křídly černá vrána
 a to bude můj den

...

Život je jen tupá dřina
 od narození si kopu hrob
 Má dřina už nikoho nedojímá
 jak léta miji kopu hloub
 Můj krumpáč zvoní o kameny
 Na zlato nenarazím však
 Já hrdina jsem bezejmenný
 Nade mnou vysoko létá pták
 Hořkými slzami své chromé nohy skráním
 Chtěl bych ještě vidět les
 Až ke stěnám se dopotácím
 na povrch bych však nevylez
 Na nebesa se každé ráno slunce vrací
 marně mě laská jeho teplá zář
 Do holé lebky mě teď klovou ptáci
 a svět je jen roztrhaný boží snář

...

Noc je stará olýsalá kurva
 která mě láká do chřtánu
 Všechno štěstí už mám za sebou
 před sebou suchopár
 Žádné síly už se o mě neservou
 na konci života je dobré být stár

...

Čas jako voda v řece plyne
 a přece k moři dopluje
 tak člověk jednou smrtí hyne
 a žije jen když miluje
 Vzpíná se člověk nad oblaka
 jak borovice na skále
 dokáže vše co ho láká
 dny navléká jak korále
 na hrdlo času
 Náhrdelník z hvězd
 má na šíji
 Život jenž pomíjí
 vstoupí do jeho hlasu
 a převtělí se do písni
 Co láká tuláka jsou obzory
 Jak bílou plachetnici
 mou duši břehy nebolí
 Jak luna do daleka
 letí oblohou
 nic už nepoleká mou duši ubohou

...

V sinavé tříšti mraků
 pluje luna jako bílá labuť
 a tajemně mi laská tvář
 Její korálová zář
 mi vniká pod kůži
 Cévy proudí ticho
 perleťové břicho nebe
 mě hrozí zavalit
 Noc mě celou pohlcuje
 a za okny tiše pluje
 bílé oko luny
 Jediná hvězda svítí v tmách
 a ve vlnách mraků
 věčnost tříští se
 A ticho laská jako sametový háv
 a na vlnách nebe vítr mraky čeří
 Na kostelní věži
 hodiny bijí půl
 Kdo k břehům nedoplul
 na tom nezáleží
 Už nenajde stůl
 a na něm talíř sklenici a nůž
 Žádný muž
 už nepřijde k mému prahu
 jen ticho mě bude kolíbat
 na sinavém nebi
 a luna jako chobotnice
 mi bude sát krev
 tak dlouho až do mých starých cév
 zase vstoupí jitro
 naposled

...
 Tam na druhé straně hor
 hnízdí černý pták
 a já se ptám
 co pak
 až přejdu přes propast
 Na lukách zelených
 se budu pást
 k modrým kvítkům vonět
 nebetyčné stromy objímat
 a hladit
 tam spočine má unavená duše
 na březích potoků s vodami zelenými
 v krajině přízračné
 tam půjdu za mrtvými
 tam budu mezi svými
 harfami stromoví něžně kolébána
 tam budu klidně spát

...
 Temno mě opájí
 světlo dusí
 Ticho mě napájí
 řeč mě ohlušuje
 chodím si po lese
 pěšinkou po zvěři
 Víří mi vlasy netopýří
 upíří myšlenek
 sají mi duši
 jak včely nektar ze sasanek
 Vlčí hnát vzpomínek
 pádí mi po mozku
 do tichých sklepení
 jeskynního šera
 To co mnou zmítá za večera
 je bol

Hana Fousková: *Prométheus*, asi 1997, olej na plátně.

Hana Fousková: *Kréta*, asi 2007, olej na plátně.

...
 Už je po setmění
 a můj syn není k nalezení
 neboť žije ve vyhnanství smrti
 V mém srdci dlí
 po kusech tam tlí
 a mé srdce s ním
 A já sním kdy ho uvidím
 a bůh sní
 jak mě sní

...
 Vprostřed nebe oko luny zamžené
 zírá do noci
 klín země je dokořán
 a cení zuby hvězd
 nikdy nepřijdeš
 už tě nevolám
 má samota je boží stín
 a nebes baldachýn
 má přikrývka

...
 A zase den minul a nic po něm nezůstane
 jenom splín
 a černá noc přikryje ho
 jako baldachýn
 Jako smrt
 Tělo jako svíce vzplane
 a zůstane jen stín
 Jen oharek vzpomínky
 jenž je věčně žhavý
 A smrt natahuje spáry i po tobě
 A kdo pak povzdechne si
 či vzpomínka tě oživí?
 A kdesi pod nebesy
 zase modrá hvězda vzplane
 Život i smrt obojí tě děsí
 a oči roztěkané
 ještě hledí v dál
 Co čas nezavál
 to do hrobu si vem
 a zase přijde den
 a nic po něm nezůstane

Hana Fousková: *Psi, asi 2004, olej na plátně.*

...
 Vstaň člověče
 a žij dál
 život je pán
 jenž tě věčně budí
 času plášť už je potrhán
 sychravé ráno čelo studí
 Oblékní plášť
 a naplň po okraj
 prostor času jenž je ti dán
 Nevolán
 přichází osud
 Jak vlčí spřežení
 už vyje po cestách
 a řítí se ti vstříc
 Skřípot brzd, svištění opratí
 oprátku na krk hodí ti
 tvůj pán
 jakmile ti cestu zkříží
 čas se nikdy neohlíží
 nevrátí se zpět
 Jak se řítíš vpřed
 spřežení osudu se blíží
 mládí se nevrátí
 naplň číš času po okraj

...
 Tichá píseň kamen
 a tlapky deště
 na okenních sklech
 Za okny oddechuje noc
 Dnes naposled tma objímá pokoj
 jenž osvětlený pluje na vodách
 jak Noemova archa v tmách
 Černé stíny chodí po cestách
 jež pomalu se noří do hlubin
 Na dně moří
 hoří splín
 To má rozžhavená kamna
 vznášejí se povětrím
 Samota je černá jako noc
 déšť hebece tůká na půlnoc
 a já se vznáším nad vodami
 jako zepelín

...
 Bylo ticho
 nikde nezaštěkal pes
 a všechny stromy spaly
 ani vánek větví nezatřes
 jen v nebeské dáli
 hvězda plápolala
 I vesnice spala
 a v tom tichu tlouklo něčí srdce
 Spínaly se něčí ruce
 šplhaly se do nebes

Hana Fousková: *Autoportrét, 2003, olej na plátně.*

HANA FOUSKOVÁ (1947) se už v Kalmanachu představila poezií, prózou i reprodukcemi svých olejomalb. V září 2008 vydalo autorce pražské nakladatelství dybbuk třetí básnickou sbírku nazvanou *Psice*. Zahrnuje výběr z básní za posledních deset let, zhruba od vydání prvotiny *Jizvy* (1998), a o ediční přípravu se postaral Jaromír Typlt. Sbírkou ohlásily otisky básní v literárních časopisech A2, Host a Dobrá adresa. Zároveň byly autorčiny básně spolu s první kapitolou z prózy *Schizofrenička* zařazeny i do čtvrtého svazku literárního sborníku *7edm*, který každoročně vychází v Pardubicích v nakladatelství Theo (editoři Pavel Rajchman a Pavel Šmíd).

Souběžně s úspěchy na poli literárním se Hana Fousková v roce 2008 připomněla veřejnosti i jako malířka – na podzim uspořádala společnou výstavu se Zdeňkem Koškem v kostele sv. Vojtěcha v Ústí nad Labem a v prosinci následovala samostatná výstava v Lysé nad Labem.

Hana Fousková je zastoupena v antologiích české poezie 20. století *Iz věka v věk* (2005, ruské překlady) a *Antologie české poezie II. díl* (2007). Na internetu v mezinárodní revui *Pobocza* lze číst její básně také v překladech do polštiny a srbochorvatštiny. Kalmanach přináší až na jedinou výjimku výběr z dosud nezveřejněných starších básní.

Manželé Kullovi

Otto Hejnic

MIROŚLAW KULLA, Mgr. umění, narozený 28. 3. 1970 ve městě Kędzierzyn-Koźle, žije v Jelení Hoře (Jelenia Góra). Absolvent Akademii Sztuk Pięknych ve Vratislavi (Wrocław), diplom v oboru navrhování keramiky získal roku 1997. Vedle keramiky vytváří instalace, objekty, pracuje se sklem, fotografuje. Podílí se i na výtvarném životě jako zakladatel a spoluorganizátor vznikajících galerií (Galerie X, 1993 a Galerie Piwnice BWA, 1997–1999 ve Vratislavi). Účastník sympozií a dalších skupinových výtvarných projektů. Vede uměleckou dílnu QLART. V Jelenohorském centru kultury JCK vede kurzy keramiky. Navrhuje interiéry a exteriéry veřejných i soukromých objektů.

Výstavy a sympozia: Równowaga, Galeria Miejska, Vratislav, 1994; paradivadelní představení KINO, Galeria X, Vratislav, 1994; Kolekcja, Galeria Miejska, Vratislav, 1995; sympozium Status Quo, Centrum Rzeźby Polskiej, Orońsko, 1996; Archeologia – Zapach 1 Galeria Miejska Vratislav, 1996; Status Quo, Muzeum Narodowe, Varšava, 1996; Forma Sztuki – Sztuka Formy, Galerie Ośrodek Działalności Plastycznych, Vratislav, 1996; Arsenál Sztuki, Muzeum Historyczne, Vratislav, 1998; sympozium Czarny las – Czarne morze, Lwów–Odesa, 1999; sympozium CROSS/CROSS, Broumov, 2001; Art Box, Galerie Piwnice BWA, Vratislav, 2001; GRACZE/PLAYERS, Galerie Sztuki Współczesnej BWA, Vratislav, 2001; Obiekt, Galerie Świeradów Zdrój, 2002; Kullinarnie boxy, Galeria BWA, Jelení Hora, 2004; sympozium Bliżej – Bliż, Jelení Hora a Jablonec nad Nisou, 2006; výstavy fotografií v letech 2006, 2007 a 2008, Jelení Hora; Podwodny Wrocław, Galerie Browar Mieszczański, Vratislav, 2008.

EDYTA KULLA, Mgr. umění, narozená 5. 4. 1972 ve městě Jawor, žije v Jelení Hoře (Jelenia Góra). Absolventka Akademie Sztuk Pięknych ve Vratislavi (Wrocław). Diplom v oboru navrhování skla získala v roce 1997. V Jelenohorském centru kultury JCK vede kurzy skla a vitráže. Realizovala autorské projekty uměleckého vzdělávání Futura Natura a Akademia Inspiracji Artystycznej. Sympozia Bliżej – Bliż, které organizovala s Mirosławem Kullou, se zúčastnili také čeští studenti (např. Petr Červinka) a výtvarníci (např. Petr Hůza). Spolupracuje s architekty při výtvarném řešení exteriérů a interiérů budov. Ve své volné tvorbě se zaměřuje hlavně na vitráže.

Výstavy, sympozia: Obiekty lekko strawne, Galerie BWA, Jelení Hora, 2004; Pamiątka z Karkonoszy, Galerie BWA, Jelení Hora, 2005; symposium Bliżej – Bliż, Galerie BWA, Jelení Hora a Galerie N, Jablonec nad Nisou, 2006; Aranżacje Wnętrz, Galerie za Miedzą, Lubomierz, 2007.

Roman Karpaš
**Ilustrátorka
 Pavlína Kotlářová**

Náhody bývají v životě důležité. Jedna taková mne přivedla do ateliéru Pavliny Kotlářové v jinak sklářském Kamenickém Šenově. Mladá výtvarnická rodina (také manžel Radim Vácha je výtvarník) dokonce přeměnila bývalý krámk v přízemí svého domku na hlavní ulici v občasnou galerii, což je, jak známo, velmi nelukrativní podnik zvláště na malém městě. Naposledy zde proběhla výstava studentských prací vytvořených v rámci známého Symposia rytého skla v Kamenickém Šenově. Dílo pro mne dosud (a obecně bohužel asi také) neznámé autorky na mne zapůsobilo jako zjevení. Tak zralý projev se hned tak nevidí. Pavlína Kotlářová se tak nepochybně hned na začátku své umělecké dráhy zařadila mezi naše významné profesionální ilustrátorky, i když právě tato profese prochází v současnosti „odbytovou“ krizí a nabídka převyšuje poptávku. I na toto téma byl náš pozdní letní rozhovor.

Co tě přivedlo k ilustraci pro děti?

S ilustrací jsem měla určitou zkušenost už z dřívější. Jednak to byla práce na kalendáři pro město Doksy, kde jsem měla 12 perokreseb s městskými motivy. Dále jsem dělala ilustrace ke knize *Prízrak v růžovém pokoji*, kterou napsal náš kamarád a objednala si ji jedna nejmenovaná farmaceutická firma.

I zde se jednalo o perokresby. Ale hlavní impulz, který mě přivedl k obrázkům pro děti, byl fakt, že se kamarádce mělo narodit miminko, a já si řekla, že nejlepší bude, když mu něco nakreslím. A protože jsem se pustila do celkem velkého formátu, jako ideální technika se mi zdál být pastel. Samotnou mě překvapilo, s jakou lehkostí obrázků vznikalo. Výsledek mě tak nadchnul, že se mi nechtělo v práci přestávat, a tak jsem vytvořila dalších 12 pastelů s dětskými motivy. Dvanáct z toho důvodu, aby měly praktické využití – chtěla jsem je použít do dětského kalendáře. Až později jsem zjistila, jak těžké je sehnat někoho, kdo by se nebál vsadit na něco nového a věc od neznámého autora vydal. V podstatě vycházejí pro děti jen kalendáře s ověřenými postavkami, jako je třeba Krteček. Z mého záměru tedy nakonec sešlo.

Na tuto práci se však začala nabalovat další a já už měla jasno, že obrázky pro děti mě momentálně naplňují z výtvarné činnosti nejvíce. Následovaly ilustrace pro knížku *Osmero pohádek*, kterou napsal náš kamarád a mne oslovil ke spolupráci. Navázala jsem na dobrou zkušenost s pastelem a vytvořila několik pastelů komornějšího charakteru. Bohužel pro liknavost autora a jeho neschopnost mi dodat poslední pohádku práce zamrzla a zatím (už tři roky) zůstává v šuplíku.

Slepice, ilustrace pro kalendář, 2004, pastel.

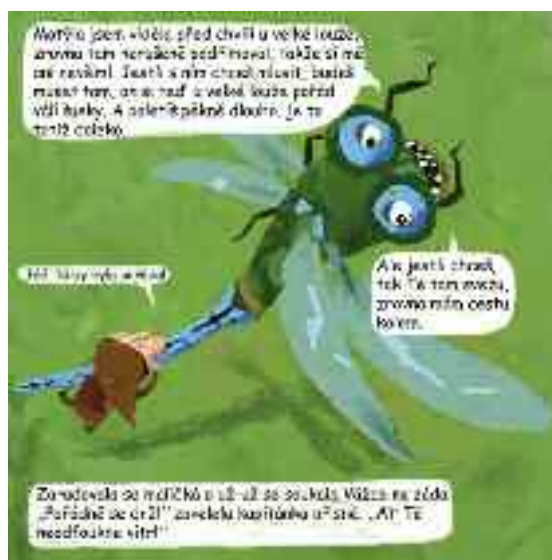

Osmero pohádek, ilustrace, 2005, pastel.

Zkušenosť s vydávaním mám zatiaľ malou a ne príliš pozitívnu. Paralelne s ilustráciami pre *Osmero pohádek* vznikali môj autorský komiks, s čiernobílými perokresbami. Po jeho dokončení som oslovila niekoľko nakladateľov, z nichž sa mnou komunikoval len jeden, avšak s tým, že podmienky, ktoré mi nabízel, boli veľmi nevýhodné. Vzhľadom k tomu, že to bol prvý nakladateľ, s ktorým som bola kedy v kontakte, dovolila som si jeho ponuku odmietnuť a dúfala v lepšiu. Avšak dnes už viem, aká je situácia českého komiksu. Nakladatelia nejdu do nejistého obchodu, a tak autorom často nezbyva nič iného, než voľiť cestu vlastného nákladu. Preto by som dnes zrejme šla i do nevýhodnej ponuky.

V důsledku toho, že už jsem nechtěla spoléhat na žádného autora, jsem se rozhodla, že si udělám knížku od začátku do konce podle svých představ. Touha byla zřejmě tak silná, že mě snad i políbila spisovatelská múza a já napsala hned několik kratších pohádek pro děti. V té době jsem měla krátce před porodem, takže literární předloha čekala dva roky na to, až se dostanu k práci na ilustracích. Teprve pak jsem začala tvořit celostránkové ilustrace s vloženým textem. Zprvu jsem chtěla kombinovat ruční kresbu s následnými úpravami ve photoshopu, ale postupně jsem se dopracovala k tomu, že jsem obrázky rovnou „kreslila“ v počítači. Přesto jsem se snažila vyvarovat všem efektům, které lze pomocí computeru vytvořit, a obrázkům zachovat jakousi bezprostřednost a charakter ruční práce. Ilustrace jsem nestihla dokončit do druhého porodu, proto se práce opět na chvíli zastaví, ale doufám, že co nevidět se k ní budu moci vrátit a knížku dokončit. Už teď se těším, až budu mít před sebou další z pohádek a dobrodružství začne znovu. Nejvíce mě na tom těší nový způsob, se kterým přistupuji ke každé další práci. Nebaví mě totiž již ověřené postupy, ale ráda hledám

Tři ilustrace k autorské knize pohádek, 2007.

nové cesty. Největší úskalí své práce vidím v tom, že obrázky skončí v šuplíku. A protože jsem duší více výtvarník než manažer, bohužel se to tak děje často. V případě své autorské pohádky počítám tedy spíš s vydáním vlastním nákladem.

BcA PAVLÍNA KOTLÁŘOVÁ se narodila 4. 5. 1978 v České Lípě, 1992–96 studium na SPŠ sklářské v Novém Boru, 1996–97 studium na VOŠ sklářské tamtéž, účast na sklářské výstavě v Novém Boru – druhé místo za malované sklo, 1997– 2001 studium na Fakultě užitého umění a designu Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, obor sklo. Zúčastnila se výstavy Mladý talent v Mnichově (2001) a přehlídky českého skla ve finském Riihimäki (2002). Skleněnou vázou je zastoupená ve sbírkách Umělecko-průmyslového muzea v Praze. 2002–2005 zaměstnána jako návrhářka svítidel v Lustrech, s. r. o., v Kamenickém Šenově. Od 2005 na mateřské dovolené.

Některé realizace: ilustrace ke knížce *Přízrak v růžovém pokoji* (vydáno); prokresby pro kalendář města Doksy – 2002; ilustrace ke knížce *Osmero pohádek* (připraveno k vydání); autorský komiks (nevydán); ilustrace pro dětský kalendář (nevydáno); návrhy art decoových váz a malovaného dekoru na skleničky pro sklářskou firmu Rath a Lobmeyer; autorská malosérie porcelánových svítidel; návrh a realizace výmalby zrekonstruované kaple v Pavlovicích (spolupráce s Radimem Váchou).

Roman Karpaš
**Zbigniew
 Frączkiewicz**

Čeští i polští komunisté udělali během své vlády maximum pro to, aby se oba tak příbuzné národy nemohly blíže poznat. Navzdory prázdným proklamacím o česko-polském přátelství byla hranice s bratrským státem téměř padesát let prakticky nepropustná. Dráty zde sice chyběly, ale neblaze pověstní polští pohraničníci pronásledovali nic nechápající turisty ještě v polovině devadesátých let. Dlužno říci, že také současné vlády učinily k nápravě tak nepřirozeného stavu jen pramálo a i to nejjednodušší – otevření hraničních přechodů – jim trvalo trestuhodně dlouho. Paradoxně to tak byla hlavně Evropská unie, která přispěla nemalými prostředky k tomu, aby se zprerhané vazby začaly obnovovat zdola, setkáváním lidí, kteří si mají co říci. Díky tomu se mohlo v roce 2001 ve Szklarské Porębě uskutečnit i polsko-česko-německé sympozium výtvarníků-grafiků *Karkonosze – genius loci*.

Zvláštností akce bylo, že se netvořilo v kolektivních dílnách přímo na místě, ale jednalo se především o seznámení s krajem se záměrem, že výtvarníci pod tímto dojmem vytvoří svá díla až dodatečně v klidu svých ateliérů. Pro české účastníky, mě a další libereckou výtvarnici Ilonu Chválovou, to znamenalo

Z. Frączkiewicz s účastníky sympozia, 2001.

*Železné plastiky Ruka (1976/77)
 u vchodu do sochařova domu.*

otevření okna do opačné části dlouho zapovězených Jizerek a Krkonoš. K silným zážitkům patřilo i setkání se sochařem Zbigniewem Frączkiewiczem.

Přes hodinu jsme s ním diskutovali uprostřed kruhu jeho *Železných lidí* umístěných na plácku vedle jeho domu. Konverzace převážně v lánané němčině sice znemožňovala nějaké hlubší a jiskrné filozofické myšlenky, ale přesto mi to setkání nevymizí z paměti. Ostatně dílo hovořilo samo za sebe a také osobnost autora byla pozoruhodná. Klidný, sebevědomý, světa znalý a úspěšný výtvarník evropského formátu s námi mluvil věcně a mířil přímo k jádru věci. Nefalšovaně se zajímal i o naši práci a choval se přirozeně jako kolega.

Silný dojem setkání s předním tvůrcem umocňovaly okolo stojící plastiky. Prefabrikované *Železní lidé* v mírně nadživotní velikosti, sešroubované nahrubo z litinových odlitků pořízených v chocianowských slévárnách. Původně třicetihlavá a teď už trochu prořídla a zrezivělá železná armáda stále vzbuzuje množství asociací a rozhodně nenechá žádného diváka v klidu. Však také prošla skoro celé Polsko i velký kus Evropy, odkud se několik jedinců již nevrátilo (zůstali mj. v Brémách, Norimberku, Wuppertalu i jinde). V Praze jsme mohli v rámci akce Velká plastika vidět nejprve variantu spojených mužů se společným tělem ve tvaru kvádrů, takže připomínali jakýsi jednotlý a neprostupný železný obranný štít (2004), a o rok později už celou řadu Frączkiewiczových figur instalovaných uprostřed Václavského náměstí. V samotném nábožensky založeném Polsku to ovšem jeho *Železní lidé* neměli vždy jednoduché. Někde jim byly odšroubovávány genitálie a například v Gorzowě jedna z plastik popuzovala natolik, že ji nakonec odstranili a zničili.

Co by asi ti bigotní katolíci říkali Frączkiewiczově religiozní tvorbě, která se začala rozvíjet právě v nelehkých časech vojenského výjimečného stavu, kdy se lámaly charaktery a kdy vznikli i jeho *Železní lidé*. Tehdy se uznávaný sochař postavil na stranu Solidarity a začal vytvářet realizace pro sakrální prostory, které nakonec vyvrcholily monumentální plastikou Krista instalovanou v Bolesławci (2001).

Náboženská tematika se do sochařovy tvorby nedostala náhodou. Celým jeho dílem totiž prostupuje moment osudovosti. Není to bezstarostná hra s formou, naopak tvar je plně ve službách vyjádření závažnosti díla. Za každou Frączkiewiczovou sochou jako bychom tušili těžký lidský úděl, zkoncentrovanou tíhu celého života. I pro tyto kvality byl ještě jako poměrně mladý vybrán pro vytvoření památníku umučeným vězňům v pobočkách koncentračního tábora Gross Rosen v Jelczu a Chocianowě (1977). Zde poprvé využil litinových multiplů a vytvořil pů-

Skupina soch Železní lidé v kamenném kruhu instalovaná v roce 2000 v Kilińského ulici ve Szklarské Porębě.

sobivou realizaci s opakováním lidských obličejů, z níž návštěvníka až mrazí.

K závažným realizacím ve veřejném prostoru patří i *Pomník ofiar Lubina 82*, monumentální realizace ze žuly, železa a dřeva, které dominuje řada kamenů s nápisem *Solidarita* a vklíněným křížem.

Kdybych se měl pokusit charakterizovat Frączkiewiczovu tvorbu a vyhmátnout to, co je pro něj ty-

pické a co mu také vyneslo mezinárodní renomé, musel bych na prvním místě jmenovat úžasné napětí mezi hrubým materiálem a minuciózností povrchových detailů. Jemné struktury zářezů a vrypů zjitřují naši citlivost a evokují vrásčitost lidské kůže natolik, že z nich vyzařuje až jakési teplo, které v kontrastu s neopracovaným kamenem působí přímo magicky.

Nesmíme také opomenout Frączkiewiczze-kreslíře. Jeho velkoformátové kresby mají stejnou pádnost jako jeho sochy. Zobrazené figury prozradí cit sochaře pro vyjádření objemu a kromě toho v sobě opět nesou cosi osudového.

* * *

Původně jsem chtěl s tímto nevšedním umělcem, který se vzdal pohodlí a výhod uměleckých center a tvoří osamoceně v zapadlém koutu Polska, pořádit rozhovor, ale jeho zdravotní stav to bohužel neumožnil. V česko-polském čísle *Kalmanachu* však nemůže chybět. Frączkiewiczzovu tvorbu proto přiblížíme aspoň několika reprodukcemi jeho díla z katalogu vydaného BWA Walbrzych v roce 1995.

Fotografie Roman Karpaš

Řada barevných kamenů, 1993, Szklarska Poręba, Franciszkańská ulice.

Památník obětí fašismu. Nahoře detail realizace v Chocianowě (1973) a dole v Jelczu (1977).

Pozdrav, 1976, pískovec, výška 4 m, Pirna-Rottwendorf.

Ležící, 1977, mramor, délka 5 m, Grand Prix na sochařském sympoziu v bulharském Burgasu.

Víra-Umění, 1994, Częstochowa.

ZBIGNIEW FRĄCZKIEWICZ, narozen 1946 ve vsi Grzmiaça v Pomořansku, sochař, kreslíř, medailér. Dětství a školní léta prožil v Lodži. V letech 1965–1971 studoval sochařství na Akademii Sztuk Pięknych ve Varšavě. Roku 1970 získal hlavní cenu na všepolském konkurzu studentských sochařských prací v Legnici. Studia zakončil diplomem s vyznamenáním v ateliéru Tadeusza Łódzian. Usadil se v Lubinu, kde získal místo modeláře ve strojírenském závodu Legmet (1971–1972). Od roku 1973 plnil funkci lubinského okresního výtvarníka. V letech 1974–1976 spolupracoval s urbanisty, mj. s E. Daszkiewiczem. Pro okres vytvořil projekt příležitostných výzdob, při němž vznikly i monumentální kamenné nápisy Lubin umístěné na hranicích města. Od roku 1977 žil ve vsi Czerniec u Lubinu, později v Chocianowie a Świeradowie Zdroju. Od roku 1989 se usadil v Szklarskiej Porębie, kde zkusil vytvořit středisko tvůrčí práce v kamenolomu, provozoval Galerii F (1990–1999) a organizoval sochařské plenéry. Vytváří monumentální plastiky z kamene a železa. Kromě jiného je autorem cyklu *Železni lidé* (1984), *Pomníku obětí Lubinu '82* (1991/92), největší figury Krista v Polsku pro Kříž milénia v Bolesławci (2000/1). Prezentoval se na kolektivních a individuálních výstavách v domovině i po celé Evropě. Jeho díla vlastní muzea i soukromé sbírky v Polsku a Německu. K nejdůležitějším výstavám patří akce *Umarłym Lasom* (Mrtvým lesem) realizovaná na Izerských Garbach (1989), *Sakralna Rzeźba Świecka* v galerii BWA v Jelení Hoře, *My z XX wieku* (2004) ve vrtislavské galerii Awangarda a na Starém Rynku a účast na pražské akci *Sculpture Grande* (2004 i 2005).

Přehled životních dat sestavil Przemysław Wiater

František Vydra

Spiritismus neboli duchověrectví v Podkrkonoší

Při návštěvě Nové Paky se kromě památníku významného místního rodáka – sochaře Stanislava Suchardy – hostům doporučuje zhlédnout také tzv. klenotnici se

zkamenělými kmeny prastarých araukárií, nádhernými acháty a dalšími tajemnými svědky z dob magmatického stavu zemského nitra. Součástí prohlídky je také expozice spiritismu, která je pro návštěvníky přitažlivá, ba poněkud překvapující. Většina z nich se rozdělí na dvě protikladné skupiny: jedna věří v reálný základ spiritismu, dokonce svou víru podkládají vlastními zkušenostmi, druhá navazování styků se záhrobím odmítá, považuje je za podvod a vysmívá se těm, kteří vystavené exponáty (medijní obrazy) berou vážně. Obě skupiny však napadne, jak, kde a proč se spiritismus objevil právě v Podkrkonoší.

Z historie spiritismu

Víra v možnost komunikace živých osob s dušemi zemřelých má velmi starou historii a setkáváme se s ní již ve starém Egyptě, Babylónii, Řecku, Indii i ve staré Číně.

Novodobý spiritismus vznikl v roce 1848 v USA ve vesnici Hidesville poblíž New Yorku, a to na farmě J. Foxe, když jeho tři dcery – Lea, Katie a Margaret – navázaly pomocí vyťukávání zvuků spojení s duchem mrtvého muže, který byl kdysi na této farmě za nejasných okolností zavražděn.

Svámi „magnetickými“ seancemi se po celé Evropě proslavil francouzský léčitel, právník a teolog Antoine Mesmer. Jeho pacienti seděli při seanci v kruhu a dotýkali se vzájemně prsty. Mesmerismus si získal mnoho přívrženců a byl samozřejmě často zneužíván. Při šíření tohoto „učení“ měl značný vliv charismatický jedinec, který svým osobním kouzlem nahrazoval chybějící požadované důkazy.

Obdivuhodnou osobností v oboru ezoterismu byla v 19. století ruská šlechtična Jelena Petrovna Blavatská (1831–1891). Již v dětství se u ní projevovaly různé parapsychologické schopnosti (levitace, telepatie). V mládí byla mimořádně výstřední, provdala se za mnohem staršího generála, avšak již po několika týdnech jej opustila. Jezdila výborně na koni, byla prý vynikající pianistka, napsala několik knih a sjezdila celý svět. Navštívila USA, ale také Peru, byla v Egyptě, zajímala se intenzivně o praktiky indických fakírů. Tři roky pobývala v Tibetu, kde prý

jí sdělili tamní „velcí mistři“ ta nejskrytější tajemství posmrtného života. Založila tzv. Theosofickou společnost (1875).

Také v naší současnosti se setkáváme s (pochybnými) vizionáři, kteří hlásají myšlenky o tom, že lze hovořit např. s biblickými osobami (Jonášem, Lotem apod.). Naši republiku navštívil před několika lety americký kazatel Rick Joyner a našel u nás mezi posluchači mnoho sympatizantů.

Spiritismus jako forma styku se zemřelými je někdy považován za formu nekromantie (řec. nekros = mrtvý). Někteří nazývají podobné trendy novopohanstvím.

Karel Sezemský,
portrét z 30. let 20. století.

Spiritismus a křesťanství

Často se vedou spory o to, zda je spiritismus slučitelný s křesťanskou vírou. Mnozí poukazují na to, že se Ježíš údajně zjevoval po své smrti apoštolům a hovořil s nimi. To se však přihodilo před dvěma tisíci lety. Aktuálnější jsou případy zjevoování Panny Marie ve 20. století na různých místech Evropy. Nejvyšší katoličtí církevní představitelé zřejmě nejsou jednotní v tom, jak tato zjevení hodnotit. Zjevení v portugalské Fatimě z roku 1930 bylo po dlouhotrvajících rozpacích uznáno

jako skutečné. Také francouzské Lourdy byly nakonec uznány za realitu. Poněkud jiný je osud časově nejmladšího zjevení Bohorodičky z roku 1981 na území dřívější Jugoslávie Medžugorje. Papež Jan Pavel II. prý soukromě přiznal, že podle něho to byla skutečná návštěva Panny Marie. Na místě zjevení byla postavena velká basilika a každoročně ve výroční den zjevení se tu setkávají statisíce věřících, konají se tam mše, avšak oficiální vatikánská místa dosud váhají s uznáním tohoto zázraku.

Přestože katolická církev pohlíží na zjevování jako na zázraky, zcela opačně se dívá na praktikování spiritismu v podobě seancí. Zjevování duchů při spiritistických seancích je podle ní nepochybně zjevování d'ablů. Jde tedy o činnost zavřeníhodnou, ba pro lidi dokonce velmi nebezpečnou.

Spiritismus v Čechách

V roce 2005 vyšla rozsáhlá publikace Jaromíra Kozáka s názvem *Spiritismus: Zapomenutá významná kapitola českých dějin*. Autor nazývá spiritismus nejrozšířenějším druhem novodobého okultismu. Kniha

Reklamní nabídkový leták Sezemského edice Spirit.

s více než osmi sty stranami se podrobně věnuje různým projevům spiritismu ve světě, ale svou pozornost upírá především k tomu fenoménu, který se rozšířil zejména v Podkrkonoší v 80. letech devatenáctého století.

První spiritistický spolek, nazvaný Sbor svatého Václava, byl založen v obci Jastřebí na Jilemnicku.

Kdysi velmi oblíbený český spisovatel Antal Stašek (vlastním jménem Antonín Zeman) působil po mnoho let jako advokát v Semilech. Znal dobře venkovské mudrlanty, svérázné horaly, jejich životní strážně a nevšední osudy. V mnoha povídkách zobrazil Stašek výrazné typy podkrkonošských obyvatel a při jejich popisu uvádí mnoho tamních nářečních výrazů, které ve svých jazykových projevech používali.

V roce 1895 vydal svou velmi úspěšnou knihu *Blouznivci našich hor*, do níž je zařazeno celkem devět povídek s podobnou tematikou. Pro dnešního čtenáře neztratilo na přitažlivosti autentické líčení spiritistických seancí, tedy „vyvolávání duchů“, při nichž hrály velmi důležitou roli ženy jako média. Jsou známy případy jasnovidectví, telepatie, schopnosti hovořit cizími jazyky, jež tyto osoby v normálním stavu neovládaly, přemísťování předmětů bez přímého dotyku lidské ruky apod. Právě prostřednictvím médií byl umožněn přímý styk s dušemi zemřelých. „Duchověrci“ se však nescházeli jen proto, aby v nočním tichu komunikovali se svými mrtvými

příbuznými, ale nezdá se, že si při seanci „zavolali“ také duchy některých velikánů, např. Napoleona či Komenského.

Z dobovém tisku se dočítáme o řádění spiritistů či mediánů. Tito lidé však v novém učení nalézali jakousi novodobou náboženskou reformaci, když se jim katolická církev zdála být nesnesitelně zkorumpovaná. Nikomu neškodili, a přece byly jejich noční schůzky trnem v oku jak policii, tak církvi a představitelům světské moci.

Podhoubí podkrkonošského spiritismu

Nebylo jistě náhodné, že ve druhé polovině 19. století se u nás rozšířily myšlenky spiritismu neboli duchovectví právě v oblasti Podkrkonoší. Život tam nebyl nikdy snadný. V období překotné industrializace, která se nevyhnula ani tomuto kraji, došlo však v životech obyvatel k dalším negativním změnám. Domácí řemeslnou výrobu zatlačila tovární velkovýroba, a tak se stovky, ba tisíce horalů denně vydávaly na dlouhou cestu do práce do nejbližšího města. Směny v textilních a sklářských továrnách byly tehdy dlouhé a velmi vysilující. Ti novodobí proletáři brzy pochopili, že se v tíživé životní situaci, v níž se ocitli, nemohou s důvěrou obrátit na své duchovní pastýře, katolické kněze, protože církevní vrchnost je spojena s bohatými majiteli průmyslových závodů a nestojí tedy na straně chudých a utlačovaných. Mnoho dělníků proto odmítalo chodit na mše a ke zpovědi. Únava po dlouhé směně a cestě do továrny a zpět byla také jednou z příčin, proč byly tehdy kostely poloprázdné. Vzniklo tak jakési duchovní vakuum.

Ostatně vyskytují se rovněž názory, že vlny spiritismu a zvýšený zájem o neprozkoumané záhady lidského života byly jakýmsi obranným mechanismem proti rostoucímu vlivu vědeckého materialismu té doby, který duchovní otázky života podceňoval a neuznával.

V té nesnadné situaci plné zoufalství se mnoho obyčejných vesnických lidí, kteří dříve pravidelně navštěvovali mše a jiné církevní obřady, od církve odvrátilo.

Víru v něco vyššího, co přesahuje každodenní pozemský život, obrátili podkrkonošští spiritisté jiným směrem, který se však církvi ani světským úřadům nelíbil. Svě duchovno, které postrádali, si našli při seancích v podhorských chalupách bez kostelní nádhery i bez farářů. Marně kázali kněží proti tajným nočním schůzkám, marně hejtmani vydávali vyhlášky o zákazu seancí, hrozili pokutami a jinými tresty.

Čeho se vlastně tehdy báli církevní hodnostáři a světská moc v podobě hejtmanů a soudců? Došlo totiž k tomu, že početná skupina obyvatel se vymkla z vlivu působení církve, a to se zdálo mocným tohoto světa nebezpečné, neboť by ztratili nad těmito lidmi kontrolu. Proto se prováděly domovní prohlídky, podezřelí byli zatýkáni, vedly se soudní spory.

Spiritismus prý se začal šířit ve větší míře nejprve na Trutnovsku, odtud se rozšířil na Novopacko a našel si mnoho přívrženců také v okolí Vysokého nad Jizerou, na Semilsku a na Jilemnicku. V Jilemnici byl již v roce 1902 vydán zákaz spolčování při seancích, o dva roky později vydal podobný zákaz novopacký hejtman.

Škodlivost spiritismu se oficiálně vysvětlovala jeho negativním působením na lidskou psychiku.

Spiritismus bez rozdílu národnosti

V Podkrkonoší žily po několik staletí vedle sebe dvě národnosti: Češi a Němci. Toto soužití bylo – na rozdíl od Liberecka či Jablonecka – téměř bezproblémové. Zatímco se zájem o styk se záhrobím rychle šířil mezi německými obyvateli střední a vyšší společenské vrstvy (velkým propagátorem spiritismu byl prý trutnovský továrník Ettrich, který se se spiritismem seznámil během své návštěvy v Anglii), mezi Čechy se stal novým „náboženstvím“ těch nejchudších, kteří se nacházeli v hmotné nouzi a bezvýhodné situaci. Pro německé měšťany to byla často spíš zábava a únik z maloměstské nudy, čeští vesničané však prožívali tato mimozemská setkání velmi intenzivně a připadali si mnohem blíže k Bohu než při kostelních obřadech. Bylo zaznamenáno mnoho případů, kdy pravidelná sezení při seancích a hluboká víra v možnost navázání styků se zemřelými působila na lidi velmi kladně. Někteří přestali pít, mnozí se dovedli povznést nad všední problémy a zjevně zduchovněli.

Medijní kresba: Hruška ze Siria.

Astrolog a vydavatel Karel Sezemský

Na přelomu 19. a 20. století bylo „duchověrectví“ tak silně rozšířeno, že se vydávalo dokonce několik časopisů. Jmenovaly se *Život*, *Hvězda záhrobní*, *Nové slunce* aj. Dokonce i v Praze na Žižkově vznikl spiritistický spolek „Pokrok“ vedený S. Bělohradským.

Velkou autoritou při šíření tohoto okultního duchovního hnutí se stal Karel Sezemský (1860–1936), který se narodil v Rakousku, ale usídlil se později v Nové Pace. Zabýval se intenzivně astrologií, založil a od roku 1903 vedl tzv. Sdružení československých spiritistů a vydával časopis *Posel záhrobní*. Za tuto svou činnost byl mnohokrát tehdejšími úřady persekvován. Byl naprosto přesvědčen o možnosti komunikace s dušemi zemřelých. Zúčastňoval se také mnoha shromáždění v tehdejšímu centru duchově-

Medijní kresba: Kolafec ze Siria.

Medijní kresba: Plaménice z Marsu.

rectví v Radvanicích u Ostravy. Tam působil již od roku 1914 spiritistický spolek „Bratrství“. Není bez zajímavosti, že právě zde byl později založen první sbor církve československé, která vznikla po první světové válce jako reakce na zpátečnickou roli katolické církve, která se v očích věřících často zkompromitovala. Hlubokým zážitkem byla pro něho cesta do Francie v roce 1934, při které navštívil dům a hrob vědce a astronoma Camilla Flammariona, kterého nesmírně obdivoval. Navštívil také dům Allana Cardeca, autora ezoterických publikací *Kniha duchů* a *Kniha médií*. Sezemský zemřel v roce 1936 v Nové Pace.

Ve své době u nás silně ovlivnil názor mnoha lidí na posmrtný život mystik Břetislav Kafka (1891–1967), zakladatel parapsychologie. Je autorem knihy *Člověk zítřka* (Červený Kostelec 1947). Známy je jeho výrok: „Smrt ničí jen tělo, duši však vybavuje k dalšímu individuálnímu životu.“

Téměř zapomenut je dnes zakladatel novodobé křesťanské mystiky Karel Weinfurter (1868–1942), narozený v Jičíně a působící později v Praze i v zahraničí.

(Není bez zajímavosti, že se již v 18. století zabýval otázkami komunikace se světem zemřelých hrabě F. M. Špork v relativně nedalekém Kuksu.)

Spiritismus v literatuře

O zájmu širší veřejnosti o ezoterické problémy u nás i jinde v Evropě svědčí řada publikací s touto tematikou. Uvedme názvy alespoň některých z nich.

Karel Sezemský: *Praktická frenologie* (Nová Paka 1909), Karel Weinfurter: *Úvahy* (Praha 1902), Leo Denis: *Po smrti: výklad nauky spiritistické* (překlad z francouzštiny), Cesare Lombroso: *Co bude po smrti?* (překlad z italštiny), Bernard Kupka: *Kruh přátel spiritismu* (Praha 1923), Alois Matuška: *Víra v duchy* (Polička 1884).

Některé publikace byly věnovány konkrétně spiritistickému hnutí v Podkrkonoší, např. M. Plecháč: *Spiritismus v Podkrkonoší* (Praha 1931), v novější době uvedme dvě publikace, a to I. Brezina: *Podkrkonošský spiritismus jako kulturní fenomén a jeho materiální obraz* (diplom. práce na fakultě sociálních věd Karlovy univerzity, Praha 2002) či J. Scheybalová: *Spiritismus a česká lidová kultura* (katedra religionistiky UK, Praha 1957).

Kresby v tranzu

Zvláštní kapitolou, která se spiritismem velmi úzce souvisí, jsou mediální kresby. Osoby v tranzu vytvářely a také dnes vytvářejí zvláštní druh kreseb, na nichž bývají zachyceny výjevy odkudsi z onoho světa, např. ze vzdálených hvězd (Sirius). Byly považovány za důkaz, že osoba, která je vytvořila, je schopna cestovat neomezeně celým vesmírem. Při jejich prohlížení a podrobném zkoumání můžeme však dojít k pochybnostem, zda je takový obraz „poctivým“ vyjádřením záhrobních vizí nebo vědomě vymyšleným „pozdravem“ z onoho světa. Pro tento druh umění se vžil název l'art brut.

Jednu z největších sbírek těchto kreseb v Evropě mají v novopacké klenotnici a již mnohokrát byla zapůjčena do některých evropských metropolí (Viedeň, Paříž, Brusel). Zdejší sbírka výtvarných děl tvoří asi sedmdesát výtvarů formátu A1. Nejde o obrazy školních výtvarníků. Autoři mediálních kreseb se sami nepovažují za umělce, neboť jejich díla vznikala podvědomě bez jakékoli akademické přípravy. Kromě osob, které se osvědčily jako média, jde také o výtvarné práce psychotiků, lidí drogově závislých atd. Sbíрку doplňuje literatura z edice Spirit, která vycházela do roku 1938, stovky knih a velké množství časopisů s ezoterickou tematikou.

V roce 2006 byla v Praze uspořádána poměrně rozsáhlá výstava obrazů, které patří do kategorie l'art brut. V naší republice bylo evidováno v nedávné době asi čtyřicet osob, které tvoří tímto stylem. Jsou to vesměs lidé se spiritistickou zkušeností, postižení psychickými poruchami, někteří jsou přímo umístěni v psychiatrických léčebnách.

Osobní vzpomínka

Dovolte mi jako autorovi článku malou osobní, ale důležitou poznámku. Na začátku 50. let jsem začínal po maturitě učitelskou kariéru v České Kamenici.

Mezi mladými členy učitelského sboru byla také kolegyně J. P. ze Semilsky. Když se jednou večer po návštěvě kina stočila řeč na spiritismus (toto téma

připadalo tehdy většině z nás naprosto směšné a do našeho vědeckého světového názoru naprosto nepatřící), přiznala se J. P., že se u nich doma v Podkrkonoší několikrát zúčastnila spiritistické seance. Navrhla, abychom to také zkusili, protože jí zřejmě nevěříme. Neopomněla však dodat, že na Semilsku a jinde v okolí tajná policie provedla několikrát noční zátah, aby spiritisty, které považovala za nepřátele státu, zatkla, vyslýchala a uvěznila. Bylo to nebezpečné, a proto lákavé...

Bylo nás tehdy deset či dvanáct a začali jsme se po nocích scházet v podkrovním pokojíku J. P. Obstara-li jsme si trínohý dřevěný stolek, do něhož nesměl být zaražen ani jediný hřebík (!). Naskakovala nám strachem husí kůže, když se v naprosté tmě pod našimi prsty začala zvedat deska stolku a zůstala nehybně stát v šikmé poloze, takže jedna nožka se desky nedotýkala. A pak se ozval do ticha přiškrcený hlas naší kolegyně: „Je zde přítomný (duch) příbuzný někoho z nás? Jestliže ano, tři úderu, jestliže ne, pět úderů...“ A noha stolečku poctivě a přesně odtukávala počet úderů. Ten se při každé další otázce měnil, ale stoleček tůkal naprosto neomylně. Po posledním úderu se noha stolku opět vrátila do šikmé polohy a vyčkávala další pokyny. Hovořili jsme během seancí nejen s několika příbuznými, ale neodolali jsme pokušení a pozvali jsme mezi nás i několik slavných osobností. Naše seance trvaly obvykle velmi dlouho a rozházeli jsme se někdy teprve za svítání. Svě po-

činání jsme museli samozřejmě tajit a připadali jsme si jako spiklenci. Někteří z nás měli za několik měsíců nastoupit na dva roky na vojnu. Pochopitelně nás zajímalo, zda v té době nedojde k válečnému konfliktu, neboť mezinárodní situace byla v té době velmi napjatá. Po třech měsících „duchaření“ jsme se dostali tak daleko, že nás jakési záhrobní síly nabádaly k založení nějaké protistátní organizace... Naštěstí jsme skončili včas. Jeden náš o deset let starší kamarád, kterému jsme se se svou utajovanou činností svěřili, nám další počínání v tomto směru takticky rozmluvil a já jsem mu dodnes vděčný. Nechci ani domyslet, co by se bývalo s námi jako s mladými učiteli tehdy stalo, kdyby to v době všeobecného podezíráni a ideologické nesnášenlivosti vyšlo najevo!

Závěr

Mnozí návštěvníci novopacké expozice si zřejmě položí otázku: Jaký užitek přinášela spiritistům možnost komunikace živých se zemřelými. Základem byla jistě běžná lidská zvědavost, touha vědět, jak to na onom světě vypadá a co lidi po smrti čeká. Dotazy, které při seancích duchům zemřelých kladli, se často týkaly předpovědi budoucích událostí. Jaksi samozřejmě se předpokládalo, že v záhrobí je již o budoucnosti rozhodnuto.

K tomu jedna poznámka: V těžko přístupném kamenném bludišti v Českém ráji, kde se v pobělohorské době ukrývali českobratřští tvrdohlavci, kteří se nechťeli za žádnou cenu vzdát nekatolické víry, je místo zvané Kalich. Právě zde se scházivali v 50. letech 20. století – jako by to byli pokračovatelé Českých bratří – spiritisté, které režim postavil mimo zákon. Bylo jich prý téměř dva tisíce. Nevěřili, že by se zdánlivě velmi pevný policejní řád mohl v naší zemi natrvalo udržet, a odhadovali vývoj politické situace do budoucna. Mezi jasnovidectvími předpověďmi byla – jak se potvrdilo – jedna pravdivá: Gustav Husák prý bude posledním komunistickým prezidentem v naší republice. To hlásali „duchaři“ již před více než půl stoletím.

Spojení s „oním světem“ nesporně přinášelo mnohým spiritistům útěchu a jistě jim rovněž usnadňovalo v závěru jejich pozemské existence přechod z tohoto života do obávané a nejisté posmrtné fáze bytí. Nikdy se však nedozvíme, pro jak velké množství členů hnutí to bylo opravdu prospěšné.

PhDr. FRANTIŠEK VYDRA se narodil roku 1933 na Rakovnicku, od roku 1949 žije v Chrástavě. Po maturitě na libereckém Gymnáziu F. X. Šaldy se stal učitelem na základní škole. Vystudoval FF UK v Praze obor ruština – angličtina a 15 let vyučoval na gymnáziu ve Frýdlantu. Jako důchodce působí ve funkci vedoucího městského infocentra a Městského muzea v Chrástavě. Ve školním roce 1949–50 se seznámil s lužickosrbskými studenty a od té doby trvá jeho hluboký zájem o tento nejmenší slovanský národ. Ovládá aktivně hornolužickou srbštinu, přispívá do několika lužickosrbských časopisů. Pořádá zájezdy do Horní Lužice, informuje v našem tisku o lužickosrbské problematice. Vydal publikaci *Tonoucí ostrovy*, která seznamuje zájemce s historií, jazykem, folklorem i současnou situací Lužických Srbů.

Titulní stránka jednoho z čísel časopisu
Posel záhrobní

Luboš Příhoda

V domě Gerharta Hauptmanna v Jagniatkówě

V létě 1922, tedy v roce svých šedesátin, vrátil se Gerhart Hauptmann do svého sídla v tehdy pruském Agnetendorfu. Vrací se přes Jablonec nad Nisou z dlouhodobé cesty po Evropě, na jejímž samém konci zjišťuje, že mu mezitím prošel pas. Mrzutá záležitost, s kterou se svěřuje jabloneckému starostovi Karlu R. Fischerovi. I nastartuje pan starosta služební auto a veze proslulého nositele Nobelovy ceny za literaturu k hraniční závoře.

„Vezu největšího básníka naší doby, Gerharta Hauptmanna,“ řekne starosta českému hraničnímu úředníkovi. „Vrací se z několikaměsíční cesty po Evropě a mezitím mu prošel pas. Ale nedělejte mu kvůli tomu těžkosti.“

„V žádném případě,“ odvětlí český úředník, „ale mohl bych poprosit o autogram?“ A protože úředník nemá po ruce jiný papír, přistrčí Hauptmannovi k podpisu nákladní list.

Potom starosta stejným způsobem osloví úředníka pruského. A hned se dovídá: „Do toho mi nic není,“ řekne Prušák, „pro mě za mě může být básníkem sebevětším, ale pas musí mít v pořádku!“

Starosta Fischer tedy telefonuje přednostovi úřadu v Agnetendorfu a ještě se domlouvá se zemským radou v Hirschbergu. Teprve potom mohou projet a zamířit k Hauptmannovu domovu, honosné vile nazývané Luční kámen.

Rezidence na skále

Vilu Luční kámen postavil Hauptmannovi na zakázku v roce 1901 slavný berlínský architekt Hans Griesbach v tehdejší Agnetendorfu, dnes v polském Jagniatkówě, vesnici kousek od Jelení Hory, která je nyní součástí tohoto města. Místo pro „mystickou ochrannou schránku mé duše“, jak se Hauptmann později vyjádřil, si vyhlédl na skalním masivu vyčnívajícím z podhorské louky. Na něm také honosná stavba stojí. Architekturu upomíná na některé prvky středověku a německé renesance, ale respektuje vysoké nároky na pohodlí a luxus. Jak odpovídalo Hauptmannově již tehdejšímu věhlasu, stalo se sídlo nejen místem pro tvorbu, ale také místem reprezentacím, kde se setkávala umělecká elita především z Berlína, Drážďan a Vratislavi (tehdy Breslau).

Po druhé světové válce se Luční kámen stal „Domem tvůrčí práce Svazu polských spisovatelů“, pak po mnoho let sloužil jako „Státní dětská zotavovna Warszawianka“, než v roce 1998 připadl Městskému

úřadu v Jelení Hoře. Až konečně v roce 2001 se stal jako „Dům Gerharta Hauptmanna“ městským muzeem literatury a otevřeným centrem setkávání a výzkumu.

Kromě stálé multimediální expozice a pořádaných výstav prezentujících spisovatelův život a tvorbu se zde konají literární setkání a zastavení na literárních cestách po Krkonoších ve stopách bratrů Carla a Gerharta Hauptmannových.

Rozený dramatik

„Moje dílo má kořeny v rodné zemi. Z ní jsem čerpal svou nejlepší sílu“ – vyznává se ze své integrity německý Slezan Hauptmann, který ve „svém“ Slezsku prožil s přestávkami víc než půl století.

Gerhart Johann Robert Hauptmann se narodil dne 15. listopadu 1862 ve slezském městečku Obersalzbrunn (dnes Szczawno Zdrój), kde rodiče provozovali hotel. Svá studia, počínaje reálkou a později sochařskou třídou na Královské uměleckopřmyslové škole ve Vratislavi, přes studium filozofie a dějin literatury na univerzitě v Jeně, až po studium kresby na drážďanské Královské akademii a studium historie na univerzitě v Berlíně, nikdy nedokončil. Mezitím se na čas uplatnil jako sochař

Jedna z bust G. Hauptmanna v jeho muzeu.

v Římě, ale všechno jeho zájem se ubíral k divadlu.

V roce 1889 napsal své první drama *Před východem slunce*, kterým šokoval měšťácké publikum a způsobil jím jeden z největších skandálů divadelních dějin. Ale jako přelomové drama naturalismu mu přineslo popularitu. Bez problémů nebylo ani provedení jeho nejslavnějšího díla *Tkalci*. Inscenace se roku 1892 ujalo berlínské divadlo Freie Bühne, ale uvedení hry pruská cenzura zakázala. Premiéru měla hra o rok později v Deutsches Theater po zásahu Hauptmannova advokáta, že „toto drama není sociálně demokratickým spisem, nýbrž básnickou výzvou majitelům k soucitu“. Nato císař Vilém II. zrušil v Deutsches Theater svou lóži.

Návrat do Krkonoš

Než se Gerhart Hauptmann v roce 1901 s Margarete Marschalkovou, která mu rok předtím porodila syna Benvenuta a s kterou se o tři roky později oženil, usadil na Lučním kamenu, bydlel až do rozchodu v roce 1895 s první manželkou (měli tři syny) a s bratrem Carlem a jeho rodinou ve Szklarské Porębě (tehdy Schreiberhau). Selský dům na rozhraní

Takto jednoduše a prostě vypadá sdělení Gerhartu Hauptmannovi ze Stockholmu o udělení Nobelovy ceny a takto její diplom.

Jizerských hor a Krkonoš bratři objevili v roce 1890. Carl, který jako básník a spisovatel zůstal ve stínu svého bratra Gerharta, tam žil až do své smrti v roce 1921.

Po nevalné kritice zlodějské komedie *Bobří kožich* v roce 1893 píše Hauptmann celou řadu dramát, jako je mystický sen *Hanička*, pohádkové drama ve verších *Potopený zvon*, *Forman Henčl* a další. *Hanička* se kupříkladu hrála poprvé v Liberci v roce 1896, a kromě toho s ní objížděly okolí a vesnice Jizerských hor kočující divadelní společnosti. Mnohá tato i budoucí díla budou v dalších letech zfilmována i zhudebněna.

Ve věži i venku

Hauptmannova tvůrčí exploze pokračuje v sídle Luční kámen. Zde, v pracovně ve věži, vzniká podstatná část díla tohoto tvůrce. Měl svůj každodenní rozvrh a rytmus; dopoledne si na procházce po okolí domu rovnal myšlenky a promýšlel obsah i formu díla, na kterém zrovna pracoval, od jedenácti do dvanácti hodin přijímal případné ohlášené návštěvy, po obědě se posilnil silnou kávou a v pracovně od pultíku potom promyšlené pasáže, věty, verše a dialogy diktoval.

„Výpadky“ nastaly jen v době, kdy nemohl na svou tvůrčí procházku. Sochař dell' Antonio, který před

Detail malby tzv. Rajské haly, kterou Hauptmannovi k šedesátinám v roce 1922 vymaloval Johannes Maximilian Avenarius.

Dnešní pohled na dům bratří Hauptmannových ve Szklarské Porębě – součást Krkonošského muzea v Jelení Hoře.

Vpravo muzejní instalace umělcovy pracovny.

Vánoce 1932 modeloval jeho bustu, na to o deset let později vzpomíná: „Seděl mi, vlastně stál mi modelem a tvrdil, že se mu lépe stojí než sedí. Řekl mi: Koukněte na mé rty, jsou rozpraskané od zimy; mrzne a já se nemůžu venku procházet. Když se ale nemůžu venku procházet, pak nemůžu ani pracovat. Všechny mé práce vzešly z procházek, což znamená, že si na svých procházkách všechno důkladně promyslím a teprve doma sepišu. A protože při té zimě nemůžu pracovat, mám čas stát vám tady modelem.“

Psal do poslední chvíle

Hauptmann byl plodný autor. Psal nejen dramata, ale i prózu a poezii. Ale všeobecně vešel do povědomí 20. století především jako dramatik. Což bylo korunováno mnoha cenami, několika čestnými doktorá-

České vydání pohádkové, mystické hry ze sklářské hutě A Pippa tančí! z roku 1918, kterou autor napsal v roce 1905. Už první jednání situoval do sklářské krčmy v někdejší osadě Karlsthal (Orle) na tehdejší německé straně Jizerských hor a další děj přenesl do Krkonoš. Jak napsal časopis Der Wanderer im Riesengebirge (11–12/1942), je to „Hauptmannovo nejskvělejší dílo, ve kterém zachytil kouzlo a mystiku horského světa a jemnost skla z Josephinenhütte...“ Podle životopisců má hra i určitý inspirační podklad, neboť Hauptmann v době, kdy psal „Tkalce“ a „Haničku“, strávil noc v jisté jizerskohorské sklářské krčmě. Hra byla ve své době velmi oblíbená, v Liberci a Jablonci nad Nisou se hrála ještě v roce 1922. Dočkala se i operního zpracování.

ty, a především Nobelovou cenou, udělenou mu v roce 1912 „...zejména za bohatou, mnohostrannou, vynikající tvůrčí činnost v oblasti dramatického umění“.

Gerhart Hauptmann žil a tvořil ve vile Luční kámen pětáctičet let. Zemřel 6. června 1946. Tělo bylo uloženo do zinkové rakve a ta postavena v jeho pracovně, odkud byl kdysi výhled až na Sněžku, dokud ho nezastínily vzrostlé buky a smrky obklopující vilu. Z Jelení Hory byla rakev převezena vlakem do Stralsundu, vystavena v tamní radnici a po smuteční slavnosti dne 27. července přepravena lodí na ostrov Hiddensee. Po 52 dnech od svého skonu byl Hauptmann pohřben v Klostru, kde v roce 1930 koupil dům. Stalo se 28. července 1946 před východem slunce. Manželka Margarete posypala rakev pískem z Baltu smíseným s prstí z Krkonoš.

Svůj dům Luční kámen považoval tvůrce za „observatoř a laboratoř“. Dnes je zde městské muzeum Jelení Hory věnované životu a dílu G. Hauptmanna.

Motocykly Čechie-Böhmerland, jež vznikaly ve dvacátých a třicátých letech v severních Čechách, budí dosud zaslouženou pozornost. Mohutné stroje konstruktér a výrobce Albin Hugo Liebisch

vytvořil jako alternativu tehdy málo dostupného automobilu. Dokázaly totiž odvézt čtyřčlennou rodinu. Nejdelší exempláře měřily přes tři metry a dala se k nim připojit i sajdkára. Velkého obchodního úspěchu sudetský Němec Liebisch se svými motocykly nedosáhl. Jejich dnešní majitelé však mají názor zcela jiný. Mottem jejich pravidelného setkávání v Krásné Lípě, v roce 2008 se konalo podesáté, je heslo: Uzavřená společnost, která má svého ocelového boha.

Albin Hugo Liebisch se narodil 26. července 1888 v Rumburku v rodině zahradníka. Když mu bylo sedm, přestěhovala se rodina do Krásné Lipy. Později se učil ve Varnsdorfu u prodejce šicích strojů, bicyklů a motocyklů. Když si jeho mistr pořídil v roce 1905 jako jeden z prvních v okolí automobil, bylo o Albinově osudu rozhodnuto. Když mu bylo devatenáct let, odešel do Německa.

Čtyři roky pracoval jako řidič ve Wiesbadenu, v roce 1911 přijal stejné místo na bavorském zámku Buchenau. Tam se seznámil se svou ženou Herminou, která mu později porodila syna Albina Richarda. O dva roky později byl zaměstnán v autoopravně v Bayreuthu. Do Liebischova osudu zasáhla světová válka. Bojoval na východní frontě, kde byl raněn. Ke strojařině se vrátil v letech 1916 až 1919, když pracoval v kopřivnické automobilce.

První motocykl

Počátkem 20. let se s rodinou vrátil do rodného kraje. Našel si práci v autoservisu průmyslníka a nadšeného motoristy Alfreda Hielleho z Krásné Lipy, který stavěl karoserie také pro vozy Bugatti. Prototyp prvního motocyklu postavil Albin Liebisch mezi lety 1922–1924. Stroj měl originální koncepci s dvojítrubkovým rámem a nízko položeným těžištěm. Sériově se začal vyrábět v roce 1925. Peníze na rozjezd firmy dal konstruktérovi jeho přítel Hielle. Liebischova dílna se nacházela v dolní části zahrady vily jménem Hielle.

Jürgen Kiesslich

Blažená kolona motocyklů

Před 120 lety se narodil tvůrce nejdelšího sériově vyráběného motocyklu světa

Motorku poháněl jednoválcový motor vlastní konstrukce o objemu 598 kubických centimetrů, který měl nejdřív výkon 16, později až 24 koní. Jeho specialitou bylo ztrátové mazání, které olejovalo nejen

vačky, ale také samotného jezdce. Motocykly Čechie-Böhmerland neproslavil motor, ani odlévaná hliníková kola, která vyráběl v tu dobu jen Porsche. Slávu si získaly délkou – v základním provedení měřila Čechie 3,17 metru, tedy jen o 80 centimetrů méně než dnešní Škoda Fabia.

Zpočátku vyráběl Liebisch motocykly na zakázku. Třímístný stroj o obsahu válce 600 ccm suploval malý rodinný vůz, který byl tehdy pro valnou většinu lidí finančně nedostupný. Zájem o „motorové kolo“ byl mimořádný. Liebisch na konci 20. let nestačil krýt poptávku, proto v roce 1931 zakoupil bývalou továrnu na zemědělské stroje v Kunraticích u Šluknova. Do roku 1939, kdy se Čechie přestala vyrábět, vzniklo kolem 1 200 kusů různých typů tohoto kuriózního dopravního

prostředku. (Od roku 1925 do začátku druhé světové války přišel Albin Hugo Liebisch s pěti základními typy motocyklu Čechie: dlouhý cestovní, krátký, super dlouhý čtyřmístný model se dvěma převodovkami, pro vojáky, v roce 1935 s dvoutaktem o obsahu 350 ccm, po roce 1938 vyvinul dvoutakt s obsahem 700 ccm.)

Podle odhadů se dochovalo kolem 75 motocyklů, v České republice jich je 50 a v dobrém technickém stavu 38. Tyto stroje jsou vysoce ceněny, pořizovací cena vraku se blíží k jednomu miliónu českých korun. Již několik let se vyrábějí repliky, které ale nemají mezi majiteli původních strojů valný zvuk.

Blažená kolona

Albin Hugo Liebisch Čechii-Böhmerland pouze nesestrojil a nevyráběl. Stál také u zrodu setkávání majitelů tohoto kuriózního dopravního prostředku. Již v roce 1927 sezval do Krásné Lipy vlastníky Čechie-Böhmerlandů. Šestnáct hrdých majitelů na zdejším náměstí demonstrovalo spolehlivost a praktičnost svých strojů. Samotný sraz byl pro Liebischův podnik velkou reklamou a fotografie s názvem: Blažená kolona majitelů motocyklů Čechie, kterou ne-

chal Liebisch na srazu zhotovit, tvořila nedílnou součást firemních propagačních materiálů.

Za druhé světové války se v továrně vyráběly díly pro vojenský průmysl. Po jejím skončení se Liebisch snažil získat povolení k obnově výroby, ale skončil se synem ve sběrném táboře. V roce 1946 směli odcestovat za příbuznými do německého Pasova. Tam si otevřel malou dílnu a snažil se zkonstruovat nový

Böhrerland. Vznikl prototyp s aerodynamickou karoserií, pak ale dílnu poškodila povodeň a z plánů sešlo.

Německý konstruktér, jenž dal světu nejdelší motocykl všech dob, zemřel v zapomnění v listopadu 1965.

Přeložil a upravil Jan Šebelka

Fotografie k článku pocházejí z několika posledních setkání motorkářů v Krásné Lípě.

JÜRGEN KIESSLICH se narodil 5. 6. 1939 v západosaském Meerane, žije v německé Žitavě. Od roku 1968 fotografuje motocyklové závody a soutěže, od roku 1996 se etabloval i jako slovesný autor pěti knih (u třech dalších je spoluautorem). V současné době vychází v němčině jeho kniha o motocyklu značky Jawa. Je organizátorem srazů motorkářů značky Böhmerland (Čechie), a to jak na německé, tak české straně.

ČEŠI A NĚMCI V TOKU ČASU Tři vzpomínky na rok 1938 / 2 (Josef Veverka, Stanislav Hnělčíka, Svatopluk Technik)	TVORBA AUTORŮ LIBERECKÉHO KRAJE A EUROREGIONU NISA Milan Exner Kámen se tesá / 45 Halina Baraň Spojitost / 48 (Přeložil Milan Hrabal) Marek Sekyra Z nové tvorby / 49 (Báseň) Wojciech Jankowski Cenná idea / 51 (Fejeton) Pavel Novotný Tramvají s Nikolou M. / 52 Pavel Brycz Svatý démon / 54 (Ukázka z chystaného románu) Krzysztof Śliwka Dublin–Belfast / 57 (Přeložil Libor Martinek) Hana a Miloslav Lubasovi Úryvek z rodinné kroniky Naše dvacáté století / 58 Wojciech Izaak Strugała Moje zeleň nikdy nebude šťavnatá / 60 (Báseň v překladu Libora Martinka) Stanislav Kubín Báseň / 63 Jan Šebelka Let', Vlaštovko, leť! / 64 (Ukázka z chystaného románu) Tři polští básníci v překladu Milana Hrabala / 70 (Andrzej Łukasik, Krystyna Grzegorzółka, Janusz Wójcik) Milan Hrabal Hemza, Hemzina a ti druzí / 72 (Z chystané knihy povídek) Básníci z Jelení Hory / 75 (Výbrala Helena Jankowska)	Jan Tichý Vzdálená melodie / 77 (Ukázky z připravované sbírky povídek na téma „malých dějin“) Peter Gehrisch Dvě básně / 79 (Přeložil Libor Martinek) Štěpán Kučera O chrabrém Ondřejovi a krásných Veronikách / 80 (Povídka) Luboš Příhoda Rozpomněnky / 84 (Z nových veršů) Otto Hejnic Souboj / 85 (Povídka) Klára A. Mrkusová Báseň / 90 Hana Fousková Tam na druhé straně hor / 91 (Výběr ze starší neotištěné poezie) PŘEDSTAVUJEME Otto Hejnic Manželé Kullovi z Jelení Hory / 94 Roman Karpaš Ilustrátorka Pavlína Kotlářová / 96 Roman Karpaš Zbigniew Frączkiewicz / 98 Z REGIONU František Vydra Spiritismus neboli Duchověrectví v Podkrkonoší / 101 OKÉNKO K SOUSEDŮM Luboš Příhoda V Domě Gerharta Hauptmanna v Jagniatkóvě / 106 Jürgen Kiesslich Blažená kolona motocyklů / 109 (Před 120 lety se narodil tvůrce nejdelšího motocyklu světa)
VÝROČÍ Roky 1968 a 1969 v Liberci Josef Král Krvavý srpen / 12 Luboš Příhoda Rok 1968 v Liberci / 12 Josef Král Jak jsem tvrdošíjně fotografoval / 17 (Úvod k cyklu Lidé šedesátých let) Luboš Příhoda Rok 1969 v Liberci / 18 Jana Nová Jablonecké výstavy bižuterie a pohádkové léto roku 1968 / 21 DUCHOVNÍ PROSTOR Tržní hospodářství s velkým „S“ / 28 Stať augsburského biskupa Waltera Mixy (Přeložil Jan Kühmeier) ROZHOVOR ČÍSLA Píšeme proto, že nelze nepsat / 30 (Rozhovor Jana Šebelky s filozofem, básníkem a prozaikem Bohumilem Nuskou) Bohumil Nuska Osud jedné knihovny / 43 (Ze sbírky Obětiny) Bohumil Nuska Balada o bažinách duše / 44 (Ze sbírky Žit naplno...) Bohumil Nuska Víly z Aiónie / 44 (Ze sbírky Královský přístav)		

„Překračujeme hranice.“

Projekt je spolufinancován z ERDF (Evropského fondu regionálního rozvoje – Fond mikroprojektů Cíl 3 OPPS 2007–2013) prostřednictvím Euroregionu Nisa.

„Projekt jest współfinansowany z EFRR (Europejski Fundusz Rozwoju regionalnego – Fundusz Małych Projektów Cel 3 OPPS 2007–2013) za pośrednictwem Euroregionu Nysa.

Das Projekt wird aus dem EFRE (Europäischen Fonds für regionale Entwicklung – Kleinprojektfonds des Ziel 3 OPPS 2007–2013 – Programms) durch die Euroregion Neisse kofinanziert.

Nad publikací převzal záštitu hejtman Libereckého kraje Petr Skokan a vychází za finanční podpory Libereckého kraje

Vydání této publikace finančně podpořil Kulturní fond Statutárního města Liberec

Poděkování těmto institucím za dlouhodobou podporu činnosti Kruhu autorů Liberecka:

Česko-německý fond budoucnosti, Jídelní a lůžkové vozy Praha, Nadace Preciosa,

Nadace pro záchranu a obnovu Jizerských hor, Syndikát novinářů ČR, Obec spisovatelů ČR

KALMANACH 2008/2009 – sborník prací autorů žijících na území Libereckého kraje a Euroregionu Nisa

Vydal Kruh autorů Liberecka (kontaktní adresa: Mgr. Marek Sekyra, Rychtářská 631/3, 460 14 Liberec 14)

Redakčně připravili Luboš Příhoda (lubos.prihoda@volny.cz) a Jan Šebelka (jakub.sebelka@volny.cz)

Jazyková úprava Marek Sekyra

Grafická úprava Roman Karpaš – RK

Na obálce reprodukovány detaily soch Zbigniewa Frączkiewicze Železní lidé

Vytiskla Tiskárna Sprint, U Jednoty 113/6, Praha

ISBN 978-80-254-3356-0